

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. C. NIELSEN-SVINNING

MANDEN FRA PLOVEN

NOGLE DRAABER FRA ERINDRINGENS HAV

K Ø B E N H A V N

I KOMMISSION HOS DET DANSKE FORLAG

1 9 5 0

MANDEN FRA PLOVEN

H. C. NIELSEN-SVINNING

MANDEN FRA PLOVEN

NOGLE DRAABER FRA ERINDRINGENS HAV

K Ø B E N H A V N

I KOMMISSION HOS DET DANSKE FORLAG

1 9 5 0

FORORD

Ja, saa lægger jeg haanden paa værket: „At udsende en bog, Manden fra ploven”. I efteraaret 42 forbød mit daarlige hjerte mig at befatte mig med foredragsvirksomhed, jeg havde da holdt godt 5000 foredrag rundt om i landet.

Jeg tog da fat [med pennen og har nu i nogle dagblade udsendt ca. 100 artikler og vil nu først i nogle dagblade og til slut i denne bog udsende nogle draaber fra erindringsens hav, satsen fra aviskroniken bruges i bogen. Jeg udgiver bogen med taknemmelige tanker og glade minder om samvær med alle mine medarbejdere og med de godt 5000 elever og de 8000 kursusdeltagere paa de 3 højskoler og de mange tusinde tilhørere ved foredragsmøderne.

Den 20. September 1949

H. C. Nielsen-Svinning.

INDHOLD

Barndommens land	Side	9
Skoletid og drengetid	-	16
Forsamlingshustiden	-	22
Mejerist	-	28
Til søs	-	32
Seks maaneders soldaterliv	-	38
Min højskolevinter 90—91	-	41
Sidste sommer i barndomshjemmet	-	47
Gedvedtiden	-	50
Højskolevirke	-	63
Højskolelærerkursus paa Askov	-	70
Skibelund	-	73
Hadsten Højskole I	-	77
Hadsten Højskole II	-	89
Hadsten Højskole III	-	98
Hadsten Højskole IV	-	105
Stubbegaard	-	113
København efteraaret 1909 til foraaaret 1911	-	125
Husmandsskolen I	-	129
Husmandsskolen II	-	141
Kerteminde Højskole I	-	157
Kerteminde Højskole II	-	176
Efter fyraften	-	199

Billedet paa forsiden er barndomshjemmet fotograferet vinteren 1923, da Asta var kone paa gaarden.

Barndommens land

For de fleste mennesker vil det sikkert gaa saadan, at de, dersom de i den ældre alder faar en stille tid, gang efter gang i tankerne vil komme tilbage til barndommens land, det tabte paradys. Vi møder dette i udpræget grad hos digterne, men ogsaa hos os ganske almindelige mennesker.

Rammen om mine barnefjed uden for stuetilværelsen var en straatækket firelænget gaard. De tre udlænger var lerklinede lave, hvidkalkede og stuehuset ret nybygget, gulkalket grundmur. Ladelængen havde været stuehus før udflytningen omkring 1790.

Den økonomiske basis for det hjemliv, der levedes inden for denne ramme var 30 td. ld. hjemmemark, halvdaarlig jord, og 10 td. ld. udmark, liggende paa tre forskellige steder fra 1—2 km borte. Den 24. februar 1869 kom min tvillingbroder Jakob og jeg ind i denne del af tilværelsen, og min tvillingbroder forlod den igen efter faa dages forløb. Ved vor ankomst synes min 4 aar ældre broder An-

dreas, at det var dejligt med de to drenge; thi saa kunne han køre med to heste; men nogle dage efter Jakobs begravelse spurgte han, om ikke ogsaa den anden unge skulle begraves. Det tydede jo ikke paa, at jeg var meget velkommen hos ham; ikke destomindre har han været en god og omsorgsfuld broder imod mig, og i drengetiden trængte jeg haardt til hans beskyttelse; thi indtil mit 14 aar var jeg meget sygelig, lille og spinkel; medens han var stor og stærk i forhold til sin alder. Der var tre søskende ældre end han, to brødre og en søster. Min ældste bror var 10 aar, da jeg blev født.

Det er vanskeligt at vide, hvor meget man husker fra de første barneaar, og om det er selve oplevelsen eller omtalen deraf, man husker. Det er ogsaa vanskeligt at afgøre, hvor langt man husker tilbage. Jeg har et par mærkepæle i saa henseende at holde mig til, saa jeg kan med sikkerhed fastslaa, at jeg kan huske tilbage til aaret 72. Jeg husker tydeligt den

aften, far kom hjem fra Nykøbing og havde en dejlig skinnende to-krone med hjem, den første af de nye penge, og som jeg byttede mig til for en daler, som jeg ejede, og som var hele min formue.

Jeg har til tider haft endnu mindre, nemlig mere gæld end formue.

En anden oplevelse fra 72 var den store stormflod. Jeg husker baade selve stormnatten og de efterfølgende dage med indsamling til de skadelidte. Stormaftenen var der en del gæster i mit hjem, og der stod nogle vogne længst fra stuehuset. Jeg kom ud paa trappen og blev af stormen revet ned under vognen, hvor man samlede en grædende dreng op og konstaterede, at lemmerne var hele, hvorefter jeg blev overøst med kærtegn og søde sager og derefter puttet i seng. Jeg husker ogsaa tydeligt de mange mennesker, der senere var samlede i mit hjem for at fordele indsamlingslister og senere for at aflevere dem.

Der er to andre oplevelser, der ganske sikkert hører til paa et tidligere tidspunkt af mit barnsliv. Jeg kan ikke tidsfæste dem; men de er brændt ind i min bevidsthed med et særligt stærkt lysskær over sig, ja, oplevelsen er selve det stærke lys. Jeg stod i et mørkt portrum med port og laage til begge sider. Pludselig blev laagen mod sydsiden revet op, og et bundt sollys farer ind og laver en

lysbros, som naar helt til og op over mig, hvor jeg staar, og jeg hyler op af glæde derover, og da man spørger mig, hvad jeg jubler for, svarer jeg: »Solen kom helt hen til mig».

Med hensyn til den anden soloplevelse har jeg et maal for min lidenhed, som har været tilgængeligt indtil for faa aar siden, da barndomshjemmets stuehus nedbrændte ved lynnedslag. Maalet var soklens højde. Jeg stod og legede, og min næse kunne lige naa ind over soklens kant. Jeg husker ikke, om det var smaamønter eller smaasten, som jeg lagde paa rad paa soklens kant, da solen igen saa vidunderligt kærtegnede mig, saa jeg maatte hoppe og springe og juble højt. Ja, det var sikkert nok, at jeg var knap en alen lang den gang, men jeg kan endnu mærke solens kærtegn ikke blot paa min krop, men især inde i min barnesjæl. Det meste af det, som i disse første barneaar aflejrer sig i vor sjæl, kan vi ikke direkte drage frem i erindringens lys, men det kan til tider spores ad indirekte vej. Jeg kan ikke direkte erindre, hvad der er talt til mig, naar jeg blev lagt i mine barneseng; men jeg ved, at jeg laa der med saa tryk en fornemmelse af englevagt, saa jeg aldrig var bange for at ligge ene i mørke; men dog var jeg særlig tryk, naar jeg ud gennem vinduet kunne se stjernerne,

som i min barnefantasi var huller i himmelhvælvingen, hvorigenem jeg kunne se himlens lys og herlighed, og hvorigenem Guds engle ogsaa kunne se ned til mig.

Gaardspladsen, lukket med porte og laager, var en sikker legeplads, eftersom møddingen før min tid var fjernet derfra, og et vaagent øje var der fra to sider med min færd derude. Mor og søster fra stuehusets vinduer og bedstemor og faster fra vinduerne i vestlængens sydlige halvdel, hvor der var en hyggelig aftægtsbolig, og hvor jeg lidt senere kom til at tilbringe meget af min barndomstid indtil mit ellefte aar.

Da bedstemor var oppe i 80erne, fældt hun ude i gaarden og brækkede laarbenet og kom aldrig til saa meget som at kunne støtte paa det mere. I de 6—7 aar, hun levede endnu, blev hun hver morgen baaret hen i lænestolen ved siden af kakkelovnen og hver aften baaret hen i sengen igen; men der skulle altid om dagen være nogen i hendes nærhed. Naar faster var ude eller havde travlt i køkkenet, saa var det min opgave at være hos bedstemor. Og da hun var meget god til at fortælle, saa var jeg sjældent ked af bestillingen. Hun havde som ung pige en tid opholdt sig paa Sjællands Odde, og der været øjen- og ørenvidne til vort sidste linieskibs kamp og undergang. Men især havde hun utrolig meget at

fortælle om hekse og trolde, gengangere og andet spøgeri, og begivenhederne blev stedfæstet i by og egn. Jeg var længe meget optaget af, at en høj paa naboens mark hævede sig paa gloende pæle, naar trolde havde gilde. Naar jeg fik saadanne historier ved aftenstide, holdt jeg ikke af at sidde med ryggen ud mod den mørke stue, men fik lidt efter lidt stolen flyttet hen, saa jeg fik ryggen mod væggen, og naar jeg skulle over gaarden og hjem saadanne aftener, gik det meget stærkt; men saa snart jeg kom ind i lyset hos mor, saa glød al uhyggen af mig, saa jeg aldrig blev mørkerød.

I datidens bondehjem var der meget mere at opleve for en lille menneskespire, end der er nu. Der var saa meget særlig ud over det daglige tilbagevendende. Især forud for høstgilde og julen. Hvor var juleforventningen straalende overvældende, det var uudholdeligt at vente. Mor havde meget travlt med at bage æbleskiver og havde givet mig en i hver haand mod, at jeg saa skulle blive i gaarden og lege til klokkerne ringede solen ned og kimedede julen ind. Jeg havde lavet mig en hule ind mellem og under noget opstablet træ. Jeg laa spændt og lyttede efter klokkeringen, og da den kom, hvor frydefuld og jublende, og det var for mig, som om der med tonerne ogsaa vældede lys ned over gaarden

og jeg styrtede ind til mor, raabende: Julen er kommen helt ind i gaarden.

Juleforberedelserne fandt sted allerede i november, naar faareslagtingen fandt sted og faaretalgen blev smeltet af. Naar dette var sket, saa begyndte lysestøbningen. Det første her var vægerne til festlysene i juletiden. Disse lys støbtes to ad gangen i en blikform. Den smeltede talg blev hældt i formen om aftenen, og det spændende kom først om morgenen, om mor kunne faa dem op af formen uden, at der gik skaller af, eller der havde dannet sig luftblærer; thi saa duede de ikke til julelys; disse skulle være fejlfri. Naar den støbning under udelt opmærksomhed ogsaa fra mig lille purk var fuldført, saa kom den store støbning af dagliglysene ved neddypning i en beholder fyldt med varmt vand to trediedel op og med smeltet talg den sidste trediedel. Her fik jeg for første gang lov at være med og gøre lidt nytte i dette ret langvarige, men meget lette arbejde. Ved siden af beholderen var der lagt en stige paa to skamler saa højt fra gulvet, som lysene skulle være lange. Vægerne var sat paa tynde, runde pinde af godt og vel den længde som afstanden mellem trinene. Der var saa mange væger, som der med tommes afstand kunne være paa pinden, og der var saa mange pinde, som

der med lignende afstand kunne være mellem hvert af trinene paa stigen, og der var ca. 8 trin. Vi begyndte saa fra den ene ende af stigen og fra den side af stigen, som vendte bort fra os, og tog en pind og dyppede ned i beholderen og hængte den tilbage, og saa den næste og saa videre til det trin var færdig og saa til næste trin stigen igennem og saa forfra igen. De første gange var lette nok, og det var nok dem jeg fik lov at være med til; men naar lysene begyndte at faa tykkelse, saa skulle neddypningen gaa meget hurtigt, saa vandet under talgen ikke fik tid at smelte noget af lyset bort; thi saa kunne lyset komme tyndere op end det kom ned.

Naar denne del af forberedelsen (lysestøbningen) var endt, saa indtraadte en pause indtil lige før jul, naar de store juleslagtinger fandt sted. Disse blev jeg holdt uden for og mærkede dem først, da sortepølserne kom dampende paa bordet. Jeg holdt meget af sortepølserne, men endnu mere af de lyse leverpølser, især naar de blev stegt paa en pande. Kom jeg ikke op til slagtingerne, saa havde far lovet mig, at jeg maatte være oppe, naar han skulle fyre op i den store, murede bageovn, hvor der skulle bages baade grovbrød, fint brød og julekager.

Klokken var vej 4 om morgenen, bælgmørkt og koldt. Jeg kunne

næsten ikke faa øjnene op; men det gik rigtignok, da jeg kom ud i køkkenet og saa far staa og fylde kvasbrænde ind i ovnens luende ildgab, jeg kan se scenen for mig den dag i dag. Ovnens varme vældigt godt igennem, om bagningen skulle lykkes. Dagen før var de forskellige slags dejg æltet og ordnet, og nu var det, om den var hævet, som den skulle. Først blev rugbrødene sat længst ind i ovnen, saa sigtebrødene og endelig det, der interesserede mig mest, julekagerne. Storepigens og lillepigens skulle til julen have hver en julekage, som de lillejuleaftensdag bar hjem til deres forældre, vore folk var næsten altid fra sognet. De fik lov til at ælte og forme deres julekage, jeg havde faaet lov at forme en lille julekage, som jeg skulle raade over i julen, nu gjaldt det om, at den kom til at staa godt i ovnen. Det hele lykkedes godt dette aar, og hen paa dagen blev brødene taget ud, og de blev varme, som de var, lagt oven paa de opredte senge; min julekage fik jeg jo selv lov at lægge op paa min seng, en saa dejlig julekage har jeg aldrig smagt, hverken før eller siden; men jeg havde en god oplevelse til gode i tilknytning til julekagerne, jeg havde faaet lillepigens løfte om, at jeg maatte gaa med hende hjem, naar hun skulle hjem med julekagen, og det betød jo at blive kræset for dér. Næste

sommer blev bageovnen revet ned og den aabne skorsten erstattet med en kamin, og hjemmebagningen hørte historien til.

Der var mange andre forberedelser til, som kunne finde sted baade før og efter dette tidspunkt; men den store julebagning fik jeg kun denne ene lejlighed til at opleve; men jeg ser ilden og mærker brødlugten den dag i dag.

Ogsaa til hverdag var der interessante ting at opleve i den snævre stue- og køkkenverden. Smørlavningen for eksempel. Mor hentede lerbundene med mælken ind paa køkkenbordet for at skumme fløden af. Det blev gjort med stor omhu og sikkert haandslag. Fløden blev nu sat til syrning i mælkekammeret. Det var en begivenhed, da mor fik et termometer til konstatering af flødens varmegrad baade ved syrningen og ved næste dags kærning. Paa de fleste andre bøndergaarde levede man endnu i den op- og nedgaaende stampekernes tid; men mor havde faaet en kerne, hvor man kunne dreje rundt paa et haandsving. Det var meget morsomt at faa lov at dreje paa det sving, da man var lille og ikke skulle blive ved at dreje til der blev smør. Der var ogsaa en betydelig spænding knyttet til fyldningen af smørdritlen. Mælken af en 10 a 14 gode malkekøer kunne jo ikke give smør nok til fyldning paa en enkelt eller nogle faa dage.

Smørret fra den enkelte dag blev ællet sammen til en kugleformet masse og lagt i saltlage og saaledes videre frem til den store dag, da dritten skulle fyldes, saa skulle det hele æltes sammen til ensartet, ligefarvet masse. Af denne proces' vellykkethed ahang prisbedømmelsen i København, og mor ville ikke nøjes med mindre end herregaardspris for sit bondesmør, og hun fik det. Naar afregningen kom, stimlede hele familien indbefattet tjenestefolkene sammen for at konstatere resultatet, hvor mange øre det var over noteringen denne gang. Mor begyndte med bøttemejeri og var med i udviklingen gennem vandafkølet mælk frem til hestekraftdrevet centrifuge paa gaarden.

Jeg havde som tidligere nævnt ogsaa hjemme i aftægtsstuen, hvor jeg foruden at høre historier jævnlig hos faster fik en hjælpende haand til mine lege. Hun satte smække i min pisk, hjalp mig med den første bøjning af min bue og satte voks paa buespidsen, og det gjorde et meget stærkt indtryk paa mit barnesind, da hun en dag forærede mig et godt spækkebræt, fordi hun havde set, at jeg manglede en dør til et hus, jeg havde bygget. Da jeg var 8 aar, blev min seng, en slagbænk, flyttet ud i aftægtslejligheden, og der havde jeg natteherberge, til bedstemor og faster døde, den første da jeg var 10

aar, og faster, da jeg var 11 aar. Den aften, da faster var begravet om dagen flyttede jeg ud i min slagbænk igen, og da man spurgte mig, om jeg var bange for at ligge der ene, svarede jeg, hvorfor skulle jeg være bange, faster har altid været god mod mig, og skulle hun komme tilbage til sin stue, saa ville det da kun være for at se, om jeg laa godt og sov vel.

Midtpunktet i min barnetilværelse var og blev mor. Jeg var jo kommet 4 og 6 aar bagefter mine 2 yngste søskende, og da jeg tillige hyppigt var syg, saa kom jeg ikke rigtig med ind i deres leger verden, men kom saa meget mere ind under mors omhu og pleje. Jeg blev dog ikke forkælet, da 'aade mor og far lærte os streng lydighed, og saa snart kræfterne var til det tog os med ind i arbejdet og skærpede vor pligtfølelse. I deres daglige færd og sædvaner var baade far og mor jævne almuefolk efter tidens skik; men med hensyn til oplysning og interesser og driftighed var de et godt stykke oppe over almue-tilværelsen. Mor skrev en meget smuk og flydende haandskrift med gotiske bogstaver. Da jeg kom hjemmefra, var det som regel mor, der besørgede brevskrivningen, og det var lange og indholdsrige breve. Til at begynde med voldte det mig lidt besvær, at jeg ikke havde lært de gotiske bogstaver. Far havde som voksen lært sig at skrive

latinske bogstaver og faaet en meget læselig haandskrift. Far holdt avis sammen med præsten, indtil han fik vor nærmeste nabo til at være med, han laante bøger i købstadens lebibliotek og var senere med til at faa oprettet et lille sognebibliotek, som blev min drengetids og første ungdomstids aandelige rigdomskilde.

Far var med i alt, hvad der foregik i sognet og til tider ogsaa lidt uden for. Han var i sogneraad, skolekommission, sogneformand for brandkassen og i bestyrelsen for sognesparekassen og for 2 sognes hesteforsikring og da der kom brugsforening, med til oprettelsen af denne og ligesaa med i forsamlingshuset. Udadtil var det altsaa far, der betød saa meget, men hjemme og for os børn kom mor til at betyde næsten alt. Far var ogsaa med sit væsen paa afstand af os. Her var noget af almuesindet, det var ikke passende for mandfolk at give sine følelser udtryk, heller ikke overfor sine børn; ja, man havde lov at blive vred paa dem og revse dem. Jeg husker aldrig, at far har leget med mig eller kælet for mig. Jeg blev 22 aar, før jeg oplevede, at far gav udtryk for varme følelser for mig og længsel efter mig, nu jeg var hjemme-fra. Jeg har siden tænkt paa, at far egentlig kunne have været en herlig kammerat, hvis det den gang havde været sædvane, at en far

under opvæksten kunne være kammerat med sin dreng. Men hvad jeg der savnede, det fik jeg i fuldt maal hos mor, saa forholdet gennem ungdomstiden, om muligt, blev endnu rigere end i barndomstiden hvor det var saa rigt, som det vel kunne være. Paa mors skød var der trøst for de største og voldsomste barnesorger.

Jeg fik som meget lille en meget stor barnesorg. Mor blev væk for mig i lang tid. Det gjorde ikke synderlig indtryk, at hun sammen med far kørte bort, det hændte jo af og til; men det gjorde stærkt indtryk, at far kom ene hjem, og da der saa gik baade dage og uger, og der stadig ingen mor var, saa blev savnet og sorgen overvældende stor og stærk. Mor laa paa hospitalet i København og var blevet opereret, og det saa en tid ikke ud til, at hun kunne staa det igennem. Hun blev forøvrigt aldrig helt rask efter den tid. Havde mors bortrejse ikke straks gjort indtryk paa mig, saa gjorde forventningen om hjemkomsten og selve hjemkomsten et aldeles vervældende indtryk paa mig, og jeg veg ikke fra mor et øjeblik hverken den dag eller de nærmest følgende dage, og det var ikke muligt at lokke mig ud til leg, hvad jeg ellers var villig nok til. Ogsaa senere i min drengetid strøg jeg legen for at være ved mors sygeleje, hvad der blev adskillig lejlighed til. Da jeg under

opvæksten hyppig var alvorlig syg, ogsaa herved knyttet stærkere sammen end raske mennesker som regel bliver.

Skoletid og drengetid

Med mit sjette aar begyndte for mit vedkommende »bøgtiden«, der først gav megen møj og mange bitre timer og en tid placerede mig i de underbegavedes rækker, men som siden gav mig mange glæder og megen berigelse. Man skulle den gang kunne læse, inden man kom i skole. Mor havde selv lært mine fire ældre søskende at læse, og det var gaaet let og glat, og nu skulle efternøleren, »den lille«, til det. Da mor ikke var rask, blev min seks aar ældre søster, udnævnt til min vejleder i stavningens kunst. Det gik slet ikke, der blev graad og atter graad, men stavning blev en stadig lige umulig kunst. Saa tog mor fat; men det gik heller ikke — hjemmet gav op, og jeg blev med min A. B. C. sendt i byen til konen i brugsforeningen. Her gik det heller ikke særlig godt, men det gik dog, og det hjalp paa min mindreværdsfølelse, at jeg her kom til at læse sammen med en anden dreng, som var endnu dummere end jeg, saa jeg af og til kunne vinde de udsatte prisbelønninger.

Denne kone havde et godt pædagogisk greb og en udtømmelig taalmodighed og belønnede og op-

muntrede ved det allerubetydeligste tegn paa fremgang, saa tiden hos hende blev den bedste del af min skolegang. da resten med undtagelse af den sidste vinter var en sløvende ørkenvandring i terperiets trædemølle.

Jeg havde nu altsaa lært at læse, og det varede ikke længe, inden jeg uden for skolens lektieterperi gjorde glad og gerne brug af den tungt erhvervede læsekunst, saa mor med rette kunne svare skolemesteren, der klagede over, at jeg ikke læste nok paa lektierne, at jeg hængte altid over bøgerne. Ballefs katekismus havde jeg pint mig igennem første omgang ordret udenad med anmærkninger og forklaringer og alt. Bibelhistorien, danmarkshistorien og geografibogen var mishandlede paa samme ubarmhertige maade. Nu gjorde jeg i 10 aars alderen oprør og ville ikke mere være med i terperiet, ske hvad der ville i skolen, saa vandt jeg dog tiden hjemme til at læse Saxo, Ingemanns romaner og lignende, ja, jeg hang over bøgerne. Mellemmad og bøger kunne ikke saa daarligt sammen. Maden fik i alt fald tid til en grundig tygning, og samtidig fik sjælen næring.

Om aftenen læste far op for mor, der spandt og for pigerne, der karte. En meget tidlig barndoms-erindring er knyttet til en saadan oplæsningsaften. Jeg laa og legede med et eller anden, da mit øre blev fanget ind af oplæsningen af Erik Menveds barndom, hvor mordet i Finnerup lade skildres; og det gjorde saa stærkt indtryk paa mig, at jeg grædende gik ud i køkkenet, hvor vor pige trøstede mig med den bemærkning: »Du skal saamænd ikke græde, min dreng, det er jo bare saadan noget, de skriver, det er slet ikke sikkert, det er sandt«. Det var mit første møde med poesien og med forklaringen derpaa. Poesien holdt mig fast, og forklaringen gled af, som man hælder vand paa en gaas.

Samtidig med skoletidens indtræden, eller rettere lidt før, var jeg kommet med ind i erhvervslivet. Vi rykkede op efter alder til at varetage de forskellige mindre eller større hverv, der blev betroet os, og som skulle udføres under ansvar og med pligttrøskab. Da der var fire aar imellem min bror og mig, maatte jeg hurtigt overtage den yngstes erhvervsopgaver. Faarene om foraaet med de smaa lam til løsdrift paa græsmarkerne inden saatid; det kunne sagtens gaa selv om de gerne ville hen paa rugmarken. Det var værre om efteraaet med ungsvinene og gæssene paa stubmarkerne. Køerne var

lette i løsdrifts, indtil roetiden kom, og den kom, før jeg blev 7 aar. Med roerne indtraadte jeg i erhvervslivet som lønmodtager; da jeg var 7 aar, fik jeg 5 øre for hver roerække, jeg lugede. Jeg klarede mig godt overfor de voksne og indkasserede med stolthed de indtjente 5 øre, hvormed jeg grundlagde min formue; thi de fik ikke lov til at gaa til slik, de gled ned gennem det aflange hul i sparebøssen, hvorfra de senere kunne tages op og veksles fra kobber til sølv. Æggefund i laden indbragte ogsaa af og til en tøre. Da jeg var 10 aar, overtog jeg de fire duepar, som det var tilladt den yngste at have paa trods af, at far klagede over, at duerne ødelagde straatagene. Der var den forpligtelse knyttet til overtagelsen, at dueungerne skulle sælges til mor for 25 øre stykket, og de skulle leveres, inden de var flyvefærdige, inden de medvirkede til tagenes ødelæggelse.

Da jeg var 8 aar, kom der ad forskellige veje borgerligt og aandeligt livsrøre til sognet. En gaard blev købt til landbrugsskole, to landbrugskandidater ledede den, Iversen og Frederik Hansen; den sidste blev senere leder af forsøgs-gaarden i Askov. Far var med til oprettelsen, og min ældste bror, Ole, kom paa skolen om vinteren. Jeg husker at de to forstandere var i besøg i mit hjem.

En af mine fætre kom paa Vallekilde højskole, saa nu kan vi sige, at højskoletiden traadte over mit hjems tærskel. Hidtil havde man været gammeldags traditionelt kirkelig. Samme aar, som jeg blev født, kom provst Blok fra Kerteminde til sognet som præst. Han havde i Kerteminde holdt sin beskyttende haand over den derværende gudelige bevægelse og over Kr. Kolds skole i Dalby. Jeg husker ham i mit hjem fra jeg var ganske lille, som en gammel, hvidhaaret mand med et mildt og kærligt ansigt, og at han klappede mig paa hovedet og sagde noget til mig om daab. Mor sagde bagefter, at jeg var det første barn, han havde døbt der i sognet. At mor var meget glad ved ham som præst, gav hun meget klart til kende en søndag eftermiddag ude i vor store, dejlige have. Der var nogle gæster, og de begyndte at gøre nar ad grundtvigianerne med de brede hatte. Mor afbrød dem og sagde: «Ja, jeg kender ikke meget til grundtvigianerne; men vor præst er grundtvigianer, og han er den bedste præst, jeg har kendt, saa grundtvigianerne skal der ikke gøres nar ad i vor have».

Ved eksamen i skolen var han saa mild og venlig mod os og opmuntrede os, saa disse dage blev festdage for os. Jeg husker tydelig hans afskedsprædiken pinedag, da jeg var 13 aar. Han talte saadan

om pinsen og helligaanden, saa selv jeg fik et blivende indtryk af, hvad det var at leve sit liv ud af aand.

Provst Blok blev efterfulgt af pastor Jungersen, som var præst hos os indtil han i 1890 blev valgmenighedspræst i København. Om vinteren gik jeg til præst hos ham, og her slap vi for katekismusseriets kvide. Han talte kærligt og varmt om, at vi var døbte til at leve kristenliv.

Jeg havde min plads i konfirmandstuen lige ved siden af, hvor præsten sad. En dag, hvor jeg havde svaret rigtigt paa et noget vanskeligt spørgsmaal, vendte han sig om mod mig og saa mig kærligt ind i øjnene og sagde: Christian, det betyder kristen. Gud velsigne dig til at svare til dit navn. I mit hjertes inderste stilhed blev det for mig en indvielse, og paa konfirmationsdagen gav jeg mit hjertes fulde ja til, at jeg ville holde min daabspagt. Det blev mig senere en tid til anfægtelse; thi jeg magtede jo ikke at forsage djævelen og sejre over synden. Jeg er helt sikker paa, at Jungersen har gjort, hvad han kunne, for at vi skulle forstaa, at gud ikke i daaben møder os med krav, som vi ikke kan magte, men med den gave og naade baade at ville og at udrette ved de livskræfter, han giver os, saa daabspagten ikke er vort løfte til gud om, hvad vi vil

og kan, men guds løfte til os om, hvad han vil og kan give os. Ikke desmindre virkede den daværende form for konfirmationen til at fremhæve vort løfte til gud.

Min første landbrugsmæssige erindring om fremskridtslandbrug daterer sig til sommeren 1876, da jeg var 7 aar gammel. Far havde det foraar saæet en hel tønde land med Runkelroer. Det var det eneste stykke roer i miles omkreds og blev omtalt med stor skepsis. Naar begivenheden har bidt sig saa fast i min bevidsthed, saa er det, fordi jeg paa dette stykke roer grundlagde min gennem eget arbejde fortjente formue, den blev hverken den gang eller senere særlig stor; men den har slaaet godt til til den dag.

Vi kendte hverken til radrensere eller hylpejern. Roerne var saæet paa kamme, og paa disse kamme lugede vi saa roerne med vore bare hænder. Jeg kravlede paa knæene, og i stedet for at pille ukrudtet op, skubbede jeg jorden ned til begge sider af jordkammen. Far syntes ikke om min lugemetode til at begynde med; men da det var den hurtigste, fandt han sig i den; men da ukrudtet ved denne lugning let groede videre mellem rækkerne, saa maatte far køre med kartoffelhyppeloven mellem rækkerne bagefter, og dette var yderligere til fordel for roernes trivsel.

Far havde allerede tidligere be-

gyndt at fodre med klid og rapskager, og nu kom roerne til. Gaarden var en daarlig gaard, saa længe det drejede sig om kornavl og kornsalg. Den øverste del af de 30 tønder land hjemmemark var kold, stiv lerjord, og den vestlige del var let og meget stenet eller med fint grus, som ikke kunne taale tørke. Der hørte 10 tdr. land udmark til gaarden, der laa paa 3 forskellige steder, den længstborteliggende to km borte. Disse 10 tønder land henlaa mest som natureng, der gav mere eller mindre godt hø. Mor havde før denne tid lavet særlig fint smør, der blev solgt til god pris; men nu med roer, kraftfoder og hø satte mor system i sit mejeribrug og moderniserede det efter datidens krav. Et tidligere spisekammer blev omdannet til mælkestue. Mælken blev i lurfade sat op paa hylder, og naar der var sat fløde, skummede mor den af med en særlig formet skummeske, hvorefter fløden blev sat til Syrning for næste dag at kernes til smør.

Fra jeg var ganske lille havde jeg maattet hjælpe mor med at dreje rundt paa haandsvinget, der sad uden paa kærnen og satte kærneriet i roterende bevægelse. Jeg kunne ikke holde det nødvendige tempo uden nogle korte perioder til afløsning af mor. Med stigende mælkemængde blev der saa meget smør, at det i smaa dritler blev sendt til en grosserer i københavn

og blev derfra afregnet som herregaardssmør over topnoteringen. I de følgende aar skete der paa mejeribruget yderligere fremskridt. Mælken kom i høje blikbeholdere, som blev sat op inde i bryggerset, og et rør blev lagt ud i brønden, og nu skulle der pumpes vand, hver gang der var malket.

Denne pumpemesterstilling var jeg ikke glad ved, da pumpen paa grund af den lange rørledning var meget tung at trække. Jeg var derfor meget interesseret i det næste fremskridt, da vandmejeriet blev ismejeri. Vi kørte store dynger is sammen baade fra damme paa egen og naboens jord og dækkede saa isen til med sommertørret tørvejord. Vi kunne saa sommeren igennem lægge smaa isstykker i vandet, naar mælken efter malkningen blev sat i vandbeholderen.

Fremskridtene paa mælkebehandlingens omraade fulgtes af tilsvarende fremskridt paa markbrugets omraade, roearealet blev forøget, og sommerstaldfodring blev taget i brug paa de tider, hvor græsset enten var for knapt eller for groft. Men det største fremskridt baade i markbrug og mejeribrug skete, da de daarlige, sure engarealer ved afvanding blev kulturmodne. Men det holdt haardt at faa de mange forskellige naboer til de 3 engarealer gjort interesserede i afvandingen, og derfor blev den lang tid fra tilstrækkelig, og dette

maatte vi saa bøde paa ved at grave mange smaagrøfter gennem de arealer, der skulle kultiveres. Efter at grøfterne var gravede, var bunden endnu saa sumpet, saa vi ikke kunne komme der med heste og vogne. Vi maatte med trillebøre køre paa udlagte brædder; men slidet lønnede sig i form af store og sunde høafgrøder de følgende aar. Men nu blev kostalden for lille, og møddingen maatte brolægges i ler, for at holde paa ajlen, og en stor trætonde blev sat ned i et hjørne af møddingen, det var den første begyndelse til ajlebeholder; men der var kun plads til ajle for nogle dage, og for at faa den udnyttet, blev der anlagt en kompostmødding ved siden af, og med en spand trak vi ajlen op og hældte over komposten.

Det var fremskridt under primitive former og med meget slid; men det voksede paa alle omraader, og saa er det en fryd at være landmand. Paa mejeribruget fulgte endnu et par fremskridt. En kærne til hestekraft. Det var jo betydelig lettere for mig at gaa bagefter hesten paa hesteomgangen end staa og dreje paa haandsvinget, nu der skulle kærnes saa meget smør, og i 86 gjorde vi det store spring til en hestekraftcentrifuge. Saa rig var udviklingen paa et bondelandbrug i 10-aaret 76—86.

I den første del af min barndom havde vi 6 mil til nærmeste jern-

banestation, Jyderup, og efter Lammefjordens inddæmning havde vi over dæmningen 4 mil til Holbæk. Det efteraar, som jeg var konfirmeret om foraaet, fik jeg en indbydelse til at komme paa besøg hos en slægting i København. Hendes ældste søn var hos os hver sommerferie. En gang om ugen gik der en fragtdamper fra Nykøbing til København. Tidlig om morgenen sejlede vi fra Nykøbing, og om aftenen blev jeg modtaget af familien i København. Moderen var enke og havde en grønthandel i en kælder paa Vesterbrogade med en mørk lejlighed inde bag butikken. Det blev nogle begivenhedsrige dage, der fulgte. Min 2 aar yngre kammerat fra ferieaarene var en enestaaende leder af udflugter til seværdigheder i København. Ingen af os havde synderlig mønt, men han forstod at finde tider og steder, hvor adgang var gratis eller meget billig. Den sidste dag, en søndag, havde han opdaget en biavlssudstilling, hvor der ogsaa var foredrag af en kvindelig taler, fru Demant. Vi saa bihuse med bier og uden bier, udslyngningsmaskiner, vokstavler m. m., og saa hørte vi foredraget, der blev holdt med rivende veltalenhed, og vi blev begge svorne tilhængere af biavl. Da jeg kom hjem læste og snakkede jeg biavl hele vinteren, og om sommeren gik jeg over til praksis, først ved besøg hos stedlige biavlere og dernæst

ved køb af bistade med bevægelige Tavler og endelig ved køb af 2 bisværme. Ved indkvarteringen vankede der mange bistik, men forventningen om det søde, der skulle følge efter, dulmede smerterne. Det søde kom, og der blev i aarenes løb saa stor og yderig en bigaard, at gaarden lejlighedsvis blev kaldt honninggaarden, og de smaa, travle bier bidrog et aar med 800 pund honning a 50 øre til mit ophold paa seminariet. Det var god betaling for bistikkene, som forøvrigt blev færre og færre efter som venskabet voksede mellem bierne og mig. Til sidst forsøgte man at faa mig ud at sværme som biavlskonsulent, men det er en anden historie, og nu vender vi tilbage til 14 aars alderen.

Jeg skulle nu til at være voksen og var kun en lille, spinkel dreng, der først nu begyndte at skyde rask i vejret; men kræfterne var for smaa til det voksne arbejde, der nu krævedes af mig. Den haarde landbrugskrise var over os, og der maatte spares paa fremmed, lønnet hjælp. Vi maatte selv klare arbejdet. Høsten, baade høhøsten og sædhøsten var den strengeste tid. Naar kræfterne var smaa, gjaldt det om at faa leen til at skære saa meget bedre. Her staar jeg i stor taknemlighedsgæld til vor husmand, det vil sige den husmand, som vi pløjede for.

Gennem de følgende 9 aar opstod

der arbejdsfællesskab og venskab mellem ham og mig. Han holdt altid øje med, at jeg ikke blev overbebyrdet og rakte mig ved mange lejligheder en hjælpende haand, og jeg gjorde den smule gengæld, at jeg hyppigt tog med, naar han om aftenen eller om søndagen fik et spand heste til brug, og jeg kunne saa køre hestene for harven,

naar han saaede eller paa anden maade var optaget. Han var en fremskridts landmand, der blev hæmmet i sin udvikling af det alt for lille areal og det meget lønarbejde udenfor hjemmet. Han forsøgte sig med sædforædling og kartoffelfremavl, men sad med et par køer uden mulighed for noget egentlig mejeribrug.

Forsamlingshustiden

Naar jeg tænker paa min første ungdom, saa faar forsamlings- og øvelshuset en meget fremtrædende og betydningsfuld plads. Forsamlingshuset blev bygget om sommeren, som jeg var blevet konfirmeret om foraaet. Vor præst (Jungersen), som jeg under konfirmationsforberedelsen var kommet til at holde meget af, var i spidsen for arbejdet med rejsningen af forsamlingshuset og med ledelsen af de møder, som blev holdt der, og han forstod at samle baade unge og gamle baade der og i kirken.

I to af vore nabosogne havde der været forsamlingshuse nogen tid. Det ældste af dem, i Stenstrup, var meget primitivt. Baade tag og vægge var udvendig beklædt med spaan. Indvendig var spær, stolper og lægter uden beklædning, det kom først adskillige aar senere. I sammenligning hermed var vort forsamlingshus med grundmur,

paptag, store træbuer til at bære og indvendig beklædning under taget meget anseligt og hyggeligt.

Her hentede jeg baade legemlig sundhed og aandelig berigelse gennem mange aar. Samtidig med bygning af forsamlingshuset var der stiftet en foredragsforening med pastor Jungersen som formand, han ledede alle møder, holdt tit foredrag og skaffede mange af vore bedste højskolemænd og præster dertil som foredragsholdere. Det, der fra den tid staar mest levende i min erindring, er et foredrag af højskoleforstander Falkenstjerne om frihedsbevægelsens frembrud i 30- og 40-erne og reaktionens modstand. Foredraget var for saavidt meget aktuelt, for vi var paa det tidspunkt inde i vor egen tids kamp mod reaktionen, provisorismen.

Jeg husker ogsaa, hvorledes Ernst Trier begyndte sit foredrag

med at sige: »Jeg maa for tiden af helbredshensyn sige nej til at rejse ud; men naar der kaldes fra Ods-herred, saa kan jeg ikke sige nej; thi da jeg begyndte min skole, kom mine første elever her fra Odsherred«. Hvorefter han holdt et bibelsk foredrag, som kun Trier kunne holde det.

I foredragsforeningen samledes baade gamle og unge, og hvad vi hørte, gav stof og evne til berigende samtaler i hjemmene og ved sammenkomsterne. Da mor paa den tid sjældent var rask nok til at komme med til møderne, blev det min opgave at referere foredragene for hende. Mor gjorde ikke saa sjældent indvendinger mod de tanker, der var fremsat i foredragene, saaledes en gang vi havde været til møde og hørt en kvindelig taler tale om kvindevalgret, og baade min søster og jeg var blevet vundet for tanken, sagde mor: »De kvinder, der er noget ved, de raader jo over deres hjem og over deres børn, hvad skal de saa med valgretten«.

Vi søgte saa at forklare mor, at det efter loven var manden, som havde raadigheden over børnene, hvortil mor svarede, at det var en daarlig lov, og det burde være mødrene, som havde raadighed over børnene. Saaledes drøftede vi videre om spørgsmaalet, og det endte med, at mor ogsaa blev tilhænger af kvindernes valgret, da det jo er vejen til at faa daarlige

love erstattet med gode. Dette var forøvrigt paa en tid, hvor mændene havde liden glæde af valgretten, da der i den nærmest følgende tid blev regeret paa trods af folketingets store flertal.

Paa en meget dramatisk maade var jeg 8 aar gammel blevet ført ind i den urolige del af verdenen, som hedder politik. Det var to meget ophidsede mænds samtale eller rettere skænderi om det første provisorium.

De to mænd var egnens dyrlæge og min far, gdr. Niels Jensen. De havde hidtil staaet paa en meget venskabelig fod med hinanden til trods for, at dyrlægen var højremand, og far var meget ivrig og radikal venstremand. Højremænd var forøvrigt uden for købstaden en meget sjælden vare paa den egn, Odsherred; i min fødeby var der kun to, en indfødt og en indvandret. Den indfødte havde arvet to gaarde og var dumstolt af sine store besiddelser, som han passede daarligt, og han var derfor ringe regnet blandt de andre bønder i byen. Den indvandrede var en tidligere herregaardsforvalter, der havde købt byens mølle og møllegaard, men var en daarlig landmand og maatte efter faa aars forløb give op og forlade egnen. Paa

Rasmus Sørensens (Vendslev) bondevenners tid havde byen allerede været politisk vaagen, og byens oldermand blæste i byhor-

net, naar Rasmus Sørensen kom til byen og sørgede for, at han var væk, inden politiet kom. Dyr lægen var en meget dygtig mand, men var belemret med den studerendes standshovmod over for bønderne. Far var mere oplyst end bønderne i almindelighed og havde noget af en førerstilling med sine mange offentlige hverv, saa dyr lægen regnede ham for en nogenlunde omgangsfælle.

Den paagældende dag laa jeg syg, som jeg jævnlig gjorde i min opvækst, og jeg var flyttet ind i den saakaldte pæne dagligstue. Dyr lægen og far havde i al venskabelighed siddet og drukket kaffe, men pludselig drejede samtalen ind paa tidens store begivenhed: Provisoriet 1877. Jeg havde ligget og smaaslumret og blev nu pludselig vækket af de kraftige, vrede mandsrøster. og politisk blev jeg ogsaa vækket, saa jeg holdt mig politisk vaagen i de godt 70 aar. der er gaaet siden. Fra den dag læste jeg alt om politik i egnens avis, og da jeg var 11 aar, læste jeg Rigsdagstidende, som far holdt sammen med dyr lægen og møllejeren.

Jeg var paa det tidpunkt en blind beundrer af Berg; denne beundring fik senere et alvorligt knæk.

I de følgende aar var der nu adskilligt andet, som passede bedre for min alder end politik, blandt andet Gøngehøvdingen o. l. læsning; men med det andet proviso-

rium i 85 kom politiken stærkt i forgrunden igen.

Jeg glemmer aldrig den spænding, der var over os den 1. april, som var en søndag. Der kom ingen aviser om søndagen, der var ingen telefoner. Ingen vidste noget. Pastor Jungersen holdt en meget alvorlig prædiken; det kunne mærkes, at der var sket noget, som han var bedrøvet over. Vi samledes altid i og uden for vaabehuset. naar prædiken var forbi. Der var jo altid bekendtgørelserne, som skulle læres paa kirkestævne, og Jungersen havde indført den skik, at han bagefter gik rundt og hilste paa kirkegængerne og talte med dem og spurgte. om der laa nogen syge hjemme. Vor kirke var annekskirke. Denne søndag blev han staaende stille i kirkedøren lidt efter oplæsningen og sagde saa stille og bedrøvet: »Regeringen har begaaet grundlovsbrud og udstedt en provisorisk finanslov«. »Det danske folk gaar nu ind i en ond og mørk tid, om det dog maatte holde ryggen rank og aldrig gaa paa akkord med uretten«.

Vi var mange, der havde taarer i øjnene den dag, da vi sagde farvel til vor kære præst. Vi frygtede, at hans stærke udtalelse mod regeringen kunne koste ham hans embede, hvad der ogsaa paa et senere tidspunkt var stærkt optræk til.

Under den følgende tids røre udtalte Jungersen sig saa stærkt, at

det en tid saa ud til, at regeringen ville afskedige ham; naar det ikke skete, var en af grundene dertil, at begge sognene Vig—Asminderup ville staa sammen om vor præst, og mange ira det øvrige Odsherred ville slutte sig til den valgmenighed, der i saa fald ville blive. Saa en afskedigelse ville ikke ramme Jungersen, som af regeringen tænkt.

Odsherred havde været tidlig politisk vaagen. Det var gammelt krongods, næsten udelukkende bøndergaarde uden hovedgaard, saa bønderne havde været meget lidt hoveriplaget og tidligt blevet selvejere.

Der var oprettet en skytte- og gymnastikforening i sognet, og det efteraar, som jeg var konfirmeret om foraaet, var jeg første gang deltager i en præmieskydning med salonriffel og fik 2. præmie min bedste kammerat ved skydning og gymnastik fik 1. pr., og vi havde samtidig skudt os retten til, at vi næste foraar maatte skyde med riffel. Baade kapelanan og den unge lærer, som var kommet til sognet, og som gjorde min sidste vinter i skolen til en herlig og rig tid var med som ledere af skyttebevægelsen og skabte en god tone paa skydepladsen

Vi havde 10 km til skydepladsen; men vi fire brødre gav trods den lange afstand flittigt møde til øvelserne, der omfattede baade skyd-

ning og gymnastik, og det var før cyklernes tid. Det havde om sommeren ikke meget art med gymnastikken, den foregik paa en græsbevokset gaardsplads og bestod væsentligst af spring over træhesten. Fra hæren var udlaant nogle gamle forladegeværer til eksercits. Jeg interesserede mig for bajonettægtning, og jeg maatte erstatte styrke med behændighed; denne øvelse kom mig tilgode i soldatertiden; en ondsindet splejs af en underkorporal ville give mig stropture i bajonettægtning, og det blev derfor ham, der maatte gaa fra fægtningen med blaa pletter paa overarmen. Det var dog skydningen, som optog os mest i sommerhalvaaret. Vi fik fra første færd en god uddannelse, stadig blev det indskærpet os, at skydevaaben skulle omgaaes med omtanke og forsigtighed, og vaadeskud var derfor et næsten ukendt begreb.

Vi ladede selv vore patroner, og saa her blev det indskærpet baade omhyggelighed og forsigtighed. Omhyggelighed med afmaalingen af krudtet havde stor betydning for træfsikkerheden, især paa de lange afstande. Vi fik krudtet i smaa trætonder og sad i kreds derom og langede med krudtmaalet derned i. Her blev ikke taalt rygning i nærheden. Det var blevet os stærkt indskærpet af vore delingsførere; men vi var ogsaa alle meget nidkære i at overvaage, at bestemmelserne

blev holdt. Vi, der var under 18 aar, maatte ikke skyde med riffel, før vi ved skydning med salonriffel havde tjent os op til riffelværdigheden, som var meget eftertragtet, jeg naaede den allerede den første sommer. Om vinteren tog vi saa fat paa gymnastikken, det var endnu hærens militærgymnastik, hvor redskabsøvelserne var hovedsagen, og hensynet til legemets udvikling en biting. Gymnastikken kom først i sin rette gænge i sommeren 85.

Under de spændte politiske forhold var der dannet riffelforeninger. Det var jo i den for landbrugerne vanskelige overgangstid fra kornavl til mejeribrug, og det var smaat med penge i venstrehjemmene; men penge til rifler maatte for enhver pris skaffes. Min 10 aar ældre broder, Ole, var formand baade for skytteforeningen og riffelforeningen, og jeg var den hemmelige ukendte kasserer for den sidste. I et hemmeligt rum i et gammelt bornholmerur havde jeg baade medlemslister og kasse; jeg havde selv indrettet dette rum, og ingen andre i huset anede noget derom, og kun min broder vidste, at jeg gemte disse sager, men ikke hvor jeg gemte dem.

Der kom jo et riffelprovisorium; men det havde den følge, at der blev smuglet saa mange flere rifler hjem til Odsherred fra Sverige. Vi havde fiskerbaade nok til at hente dem i. En lidt ældre ven hav-

de købt en af disse rifler, og da han kort efter rejste til Amerika, forærede han mig den. Og med denne illegale riffel har jeg i skytteforeningerne hentet adskillige gode præmier hjem; jeg brugte den til 1904. Vi var efter provisoriet rede til at bruge riflerne til vigtigere ting end præmieskydning, men da de politiske førere slog bak overfor bevægelsen, som de selv havde fremkaldt, og der ikke fremstod noget frihedsraad til at lede os frihedskæmpere, saa løb denne form for modstand mod grundlovsbruddet ud i sandet.

I 85 var riffelforeningerne blevet forbudt, og vi havde faaet de blaa, ridende gendarmers sendt paa halsen. Det var underligt, for selv de allerfredeligste hunde i odsherred blev fyldt af et ustyrligt raseri. Saa snart de hørte eller saa de blaa ryttere, og der var mange skadefro næser trykket flade mod ruderne eller klemt ud mellem portlaager paa klem, naar hundene ved lumskede fremstød fik de stolte ryttere til at dingle i sadlen. Mangen en gaardmand og husmand saa rødt, naar de mødte dem paa gaden i købstaden. Vi havde i Nykøbing S. en saa fornuftig politimester, at han holdt dem indspærret, naar der var marked eller andre møder i byen.

Skytteforeningerne var ikke direkte forbudt, men forbudet var stærkt paa vej, hvorfor hovedbe-

styrelsen henstillede, at vi frivilligt skulle indstille skydningen. Til trods for, at vi satte Andreas Bendtsen meget højt, saa var vi ikke særligt ivrige for at rette os efter henstillingen; thi vi syntes ikke, der var noget vundet ved at undgaa forbundet, naar vi saa alligevel skulle holde op med skydning; vi blev derfor ved saa længe, den ammunition vi havde, strakte til, ja endog noget længere. Vi gravede blyet ud at skydevolden og støbte nye kugler og købte jagtkruidt, saa længe vi kunne faa noget. Da vi maatte opgive skydningen i større stil, besluttede vi at gaa til gymnastik ogsaa om sommeren i det nye forsamlingshus. og her dyrkede vi saa for første gang svensk gymnastik. Det kunne være mere end drøjt at have været oppe klokken fire om morgenen for at slaa enggræs i duggen, og saa om aftenen gaa to gange 6 km, have to timers øvelse og komme hjem kl. 11—12. Men vi kæmpede mod ministeriets grundlovsbrud, saa det maatte gøres.

Min næstældste broder, Jens, havde været elev paa Vallekilde denne vinter. En ung murersvend Ole Pedersen, der havde været paa Askov højskole og faaet lidt kendskab til den svenske gymnastik, paatog sig at lede gymnastikken. Var uddannelsen mangelfuld, saa var kærligheden til opgaven saa meget større, og forstaaelsen af

gymnastiken ikke var et maal i sig selv ligesaa; men at den var et godt middel til at vække og opdrage ungdommen. Jeg tænker med den dybeste taknemlighed paa, hvad han og hans efterfølger, tømrersvend Peter Jensen, kom til at indvirke paa os unge i den tit meget vanskelige overgangsalder. De 2 ugentlige aftener i gymnastiksalen blev ved deres ledelse og hele væremaade en udmærket forskole for et højskoleophold. De to ledere blev for mig et forbillede, som jeg alvorlig og energisk maatte arbejde mig op til.

Mine forudsætninger for at naa dette var i legemlig henseende smaa. Megen sygdom i opvæksten havde sat mig tilbage, saa det først var nu i overgangsalderen, jeg begyndte at skyde i vejret; men kraften i lemmerne svarede ikke til længden, saa det saa ret haabløst ud med at komme paa højde med dem, da de begge var meget fine gymnaster; men sæt maalet højt og forsagthed lavt, og jeg kilede paa af karsken bælg, og naar lysten driver, saa gør det ikke noget, at det hedder om igen og atter om igen. Kunne de 2 aftener ikke slaa til, saa kunne jeg øve mig derhjemme i lade og vognport. Gik dygtighedspræmierne i de første aar min næse forbi, saa hentede jeg hvert aar flidspræmie nr. 1 hjem. Jeg havde den længste vej og forsømte aldrig en mødeaften,

selv om jeg skulle gaa de 7 km i forrygende snefog.

Snart blev idealet at blive gymnastikdelingsfører, og jeg husker tydelig, hvor straalende lykkelig jeg var, da jeg i vinteren 87—88 blev udtaget til underdelingsfører, det var mit første tillidshverv — der fulgte mange siden, men glæden ved det første blev aldrig fordunklet.

Min fritid havde jeg rig anvendelse for i disse aar. Naar de ældre sov til middag, var jeg i haven hos bierne, og om vinteren var jeg i huggehuset med mit husflidsarbejde. Jeg havde faaet fat i Roms

husflidsbog, og den havde jeg megen glæde af. Og bøgerne skulle jeg jo ogsaa have skrabet tid sammen til. Bjørnstjerne Bjørnsons bondefortællinger skulle læses mere end een gang. En af dem er forøvrigt skrevet ude i en lille lund paa en af min fødegaards udmarker, blev det for nogle aar siden oplyst.

Gennem grundlovsværneforeningen fik vi studentersamfundets skrifter, jeg har dem staaende i rad og række paa min boghylde den dag i dag. Det er de bedste oplysende smaaskrifter der nogensinde er udsendt i Danmark.

Mejerist

Atten aar gammel kom jeg første gang hjemme fra, det var ikke længere end til nabosognet, hvor min ældste bror, Ole, der var blevet gift, havde købt en gaard, og lidt senere paa gaarden oprettet et saakaldt fællesmejeri og købte mælken fra en stor del af sognet. Det skete noget pludseligt med denne flytning hjemmefra. Min bror kom kørende ind i gaarden og en time efter var mit tøj pakket, og jeg sad paa hans vogn, antaget som førstemejerist til hans ret store mejeri med en kvindelig mejerielev og en dreng under mig. Det kan synes et stort spring fra 3. karl paa en gaard og til mejerist, men der havde væ-

ret et naturligt mellemlid. Da min bror var kommet i gang med sit mejeri, paavirkede han os stærkt til ogsaa at oprette et fællesmejeri, og da det var konstrueret en centrifuge til hestekraft, der var baade billigere og bedre end Burmeister & Wain's og min søster, Karen, havde været paa mejerikursus paa en landbrugsskole, gik vi i gang med at realisere foretagendet. Her blev baade min bror Andreas og jeg hendes lærlinge i mejeribrugget, og det viste sig, at vi begge havde gode anlæg for faget; min bror blev senere mejeribestyrer i Jylland og smørgrosserer i København.

I de første dage i min broders mejeri i Glostrup gik arbejdet under hans overledelse, men snart var det kun i de allertravleste indvejningstimer og ved regnskabet om aftenen, at han rakte os en haand med. I forhold til min alder og mine kræfter var det en streng bestilling. Forholdene var meget primitive. Mælkejungerne blev indvejede paa en decimalvægt, derefter skulle de bæres over til og løftes op i den indmurede støbejernskedel og endelig løftes op og hældes op i det høje tilløbskar til centrifugerne. Heldigvis var den kvindelige mejerielev kraftigt bygget og kunne tage et godt tag med. I den meget kolde vinter 1887—88 var mælken jævnlig frossen i Jungerne og haandtagene saa kolde, at man svød fingrene paa dem, og vandet i kedlen maatte skrupkoge, for at vi kunne faa mælken tørt og varmet til skummetemperaturen. Hver gang vi løftede en junge op af kedlen og hældte mælken op i karet, saa fik vi en sjask varmt vand ned over os og ned i træskoenene; men jeg husker ikke, at jeg en eneste dag var forkølet i den vinter. Det maa være det gode humør, som har hjulpet os. Baade mejerieleven og jeg var fra naturens haand forsynede med et uopslideligt godt humør. Mejerieleven var lykkelig forlovet og skulle giftes om foraaaret og sætte bo i en godgaard, hvor hun i eget mejeri skul-

le praktisere det, hun nu lærte, og jeg var stærkt og haabfyldt forelsket i en lille brunøjet pige i mit hjemsohn, som jeg ganske vist kun havde set og været sammen med en enkelt gang; men jeg havde set en dybt i de brune pigeøjne, at de bandt og ejede mig for hele livet. Arbejdet gik altsaa med liv og lyst. Baade smøræltningen og knusningen af ostemassen udførtes jo med haanden, og det betød overordentligt meget, at det blev gjort paa rette maade, og her betød haandelaget næsten alt. Jeg var saa heldig lige fra begyndelsen at finde det rette tag, saa jeg fik vandet ud af smørret uden at det blev æltet fedtet. Det var ogsaa under de daværende mejeriforhold, hvor der ikke som nu kunne indforskrives rendyrkede syrer, en kunst at holde god syring. Ved daglig smagning af baade smør og syret fløde gjaldt det om at være paa vagt mod enhver udartning af syren. Her var det en hjælp for mig, at jeg ikke havde smagt tobak siden min drengetid, hvor jeg en gang fik lov at ryge saa længe, at jeg blev syg deraf.

Jeg oplevede i denne min mejeritid hos min bror en alvorlig katastrofe, sprængning af den ene af hans to centrifuger. Den var af den første type som firmaet havde konstrueret og udsendt, og Cylinderen var støbt i bronze; den senere type var drejet ud af en staa-

blok. Firmaet maa have været utryg ved den første types styrke; thi det havde anbragt et staa-
lpladepanser uden om centrifugen, der var kun to aabninger deri, hvor der var to messingrør til mælk og fløde at løbe ud af. Vi havde meget travlt den dag, der blev leveret mere og mere mælk, og det kneb med at faa mælken skummet i rette tid. Min bror havde aftenen før sagt til mig: »Du maa i morgen se alle remtrækene efter og stramme dem og strø harpiks paa dem. Det havde jeg gjort, og lidt før katastrofen indtraf, havde min bror kikket ind til os og sagt: »Det gaar glimrende, det er en fryd at høre, hvor centrifugerne synger«. Han havde lige vendt sig fra os og var gaaet ud i gaarden, da han derude hørte et voldsomt brag inde fra mejeriet. Da han kom, flød der mælk og fløde over hele gulvet; jeg havde faaet hestene standset. I katastrofeøjeblikket stod jeg lige op ad den centrifuge, der sprængtes. Fløderøret for med eksplosiv kraft gennem flødespanden, nappede et stykke af mit bukseben og for ind i muren bagved. Takket været staa-
lpanseret blev de øvrige tusinder af metalstumper inde-spærret, ellers var hverken mejerieleven eller jeg sluppet derfra med hele lemmer og næppe med livet. Da jeg havde ordnet, hvad der øjeblikkeligt maatte ordnes og fik tid at sunde mig, opdagede jeg, at jeg

havde lidt hjertebanken; men det kunne der ikke tages hensyn til, og det var der ikke tid at tænke paa. Gaarden var fuld af vogne med mælk. Vi maatte i gang igen med den uskadte centrifuge. Vi fik remmene til den sprængte koblet fra og saa gik det igen. Jeg indrømmer, at jeg skævede lidt til centrifugen, da den kom op paa sin allerhøjeste tone, men her maatte den jo op, da den nu skulle gøre det ud for to. Mejerieleven var bleg, men tapper, og mælkekuskene holdt sig mod sædvane længst mulig borte fra centrifugen; den havde nemlig ikke noget staa-
lpanser udenom; men den var heldigvis stærk nok i sig selv og holdt.

Jeg var jo altsaa kommet til et andet sogn, men da min brors marker gik lige til grænsen af Vig sogn, havde jeg ikke stort længere til Vig forsamlingshus end hjemmefra, og jeg blev derfor i min sædvanlige kammeratskabskreds baade til gymnastik og foredrag og baller. Først paa denne tid begyndte ballerne at interessere mig. Da mine ældre søskende gik i danselære, ville jeg ikke med og fik derfor ingen undervisning i dans. Da jeg var konfirmand, brød jeg mig ikke om at komme til dans og handlede mig til at blive hjemme. Jeg fik de samme lommepege som mine søskende og brugte dem til at faa bøger i købstadens lejebibliotek og havde saa tillige ret til

at have varme og lys saa langt ud paa natten, som det behagede mig. Nu derimod havde jeg faaet interesse for ballerne. Vi var nøjsomme den gang. Om vinteren havde vi oprindelig kun to foreningsballer, Skyttefesten om efteraaret og gymnastikfesten om foraaaret, og da vi syntes, at det var for lidt, dannede vi ganske aabenlyst en forening, januarforeningen, med formaal at holde et bal i januar maaned. En købmand, der boede ved siden af forsamlingshuset, havde tilladelse fra forsamlingshusets bestyrelse til at beværte ogsaa med spiritus. Da dette førte til lidt drikeri ved ballerne, havde bestyrelsen for januarforeningen stillet forslag om at anmode forsamlingshusets bestyrelse om, at tilladelsen til beværtning med spiritus maatte blive taget tilbage. Ved januarforeningens generalforsamling mødte dette forslag stærk modvind, og bestyrelsen gik kun valent ind for det, hvorfor jeg sprang op paa en bænk i salen og holdt min første tale til gunst for ædruelighed blandt ungdommen. Forslaget gik derefter igennem med meget stort flertal, og forsamlingshusets bestyrelse var saa forstaaende, at den sagde, naar de unge kan undvære spiritus, saa kan vi gamle ogsaa, og nu blev al spiritusudskænkning forbudt i forsamlingshuset.

Da foraaaret kom, kunne jeg ikke godt undværes hjemme. Der var jo baade bierne, mejeriet og landbruget, der kaldte paa mig. Det havde lige fra jeg var ganske lille været mor, far og søskendes tale og mening, at jeg skulle blive hjemme og overtage gaarden, fordi jeg var den yngste, saa kunne mor og far beholde gaarden saa meget længere og faa hjulpet de ældre søskende i vej, og jeg havde ikke paa dette tidspunkt tænkt at gøre nogen indvending mod denne plan.

Der kom nu i denne sommer en vanskelighed for de smaa mejerier med hestekraft. Kravet om opvarmning af mælken kom stærkt frem, og samtidig blev der røre om andelsmejeri. Vi blev fra flere leverandører opfordrede til at udvide til dampmejeri, og bror Jens og jeg saa ogsaa paa saadanne anlæg samtidig med, at vi besøgte verdensudstillingen i København; men da andre leverandører var stemt for andelsmejeri, bestemte vi os til at køre videre med det, vi havde, indtil andelsmejeriet kom. Bror Andreas tog saa paa Ladelund mejeriskole om efteraaret, hvorfra han om foraaaret fik plads som bestyrer paa Vithen andelsmejeri paa Aarhusegnen. Søster Karen tog over og bestyrede hus for ham, og samtidig var det blevet alvor med andelsmejeriet, og dermed ophørte vor mejeriperiode.

Til søs

Jeg var nu 20 aar i 89. Mine ældre brødre havde alle været soldat i 1½ aar. Min ældre bror infanterist og underkorporal. De to andre ved garden. Jeg havde som dreng læst en del spændende sømandsromaner, og en vinter, medens jeg var fyldt at denne sømandsromantik var en ældre fætter hjemme og kom meget hos os. Han var sømand og havde i aarevis sejlet paa langfarter. Han kunne spinde en ende saa det forslog noget, og jeg lyttede betaget til, her var eventyret, og saadan ville jeg ogsaa ud at se mig om og opleve. Selv om denne drengeromantik nu var rystet mig ud af ærmet, saa ville jeg endnu gerne ud at se mig om. En kammerat havde været marinesoldat, og han raadede mig til at tage ud og sejle en tid for saa paa sessionen at forlange at blive marinesoldat for paa den maade at komme lidt ud i den store verden. Jeg syntes godt om raadet og fulgte det. En dag sidst paa vinteren 89 lod jeg mig forhyre som ungmand paa en lille skonnert, og bror Jens kørte mig og min sømandsudrustning til Nykøbing havn. Saa var jeg altsaa sømand. Den første sejltur gik glimrende, den var indenfjords til ankerpladsen ved Rørvig; her boede kaptajnen, og her laa vi et par dage og skrabte master og forniserede dem paany. Vi sad paa

prokuratorstol, et brædt med et tov med knude ved begge ender af brættet. Vi blev saa i taljetræk hejst op og ned langs masten; men ovenover alle taljetræk var der en ganske spinkel topmast til at hejse flag paa. Under arbejdet kom flaglinen i uorden, og da den skulle bringes i orden, knækkede den og faldt ned. Først skældte skipperen bravt ud, og derefter udlovede han en stor belønning, hvis jeg kunne gaa op og skære flaglinen, nemlig baade hans datter og skuden. Der laa jo haar mod landkrabben deri; men jeg tog mod udfordringen, fik enden af flaglinen i munden og gik til tops. Vi havde hjemme i vor have en høj flagstang, hvor jeg adskillige gange havde været til tops med flaglinen. Der var jo en forskel, nemlig, at flagstangen hjemme stod rolig fast i jorden, medens skibet laa og gyngede paa bølgerne, og at der oppe i toppen var store udsving; men som sagt, jeg gik til tops vel vidende, at det var adskilligt sværere end hjemme og ikke uder risiko. Jeg kunne sagtens klatre op, saalænge jeg havde begge hænder til raadighed; men naar toppen var naaet, saa at faa en haand, helst to til raadighed uden at glide nedad imens, det var problemet; men det gik. Det skaffede mig af en landkrabbe at være en god position om bord. Den ud-

lovede belønning maatte jeg give afkald paa, da datter og skude hørte sammen og jeg ikke var liebhaver til datteren.

Vor tur gik til Halmstad.

Ude paa Kattegat mødte vi en haard østenstorm. Skibet var uden ballast og rullede haardt. Det blev mit livs haardeste sørejse med søsyge. Arbejdet skulle ligefuldt udføres; men jeg havde det udbytte, at jeg blev saa fremtidig søstærk, at jeg i det haardeste vejr har klareret rejsen Esbjerg—Harwich og Rønne—København i de smaa baades tid uden at blive syg. Det tog adskillige dage i Halmstad, inden vi kunne komme til at laste tømmer, og jeg blev forfremmet fra ungmand til kok, men stadig paa ungmandshyre. Det begyndte med at servere jordemoderkaffe til skipperen, inden han stod op om morgenen. Bonnerne skulle jeg ikke spare paa, men derimod paa vandet; det gled videre til middag og aftensmad. Jeg lærte snart at gøre fisk i stand og brase dem godt paa panden. Skuden var et godt madsted, naar man kunne forlige sig med det saltede køds ensformighed. Saa blev det vor tur at faa lastet tømmer. Paa begge sider af skibets forstævn kunne der lukkes en firkantet port op, saa der var rigelig plads til selv de allerstørste bjælker. Til at begynde med fik vi kun mindre stykker tømmer til at udfylde den stærkt skraanende del

i lastrummet; men da dette gulv var lagt, saa der var en flade at gaa paa, kom de store, vaade og tunge bjælker. Der var ruller forneden i lastaabningen, og naar bjælkerne kom et stykke ind, blev der lagt runde stokke under, og vi huggede vore baadshager ned i bjælkerne og trak saa af med dem. De første lag kunne det sagtens gaa med, men det var ikke længe, at vi kunne gaa oprejst under dækket, og de største og længste bjælker skulle jo op foroven, saa det var en haard omgang at faa stuvet den last, og det skulle gøres solidt, saa den ikke skulle forskubbe sig, selv om vi kom ud i storm og haard sø, og det gjaldt ogsaa om at faa stuvet saa stor vægt i lasten, at skibet kunne være stabilt selv med stor dækslast. Det følte som en stor befrielse, da v' blev færdige i lasten og kom op paa dækket, skønt vi ogsaa her havde nok at bakse med.

En søndag, medens vi laa i Halmstad, havde jeg fri og tog en lang tur ud i det frie friske landskab for at faa et indtryk af Sverrige udenfor havnesjovets omraade. I 10—12 aars alderen havde jeg hvert aar i sommermaanederne haft en jævnaldrende svensk dreng som en god legekammerat. Hans mor var en fattig enke, der hvert aar kom her til landet for at sælge spaankurve. De havde deres oplag af halvfærdige kurve hos os, og naar de havde faaet en del kurve

færdige, drog de ud paa handelen for at vende tilbage efter nye forsyninger. Min svenske ven fortalte mig, at ovre i smaaland, hvor han var fra, laa der ude imellem de dyrkede marker sten, der var meget større end hele vor gaardsplads. Søndagsudflugten overbeviste mig om sandheden af hans fortælling, det var grundfældet, som her traadte frem for dagen.

Vi sejlede til Fredericia med vor tømmerlast. Manøvreringen med sejlene var meget vanskelig paa grund af det med tømmer overfyldte dæk; men da vejret var gunstigt, fik vi en behagelig sejlads, og jeg blev forfremmet til rorgænger i skipperens vagt. Først underviste han mig i at styre efter kompasset og samtidig holde fuldt vindpres i sejlene, og da han syntes, at jeg nemmede undervisningen særdeles godt, overlod han mig hyppigt roret. Der var ikke rat, men en gammeldags solid rorpind, lang og svær. I urolig sø og med fuld sejlføring skulle der passes godt paa, at roret ikke periodisk blev slaadet ud af den tilsigtede stilling.

Man kunne under saadanne forhold ikke nøjes med at holde paa rorpinden med hænderne, men maatte støtte med hele kroppens tyngde og helst understøttet med en tovende fastgjort ude i rælingen.

Losningen i Fredericia gik noget lettere end indladningen i Halm-

stad. Skipperen var meget interesseret i, at vi blev færdige lørdag aften, hvorfor han udlovede fin aftensmad paa et nærliggende hotel. Maden var god, og det var forsaavidt godt altsammen, men skipperen groede fast eller rettere svømmede i spiritius hele natten paa hotellet, og lidt før daggry blev vi purret ud af køjen. Nu ville han ud at sejle til trods for, at vi først kunne faa ballast om mandagen, og det blæste en østenstorm. Vi maatte lystre, selv om vi ikke uden grund syntes, at det var galmandsværk. Efter en uhyggelig sejlads søndagen igennem maatte vi søge ly under Æbelø og ride stormen af dér for begge vore ankre. Næste dag løjede stormen af, og vi sejlede videre nord og øst paa over Kattégat. Da vi havde passeret Sjællands Odde, satte skipperen mig til at passe roret, og lidt ud paa natten erklærede han, at nu gik han ned i sin kahyt og lagde sig med tøjet paa, »nu er der ikke noget, du kan sejle paa under vandet, og det, der er ovenover vandet, kan du jo sagtens se at sejle uden om, og den vind, vi har nu, skal nok holde, saa sejlene kan staa urorte, og ser du noget, som du bliver betænkelig ved, saa kan du bare trampe haardt i dækket, saa skal jeg straks være der«. Med den besked forsvandt han baglæns ned ad kahytstrappen, og jeg stod der lidt bæret og ikke saa lidt beklemmt. Det var en

dejlig stjerneklar nat, og jeg havde en stærk følelse af at være et ubetydeligt fnug med det dybe hav under mig og den uendelige himmel over mig; men som stjernerne havde kaldt tryghed frem i mit sind, da jeg som lille laa i min barneseng, saaledes gjorde de det ogsaa nu. Med spændt opmærksomhed passede jeg min dont og lod skipperen sove, til jeg kunne skimte fyrene ved indsejlingen til Halmstad. Nu skulle der jo purres ud, og der skulle manøvreres med sejl og fortøjningsgrejerne.

Da vi var velfortøjret, meddelte jeg skipperen, at jeg ønskede at blive afmønstret her i Halmstad. Jeg havde ved paamønstringen betinget mig ret til at blive afmønstret i hvilken havn, jeg ønskede. Jeg havde et pænt paaskud i, at skipperen ogsaa næste rejse skulle til Fredericia, og jeg jo gerne ville se mig lidt mere om; men min egentlige grund var jo, at jeg ikke ønskede at sejle under en saa ansvarsløs ledelse. Jeg lod mig paamønstre som kok paa en skonnert, der med en last brosten skulle til Lybæk.

Vi laa et helt døgn og krydstede med Kronborg lige forude; men det var ikke muligt at slippe forbi, der var en saa stærk nordgaaende strøm, at alt, hvad vi vandt ved kryds mod vinden, det stjal strømmen fra os; men igennem kom vi da tilsidst, og saa gik det flot ned

gennem sundet, til vi kastede anker paa Københavns yderred, og jeg maatte ro baade styrmand og skipper i land, de var begge bosiddende i København. Jeg var overladt mig selv og med ansvar for skib og ladning. Om natten skulle jeg holde vagt og passe paa, at lanternerne lyste, som de skulle. Jeg husker ikke meget om sejladsen til Lybæk; jeg blev sendt ned for at faa en ekstra søvn for den lange ekstra nattevagt. Da vi havde passeret Travemünde, havde vi en vanskelig sejlads med mange smaa kryds op ad den lille flod. Her blev vi pludselig overfaldet af et voldsomt tordenvejr. Vi kastede anker, og skipperen gav os ordre til at gaa i skibsjollen og sejle i land, idet han betroede os, at han foruden brosten ogsaa havde en ladning krudt ombord. Naa, der var ikke noget lyn, der slog ned, saa skuden røg ikke i luften ved den lejlighed.

Vi kom velbeholdent til Lybæk; men her var strejke blandt havnearbejderne, saa vi kunne ikke faa losset brostenene og faa lastet salt, som vi skulle have med tilbage til Holbæk. Dagene gik med at male og tjære, og skipperen blev mere og mere utaalmodig, og en skønne dag lod han skibet slæbe op i en afsides kanal op ved en gammel bro, hvor vognene holdt og tog mod stenene. Først blev sten for sten kastet fra lasten

op til en mand, der stod paa dækket og fangede dem og kastede dem videre til en mand oppe paa broen. De to første etaper maatte vi selv klare, det var noget der tog slemt paa ryggen og fingerenderne, og det sved en ekstra gang, da vi senere skulle tumle med saltsækkenene.

Kanalen, hvor vi laa og lossede, hørte sikkert til et gammelt fæstningssystem. Ind mod byen var der en jordvold, hvor der nu var plantet frugttræer, der paa denne tid stod i fuldt blomsterflor. For enden af broen var der en herlig gammel byport, som jeg for godt en halv snes aar siden igen passerede pr. bil paa vej til Kiel. Ikke ret langt fra porten var der en plads med en smuk gammel kirke med klokkespil og forskellige figurer, der kom frem ved timeslagene. Det var første gang, jeg saa den middelalderlige byggeform med gavlfacade mod gaderne, og som noget usædvanligt gjorde det stærkt indtryk paa mig. Da vi havde lastet saltet, begyndte min sidste rejse som kok. Til Travemünde gik den meget glat og behageligt; men saa var behageligheden ogsaa forbi foreløbig. En stærk østenstorm mødte os, og tvang os tillige med mange andre skibe til at kaste anker i flodmundingen for der at ride stormen af. Da vi havde ligget der og hugget i søen et par døgn, blev skipperen utaal-

modig og satte sejl til for at krydse sig op mod stormen, da han mente at stormen snart ville løje af, hvad den ogsaa i nogen grad gjorde; men søen lagde sig ikke. Strømmen var imod, og vi kom næsten ingen steder, skibet rullede og huggede i den krappe sø, og det knagede i alle sammenføjninger, og der kom saa voldsomme stød, saa det var som masterne med hele sejlføringen skulle gaa over bord, og vi kom til at drive om paa et hjælpeløst vrag. Styrmanden foreslog, at vi skulle vende om og sejle tilbage til ankerpladsen. »For at kujonerne skulle grine af os«, svarede skipperen. Kujonerne var alle de andre skibsførere. De var nemlig alle blevet liggende og havde tillige fraraadet vor skipper at sejle ud.

Vi fortsatte altsaa paa vor dumdristige sejlads og kom da ogsaa levende, men utroligt uset igennem. Stormen løjede af mod aften og bølgegangen blev mere rolig, eftersom vi kom ud paa dybere vand; men der blev ingen frivagt med hvile eller søvn den nat og heller ikke det følgende døgn, saa da vi naaede Københavns red, var vi gennemudasede, saa skipperens tilbud om landlov havde ingen interesse, det havde derimod min snævre køje.

Efter et par dages rast her, sejlede vi videre til Holbæk, hvor jeg lod mig afmønstre til trods for

skipperens rundhaandede tilbud om betydelig forhøjet hyre.

Til slut paa beretningen om min nu afsluttede søfartstid en lille hændelse i Lybæk, som viser, at alt dette maa være foregaaet i Frode Frødegodstiden. Mit bedste sæt tøj var blevet beskadiget paa turen til Lybæk, og skipperen raadede mig til at købe et nyt sæt i Lybæk, jeg kunne faa det billigere der end hjemme. Skipperen gik med, da jeg ikke kunne tysk. Jeg saa paa to sæt tøj, et billigt som passede til mine penge og et dyrt, som jeg syntes meget bedre om, men som jeg altsaa ikke kunne betale. Forretningens indehaver tilbød da, at jeg kunne betale de penge, som jeg havde og saa sende ham resten, naar vi kom til Holbæk, og han udleverede mig saa det dyre sæt tøj, som jeg havde gavn og glæde af i mange aar. Pengene blev selvfølgelig afsendt fra Holbæk. Det kan man da kalde ubegrænset tillid.

Trods strabadser og farer vedblev livet paa søen at have stor tillokkelse for mig; men livet i havnekvartererne virkede modbydeligt med dets raahed og brutalitet. Jeg saa adskilligt af, hvordan skibsdrene blev hundsede, og

jeg priste mig lykkelig over, at jeg ikke var kommet ud i deres alder.

Saa var jeg nu i mit gode hjem igen, som jeg altid havde været glad og taknemmelig for, men som jeg nu skønnede endnu mere paa. Der gik nu en sommer med travlhed og glæde, og om efteraaret kom jeg paa session og blev maalt og synet, og jeg afleverede min søfartsbog med ønsket om at blive udkrevet til marinen. Det kunne imidlertid ikke lade sig gøre, da der allerede var udkrevet flere til marinen, end man havde brug for. Jeg ved ikke, hvad jeg blev udkrevet til; men da indkaldelsen henad foraaet kom, var det til infanteriet, og jeg skulle møde paa sølvgadens kaserne.

Sessionsdrikkeriet var paa det tidspunkt en selvfølge, og den, der brød ud, blev betragtet som en daarlig kammerat og blev haanet derfor; men jeg havde adskillige gange set den vanvittige vilde kørsel, der blev stillet op paa sessionsdagene og havde forarget mig derover, og skønt jeg endnu ikke var afholdsmand, havde jeg sagt til mig selv: Det skal du ikke være med til, og denne beslutning førte jeg igennem trods al uvilje og haan.

Seks maaneders soldaterliv

Sommeren 1890 maatte jeg finde mig i den plagsomme tilværelse at være rekrut paa Sølvgadens kaserne. Jeg var ivrig gymnast og meget fin skytte, og mødte ikke soldater-tilværelsen med forudfattet modvilje. Jeg havde ønsket at blive marinesoldat, men var blevet knoldesparker, derved var jo ikke noget at gøre, og jeg tog derfor fat med godt humør. Jeg tillod mig at smile, da en befalingsmand lovede at drive den dovne sved ud af os. Det smil kostede mig en truende røffel om respektstridighed. Jeg smilede derfor ikke, da en højerestaaende befalingsmand, løjtnant, lovede os, han nok skulle gøre bondesnuderne livet surt. Jeg var trods disse velkomstord ved godt mod og indstillet paa at gøre mit bedste for at opfylde baade rimelige og urimelige krav. Da vi kom i gymnastiksalen, faldt det mig uhyre let, og da jeg blev rost for mine præstationer, satte jeg dem en tak op. Det blev tilsyneladende paaskønnet, idet jeg sammen med nogle flere blev belønnet med en ekstra frieftermiddag, som vi med glæde indkasserede. Glæden varede kun paa turen fra Rosenborg eksercerhus og til kasernen, hvor vi af den vagthavende underkorporal blev hilst som hans værdige afløser. Det vil sige, at vi ville blive tvangsudskrevne til et aars ekstra mili-

tærtjeneste. For at ramme pletten 5 gange i 5 skud fik jeg ogsaa ros og blev af løjtnanten ført hen hos kaptajnen for at blive lovet et ekstra nattegn, som jeg aldrig fik; men blev derved yderligere naglet til militærtilværelsen et ekstra aar. Dette kunne endda have været, hvad det var; men nu begyndte den højere befalingsmand at indfri sit løfte om at gøre os livet surt. Han gjorde det paa en saadan maade, at han ville have passet ind som befalingsmand paa en af de værste koncentrationslejre. Kollektive straffe, selv om de enkelte kunne bevise deres uskyldighed. Hele søndag formiddag til straffeparader. Naar bataillonon havde været til samlet meget anstrengede øvelser, kommanderede han bag efter vort kompagni til taabelig eksercits i baggaarden, og gjorde os til en fabel for de øvrige kompagnier paa kasernen.

Vi boede 11 mand paa et værelse paa 3. sal. En aften var jeg ikke rigtig rask og var gaaet tidlig i seng og sov, da der blev visiteret; mine vaagne kammerater havde lavet lidt uskyldig halløj; men en lille dum underkorporal havde følt sin værdighed gaaet for nær og havde meldt det passerede, og stuen blev idømt ekstra gulvvaskning hver aften en uge og bænkenene paa stuen skulle bæres ned i gaar-

den og stenskures. Mine kammerater gjorde opmærksom paa, at jeg havde sovet, saa jeg kunne da ikke være medskyldig i løjerne; men det blev der ikke taget hensyn til, jeg skulle ogsaa straffes. Jeg kom dog kun til at være med en aften af de 7. Jeg blev syg og kom paa militærhospitalet i stedet.

Det var en søndag, jeg var gaaet hen i en lille kælderbeværtning i Sølvgade og havde flottet mig med en halvtredsøres bøf til middag, jeg følte mig pludselig saa ilde tilpas, at jeg maatte lade maden staa og skynde mig hjem paa kasernen og gaa i seng, og her laa jeg nu i febevildelse til jeg næste morgen kunne melde mig til lægen, som modtog mig med en beskyldning om, at jeg havde været i byen og været fuld og nu ville have ham til at hjælpe mig til at pjække den dagen derpaa; men den ville han ikke hoppe paa. Jeg hørte ham i en taage, som endte med besvimelse. Nu fik piben en anden lyd, og da jeg var kommet til bevidsthed igen, blev jeg ordentligt undersøgt, og det viste sig, at jeg havde difteritis med over 40 gr. feber, og jeg blev anbragt paa en baare og ført over paa hospitalet i Rigensgade.

Lige da vi skulle af sted sagde stabssergenten: Ja, i gaar blev min lille pige baaret paa hospitalet med difteritis, saa det tegner til epidemi paa kasernen.

Næste morgen fik jeg af over-

sygeplejersken ordre til at staa op og rede min seng. Jeg stod op, men fik ingen seng redt, jeg besvimeede, men faldt heldigvis ind over sengen, da man tog min temperatur, var den lige ved 42 gr. Fra da af blev jeg behandlet med stor omhu af sygeplejerskerne, og da jeg kom op, vandt jeg deres særlige yndest ved at pudse deres sølv- og kobberting, jeg fik kaffe inde bag et skærnbrædt og blev sendt ned i gaarden efter wienerbrød, og her nede stiftede jeg bekendtskab med Vilh. Rasmussen, den senere forstander for statens lærerhøjskole, han var sygepasser.

Jeg havde glædet mig meget til at komme hjem i pinsen; men det trak ud, saa jeg kom først ud fredagen før, og om lørdagen kom jeg med til en løbetur, som mit hjerte ikke kunne taale nu lige efter sygdommen, og jeg fik ordre til at holde mig i ro i pinsen, og befalingsmændene fik ordre til at skaae mig i den nærmest følgende tid, en ordre, som kaptajnen, som havde givet den, var den eneste, der tog hensyn til.

Naar jeg var rask, regnede jeg ikke anstrengelserne ved øvelserne for noget; det var nærmest et ked-sommeligt driverliv. Jeg kedede mig saa meget, at jeg gav mig til at ryge, senere skaffede jeg mig en særlig fritidsinteresse og beskæftigelse. Jeg købte mig en dejlig engelsk cykle, den var med me-

get tynde faste gummiringe, andet kendte man ikke den gang. Bierne og mejeribruget havde givet mig lidt privatformue, og sportssind havde jeg, og da en ven fra hjem-egnen, der nu boede i København, fristede mig med sin lidt brugte men udmærkede cykle, saa kunne jeg i den ellers saa trivielle tilværelse ikke modstaa. Jeg skrev dog først hjem og fortalte dem det og bad om, de paa min sparekassebog ville hæve pengene og sende mig. Hvad jeg ellers brugte, betalte far, som han havde gjort det for mine 3 brødre. Mor havde en trækasse med hængelaas, hvortil jeg havde den ene nøgle og hun den anden, den gik tom tilbage og kom fyldt igen med smør, ost, rullepølse og honning. Min sidemand fik pandekager hjemmefra, og honning og pandekager kunne godt sammen. og det kom hele stuens kammeratskab til gode, og der var et godt kammeratskab. Men tilbage til cyklen. Far sendte mig penge, men syntes det var ødselhed, aaret efter kørte far paa cykle ud at flytte kører ude paa udmærkslodden.

At lære at køre paa cykle gik let nok, jeg lærte det inde ved Jarmers plads. Nu skulle fritiden nydes; men reglementet kom paa tværs. Maatte en soldat i uniform cykle? Nej, ikke uden særlig tilladelse og den skaffede vor kaptajn mig fra regimentet, og den blev læst op for fronten; men vi maatte

ikke gaa ud uden sabel og den lange sabel generede meget ved cyklingen; jeg fik saa tilladelse til at hænge sablen, der hvor jeg havde cyklen staaende, og det var ude paa Vesterbrogade. Dette forhold medførte, at jeg ikke kom ustraffet fra soldatertiden. Min halv-fætter havde laant en cykle, og vi tog saa en søndag en tur ud i Nord-sjælland. Vi havde regnet med at komme hjem inden lygtetændings-tid; men det lykkedes ikke, og vi maatte derfor gaa det sidste stykke vej. Jeg skulle være paa kasernen inden 10, og det kunne jeg nok have naaet, hvis jeg ikke skulle have været om ad Vesterbro for at faa min sabel, men det skulle jeg jo, og kom derfor forsent, blev noteret og maatte næste søndag have stue-arrest. det var bedsk paa en snuk somnerdag at have en cykle staaende og saa være arresteret for de 10 minutter jeg kom forsent. Vor kaptajn var en flik og velmenende mand, der mente os det godt, naar ikke hans hidsighed løb af med ham. Løjtnanten var kompagniets stærke mand og tillige djævelsk ond og derfor hadet af baade mandskabet og den bedre del af underbefalingsmændene! Vi havde en god sergent ved vor deling; han dækkede os mod plagerierne saa langt han kunne; men han var svag overfor rusdrikke ogsaa i tjenestetiden. Vi maatte anstrenge os meget for at faa ham uanmeldt

med hjem fra skydebanen paa Amager. Jeg var delingsfløjmand, og jeg maatte have en haand i hans sabelgehæng for at holde ham fra at dingle alt for meget paa tværs af gaden, og vi gjorde smukt de nødvendige svingninger uden kommando.

Stabssergenten havde jeg opfattet som striks og haard, indtil den dag, jeg kom hjem fra hospitalet og kom op paa hans kontor og meldte mig tilbage. Han bød mig da velkommen tilbage og spurgte, om de havde behandlet mig godt paa hospitalet. »De var vist meget syg«, sagde han, »men De stod det da igennem; men det gjorde min dejlige lille pige ikke, hun blev begravet i forrige uge.«

Han havde taarer i øjnene, og her havde jeg for en gangs skyld

mødt det menneskelige hos en befalingsmand og kom til at holde af ham. Jeg var saa heldig at være meldt kvartersyg den søndag morgen, da det ved paraden skulle afgøres, hvem der skulle tvinges til at blive et aar til som underkorporal. Kaptajnen holdt paa, at med det daarlige gigtknæ jeg nu laa paa sygestue med, saa var der inden rimelighed i at beholde mig i tjenesten. Løjtnanten holdt stærkt paa, at jeg skulle blive. Det var saa vist ikke af kærlighed til mig, at han gjorde det; men for en gangs skyld stod kaptajnen fast paa sit, han havde et par gange set paa mit daarlige knæ og fritaget mig for under øvelser at falde pludseligt og haardt ned paa knæ. Jeg slap altsaa hjem til oktober, og glad var jeg.

Min højskolevinter 90-91

Jeg var saa lykkelig at slippe ud af militærslaveriet og komme hjem i oktober maaned, og da de hjemme havde en karl i mit sted ogsaa for vinteren, saa blev vi snart enige om, at denne vinter skulle udnyttes til et højskoleophold. Min broder, Jens, havde 84—85 været elev paa Vallekilde, og da Falkenstjerne nu ikke længere havde nogen højskole, saa kunne jeg ikke, som jeg havde ønsket komme paa skole hos ham, saa det laa jo meget nær

at tænke paa Vallekilde; men nogle dage efter, at jeg var kommet hjem, fik jeg brev fra tømrersvend Peder Rasmussen, en af mine bedste venner fra gymnastik- og forsamlingshuslivet, at han havde indmeldt sig som elev paa Sorø højskole for den kommende vinter, og at jeg endelig maatte tage med der, og det bestemte jeg mig saa til. Den 3. november rejste vi saa til Sorø. Paa rejsen dertil traf vi to fra Odden, som ogsaa skulle være

elever, den ene var min halvfætter, men jeg lærte ham først at kende nu.

Helge Hostrup, som var lærer paa højskolen, tog imod os paa stationen og førte os hen paa skolen, som laa et stykke ind ad vejen til Sorø by; men den laa i landsognet.

Det var en smuk rødstensbygning med skifertag. Den var gravet ind i en bakkeskraaning, saa der var høj kælder mod vejen, og her blev P. R., to fætre fra Haslev-egnen og jeg indkvarteret i et 4 mandsværelse. Ind mod gaarden var der køkken og den store spise-stue. I den fulde etage over var der beboelse og skolestuer og i tagetagen elevværelser. Det var hen mod aften, vi var kommet, og efter aftensmaaltidet blev vi samlet til et offentligt aabningsmøde, vi var 55 elever; det var skolens andet vinterhold, vi samledes i den største skolestue, der var tre. Efter at forstander K. Bjerre havde budt os velkommen holdt Kl. Berntsen et foredrag, som ret var efter mit hjerte. Han talte bl. a. stærkt imod remseriet i børneskolen og mod det overhaandtagende eksamensvæsen i det hele taget. Han talte saa festligt og livligt, at det for mig var en fryd at sidde som tilhører. Et saadant aabningsmøde kan komme til at betyde overordentligt meget for de unge tilhørere, og hvis tonen bliver

slaaet rigtig an, som den blev her, saa vil den klinge igennem det, der lever og opleves hele vinteren igennem, ja, den kan komme til at tone livet ud.

Fru Jutta Bojsen Møller havde som skolens husmoder budt os velkommen ved aftensbordet og lovet at sørge saa godt for os, som det med de midler, der stod til raadighed for hende var muligt, og det iøfte indfrie hun fuldt ud; men hun gjorde adskilligt mere for os; men det kommer jeg senere til.

Efter aabningsmødet var der kaffebord for os elever og for en lille kreds fra byen, som støttede skolen, og som vi senere mødtes med ved maanedlige aftenmøder, her fik vi lidt forhaandsmeddelelse om planen for den næste dag. Kl. 7 var der gymnastik under ledelse af Hostrup. Skolen havde endnu ingen gymnastiksal, fik den først om sommeren, saa vi skulle bruge den store skolestue, som var meget daarlig egnet dertil. Tiden var heller ikke heldig valgt. I de mørke vintermorgener var det alt for fristende at sove over sig og først naa op til morgenmaden kl. 8. Kl. 8½ var der morgenandagt og derefter holdt Bjerre sit daglige foredrag. Det var for mig det centrale. Bjerre havde store fortællerevner og udnyttede dem med mange muntre smaa historier, vel egentlig saa mange, at det gik lidt ud over selve historien; men det

syntes vi ikke den gang, og han var i stand til at faa selv de mindst modtagelige til at blive interesserede. For mig var hver time en feststund.

Han dvælede saa længe ved oldtiden og middelalderen, at det kun blev nogle meget spredte rids, der kom op i nærheden af nutiden. Han behandlede i et par foredrag Henry Georges tanker, som jeg allerede hjemme fra var optaget af. Bjerre var denne vinter meget ude at holde foredrag, og vi kunne da godt forstaa, at folk gerne ville høre vor elskede forstander, og i stedet for at være utilfredse med hans fraværelse, saa var vi stolte over, at han var saa søgt som foredragsholder.

Naar vi tog det saaledes, havde fru Møller sin store andel deri. Hun udfyldte den tomme plads paa en ganske enestaaende maade. Vi fik aldrig ledige timer, var der aften timer, som ikke var planmæssigt optaget, holdt hun vaagent øje med os, om vi selv havde god anvendelse for tiden, hun kom ind og saa til os paa læsestuen og snakkede med os og sagde, at vi altid kunne sige til, naar vi ønskede, at hun skulle læse noget eller fortælle noget for os, og vi havde ikke været paa skolen længe, før det gik meget hyppigt paa, at vi lod hende vide, at vi den aften havde god tid at høre hende læse op. Hun læste Zakarias Nielsen: »Maagen« og

Bjørnsøns fortællinger. Indledningen til Arne, om at klæde fjeldet, som jeg jo havde læst før, gjorde under hendes oplæsning særligt stærkt indtryk paa mig. Hun fortalte ogsaa i nogle timer om den Bojsenske slægt. De jeg rejste fra skolen om foraaet forærede hun mig den bog, som er skrevet derom. Hun kom for mig til at staa som den ideelle højskolemor, og jeg skrev begejstrede breve hjem til mor om hende. Min kone og jeg holdt kærlig forbindelsen vedlige med »Tante Jutta«, som vi havde faaet ordre til at kalde hende, og hun besøgte os jævnligt paa vore skoler baade i Hadsten, Odense og Kerteminde.

Landinspektør Stage var en ualmindelig dygtig og fornøjelig lærer i sine fag, fysik, kemi, jordbundslære, geometrisk tegning og arealopmaaling og regning. Jeg havde ikke i skolen hørt det mindste om fysik eller kemi; men jeg havde paa egen haand læst om dampmaskinens opfindelse og jeg læste noget i min ældste broders kemibøger fra landbrugsskolen, saa jeg havde forholdsvis gode forkundskaber, og da mine anlæg gik i samme retning, saa nød jeg i fulde drag hans fortrinlige undervisning; det gjaldt ogsaa regning, som jeg allerede i skoletiden var meget dygtig i.

Hostrups litteraturhistorie var jeg ogsaa meget optaget af, hvorimod

jeg ikke fik synderligt ud af hans Danmarks-historie. Det var emnet, der ikke egnede sig for os højskoleelever. Han var selv meget optaget af Troels Lund: »Daglig Liv i Norden«, men det lykkedes ham ikke at faa os optaget deraf. Jeg var paa et senere tidspunkt optaget deraf, og det lykkedes mig at interessere mine elever for et eller to foredrag derom; men en hel række foredrag indlod jeg mig ikke paa at byde dem, det havde Hostrup afskrækket mig fra.

Hostrup havde ogsaa dansk med os, og var dygtig dertil; men han havde ikke megen glæde af mig som elev paa dette omraade; thi der var jeg en stor klodrian, lad gaa med indholdet; men sproget var tungt og indviklet og stavnin-gen umulig, han sled sin røde blyant op i min stilebog; men ansvaret herfor falder tilbage paa den umulige undervisning jeg havde faaet i skolen. I de 7 aar jeg havde gaaet i skole, havde jeg kun skrevet en diktatstil med griffel paa tavle og aldrig faaet den rettet. Jeg havde aldrig faaet en sætning analyseret og havde øvet højt læsningskunsten ved at udtale alle ord bogstavsret; og nu jeg var 22 aar, maatte jeg begynde paa mindre end bar, nemlig paa forkludret bund.

Da jeg talte for Hostrup paa guldbryllupsdagen, begyndte jeg med at sige, at jeg følte mig lidt

underlig ved her at skulle repræsentere hans gamle elever, da jeg dog som elev havde skuffet ham saa meget. Til fastelavnen skulle vi have stor fest med dilettantforestilling. Hostrup var alle dage baade ivrig og dygtig som instruktør. Fordi jeg deltog ivrigt og frittalende ved de ugentlige diskussionsmøder havde han sat sig i hovedet, at jeg ogsaa maatte have betydelige anlæg for skuespilkunsten. Jeg var ikke meget ivrig for at træde ind i skuespillertruppen; men Hostrup ville absolut have mig med, og jeg tog saa som altid kraftig fat paa opgaven; men det viste sig snart, at paa de skraa brædder gjorde jeg ikke lykke, ja, saa langt gik prøven dog ikke, jeg trak mig tilbage før forestillingen og tog ansættelse som scenemester, hvortil jeg havde bedre anlæg.

Jeg nævnte før diskussionsmøderne. En af de første dage paa skolen havde redaktør Martin sin indledende time i samfundslære, han havde sagt noget, som gav anledning til, at nogle af os efter timen stillede spørgsmaal. Han havde ikke tid at blive og foreslog, at vi næste uge en aften tog spørgsmaalet op til drøftelse. Vi skulle vælge en bestyrelse til at lede disse møder, redigere en skoleavis o. l. Det gjorde vi. Formand blev den ældste elev, Jakob Madsen, redaktør Julius Andersen. Jeg havde endnu ikke gjort mig særlig be-

mærket, jeg var en af den graa folkemasse, saa jeg blev ikke valgt til nogen af disse stillinger.

Ved en af Stages første timer blev han klar over, at vi var fire elever, der hed Christian Nielsen. Saa mange med ens navn kan vi ikke have, sagde han. Dig kalder vi Svinning, og saa hed jeg Svinning, en af mine kammerater, som senere blev en af mine bedste venner kaldte han Skuderløse.

Jeg var meget øvet i at debattere samfundsproblemer, da min 8 aar ældre fætter, Lars Eriksen, var et skarpt hoved og elskede at diskutere; men ved de første møder paa skolen holdt jeg mig beskedent tilbage, eller rettere frygtsomt, dette med at komme op paa en talerstol, det var i tanken for mig som at komme op paa et skafot. Jeg beundrede Peder Rasmussen, Julius Andersen og Jacob Madsen, den sidste sagde ikke meget, men han ledede dog møderne. Men en aften brændte spørgsmaalet saa stærkt, at jeg fik rejst mig og forlangte ordet. Jeg fik det med det samme, og Jacob Madsen gav mig ordet, idet han udtalte navnet Svingning, denne fortalelse vakte munterhed og gav mig lidt tid til at blive lidt fortrolig med talerstolen, inden jeg med rivende hast udladede mig med det, der laa mig paa hjerte.

Mine udtalelser blev hilst med bifald, og jeg fik mod til ikke blot at deltage i forhandlingerne men

ogsaa at indlede spørgsmaal, bl. a. indledede jeg om afholdssagen. Jeg havde paa skolen hørt 2 foredrag om afholdssagen. Det første af Villiam Petersen og det andet af Ferdinand Nielsen, som jeg kendte hjemmefra. Bjerre var jo afholdsmand, men havde paa det tidspunkt ikke udtalt sig derom. Jeg havde bestemt mig til at slutte mig til afholdsbevægelsen; men da jeg var hjemme i julen, fortalte man mig, at foreningen i Vig vist var gaaet ind, jeg havde derfor nu indmeldt mig i Sorø afholdsforening en af de første dage efter skolens aabning efter nyt-aar. Hvordan jeg klarede indledningen, husker jeg ikke; men der var stærk modstand, hvilket havde til følge, at Bjerre holdt et ypperligt baade muntert og dybt alvorligt foredrag til gunst for afholdssagen.

Da Bjerre blev opfordret til at overtage stillingen som forstander for Sorø højskole, var han kapelan hos den gamle og meget svagelige pastor Møller i Marvede. Bjerre var meget betænkelig ved stillingen, fordi han var ungarl; men fru Bojsen Møller tilbød saa, at hun og hendes mand ville tage med og hjælpe ham. Pastor Møller tog saa sin afsked, og de flyttede ind paa skolen. Pastor Møller var godt 20 aar ældre end sin kone, og vi saa til daglig meget lidt til ham, han havde sit værelse i den

mest rolige krog i bygningen. Naar Bjerre ikke var hjemme ved morgensangstid, kom han dog ind og ledede morgenandagten. De første gange var min opmærksomhed mest rettet mod, hvor svag han var, og hvor det kneb fru Bojsen Møller at faa ham hjulpet ind i skolestuen og op paa talerstolen, senere fik jeg øre for den inderlighed, hvormed han med sin rystende svage stemme bekendte troen og bad fadervor. Jeg følte lidt i retning af, hvad det vil sige, at Gud er stærk i de svage, der straaledede en hellighedens styrke os imøde fra hans gamle blege ansigt. Han var i al sin svaghed og med stor anstrengelse gaaet op paa denne talerstol, for staaende her for Guds aasyn at være et vidne for os unge, og han blev det ialt fald for mig.

Dilettantforestillingen »Fastelavnsgildet« var blevet udsat til søndagen efter fastelavn, og de fleste af eleverne rejste ud om lørdagen for at holde fastelavnsferie. P. R. og jeg var blevet paa skolen, og om aftenen spurgte Bjerre os, om vi ikke havde lyst til at tage med til Høve frimængd, hvor han næste dag skulle prædike om formiddagen og holde foredrag om eftermiddagen, de havde god plads til at have os boende natten mellem søndag og mandag. Vi sagde med glæde tak, og det blev baade en fornøjelig og berigende rejse og en god oplevelse.

Efter juleferien fik jeg ekstra travlt. Bag ved spisestuen og køkkenet var der et lille husflidsværksted og en husflidsmand fra landsognet kom et par gange om ugen og underviste de af eleverne, der havde interesse for husflid, og deriblandt var jeg. Der var godt bogbinderværktøj, og jeg besluttede, at jeg efter jul ville tage en del af mine bøger med for at indbinde dem. Før jul lavede jeg et heftelad, som jeg kunne have for mig selv, saa de halvheftede bøger kunne staa i fred for andre bogbindende elever.

Jeg har den dag idag adskillige selvindbundne bøger staaende paa min boghylde.

Tiden gik ikke men løb, i soldatertiden sneglede den sig utroligt langtsomt afsted. Jeg plejer at sige, at i helvede er tiden ikke til at faa ende paa; men i himmerig er tiden fuldstændig opslugt af evigheden og er ikke mere. Højskolevinteren blev for mig en forsmag paa himmerig, og i dette timelige himmerig skulle min fremtid være rodfast. Inden vi ret vidste af det, var de 3 sidste maaneder forsvunden og vi skulle tage afsked med skolen og vore kammerater. Det var med vemod men ogsaa med tak, vi den sidste aften samledes til afskedscaffebord. Der blev talt af Bjerre, fru Møller, Hostrup og Stage. Jacob Madsen takkede paa elevernes vegne. Jeg var

stærkt bevæget, da jeg tog ordet og kort talte ud fra Bjørnsons Arne om at klæde fjeldet og takkede for, at jeg gennem højskolen havde mødt kaldet til at være med dertil. Hostrup sagde mange aar senere,

at han allerede den aften havde opfattet min tale som min programtale for mit fremtidige højskolevirke, som saadan var den mig ikke bevidst den aften; men den blev mit fremtidsvirkes motto.

Sidste sommer i barndomshjemmet

Det blev for mig en begivenhedsrig sommer. Straks jeg var kommet hjem fra Sorø højskole, blev jeg blandet ind i en lokal brugsforeningsstrid, ikke som direkte part-haver, men som forsvarer for dem, der var rettet ubegrundede og ond-sindede beskyldninger imod. Jeg var blevet medlem i denne brugsforening i den maaned, jeg var hjemme, inden jeg tog paa højskole. Der var to brugsforeninger i byen. Far var medlem i den vi kaldte den gamle, og naar jeg meldte mig ind i den nye, var det, fordi en god ven var blevet bestyrer i den lige, da jeg kom hjem fra soldatertiden.

En 20 aar ældre fætter var regnskabsfører og en nabogaardmand, som jeg holdt meget af var formand. Angrebet og kritikken var rettet mod dem, og det var stærkt antydet, at der var noget galt med regnskabet. Hovedangriberen ville have været regnskabsfører, men min fætter var blevet foretrukket. Formanden bad mig om at gennemgaa regnskabet, og jeg fandt

det fuldstændig i orden, og han bad mig saa om at tage ordet paa generalforsamlingen, da han ikke var god til at tale under saadanne forhold, og forøvrigt ogsaa var medanklaget for regnskabet. Jeg paatog mig ordførerhvervet og klarede det, saa regnskabet blev godkendt med alle stemmer mod anklagerens.

En af de første dage, jeg var hjemme, var jeg inde i smedien med en hest for at faa den skoet. Jeg havde min afholdsnaal i frakkeopslaget og da smedesvenden saa den, udbrod han glad overrasket, er du ogsaa afholdsmand. Jeg fortalte ham, at jeg havde meldt mig ind i Sorø afholdsforening. Hvorfor er du ikke med i vor forening? Der er jo ingen, Jo, der er; men vi er kun 6 medlemmer; men nu maa du endelig tage med til Vig søndag fjortendage. Og det gjorde jeg saa, og blev optaget og blev samtidig bestyrelsesmedlem, da foreningens love sagde, at bestyrelsesmedlemmerne skulle være 7, og indtil søndag d.

7. juli 1946 har jeg ikke været me-
nigt medlem af Danmark afholds-
forening, men altid haft et eller
andet bestyrelshverv. Dette var
mit første offentlige hverv; men
samme søndag blev jeg valgt til 2
andre tillidshverv i sognet. Der
var møde i skytteforeningen; men
da det var paa samme tid, som i
afholdsforeningen, kunne jeg ikke
ogsaa være med der. Da jeg var
paa hjemvejen, traf jeg nogle af
mine kammerater fra skyttefor-
eningen, og de fortalte mig, at de
havde valgt mig til skydedelings-
fører for den kommende sommer.
Det mest overraskende mødte mig
dog, da jeg kom hjem og far for-
talte mig, at de havde valgt mig til
formand for sognets nye venstre-
forening. Det var paa forslag af et
par af de ældste gaardmænd, at
man valgte mig til formand. Far
havde faaet opfordring til at ar-
bejde for dannelsen af den nye
venstreforening. Jeg havde lige fra
10 aars alderen hjulpet far med at
opkræve forskellige afgifter rundt
om i sognet for hesteassurance og
for indbo o. l. Jeg var derfor gen-
nem aarene blevet baade velkendt
og vellidt rundt om i hjemmene.
Jeg havde allerede i 11 aars alde-
ren været saa politisk interesseret,
at jeg læste Rigsdagstidende. Far
satte mig nu til at gaa rundt i sog-
net og hverve medlemmer til den
nye forening, og det gjorde jeg i
fars navn, og da jeg tog til mødet

i Vig, gik far til møde paa Nykro
og havde alt udarbejdet med love
o. s. v. Jeg regnede med, at min
virksomhed for foreningens dan-
nelse var forbi, og at far ville blive
valgt til formand, og det ventede
han ogsaa; men alligevel var han
mere stolt paa mine vegne end
skuffet paa sine egne vegne. Jeg
opnaaede kun som formand at hol-
de et bestyrelsesmøde, og kom al-
drig til noget møde eller general-
forsamlingen, da jeg om efteraaret
rejste paa Gedved seminarium og
ikke siden med undtagelse af vin-
teren 95—96 har haft ophold i mit
hjemsovn. Men denne søndag kan
vel nok med grund kaldes begiven-
hedsrig, naar man bemærker, at
jeg kun var 22 aar, og egentligt
hidtil var regnet for noget sent ud-
viklet paa grund af sygelighed un-
der opvæksten.

Da jeg var 17 aar, var jeg til et
stort bondebryllup i hovedsognet.
Jeg mødte der et 13 aarigt dejligt
brunøjet pigebarn, og vi dansede
og snakkede med hinanden, og
hun havde med det samme indta-
get sin dronningeplads i mit hjer-
te, og har beholdt den ubestridt
indtil denne dag og vil beholde den
saalænge jeg drager aande paa
denne jord. Der gik et par aar, in-
den vi mødtes igen; men den ad-
skillelse gjorde ingen forandring i
min indstilling: »Hende eller in-
gen«. Naar jeg efter den tid tog
del i baller eller andre festlighe-

der, saa var hovedspørgsmaalet altid for mig, om Karen var der, og om hun ville smile til mig, eller var afvisende overfor min tydelige hyldest af hende som mit hjertets dronning. Det hele stod uafgjort hen og sommeren 90 maatte jeg ind paa Sølvgadens kasserne og aftjene min værnepligt, det var en træls og kedsom tilværelse, der var kun et, der opmuntrede mig, at i pinsen skulle jeg have orlov og saa maatte jeg se al faa talt ud med Karen, om hun ville være min eller ikke; men i stedet for at komme hjem, kom jeg meget syg paa militærhospitalet, jeg maatte saa slide videre som knoldesparker og nøjes med at drømme om mit hjertes udvalgte, hvad jeg ogsaa gjorde i fuldt maal. I oktober blev jeg hjempermitteret og i november tog jeg paa Sorø højskole og var hjemme i juleferien; men fik kun lejlighed til at tale med Karen paa et julebal, og jeg var da saa optaget af at fortælle hende, om hvad jeg oplevede paa højskolen, at der ikke blev nogen lejlighed til frieri; men jeg fik den opgave betroet, at skaffe hende plads hos fru Jutta Bøjsen fra november næste vinter, og det gjorde jeg saa og drømte saa videre; men jeg havde i julen faaet hvisket i øre, at der var en rival, der i min fraværelse var ved at fortrænge mig fra den gunst, som jeg eventuelt havde haft hos hen-

de. Dette nagede mig ikke saa lidt; men det maatte jo klares, naar jeg kom hjem til sommer. Det blev det paa en vis maade ogsaa. Vi mødtes ved en skyttefest i et nabo-sogn, og jeg ilede hende i møde saa snart musikken stemte i, og hun smilede mig venligt i møde, og vi dansede med fryd og lyst. Efter dansen satte vi os sammen. Hendes første spørgsmaal var: »Har du ikke set noget til Peter Olsen (rivalen)«, da jeg maatte svare benægtende, saa hun meget skuffet ud og udbrød: Det er jeg meget ked af. Jeg bød hende op til næste dans, og da den var forbi bukkede jeg og tog med det samme hjem fra ballet, dybt fortvivlet.

I den følgende tid funderede jeg over, om jeg havde lagt for meget ind i hendes udbrud og besluttede at faa talt ud med hende ved det kommende dyrskue; men her var hun ikke med. Nu kunne jeg ikke holde det ud længere og skrev et langt, men daarligt skrevet frierbrev, hvor det ikke var fri for, at jeg antydede at hun havde holdt mig for nar. Paa mit frierbrev fik jeg et langt velskrevet brev fra hende; men resultatet, hvordan jeg saa vendte brevet, som jeg gang efter gang tog frem af tegnebogen og læste og atter læste; var et ubetinget nej, og min straalende fremtidsverden var styrtet i grus. Jeg mødtes dog endnu en gang med Karen. Som skydede-

lingsfører maatte jeg jo, selv om jeg ikke havde lyst dertil, være med til efteraarets præmieskydningsfest. Jeg stod lidt og saa paa dansen, og da kom Karen hen til mig og sagde: Skal vi ikke endnu

en gang danse sammen, inden vi begge rejser fra vort hjemsohn. Det gjorde vi, uden at der blev talt om noget, og saa rejste hun til Sorø og jeg til Gedved.

Gedvedtiden

Den blev et meget betydningsfuldt afsnit af mit liv, ikke saa meget af hvad jeg lærte, som af hvad jeg oplevede. Højskoletiden i Sorø havde givet mig et kald til at være med »at klæde fjeldet«, som jeg udtrykte mig ved afslutningen paa skolen; men jeg var sommeren igennem uklar over, hvor og hvorledes jeg skulle gøre min indsats. Jeg var foreløbig mest klar over, hvad jeg ikke skulle. Jeg fik to tilbud som jeg sagde nej til. Jeg var jo ivrig med i arbejdet for biavlens fremme, og min mønsterværdige bigaard bragte mig ind i dyrskueudvalget for at ordne en biavlstudstilling ved dyrskuet, og dette medførte en forespørgsel, om jeg kunne tænke mig at blive biavlskonsulent for Holbæk amt. Det trak lidt i mig, men kun lidt, og jeg sagde nej. Ved en rejse til København fik jeg et tilbud om at blive sat i gang som cyklegrosserer, og betydelig kapital ville blive sat ind; men selv om jeg var ivrig cyklist, sagde jeg nej. og hvad saa. Jeg var nærmest indstillet paa at lade spørgsmaalet staa hen vinte-

ren over og tage et nyt ophold paa en højskole.

Da jeg i oktober kom hjem fra efteraarsindkaldelsen paa Fyn, laa der brev til mig fra en af mine bedste kammerater fra højskolen, Julius Andersen, at han fra 1. september havde været paa Gedved seminarium for at læse til lærer-eksamen, og at jeg burde komme nu til november. Han vidste nok, at jeg var modstander af eksamensvæsenet; men paa Gedved kunne jeg godt faa lov at uddanne mig frit uden at føle mig bunden af eksamenshensynet. Efter nogle dages overvejelse besluttede jeg mig til at følge hans raad og skrev over og fik det ordnet, saa jeg frit kunne følge det af undervisningen, som jeg havde brug for.

De 8 maaneder fra november 91 til juli 92 blev de rigeste og mest afgørende for min udvikling og tilklaring af mit fremtidsvirke. Jeg havde ikke 5 minutters planmæssig forberedelse til at gaa paa seminarium. Jeg kom bogstavelig lige fra ploven.

Børneskolen jeg havde gaaet i

var saa ringe som det var muligt at være, læreren havde alle dage været en sær størrelse og var nu ældgammel og halvdøv og halvblind. Det var terperiet i dets grelleste former.

Jeg havde aldrig skrevet saa meget som et diktat, der var blevet rettet af læreren, og jeg sad endda 3. øverst i skolen. Min 4 aar ældre broder havde lært mig regning, og mine medfødte anlæg herfor gjorde mig til mester i faget, læreren gav op og udleverede sine regnebøger fra seminarietiden, og nu kunne jeg tumle med dem, han kunne ikke finde ud af dem længere. Jeg underviste de andre børn, saa de kunne faa stykkerne rigtige, naar de skulle have resultatet med til lærerens fasitliste, der var den eneste i skolen. Paa højskolen havde jeg nydt regnetimerne under en meget dygtig lærers vejledning, saa den første aften, jeg opholdt mig paa mit værelse paa seminariet, løste jeg en 3 timers eksamensopgave i regning, som jeg fandt i min bordskuffe, efterladt af min forgænger, løste den paa 2 timer, det var jo en opmuntring; men det var saa nogenlunde min udrustning over for eksamensmæssige opgaver. Næste morgen mødte jeg til undervisning. Det var Jens Byskov, der havde matematikundervisning. Har du faaet undervisning i matematik. Dertil maatte jeg sige nej.

Ja, nu har vi andre arbejdet med det i 2 maaneder, saa det bliver vel som en slibesten for dine øjne; men nu kan du jo se paa det nogen tid og saa kommer jeg sikkert til at give dig nogle privattimer for at faa dig igang. Det var jo heller ikke alt for opmuntrende; men jeg tog trøstigt fat hjemme paa mit værelse og sled i det til sent paa aftenen for at faa fat paa lærdommen i lærebøgerne, og der var ikke gaaet mere end en uges tid, før jeg kunne løse de opgaver, som var tildelt efter bøgerne; men Byskov havde saa en lørdag givet os en ekstraopgave til søndagsforøjelse. Det var en geometrisk konstruktionsopgave. Jeg havde paa højskolen haft geometrisk tegning, før vi tog fat paa landmaalingstegning, saa opgaven saa tillokkende ud, og jeg ofrede min søndag paa den og jeg magtede den.

Verd mandagstimen spurgte Byskov, om der var nogen, der havde klaret opgaven. Jeg kiggede rundt paa kammeraterne, da ingen af dem meldte sig, sagde jeg meget stilfærdig, at jeg havde løst den. Med et ansigt, der udtrykte stor skepsis sagde Byskov: Saa gaa op til den sorte tavle og vis os, hvordan den skal løses. Jeg kunne se, at baade han og mine kammerater ventede en større vandgang, og jeg følte mig heller ikke saa sikker, som jeg havde følt mig aftenen

før oppe paa mit værelse; men jeg kom da op til tavlen, fik trukket nogle streger og begyndte at fremføre nogle af de formler, som skulle bevise rigtigheden af de konstruktioner, som jeg foretog mig. Byskov saa meget forbavset ud og mumlede et par gange ja, saa, og derefter kom han med indvendinger og krydseksaminationer, som jeg klarede, hvorefter han anerkendende udrød, »den var fint klaret, og du har aldrig faaet undervisning i matematik«. Nej, det havde jeg da ikke. Men hans forbavelse blev endnu større, da jeg sagde, at jeg havde en løsning til; men jeg var ikke sikker paa, at jeg kunne klare den igennem med de formler, som vi hidtig havde faaet lært. Jeg maatte saa op til tavlen igen og gøre rede for, hvordan jeg mente denne løsning skulle føres igennem. Der er vist noget om det, sagde Byskov; men nu tager jeg den med hjem og ser paa den til i morgen. Resultatet blev, at han havde maattet bruge flere timer til at bevise, at den af mig antydede løsning ikke var mulig. Han fortalte det inde i 3. klasse, og jeg blev jævnlig i de følgende dage paa læsestuen mødt med mere eller mindre ironiske bemærkninger: »Der har vi det matematiske geni«.

Det var jo en plattform af tvivlsom værdi, der var nu ingen mulighed for at forsvinde i mængden;

men der var et lille tilløb til: »Han er sær, han skal nøfles«. Paa matematikens og regningens omraade var min medfødte begavelse saa betydelig, at der var ikke noget at stille op med noget nøfleri. Men jeg var jo sær. Jeg mødte paa læsestuen, som tillige var de uformelle og uofficielle debatters skueplads, med afholdsstjernen i jakkeopslaget. Jeg var ene afholdsmand mente man; det viste sig senere, at der var et par mere, som hidtil ikke havde gjort sig bemærket ved at bære medlemsmærket. Naar jeg i den nærmest følgende tid kom paa læsestuen blev der hyppigt fremsat overlegne nedsættende udtalelser om afholdssagen. Jeg svarede ikke meget paa disse angreb; men henvendte mig til ledelsen af de officielle diskussionsaftener og tilbød at indlede en forhandling om afholdssagen. Tilbudet blev modtaget. I dagene forud for diskussionsaftenen var der paa læsestuen livlige forhaandsdrøftelser af spørgsmaalet, jeg sparede mit krudt, men lagde nøje mærke til de vigtigste af udtalelserne mod afholdstanken for paa forhaand at tage dem op og imødegaa dem i mit indledningsforedrag. Paa debateringskunst var jeg særdeles vel udrustet. Fra jeg var 14 aar og til nu jeg var lige ved de 23, var jeg blevet trænet op deri, især af en 8 aar ældre fætter, der var højt begavet med rige

interesser og en altid redebond lyst til at debattere spørgsmaalene, og det var saa heldig for debattens skyld, at vi var uenige i politik. men hjertens venner.

Aftenen kom, 3. klasseværelse var stuvende fuldt. Alle elever og nogle af lærerne var til stede. Der blev sunget en sang og lederen bød velkommen og der blev valgt en dirigent og jeg fik ordet; det var ikke fri for, at jeg havde lidt hjertebanken, hvad jeg forøvrigt har haft livet igennem, naar jeg skulle tale under nye forhold eller første gang om et emne. Der var en lille gruppe bagerst i salen, der var indstillet paa, at der skulle være halløj i gaden, og jeg fik ikke sagt mange sætninger, før der lød afbrydelser, der var beregnet paa at forvirre mig og bringe mig ind under latterens nedvirkende indflydelse. Da forsvandt al min nervøsitet; jeg var kommen paa hovedet i kampen og debatten, hvor det gjaldt om at gribe de latterbringende afbrydelser og med en kvik replik vende latteren mod afbryderne. Dette lykkedes mig, og derefter fik jeg ro til en saglig fremførelse af mine synspunkter overfor ædruelighedsproblemet, og jeg understregede stærkt, at vi som vordende lærere havde en særlig forpligtelse til at vejlede ungdommen ogsaa paa dette omraade. Der blev en lang saglig debat om spørgsmaalet, hvor nogle af mine

klassekammerater tog ordet i tilslutning til mit standpunkt og senere sluttede hele klassen, vi var 14, sig til og vi dannede en afholdsforening, som det sidste aar vi var paa seminariet havde 60 medlemmer af de 90 elever foruden nogle medlemmer fra byen. Baade forstanderen, P. Bøjsen og fruén ydede os støtte. Jeg deltog ivrigt i drøftelserne i vinterens mødeaftener og indledede et par gange til efter opfordring fra kammeraternes side, bl. a. indledede jeg om kvindesagen og gik ind for kvindevalgretten, dette medførte, at der i skolebladet blev oplæst en komedie om, hvorledes Nielsen-Svinning maatte sidde hjemme ved vuggen og give barnet ble paa, medens han kone var inde paa rigsdagen og holdt taler om at bygge gode hjem. Alt dette havde sin betydning og var jo ogsaa et led baade i kammeratskab og uddannelse; men der skete adskillige mere betydningsfulde ting i vinterens løb.

Først blev jeg meget alvorlig syg af influenza og blev med stor omhu plejet af fru Bøjsen.

Den hjertesorg, som havde knuset mig i de sidste maaneder, før jeg kom til Gedved, og som jeg havde forsøgt at dæmpe ved forceret arbejde, blussede nu under sygelejet op med forøget styrke og førte over i retning af tvivl og religiøst tungsind. Jeg fandt hjælp i

en bog af pastor Jungersen, som havde konfirmeret mig og derefter været vor sognepræst i 7 aar, hvor han havde faaet stor indflydelse paa adskillige af os unge. Jeg havde hidtil været, hvad jeg vil kalde religiøst indstillet; men nu blev jeg hjulpet fra det religiøse og paa vej ind i det centrale kristelige med Kristus som Guds søn og verdens frelser, ogsaa min frelser. Stormen i mit unge sind blev dæmpet, og jeg fandt mig tilrette med at bære den livsbyrde, som jeg troede laa paa min livsvej, med taalmod og tage ogsaa dette af Guds faderhaand; men sukket var dog stadig den fremherskende tilstandsform.

Julen nærmede sig, og jeg glædede mig selvfølgelig til at komme hjem til mit kære barndomshjem; men glæden var sorgblandet; thi derhjemme kom jeg nærmere det, som tyngede mit sind. Da kom der en lille antydning af et julebud til mit sorgfyldte hjerte gennem et brev fra hende, som mit hertes hu stod til, skønt jeg vidste, at det var haabløst. Hun tilbød venskab i stede for den kærlighed, jeg attraaede. Det var der jo ikke meget ved; men sidst i brevet stor som tilfældigt et par ord om, at jeg burde lægge vejen om ad Sorø højskole, saa vi kunne følges ad hjem. En af mine gode kammerater hjemmefra var elev paa skolen, og hans far ville saa hente os i Holbæk.

Var der mere end det tilbudte venskab i denne indbydelse? Mit sind bølgede mellem haab og mismod i dagene før jul.

Aftenen før lillejuleaften kom Julius Andersen og jeg til Sorø. Der blev for mig ingen lejlighed til at faa talt med Karen denne aften. Eleverne havde diskussionsaften, og baade J. A. og jeg kom til at tage del deri. Jeg saa et glimt af Karen mellem skolens andre piger ræde i baggrunden af salen, da jeg stod oppe paa talerstolen, og det var alt .

Næste morgen tog vi afsted, og det blev et livligt rejseselskab. Vi kom til Holbæk, og her var min kammerats far fra Kollekolle og hentede os. Oluf Jensen og hans far sad foran og Karen og jeg paa bagsædet. Da vi kørte over dæmningen, begyndte det at regne, jeg slog hendes paraply op og var nødt til at lægge min arm om hendes hals for at holde den godt over hende: »Holder du endnu af mig, Christian?« »Ja, det gør jeg, holder du af mig? Svaret var et ja, som trofast blev indfriet et langt liv igennem.

Vi var enige om, at vor forlovelse skulle være hemmelig, kun vore forældre skulle vide noget derom; men da vi kom til juletræet paa højskolen efter nytår, viste det sig, at det var en hemmelighed, som alle vidste, som forstander

Bjerre udtrykte sig, hvorfor Karen og jeg dagen efter gik til Sorø og købte forlovelsesringe.

Det havde været en herlig jul, alt, hvad der havde trykket mit sind, var blæst bort og erstattet med tak og lovsang til himlens gud. Jeg gik det sidste stykke af vejen hjem lillejuleaften og var kommet ud for den række af store træer, der var vest for vor have, og da jeg lige kunne skimte gaarden mellem træerne, begyndte vor kirkes klokker at ringe. De klokker havde fra mine første barneaar en rig lovsangstone, som nu stærkere end nogen sinde gav genklang i mit hjerte; jeg blev staaende og foldede mine hænder og bad af hjertens grund en takkebøn til min fader i himlen.

Samme nat delte jeg seng med min far derhjemme og laa i hans arm, medens han fortalte, at saadan havde jeg begyndt min tilværelse med at ligge i hans arm. Han skulle passe paa mig, medens mor passede paa min tvillingbror. »Jeg passede da saa godt paa min, at du blev hos os, medens din bror døde«, sagde far.

Seminarietiden var jo andet og mere end at holde juleferie, nu skulle der rigtig tages fat. Jeg fulgte som regel undervisningstimerne, selv om jeg havde forbeholdt mig ret til at arbejde frit uden hensyn til eksamensfordrin-

ger og forberedelse. En del af fagene havde jeg meget let ved, saa jeg ikke behøvede at læse paa dem, naar de først var gennemgaaet af vore meget dygtige lærere, det gjaldt i særdeleshed for Jeppesens fysiktimer og Martin Kristensens litteratur- og sjælelæretimer. Byskov var en glimrende matematik- og regnelærer for de velbegavede; men han gav os mange hjemmeopgaver, som vi var nødt til at arbejde med, om vi ville følge med.

Jeg havde stor lyst til at bakke med matematik, saa jeg ganske ekstra hentede særlige svære af Byskov udarbejdede opgaver, som var afstemte efter, hvor langt vi var naaede i undervisning. Jeg brugte dem som søndagsunderholdning, og lige før matematik-eksamen udartede det til en kappestrid, om han kunne lave en opgave, som jeg ikke kunne løse. Den sidste, jeg fik, var meget svær, og han gav mig den med den bemærkning: Den klarer du ikke! Jeg sled i den til klokken 1 om natten, da maatte jeg bryde af; men jeg havde ikke helt givet op, jeg var vis paa, at jeg havde grebet den rigtig an og var lige ved løsningen; men nu var jeg for træt og maatte se at faa lidt søvn. Kl. 3 vaagnede jeg op af en drøm, hvor jeg havde fundet løsningen. Lampen blev tændt, og jeg fik blyanten fat, den maatte prøves efter. Den var god

nok. Næste morgen, da jeg afleverede den til Byskov, tog han den meget tvivlende; men den er jo rigtig, udbød han. Jeg fortalte ham saa, at jeg havde maattet klare den i drømme, hvortil han bemærkede, saa er det nok paa tide, at vi holder op; thi nu gaar det paa nerverne løs.

Gedved seminarium var under mit ophold der et udmærket fri-seminarium, hvor eksamensterpetriet var det mindst mulige. naar man ville indstille sig til eksamen-kommissionen, og for mig var der i de første 8 maaneder en fri lærer-uddannelse, som jeg vil ønske, at mange vordende lærere fremtidig maatte faa adgang til. Der var en udmærket lærerstab, der, som Martin Kristensen udtrykte sig, arbejdede paa at forberede til livet som lærer, mere end til eksamen.

De første 8 maaneder udnyttede jeg i betydelig grad til frie studier. Der var en udmærket bogsamling, som jeg gjorde megen brug af. Jeg havde lige fra dreng af været meget læsende; men det havde knebet meget med at faa fat i de bøger, som jeg gerne ville have fat i. Her fik jeg fat i Grundtvigs »Nordens mytologi« af 1832. Det var svær læsning at klare indledningen. Den maatte læses mere end en gang, før den helt lukkede sig op for mig; men saa var jeg ogsaa klar over, baade hvad jeg ville, og hvordan jeg ville det. Jeg ville gaa i den

danske højskoles tjeneste. Jeg ville gerne begynde med fysik som fag, men stiledede mod ogsaa at faa historie som fag. Fysik kunne jeg magte nu, og historie haabede jeg at vokse til. Jeg havde læst mange historiske smaaskrifter, inden jeg kom paa seminariet, men jeg manglede endnu at finde min selvstændige historieopfattelse. Jeg fik ogsaa i denne vinter fat i Nygaards bog om Kristen Kold, jeg var ikke et øjeblik i tvivl om, at det var i den koldske højskoleretning, min plads var. Ligeledes fik jeg fat i biskop Bruns bog om Grundvig.

Lige fra drengaaarene var jeg meget politisk interesseret, saa de sociale sider var hovedsagen. En aften læste jeg Jonas Lies »Livs-slaven«. Den gjorde saa stærkt indtryk paa mig, at jeg maatte gaa en lang ensom tur i den bælgmørke blæsende regnvejrsnat for at falde til ro til en nogenlunde søvn. En anden aften læste jeg Henry Georges: »Den moderne civilisations undergang«; den gjorde et meget afgørende indtryk paa mig, da jeg paa samme tid havde læst om Romerrigets forfald, saa jeg fra den tid var overbevist georgeist, og er det endnu, selv om jeg ikke længere mener, det er hele sandheden.

Det er utvivlsomt, at det var de frie studier, som satte det dybeste præg paa mig; næst efter maa jeg nævne kammeratskab, først og fremmest med de 14, der dannede

grundstammen i den daværende 1. klasse. Det blev for manges vedkommende livsvarigt venskab; men ogsaa med eleverne i de andre to klasser blev der for mit vedkommende meget rigt kammeratskab. Jeg var jo jævnaldrende og i mange tilfælde ældre end 3. klasserne, og i almenmenneskelig udvikling stod jeg mindst paa højde med dem, selv om mine eksamensmæssige kundskaber paa enkelte omraader laa under deres. Til at begynde med boede jeg paa selve seminariet i en sidebygning til undervisningslokalerne. Min hybel blev et meget søgt sted, naar der var ledige mellemtimer, der blev mange gode samtaler; men det blev til idst for meget, saa jeg ikke kunne faa ro til arbejdet; jeg maatte derfor flytte først ned i byen og senere langt ud paa marken. Men kammeratskabet blev den gang og senere af stor værdi for mig. Da jeg drog ud paa de mange og lange foredragsrejser, var det herligt at lande hos gamle kammerater; ja, nattesøvn blev der ikke meget af, men samtaler, som paa hyblen i Gedved.

En tidlig foraarstaften gik jeg ned ad bygaden sammen med nogle af vor klasse, der som jeg havde været paa højskole, uden for et af husene stod en kammerat fra II klasse og vi faldt i snak. Da det var begyndt at blive mørkt, sagde han: »I maa hellere gaa med op, I

ved jo, at jeg har et stort værelse med plads til jer alle, »og saa kan du spille lidt for os«, var der en der faldt ind »Ja, lad gaa«, svarede han.

Vi gik op, og han spillede først lidt for os, hvorefter vi kom til at tale om en salme, hvis melodi han havde spillet, derfra gled tanken ind paa den form morgenandagten havde her paa seminariet. Der blev sunget 2 salmerved morgensangen, men hverken blev »troen« bekendt eller Fader vor bedt. Vi blev snart enige om, at det var meget bedre, som det havde været paa højskolen, og at vi savnede det. Vi talte saa videre blufærdigt om vort forhold til kristentro. Da vi skulle til at bryde op sagde en af kammeraterne: Jeg synes, vi har haft en rig aften. Skal vi ikke holde fælles aftenandagt og bekende vor »tro« sammen. Der lød et enstemmigt ja, og de saa alle hen paa mig, og jeg rejste mig og foldede mine hænder og fremsagde trosbekendelsen og bad Fader vor for første gang uden for mit lønkammer. Vi samledes ikke mere paa den maade i seminarietiden; men alligevel var der knyttet et troskabsbaand mellem os, som holdt livet igennem. Kun en gang er der med ord direkte mindet om denne aften. Jeg havde holdt et foredrag i et forsamlingshus paa Fyn. Læreren, som var en af kammeraterne fra den aften takkede mig for foredra-

get og føjede til: »mine tanker gik stærkt tilbage til en aften i Gedved, som blev af værdi for mig«.

Lidt før pinse fik jeg brev fra min højskoleven, Skudderløse, at han i pinsen kom en tur til Jylland, og om vi kunne mødes i Ringkøbing og saa tage en tur til Vesterhavet. og det gjorde vi og kom samtidig til et stort afholdsstævne i Ringkøbing anden pinsedag. Jeg var paa cykel og startede næste morgen før dag sammen med taleren ved festen, fabrikant Holgaard fra København, han skulle naa Kalundborgdamperen kl. 12. Cykler med smalle ringe og daarlige grusede veje, det blev en anstrengende tur; men vi klarede den. Jeg tog jo ikke med skibet, men tog i besøg hos min broder, mejeribestyreren i Vitten, og derfra tog jeg næste dag til Himmelsbjerg for at høre Bjørnson holde fredsforedrag. jeg var fredsven i forvejen, saa foredraget gjorde ikke saa stort indtryk paa mig, som jeg havde ventet; men saa meget stærkere blev min beundring for ham, da jeg næste dag hørte ham tale paa seminariet.

Han havde ikke boet paa seminariet men hos Bojsens svoger et par km mod nord ad landevejen mod Skanderborg.

I meget god tid var vi fuldtalligt mødt op paa seminariet for at høre ham og hans datter, som ville synge for os. Vi skulle have et klaver

baaret over i den store skolestue, pludselig brød der et vældigt vejr løs med lyn, torden og regnskyl. Skulle det hele nu gaa i vadsken; thi de skulle rejse videre umiddelbart efter den fastsatte mødetid. Man stod der raadvilde og bekymrede; jeg sprang resolut paa min cykel og spurtede ud ad landevejen, hen hvor Bjørnson var. Da jeg kom ind i gaarden, stod han ude paa trappen, som var beskyttet mod regnen. Jeg forrettede mit ærinde, om de naaede at komme til seminariet, inden de rejste. Ja, da De min unge mand kan cykle her ned trods uvejr, saa kan vi jo sagtens komme i lukket vogn, og klappede mig venligt paa min vaade skulder, og jeg skyndte mig tilbage med det glade budskab, at nu kom de. Jeg blev lønnet med rungende hurraraab og baaret i guldstol, og klaveret kom over, og alt var parat til at modtage Bjørnson. Jeg glemmer aldrig den vidunderlige maade hvorpaa han fortalte: »Den første gang jeg saa paven«. Han skildrede, hvor forventningsfuldt stille der var lige før paven traadte ind i Pederskirken. »Der var saa stille, at man kunne have hørt en naal falde, ligesom nu her«, sluttede han.

De første 8 maaneder strakte min opsparede formue til, men da jeg besluttede mig til at fortsætte, maa jeg hjemme i ferien til at snakke med far, om han ville give mig et

arveforskud til at læse videre for: »Ja, det ville han nok; men der var efter hans mening ingen grund til at blive 2 aar til paa seminariet, naar jeg ikke ville tage eksamen. Jeg kunne i saa fald blive hjemme og hjælpe dem om sommeren og tage paa skole om vinteren. Jeg var imidlertid kommet til det resultat, at jeg ved at blive i Gedved ville faa den bedste uddannelse, og jeg gik derfor ind paa fars ønske om at tage eksamen. Jeg har heller aldrig fortrudt, at jeg fortsatte i Gedved, lidt ekstra slid maatte der jo til for eksamens skyld; men jeg fortsatte i det væsentlige som jeg havde begyndt. Eksamensmæssigt havde jeg et svagt punkt. Paa forespørgsel fra Sorø højskole havde Jeppesen sagt, at jeg, hvis jeg efter sommerferien tog fat paa eksamenslæsningen, ville faa en meget fin eksamen, forudsat at jeg ikke dumpe- de i stil, som jo var et faldefag. Saasnart jeg kom tilbage til seminariet, gik jeg hen hos Jeppesen og spurgte, om han ville give en kammerat og mig en ugentlig ekstratime i dansk. »Ja, det vil jeg gerne, og det gør de begge klogt i«. Disse timer fik vi megen glæde af, men der maatte arbejdes. Jeg maatte forsage min læsning af Grundtvigs skrifter for at komme bort fra at bruge lange og indviklede sætningskæder, som man let kunne køre fast i, saa man endog glemte

hovedsætningen. Mange aar efter, da jeg skulle holde foredrag paa Ranum seminarium og boede hos Jeppesen, forærede jeg ham fem folkelige foredrag, som jeg lige havde udgivet. Da jeg dagen efter skulle rejse, sagde Jeppesen: Jeg laa i aftes og læste i foredragene, og glædede mig bl. a. over, at sliddet i Gedved ogsaa stilmæssigt havde baaret saa gode frugter. Vinteren i anden klasse blev ellers i det væsentlige helliget de fag, som vi skulle op i til første del af eksamen om sommeren. Henimod paaske var jeg inde paa, at jeg nu var saa godt hjemme i de fire fag, at det ville være spild af tid at vente til sidst i juli eller først i august med at gaa op til eksamen i Aarhus, naar man kunne faa lejlighed til at gaa op til eksamen i Odense sidst i maj. Sammen med 6 kammerater tog jeg til Odense, og vi slap godt fra det alle syv. Jeg fik ug i de to fag.

Fra Odense tog jeg først en lille tur hjem til Svinninge og derefter tilbage til seminariet.

Denne sommer blev jeg grundlovstaler. Grundlovsdagen havde vi fri om eftermiddagen, der var ingen grundlovsfester i nærheden, og vi blev saa enige om, at vi ville tage en tur i Hansted skov. Da vi gik i skoven, kom vi ud paa en plads, hvor der aaret før havde været holdt grundlovsfest, og pindværket af en talerstol stod der end-

nu. Da vi havde lejret os rundt om i skovbunden, og solen skinnede varmt paa os, saa jeg nok, at nogle af kammeraterne rejste sig og stod og hviskede sammen, og lidt efter kom de hen, hvor jeg laa, og fiskede mig op, hvorefter de bar mig i guldstol hen og op paa talerstolen, hvorefter en af dem under hele selskabets jubel forkyndte, at de havde formaaet den landskendte politiker Nielsen-Svinning til at tale her. Denne meddelelse blev fulgt af bifaldsklappen fra forsamlingen.

Da jeg havde sundet mig et par sekunder, tænkte jeg, ja, det er godt med løjer, det er jeg ogsaa med paa; men grundlovsdagen er for god dertil, og saa holdt jeg en grundlovstale med baade næb og kløer. Jeg sagde bl. a., at vi burde egentlig flage paa halv stang, fordi vi havde skønnet saa daarligt paa den frihedsgave, som grundloven var. Først blev den forraadt i 66 og nu sørgeligt svigtet under kampen mod provisoriet, og nu bar det sikkert hen imod et daarligt forlig.

Da jeg slutted : blev jeg hilst med alvorligt bifald og fik mange varme haandtryk fra kammeraterne og havde fra den dag en uanfægtet førerstilling paa seminariet, selv om det er noget overdrevet, hvad en af Bojsens sønner, der den gang var en 12—13 aar, for nylig har fortalt til en slægtning af mig: At naar Nielsen-Svinning ved mø-

derne paa seminariet stod op og foreslog noget, saa blev det enstemmigt vedtaget. Nej, jeg kunne godt komme i mindretal ved en afstemning; men naar der var en vanskelig historie, der skulle klares, saa blev jeg altid enstemmigt valgt dertil, som f. eks. naar Bojsen havde inddraget den tidligere givne tilladelse til det aarlige seminaristbal, fordi nogle seminarister var gaaet paa krøen og lavet skandale, saa maatte afholdsmanden Nielsen-Svinning over og snakke godt med forstanderen for at skaffe kammeraterne det ønskede bal, og jeg, som ellers ikke gik til bal, maatte tegne mig til dette bal for at være solidarisk med dem i ønsket om ballet. Med fru Bojsens mæglende hjælp lykkedes det mig at vende tilbage med baltilladelsen til de paa seminariet forsamlede kammerater.

De jeg havde været paa seminariet en fjortendagestid, var jeg blevet klar over, at nu havde jeg hverken hjemme i II eller III, og at jeg lige saa godt kunne arbejde paa mine studier hjemme i Odsherred som her og faa lejlighed til at passe mine bier hjemme. Som tænkt saa gjort. Paa rejsen hjem besøgte jeg Ondløse højskole, hvor min kæreste nu var haandgerningslærerinde.

Inden jeg rejste fra Gedved, havde jeg truffet aftale med Bojsen, at jeg i det kommende aar skulle have fri undervisning paa seminariet

mod. at jeg skulle undervise mine kammerater i gymnastik. I den anledning tog jeg i sidste halvdel af august et kursus i gymnastik.

Jeg havde glædet mig til den lange ferie hjemme og til alt det meget, som jeg kunne faa læst; men det gik helt anderledes. Den sidste sommer, jeg var hjemme, havde jeg været med til at stifte Odsherred cykleklub og været i bestyrelsen, og jeg var stadig medlem af foreningen. Den afholdt et landevejsløb, medens jeg var hjemme, og jeg var indmeldt til deltagelse og havde været med til en aftens træning og havde klaret mig bedst; men om natten vaagnede jeg op med voldsomme smerter i den højre side. Om morgenen tog jeg til læge, og det blev konstateret, at jeg havde en meget alvorlig lungehindebetændelse og først skulle holde sengen nogle dage og ikke maatte tage fat paa andet arbejde end det planlagte kursus, og her maatte jeg holde mig til teorien.

En dag før 1. september mødte jeg saa paa seminariet igen og tog i III klasse fat paa det afsluttende arbejde med forberedelse til eksamen. Jeg flyttede ud i en gaard ude paa marken og fik bolig i et værelse i aftægtsboligen hos nogle meget omsorgsfulde gaardmandsfolk; men værelset var meget fodkoldt, da kakkellovnen stod højt paa nogle lange ben. Jeg maatte arbejde meget haardt for at klare eksa-

men paa saa kort tid, og jeg havde sat mig i hovedet, at skulle jeg have eksamen, saa ville jeg klare den fint, skønt jeg aldrig havde tænkt at ville bruge den. Eksamensbeviset har heller aldrig været forevist nogen.

Det forcerede arbejde ved nat og det kolde værelse slog sig paa min altid svagelige mave, og sidst paa vinteren fik jeg en meget ondartet mavekatar, som jeg ikke er sluppet helt af med endnu. Da vi i april skulle op til skriftlig eksamen, var jeg meget syg, og jeg raadførte mig med lærerne, om jeg skulle søge om adgang til sygeeksamen om efteraaret. Jeppesen raadede mig stærkt til at gaa op nu, thi jeg kunne let risikere at være lige saa syg til efteraaret som nu, og saa ville det være meget vanskeligere for mig. Jeg fulgte hans gode raad, og godt var det. Kun i et fag gjorde sygdommen mig direkte fortræd. Det var i religiøs stil. Jeg maatte gaa, før tiden var udløbet, og aflevere min kladde uden at faa den renskrevet og rettet. I religion havde det ikke skadet mig, da jeg i dette fag fik ug? Men Jeppesen sagde, at det i skriftlig dansk havde slaet mig ned fra mig til godt.

Lige efter den skriftlige eksamen kom jeg, som jeg har fortalt i mine politiske erindringer, ind i det politiske søgelys ved deltagelse i folketingsmand Bajers vælgermøde paa seminariet. Jeg opponerede skarpt

mod forliget og kom i en lang og varm debat baade med Bojsen og Martin Kristensen; men det gjorde ikke noget skaar i deres velvillige indstilling overfor mig. Dagen efter tog Bojsen mig med til et stort politisk møde i Horsens.

Mange aar efter var Bojsen, som da boede i København, og jeg indbudt til at tale ved indvielsen af et forsamlingshus i Gedved, han mødte mig med sit store gode smil og mindede om vælgermødet, hvor vi havde været paa hver sin side. Efter at jeg var kommen til Hadsten i 97, kom jeg jævnlig til Gedved og talte paa seminariet og fik ved disse lejligheder baade diskussioner ved møderne og hyggelige samtaler med Martin Kristensen bagefter. Jo, disse gamle grundtvigske folk vidste, hvad sandt frisind var, og jeg staar i dyb taknemmeligheds-gæld til dem.

Lidt efter »skriftlig« rejste jeg til Svinninge, hvor den gamle distriktslæge Berg, som havde haft megen ulejlighed med mig i min drengetid, nu tog fat med en streng kur for at faa mig nogenlunde i orden til den mundtlige eksamen i Aarhus først i august. Han forbød mig alt eksamensslid. Jeg skulle efter hvert maaltid ligge ganske stille paa ryggen pakket godt ind, saa maven kunne være godt varm. Ikke læse. Blodet skulle til maven og ikke til hjernen. Ja, der var jo ikke andet at gøre end lade det gaa

med eksamen, som det bedst kunne. Her var det mig til stor hjælp, at jeg før eksamen havde faaet to tilbud om plads som højskolelærer, et fra Himmelstrup i Galtrup og et fra Bjerre i Sorø; tillige havde en ældre kammerat, der var dimitteret 2 aar tidligere, meddelt mig, at Uldum højskole var til salg, og om vi ikke skulle gaa i kompagni og købe den.

Kuren havde rettet godt paa mig, og jeg tog saa til Aarhus, jeg lukkede ikke en bog op i eksamens-tiden, men sov længe, spiste min diætmad og tog svømmeture hver dag næste ved badeanstalten. Den 7. august var jeg oppe i gymnastik som sidste fag. Sang og musik gik jeg ikke op i, men til trods for manglende karakter i dette fag og gymnastik havde jeg allerede en god førstekarakter, og da eksaminator her optraadte paa daarlig brysk militærmaner, morede det mig at drille ham; thi selv om han blev rasende og gav mig maadelig, kunne det ikke slaa min eksamen ned under første karakter; han nøjedes med at trække mig ned fra mig til godt.

Saa var slaget endt paa bedste maade, og jeg lagde min hjemrejse om ad Sorø. Jeg tog mod Bjerres gode tilbud, selv om jeg ikke kunne faa mit yndlingsfag fysik der.

Jeg glædede mig nu til en dejlig lang ferie sammen med min kæreste, vi skulle bl. a. sammen paa

Dansk friskoleforenings kursus paa Vallekilde; men straks ved begyndelsen af køreturen dertil løb hestene løbsk, og far, der var kusk, blev slæbt et langt stykke hen ad den haarde landevej og fik nogle slemme saar paa hænder og arme og maatte holde sengen en kortere tid, min kæreste gik det endnu værre, en brækket næse, et saar i panden og en alvorlig hjernerytelse. Den gamle distriktslæge sagde spøgende, da min kæreste var kommet over de værste dage: »Ja, jeg har gjort, hvad jeg kunne for at faa Dem til at se godt ud; men det er ikke helt lykkedes mig; men jeg trøster mig med, at De er forlovet, og De kan glæde Dem over at faa en mand, som er god til at pleje syge.«

Denne ubehagelige køretur var med til at dreje min livsbane ind til en for mig hidtil ukendt station. Den hindrede mig i at faa et kursus i Taktskrivning, som skulle være et af mine fag paa Sorø højskole. Medens jeg gik og funderede over det kursus, jeg ikke havde faaet, og var betænkelig ved at tage faget op uden kursus, kom der et brev fra forstander Axelsen, Salling højskole. Han skrev, at han i disse dage havde besøg af et par af sine

elever, som havde været mine gode venner paa seminariet, og de havde omtalt mig paa en saadan maade, at han skyndte sig at skrive til mig for om det kunne lykkes ham at knytte mig som lærer til Salling højskole, og han kunne tilbyde mig det fag, fysik, som han havde forstaaet paa mine kammerater, jeg helst ville undervise i. Det trak stærkt i mig og jeg skrev til Bjerre og forklarede ham, hvordan min stilling var, og han løste mig fra vor aftale og føjede til, at selv om han var ked af at give slip paa mig som lærer, maatte han indrømme, at det for min udvikling kunne være gavnligt for mig at komme til en anden skole. Jeg svarede Axelsen, at jeg tog mod tilbudet.

Det var sent en lørdag aften sidst i september, jeg paa cykle første gang kom til Jebjerg og fandt vej til højskolen, hvor jeg blev overordentlig venlig modtaget. Hele den Axelsenske familie var samlet, da der om søndagen skulle være familiefest, en datters konfirmation. Jeg blev straks indbudt til festen og fik at vide, at nu hørte jeg med til familien, og jeg fandt mig ogsaa hjemme i familien og blev der nogle dage længere, end jeg havde tænkt.

Højskolevirke

Den 4. november 1894 er for mig en betydningsfuld historisk

dato. Kl. 8 om morgenen havde jeg min første undervisningstime.

paa en dansk højskole. Det var paa Salling højskole i Jebjerg. Det var en middelstor højskole med godt 40 elever paa den almindelige højskole og 16 paa det saakaldte læsende hold. Jeg var kommen der den 1. november.

I de par dage, inden eleverne kom, havde jeg adskillige samtaler med forstanderen om den kommende vinters samarbejde. Jeg blev meget indgaaende uds purgt om, hvordan vi paa seminariet havde arbejdet med danskundervisningen. Axelsen var en ualmindelig dygtig dansklærer og holdt hvert aar i august feriekursus for lærere og lærerinder og havde skabt sin egen metode og udgivet en sproglære. Efter disse samtaler blev det bestemt, at jeg skulle være med i danskundervisning baade paa højskolen, hvor jeg skulle arbejde efter Axelsens metode og paa det læsende hold, hvor nogle elever forberedte sig til optagelse paa seminariet, og der skulle jeg undervise, som vi var blevet undervist paa seminariet. Den 3. november kom saa eleverne. Det blev aften, inden vi fik samlet dem sammen. Der blev ikke holdt noget særligt aabningsmøde, og Axelsen ville først holde sin velkomsttale næste formiddag kl. 11. Næste morgen kl. 8 skulle jeg altsaa som den første paa skolen tale til eleverne og begynde vinterens samarbejde. Det faglige var lagt tilrette og gennem-

arbejdet; men ved sengetid den 3. faldt det mig paa sinde, at jeg egentlig næste morgen burde indlede timen med nogle velkomstord til eleverne. Det blev for mig en bevæget og urolig nat med mange tanker om det kald, som jeg havde følt til højskolegerningen, og om jeg nu ogsaa var helt sikker paa det. Ja, men duede jeg nu ogsaa dertil. Jeg følte saa uhyre tyngende alle mine mangler, jeg kunne jo saa uendelig lidt, hvordan skulle jeg dog klare blot den første time i morgen. Mit sind faldt først nogenlunde til ro under morgenandagten forud for min time om morgenen. Det var med et stærkt bevæget sind, jeg stod paa talerstolen. Jeg husker ikke nu, hvad jeg fik sagt, men jeg ved, at det faldt i god jord hos eleverne, og at der fra denne første time var en levende kontakt mellem os. Jeg var jo jævnaldrende med adskillige af dem, og der blev straks skabt et kammeratskab, og i vinterens løb blev det til venskab. Den dag var morgenrøden over en 50 aar lang arbejdsdag i folkehøjskolens tjeneste.

Skolen var et patriarkalsk styret familiesamfund, hvor der levedes et jævnt og muntert virksomt menneskeliv. Der arbejdedes baade af lærere og elever, adskilligt mere end der, hvor jeg nogle aar tidligere havde været højskoleelev. Der var derimod knapt saa megen fest over tilværelsen. Vi havde jo begyndt

skolen uden aabningsmøde, medens det stadig staar i glans for mig, at den første jeg som elev hørte tale var Klaus Berntsen, der talte paa aabningsmødet paa den skole, hvor jeg var elev. Der blev heller ikke holdt maanedlige møder paa skolen, og der var næsten ingen vekselvirkning med egnens befolkning; men hvad der manglede i den henseende blev rigeligt opvejet ved det intensive arbejds- og hjemliv. Axelsens stue var for de fleste elever midtpunktet i fritidstilværelsen; der blev røget og snakket til langt ud paa aftenen — for ikke at sige ud paa natten; det var her Axelsen skabte den kontakt med eleverne, som det i begyndelsen kneb med at faa skabt i foredragstimerne. Axelsens foredrag var solide og tanketunge og gik i begyndelsen over hovedet paa de fleste elever. Jeg fulgte dem til jul og havde rigt udbytte af at følge dem.

Men naar eleverne havde hygget sig rigtig inde i Axelsens stue og den muntre snak var blevet indholdsrige samtaler, saa kunne de høre Axelsens foredrag.

Det blev for mig en betydningsfuld vinter. Samlivet med eleverne, med den store børneflokk, som paa een nær var hjemme den vinter, og med medlærer og lærerinde og med en blind slægtning af Axelsen, som boede paa skolen, og skumringstimerne i dagligstuen, naar fru Axelsen spillede paa flygelet. Alt

blev uforglemmeligt og dukker op af mindets hav med lys og glæde over sig. Der blev knyttet ven-skabsbaand som bandt for livet.

Jeg blev tredobbelt lærer ved skolen: højskolelærer, seminarieforberedelselærer og børnelærer for Axelsens 3 mindste børn sammen med nogle faa børn fra byen.

Jeg har 7 timers daglig undervisning, deraf et a to foredrag. Natten maatte ofte tages med til forberedelse, naar eleverne havde lagt beslag paa en del af aftenen, hvad de gerne ville. Jeg havde mit værelse oppe midt mellem eleverne, og det var saa nemt at smutte med ind, naar vi kom op efter aftensang, og vi havde mange gode samtaler, naar jeg fik bragt dem til sæde i min seng, paa mit bord eller oppe paa den lave boghylde. Jeg maatte desværre ofte afbryde det gode samvær med en bemærkning om, at jeg skulle holde foredrag i morgen kl. 8.

Dette travle glade liv fik for mig en mindre behagelig afslutning. Den dag jeg skulle rejse hjem til juleferie, maatte jeg indlægges paa Skive epidemihus med skarlagensfeber. Jeg havde haft denne sygdom som 10 aars dreng, men fik den nu anden gang. De var heldigvis ikke særlig haard ved mig. En jævnaldrende, som blev indlagt samtidig, døde andendagen. Jeg kom til at ligge paa en stor fællestue sammen med en halv snes

drengene i alderen fra 4 til 14 aar, som heller ikke var var meget syge; men vi skulle holde jul der og saa blive der mindst 6 uger. Julen paa sygehuset kan jeg ikke fortælle noget om, da jeg paa det tidspunkt henlaa i en stadig feberdøs. Sygeplejerskerne fortalte drengene, at jeg var lærer, saa nu maatte de rigtignok til at opføre sig ordentlig. Denne formaning havde næppe synderlig virkning. Derimod handlede vi om ro, saa jeg kunne læse lidt, og til gengæld fortalte jeg eventyr og historier for dem, saa vi fik det fornøjeligt med hinanden, og da jeg uden bøger havde vanskeligt ved at tilfredsstille efterspørgslen, fandt jeg paa, at de skulle fortælle mig historier. Denne erfaring gjorde jeg senere brug af overfor de 7—8-aarige i børneskolen.

Lidt ind i februar fik jeg saa lov at komme hjem til skolen, og gradvis kom jeg igang med arbejdet igen, og inden vi saa os for, saa var denne for mig saa betydningsfulde vinter forbi, og eleverne drog hjem; men disse mine første elever har siden staaet særligt levende i min erindring, og jeg tænker stadig paa dem med glæde og tak.

Til trods for det stille skole- og hjemliv, som udover sygehusopholdet ikke bragte mig uden for Jebjerg bys omraade i vinterens tid, lykkedes det mig dog at lave

saa meget egnsrøre, at jeg blev omtalt i det da moderate Skive Folkeblad med 10 linier. Jeg havde ved vælgermødet d. 7. april opponeret mod den moderate Dalsgaards stilling til forliget. Forstander Axelsen udtalte, da vi kom fra mødet til mine medlærere — jeg var ikke til stede —: »Enten maa Nielsen vide mere om politik end vi andre, eller ogsaa forstaar han at bruge det, han ved, bedre.«

Vinterskolen for højskoleeleverne sluttede den 30. marts, men skolen for de læsende fortsatte.

Om søndagen den 31. marts rejste højskoleeleverne hjem, og jeg rejste sammen med dem til Skive; nogle af dem havde et kortere ophold der, og de foreslog, at vi skulle gaa ind hos en fotograf, inden vi rejste videre — jeg var paa grund af min sygdom ikke med paa det fælles elevbillede — jeg sidder nu og ser paa det billede, der blev taget den dag af 9 af vintereleverne og mig, deriblandt Jens Johansen fra Dommerby, som jeg skulle rejse hjem med for samme aften at holde foredrag i Dommerby afholdshjem; jeg talte der om den sande frihed. Det var mit første udeforedrag, efter at jeg var blevet højskolelærer; men der fulgte mange siden (ca. 5000). Det næste holdt jeg i samme maaned i Højslev kirkeby. Jeg havde været hjemme og holdt paaskeferie i mit

hjem i Svinninge en ugestid. Jeg kom tilbage til højskolen en lørdag aften.

Da vi sidder ved aftensbordet, siger Axelsen: Der staar i Skive Folkeblad, at du skal tale ved gymnastikfesten i morgen aften i Højslev. »Det kan ikke passe«, udbrød jeg, »Det har jeg ikke lovet noget om.« »Nej«, sagde Axelsen, »men jeg har lovet det paa dine vegne. Det kan du sagtens klare. Eleverne var jo altid saa optaget af og glade ved dine sundhedsforedrag i vinter og til en gymnastikfest vil saadan et foredrag netop passe.«

Jeg var nu ikke særlig glad ved at blive skubbet i vandet, for at det kunne vise sig, om jeg kunne svømme. Jeg ville helst være grundigt forberedt, inden jeg vovede mig op paa en talerstol. Jeg brugte derfor hele natten til forberedelse af foredraget, og baade mine unge og ældre tilhørere var meget glade for det.

Min først indmeldte elev paa Hadsten højskole i 97 havde været blandt disse og kom af den grund paa skole hos mig, og senere kom der mange unge fra denne egn til Hadsten højskole.

I april maaned havde vi jo kun det læsende hold, saa vi lærere arbejdede med nedsat timetal. Naar vejret var godt, spillede vi derfor krocket. Axelsen ville gerne, naar vi havde spist til middag, have et

parti og om aftenen ville han gerne have et parti skak. Han var meget dygtig, og om vinteren spillede han med eleverne to partier samtidig.

Jeg havde som dreng og i overgangsalderen haft lejlighed til jævnlig at spille med en dygtig skakspiller, det havde moret mig at løse skakopgaver, og det gør det forøvrigt ogsaa den dag i dag; men i de sidste aar havde jeg ikke spillet, og jeg erklærede derfor paa forhaand, at jeg ikke kunne klare mig for Axelsen, han tilbød derfor at aflevere en løber eller et taarn forud, det gav ligevægt, saa fru Axelsen sagde, naar hun gik i seng, nu maa I da ikke sidde over det parti hele natten, husk paa du er ikke rask Nielsen, hun havde altid en rørende omhu for mig.

3. maj, kom der en god flok piger, i de første dage saa de lidt benovede ud, de fleste var første gang hjemmefra eller ialt fald paa en fremmed egn; men der kom snart liv i flokken, og det blev mange uforglemmelige sommerdage. Det lykkedes mig ogsaa at faa pigerne optaget af min fysikundervisning. Axelsen havde en god samling af fysiske apparater, og jeg gjorde flittig brug af dem.

Paa Salling højskole var der aldrig tale om at lave udflugter for eleverne, alt var baseret paa skolehjemlivet. Det var en hel begiven-

hed, hvis Axelsen en dag rejste ud, og jeg saa maatte overtage hans dansktimer, han regnede derfor ogsaa med, at vi lærere holdt os hjemme i skoletiden. Axelsen var en dygtig oplæser, og søndag eftermiddag læste han op for eleverne, der ogsaa helst skulle holde sig hjemme; om formiddagen havde vi været i kirke hos pastor Glud, der paa en meget drastisk maade fortalte islandske sagaer en aften om ugen paa skolen.

To søndage paa den 3 maaneders sommerskole brød jeg med den hævdvundne hjemmetradition. Den første af disse søndage havde jeg lovet at holde foredrag i Breum, en 3 km øst for skolen, det var slem nok, at jeg tog ud; men det var værre, at en del af eleverne udeblev fra Axelsens oplæsning og gik til Breum for at høre mit foredrag. Jeg var fuldkommen uskyldig deri, jeg havde slet ikke omtalt, at jeg skulle til Breum, det var Axelsen, der ved middagsbordet havde ladet en kritisk bemærkning falde derom. Den anden søndag var jeg i Eskær skov, hvor to sønderjyske ordførere skulle tale. Jeg havde foreslaaet Axelsen en fællesudflugt, han strakte sig saa langt, at han aflyste sin eftermiddagsoplæsning og meddelte, at Nielsen og nogle af eleverne tog til Eskær.

I et foredragsmanuskript staar der om dette møde: »Det gjorde et

dybt uudsletteligt indtryk paa mig, da jeg ved et stort folkemøde hørte to sønderjyder, Skrumsager og redaktør Hans Petersen. Den gamle hædersmand Skrumsager vidnede om, hvorledes de var blevne graa under kampen, men med sikker tro paa, at deres retfærdige sag nok med Guds bistand skulle sejre, og at de var beredte paa at lide og vente, til deres time kom. De var sikre paa, at holdt de fast ved Gud, saa ville han heller ikke slippe dem. Et folk, der bliver tro mod sin folkeand, sine folkelige opgaver i pagt med Guds aand, vil ingen stormagt paa jorden magte at udslutte. Det gjorde ikke mindre gribende indtryk, at høre den unge redaktør med ungdommelig begejstring sige: »Dag for dag gik vi med de tyske skolebøger under armen og blev dog mere og mere danske. Med pikkelhuen paa følte vi det for alvor, hvormeget det var, dette at være danske. Vi er danske og vil vedblive at være danske.

Vi ser spændt mod nord, om I er med i vor kamp, eller om I glemmer os. Vi beder jer, glem os ikke. Husk os i jeres bønner, Hils alle danske fra os«.

Denne søndag bragte mig til aktivt at være med i kampen for Sønderjylland. Jeg udarbejdede straks et foredrag om danskhedens kaar i Sønderjylland, som jeg først holdt for eleverne og senere mange steder rundt om i landet.

Da sommerskolen var sluttet, havde vi i august maaned et kursus for lærere og lærerinder, hovedfaget var dansk. Axelsen holdt nogle gode pædagogiske foredrag. Jeg havde et mindre hold til en del timer i sundhedslære, en af mine elever har senere udgivet en lærebog i sundhedslære, som han sendte mig med tak for mine foredrag paa dette kursus. Min kæreste var kommet over til dette kursus, og da jeg kun havde en time daglig undervisning, gik jeg sammen med hende til engelskundervisning hos den unge student Harald Axelsen Drejer, og vi vandt os ved samværet med kursusedtagerne adskillige gode venner, som senere sendte bud til mig om at komme og holde foredrag hos dem.

Da kursuset var sluttet og deltagerne var rejst, og min kæreste blandt dem, siger Axelsen en dag jeg kom ind i hans stue, »jeg synes svært godt om din kæreste, hun er sikkert en meget dygtig lærerinde, og jeg har faaet en, som jeg synes, meget god ide. Til foraaaret kan I to blive gift og begge to blive lærerfolk her«. Ja, tak det vil vi meget gerne«, svarede jeg; »men hvor skal vi bo«. Ja, der er et hus lidt østen for skolen, som vist er til at købe for en rimelig pris. Vi saa ogsaa huset; men da jeg skulle ind at være soldat en maanedstid blev spørgsmaalet stillet i bero og i lø-

bet af nogle faa dage blev min livsbane drejet bort fra Salling højskole.

Da jeg mødte paa Sølvgadens kaserne, meldte jeg mig straks til læge, og sagde, at jeg var meget syg af mavekatar. Lægen sagde straks, da han havde set lidt paa mig: »Det tror jeg ikke, jeg tror, at det er noget, som er meget værre, De har tuberkulose«, og efter at han sammen med to andre læger havde haft mig liggende paa sygehuset en uges tid, blev jeg kasseret som soldat og sendt hjem med stemplet tuberkuløs. Jeg lod mig saa undersøge af den professor i København, som havde mest forstand paa denne sygdom, og gik fra ham med den besked, at jeg, hvis jeg prøvede paa at fortsætte skolearbejdet vinteren igennem, ville være en død mand inden sommeren kom. Jeg rejste til højskolen med den besked, og de tog kærligt og bevæget afsked med mig, som med en dødsdomt. Min forgænger i lærergerningen var død af tuberkulose aaret før. Der var den gang ingen sanatoriebehandling og ikke store muligheder for helbredelse.

Jeg var nu for alvor slaaet ud; men jeg gav ikke op endda, jeg tyede til mit kære gamle barndomshjem og til den gamle distriktslæge, der havde lappet saa mange gange paa mig under opvæksten, og som da jeg i fjortens aars alde-

ren havde begyndt at vokse mig lykkes virkelig i løbet af et aars-
rask, havde kaldt mig sit mester- tid at faa stablet mig paa benene,
stykke. »Naa, skal vi nu til at lap- saa jeg kunne tage fat paa skole-
pe paa Dem igen«, sagde han. Det gerningen igen.

Højskolelærerkursus paa Askov

Vinteren 95—96 var jeg altsaa i det, som man fra en side kaldte mit hjem og koldt kur. Hen i ja- døgnpolitiken, og som man fra nuar maaned fik jeg opfordring til samme side hævdede, at man skul- at holde nogle foredrag i Vig for- le holde sig neutral overfor. Jeg samlingshus. Det trak stærkt i mig stemplede dette standpunkt som det var jo mine gamle kammerater værende at stemple sig som en anden rangs borger, der intet stand- fra forsamlingshustiden, der sendte punkt havde eller ikke turde være bud efter mig. Jeg fik lægens tilla- det bekendt, og saadanne lærere kunde den bedste ungdom hverken cg disse førte med sig, at jeg i april have agtelse for eller tillid til. maaned kom hele Odsherred rundt Sammen med en halv snes kur- at holde foredrag. I begyndelsen af syster boede jeg i en villa midtvejs højskolelærerkursus i Askov. mellem sløjds-kolen og højskolen.

De fleste af kammeraterne var Min værelseskammerater var været paa Askov et par vintre og landbrugskandidat Kristensen fra søgte nu videregaaende uddannelse, Thy, hvor han senere oprettede en inden de gik i gang med arbej- landbrugsskole, og lærer Magnus- det som lærere paa en højskole. son fra Sverige, senere overlærer i Det var vist kun Grønborg, der lige Gøteborg. Vi var paa samme un- som jeg havde været ude i arbej- dervisningshold. Der var et mate- det et aars tid. matisk og et sprogligt hold. Vi var paa det første, hvor Appel under-

Da kursus var samtidig med viste i matematik og la Cour sommerskolen, boede vi ude i byen, i astronomi. Det havde jo egent- de fleste boede paa sløjds-kolen, lig været klogere af mig at følge der holdt vi vore privat ordnede det sproglige hold, men da jeg meget ivrig deltager. Jakob Appel ikke var helt rask endnu, valgte var hyppigt til stede som tilhører jeg det, hvor jeg med mindst arbej- ved disse vore møder. Vi debatte- de lettest kunne følge med. Mine rede bl. a., hvorledes man som to kammerater havde ogsaa gode matematiske anlæg og forkund-

skaber, saa vi havde et meget fornøjeligt samarbejde og blev gode venner.

Det laa nær for mig at sammenligne Appels undervisning med Byskovs. Appels var den festlige. det var for os matematikere herlige timer. la Cour var oppe over al sammenligning, især naar han tog anledning til et lille spring ind paa aandslivets omraader, da var det ikke blot lærdom, men livet over skyerne. hvor himlen altid er blaa. Fælles for alle var Marius Kristensens danskundervisning og foredragsrækken af Schröder og Moltesen. Schröder kunne i begyndelsen af foredragsrækken virke langstrakt og tør, saa nogle af kammeraterne begyndte at tale om at springe fra. Jeg hævdede, at selv om vi skulle kede os en time eller to til, saa var jeg vis paa, at naar overjorden var gravet bort, saa kom guldet, og det gjorde det, og kammeraterne takkede mig senere, fordi jeg havde holdt dem fast ved foredragsrækken. Jeg havde en personlig oplevelse i forholdet til Schröder. Først gav han mig en ufortjent irettesættelse, og dagen efter en uopfordret redelig undskyldning. Fra den dag stod han højt hævet i mit omdømme.

Moltesen holdt foredrag over filosofiens historie, jeg var meget optaget af disse foredrag; men adskillige af hans udtalelser, følte jeg trang til at opponere imod. Det

var der ikke lejlighed til i foredragsrækkens timer, men jeg fandt lejligheden anden steds. Vi skulle holde foredrag, der skulle bedømmes af Moltesen, et par af kammeraterne havde holdt foredrag før det blev min tur. Moltesen havde efter min mening kritiseret dem for ensidigt fra formens side, hvor han hævdede, at foredragsholderne burde tale dansk, som det taltes paa det kongelige teater, og at det heller ingen skade var til, om de øvede sig foran et spejl. Da denne udtalelse faldt, udbrød jeg nede fra salen: Bastholm! Og jeg fik et nik og stort smil fra Schröder; men nu var det mig, der skulle ud for kritikken.

Jeg havde jo holdt daglige foredrag for eleverne paa Salling højskole, og jeg havde ogsaa holdt foredrag i forsamlingshuse en femten gange; men her fandt jeg intet af, hvad jeg hidtil havde gjort brug af anvendeligt. Det var jo ikke et sted, hvor jeg som hidtil skulle øve folkelig oplysende paavirkning. Jeg valgte derfor at forme det som et indlæg i en debat, hvor modparten var opfattelsen, som Moltesen havde gjort rede for i sine foredrag, og som han tydelig havde givet til kende, at han sluttede sig til. Manuskriptet skulle forud afleveres til Moltesen, og vi skulle tale uden manuskript, en skik som højskolelærere ogsaa i vore dage burde holde i hævd og ære, i ste-

det for at holde professor-forelæsninger.

Inden jeg tog fat paa udarbejdelsen af foredraget, meddelte jeg Moltesen, hvad jeg agtede at tale om, og at jeg manglede noget materiale til brug ved udarbejdelsen, han stillede saa sin bogsamling fuldstændig, og sit studereværelse delvis til min raadighed.

Dagen oprandt, vi havde tiden fra 10,15 til 11,45 til raadighed, 40 minutter til foredraget, resten til bedømmelse, kritik og forsvar over kritikken. Jeg kan kort gengive, hvad foredraget drejede sig om: »Er Aarsagsloven lige saa fuldt gældende overfor den menneskelige villie, som overfor de fysiske fænomener? Jeg indrømmer, at der paa mange omraader ogsaa for mennesketilværelsen herskede en lovmæssig og ubrydelig aarsags-sammenhæng. Jeg sluttede mit foredrag: »Da der ikke kan føres bevis for nogen af de to anskuelser om villien, kunne man maaske være tilbøjelige til at mene, at det var temmelig ligegyldigt, hvad anskuelse man hyldede. Det er dog langt fra saa, thi saa længe determinismen ikke kan bevises, har indeterminismen størst berettigelse. Hvis determinismen havde ret, saa har vi ikke taget nogen skade af at leve vort liv under ansvar, thi vor udvikling er bleven den samme.

Har indeterminismen ret, saa er

der stor fare ved at svække ansvarsfølelsen. Villien anspondes ikke. Det fører med sig, at vi fra at være led i en højere aarsagrække bliver led i en lavere.

Med fuld ret kræver vi derfor determinismen bevidst.

Moltesen tog mit foredrag under grundig behandling, han undlod at kritisere min sjællandske dialekt, og holdt sig til foredragets standpunkter og beklagede især omraader, hvor jeg ikke var gaaet udførligt nok ind paa forskellige sideproblemer. Jeg havde været saa forsigtig i indledningen at understrege, at jeg paa grund af den begrænsede tid, maatte lade adskillige spørgsmaal nøjes med en lidt indgaaende behandling. Jeg henviste i mit gensvar til min indledning og tog derefter de paapegede spørgsmaal op til behandling; jeg havde nemlig ogsaa været saa forudseende at forberede mig til den kommende debat, ligesom til selve foredraget, og den blev lang og livlig, og kammeraterne gav stærkt bifald, da jeg sluttede, og da vi kom udenfor kom Appel og tog mig under armen. Den klarede du fint, Svinning; jeg havde nu forud vundet hans særlige interesse og velvillie i en matematiktime. Jeg tænker med tak og glæde tilbage til de 3 maaneder. I særlig glans staar søndagstalerne i gymnastiksalen af Schroder og la Cour, og saa det herlige kammeratskab. Ap-

pel og Marius Kristensen stillede sig paa fuld kammeratlig stade med os.

Efter augustferien i mit hjem og paa Salling højskole vendte jeg tilbage til Askov, som deltager i et gymnastiklærerkursus. Ved en misforstaaelse var der ikke reserveret noget værelse til mig, da jeg kom en dags tid forsinket; men fru Schrøder klarede det ved at anvise mig et af deres børns værelser ved siden af det værelse, hvor deres mindste, Frederik 6 aar, boede. Han blev i den følgende tid en jævnlig gæst hos mig, og Schrøder takkede mig ved afrejsen, for det gode naboskab mellem Frederik og mig, jeg læser nu med stor glæde hans indlæg i »Menighedsbladet«.

Naar jeg tog gymnastikkursus, var det, fordi jeg fra november skulle være lærer for unge sønderjyder paa Skibelund efterskole og bl. a. undervise i gymnastik. Jeg husker ikke, hvorledes jeg sidst paa 3 maaneders kursus havde faaet et tilbud om at blive lærer paa Skibelund; men en søndag gik jeg derne' for at tale med Knud Pedersen og hans kone Geor-

gia la Cour. Jeg følte mig straks tiltalt af disse to mennesker, der satte alle deres kræfter, ja hele deres liv ind i et selvopofrende arbejde for de unge sønderjyder. Ved drøftelsen af samarbejdet kom vi jo ogsaa ind paa lønspørgsmaalet. Jeg forlangte 50 kr. maanedligt og frit ophold, det var mere end de plejede at give; men uden lange overvejelser sagde de ja dertil med en bemærkning om, at de trængte til at faa en dygtig lærer, og at det saa ud til, at de ville faa fuldt hus i den kommende vinter, hvad de ogsaa fik.

Paa gymnastikkursuset arbejdede vi under K. A. Knudsens ledelse med liv og lyst, baade i praktisk gymnastik, kommando og teori. Vi stiftede en delingsforerforening, der senere udgav et blad, og fik oprettet lokalafdelinger rundt om i amter og hovedkredse.

Schrøder holdt 3 foredrag om Danmarks hjælpeklæder og næringsveje, som jeg ialt fald var meget optaget af, og jeg har aldrig kunnet billige den kritik, der senere er fremkommet mod Schrøders virksomhed paa dette omraade.

Skibelund

Den 1. november 96 tiltraadte jeg stillingen som lærer paa Skibelund efterskole, og et par dage efter ankom der et halvt hundrede

femten—sekstenaarige sønderjyske drenge, og en dreng oppe fra Salling. Dem skulle jeg nu leve sammen med i 5 maaneder.

Foruden gymnastik skulle jeg undervise i fysik, sundhedslære, regning og litteraturhistorie. Det sidstnævnte fag skulle jeg dele med Georgia. Hun bad mig om at begynde og spurgte, om jeg havde noget imod, at hun med sin strik-kestrømpe og lappekurv sad derinde som tilhører. Nej, det ville bare glæde mig, og følgen blev, at hun bad mig om at fortsætte da det blev hendes tur til at have timerne.

Jeg fik megen glæde af disse timer og god kontakt med mine unge tilhørere. De havde i de sønderjyske hjem hørt mere dansk oplæsning end jævnaldrende i kongeriget. Mange af dem havde læst det samme som jeg i min drengetid. Her var et godt udgangspunkt for at tale om digterne og deres indsats i folkelivet.

Eleverne blev delt i 3 hold til regning, dansk og sløjd. Naar jeg havde regning, saa havde deres ældste datter Marie dansk læsning med det andet, det var første aar hun underviste, og Knud Pedersen havde sagt til mig, om at lade døren staa paa klem, for at jeg kunne støtte hende, hvis der skulle blive vanskeligheder med disciplinen inde hos hende; denne foranstaltning var aldeles overflødig, da hun havde et ypperligt greb paa at undervise og blev meget afholdt af drengene.

Broderen, Christian, var 16 aar

og hjalp sin far i sløjdværkstedet. Knud Pedersen var en ypperlig historiefortæller, og har ved sin maa- de at fortælle danmarkshistorie, bygget et solidt aandeligt Dannevirke i mange unge sind. Da min ældste datter var godt fjorten aar, var hun paa Skibelund, og da jeg besøgte hende dernede, hun boede paa det værelse, der havde været mit, sagde hun: »Du kan tro far, at det er godt at høre Knud Pedersen fortælle danmarkshistorie, han er slet ikke blevet gammel«.

Samtidig med, at jeg var paa Skibelund, var min kæreste elev paa Askov højskole, det førte naturligtvis med sig, at jeg hyppigt kom derop ikke blot til søndags- og andre møder; men bl. a. ogsaa til elevernes forhandlingsaftener, hvor jeg jævnlig tog del i forhandlingerne og bl. a. blev godt kendt med brødrene Rye fra »Randers Dagblad«. Dette bekendtskab var godt for mig, da jeg under smaa og trange kaar begyndte min skole i Hadsten.

Lidt efter jul fik jeg et tilbud om en højskolelærerplads, som jeg var stærkt betænkt paa at tage imod med en lille ændring i lønviikarene. Brevet var skrevet oppe fra Salling højskole af Martin Nielsen, som havde købt Vinding højskole og skulle overtage den til april, han var i besøg der, og Axelsen havde meget stærkt opfordret ham til at skrive til mig og tilbyde

mig pladsen. Fagene, jeg skulle have der, passede mig godt. Han tilbød mig 400 kr. og frit ophold. Jeg svarede tilbage, at jeg ønskede at blive gift, hvorfor jeg maatte have 800 kr. om aaret, saa skulle jeg nok sørge for baade mit og min kones ophold. Naar jeg ville vove at gifte mig paa saa lille en løn, var det, fordi jeg i oktober maaned havde været ude paa en længere foredragsrejse og paa denne havde faaet saa mange indbydelser til at komme igen næste efteraar, at det meste af september og oktober var optaget af disse lovede møder. Men Martin Nielsen turde ikke knytte en gift lærer til sin skole, og dermed glippede det for mig med at blive højskolelærer.

Saa i februar maaned fik jeg opfordring fra nogle beboere i Holstedegnen om at søge stillingen, som forstander for Holsted efterskole. Henvendelsen kom til mig fra min forstander, Knud Pedersen, samtidig med, at han tilbød mig at blive fast lærer ved Skibelund efterskole, hvor der hidtil kun havde været vinterskole; men hvis jeg ville blive, saa skulle vi fra maj have sommerskole for unge piger. Jeg sagde ja til tilbuddet paa betingelse af, at jeg kunne faa en lille landejendom, som laa paa den anden side af Skibelund krat, og som Knud Pedersen mente var til salg, og han lovede at hjælpe mig med den økonomiske side af sagen.

Næste dag fik vi købt ejendommen, og vi var enige om, at jeg nu til foraaaret skulle giftes, og saa skulle baade min kone og jeg have vort fremtidige virke blandt de unge sønderjyder. Men næste morgen kom manden, som vi havde købt ejendommen af, og fortalte, at hans kone havde grædt hele natten ved tanken om, at de skulle bryde op fra det, som havde været deres hjem i saa mange aar, og vi maatte endelig lade handelen gaa tilbage, da de ellers ville blive nogle ulykkelige mennesker resten af deres liv. Knud Pedersen og jeg drøftede spørgsmaalet og blev enige om, at vi ikke kunne sige nej til hans ønske; men dermed var ogsaa forudsætningen for min forbliven i Skibelund bristet, og Knud Pedersen raadede mig til at tage hen og se paa forholdene i Holsted, og det gjorde jeg saa.

Bestyrelsen boede saa spredt, at jeg maatte leje en vogn til at køre rundt til de forskellige bestyrelsesmedlemmer. Jeg kom først til formanden, en herredsfoged, som boede i nærheden af skolen, og vi var henne at se den. Jeg syntes godt om bygningerne og gjorde en bemærkning om, at der godt kunne blive plads til at udvide, saa der kunne blive højskole ogsaa; men denne tanke blev straks afvist af formanden og paa en saadan maade, at jeg var klar over, at jeg ikke ville søge pladsen som forstander.

Da vi kom til herredsfogedboligen, sad der en mand og ventede; det var forstander I. F. Buhl fra Hadsten ungdomsskole, og han vilde søge pladsen som forstander her. Da jeg kendte nogle af bestyrelsen, som var meget ivrige for at faa mig til at søge pladsen, saa besluttede jeg at køre rundt og hilse paa dem og sige dem, hvorfor jeg ikke ville søge pladsen, og jeg tilbød Buhl, at han kunne køre med. Da vi kom ud i vognen, spurgte Buhl, hvorfor jeg ikke ville søge pladsen, og da jeg sagde, at det, jeg havde mest lyst til var at være lærer for voksne unge paa højskole, sagde han, om jeg ikke kunne tænke mig at købe Hadsten ungdomsskole; den havde endnu anerkendelse som højskole. Vi aftalte saa, at jeg nogen tid efter skulle komme til Hadsten og se paa skolen, og det gjorde jeg saa, og resultatet blev, at jeg købte den for 8000 kroner.

Der var ingen vinterelever paa ungdomsskolen; men Buhl mente, at han havde god udsigt til sommerskolen, og det blev derfor aftalt, at jeg skulle komme til Hadsten i april og være lærer baade paa ungdomsskolen og paa den dertil knyttede private børneskole og saa overtage skolen til 1. august.

Jeg havde som tidligere omtalt følt mig meget tiltalt af Knud Pedersen ved vort første møde, og det

gode indtryk holdt sig mere end usvækket vinteren igennem. Da vi havde hvert sit hold, naar Knud Pedersen var i sløjdlokalet, saa blev det kun nogle faa gange, jeg fik lejlighed til at se ham færdes og samtale med drengene der. Jeg maatte yde ham min mest udelte beundring, han virkede opbyggende med hele sin kraftigt byggede person, der straaledede retsind og glæde ud til alle hans omgivelser. Han gav sit liv med fryd og glæde i selvforglemmelse, og Georgia gjorde det ikke mindre paa sit omraade med at være husmoder for den store urolige børneflokk, 50 unger i overgangsalderen, væksten krævede mad, som der blev betalt alt for lidt for; men hun fandt altid paa raad og tog sig moderligt af alle og levede med i hele skolens virke.

De to var fuldgode repræsentanter for den gode, gamle friskole-aand. Hvor trænger vi i dag til, at den aand maatte vaagne op igen.

Jeg drog fra Skibelund med stor taknemmelighed for, hvad der var ievet der i de 5 maaneder. Ved juletræet havde Knud Pedersen skrevet et lille ord til hver af os. Til mig havde han med henblik paa mit svage helbred skrevet: »Leve kort tid eller længe, blot du lyser op i taagen«. Det gjorde de begge.

Hadsten højskole

Paa Hadsten begyndte et meget indholdsrigt kapitel af mit lange liv. Det varede kun godt 10 aar, men i disse oplevedes der uendelig meget, de blev fyldte af arbejde og fremgang for skolen, og der knyttes venskabsbaand, som holdt ubrudt og varmt livet igennem. Men sygdom knugede og lærede, og døden slog dybe saar.

Da jeg kom til Hadsten i april 97, var der ingen elever indmeldt til sommerskolen, men jeg tog med godt humør fat paa børneskolen om dagen og cyklede ud i egnen og holdt foredrag om aftenen; der kom dog stadig ingen indmeldelser til sommerskolen; der skulle begynde 3. maj; derimod kom der en lærer. Anton Pedersen fra Han herred havde taget en vikar til sin skole i 3 maaneder og ville nu hjælpe mig med at komme i gang med højskolen i Hadsten. Der maatte gøres noget, og Buhl sendte en skrivelse rundt i egnen, at nogle elever kunne faa fri undervisning denne sommer; til maj kunne vi saa begynde med 7 unge piger, og samtidig havde vi faaet saa mange børn indmeldt til børneskolen, at vi maatte tage skolens to største skolestuer til børnene; højskolen for de 7 maatte nøjes med et loftsværelse mod nord..

Arbejdet gik med liv og lyst; men lokaleforholdene var meget

utilfredsstillende; tanken om udvidelse trængte stærkt paa. En dag, da jeg var ude paa en lille spadseretur sammen med eleverne, kom vi ud paa en lyngbeklædt sydkraaning østen for den daværende bebyggelse. Der var en lille bøgeskov paa en skrænt, og da vi sad øst for i soiskinnet, var der en af de unge piger, der udbrød: »Her er jo en dejlig plads til skolen.«

Tanken bed sig fast hos mig, og jeg undersøgte, om jorden her var til salg og det var den. Jeg byttede den gamle skolebygning bort for 5000 kr. og en byggeplads paa godt en td. land og gjorde derefter akkord med haandværkerne om opførelse af en skolebygning med plads til ca. 50 højskoleelever og med plads til en treklasset børneskole. Byggesummen var 18,000 kr. Bygningen skulle være færdig til november; det blev den kun delvis, men dog saa meget, at vi kunne holde inivielser i den smukke gymnastiksal 3. og 4. november.

Det lyder jo ganske utroligt, at en saa stor skolebygning kunne bygges for 18,000 kr., men det lyder da ikke mere rimeligt, at den formue, jeg havde at sætte ind paa byggeforetagendet, var siger og skriver ÷ tusinde kroner, jeg skyldte 1000 kr. paa den byggeplads hvorpaa skolen skulle opføres, og saa tog vi frimodigt fat. Jeg

var selv baade bygherre og arkitekt, købte mursten fra to lokale teglværker, dejlige røde haandstrøgne sten, købte tømmer ved et lokalt savværk, valgte svære bjælker og lod dem skære igennem og lod dem anbringe forholdsvis tæt. I de to skolefløje fik bjælkerne lov at springe halvvejs frem, og baade bjælkerne og de stafferede brædder mellem dem blev ferniserede, et arbejde, jeg selv gjorde i løbet af vinteren. Der var højt til loftet og store vinduer i skolestuerne, og der var en udmærket forstanderlejlighed i bygningen mellem de to skolefløje, og det hele staar godt og er i fuldt brug den dag i dag. Men hvor kom pengene fra. Af min arv hjemme fra havde jeg faaet 2000 kr. til opholdet paa seminariet, og resten, andre 2000 kr., fik jeg til den udbetaling, som jeg skulle præstere ved købet af ungdomsskolen til 8000 kr. Jeg havde fra april til august været lærer hos Buhl, baade Anton Pedersen og jeg arbejdede uden løn og fik kost og bolig. Foruden de 7 unge piger paa højskolen var der i de to skoleklasser henimod 40 børn, og til det nye skoleaar var der indmeldt yderligere 10 til, mest fra stationsbyen. Hos deres forældre og hos nogle faa andre havde vi henvendt os om støtte til udvidelse af skolelokalerne, og der var blevet tegnet et aktielaan i 25 kr.s akier, som skulle forrentes med 4 pct.. Ved en sene-

re generalforsamling blev det vedtaget, at de renter, som ikke var afhentede paa generalforsamlingsdagen, skulle tilfalde elevforeningen og uddeles til trængende elever, som ikke havde faaet amtunderstøttelse, foruden den krone pr. aktie gav jeg gratis kaffe til de mødte aktionærer. Aktielaanet blev paa 2000 kr., kreditforeningslaanet paa 11,000 kr. Der manglede altsaa 5000 kr., og dem laante byens økonomiske matador, brygger Pedersen, mig. Han var en mand, der var meget forsigtig i pengesager; men vi havde set hinanden næsten hver dag i de 3 maaneder, jeg var lærer hos Buhl. Der var en aabentstaaende laage mellem bryggergaarden og skolens have, og her var der en lille, dejlig 2 aars pige, Petrea, bryggerens første barnebarn, der naar bryggeren var i bryggeriet, hvor hun ikke maatte komme, smuttede op til mig og kravlede op paa mit knæ, naar jeg sad ved mit skrivebord, eller det lykkedes hende at trække mig med ud i haven og se paa blomster, og der hentede bedstefar sin lille kæledægge. Vi fik saa adskillige samtaler, og bryggeren var kommet til det resultat, at han nok turde risikere 5000 kr. paa min evne til at faa en skole til at gaa i Hadsten, ja han satte endda mere ind. Da det viste sig, at byggeriet trak længere ud, og der blev et meget fugtigt efteraar, saa vi ikke turde flytte ud og bo

der, og derfor lejede den gamle skole for vinteren, og vi kun havde 3 elever irdtil jul, kom han en dag op til mig og sagde: »Jeg har sagt til min svigersøn, at De skal have et halvt aars kredit i købmandsforretningen, som han er bestyrer af.«

Da der hen imod jul var tale om, at min kone og jeg ville holde jul i vore hjem paa Sjælland, kom han en dag op og spurgte mig, om jeg havde rejsepenge til turen: Ja, det havde jeg da; men dette omsorgsfulde træk har jeg aldrig glemt ham.

Midt i den værste byggetravlhed havde jeg taget mig tid til at blive gift; hvad man gerne vil, faar man altid tid til. Det var i Vig kirke, hvor jeg jo ogsaa var blevet konfirmeret. Det saa meget trist ud, min kæreste kom bleg og vaklende op ad kirkegulvet, hun saa ud, som om hun mod sin vilje var slæbt til alteret; men det var derimod i kraft af en stærk vilje, hun nu stod her. Paa trods af lægen var hun staaet op fra sygesengen og taget til kirker, hun ville ordentlig vies i en kirke og ikke paa sygeseng. Vi hørte nu ikke meget af, hvad præsten sagde, men vi sagde et hjertens ja til, at vi ville staa sammen i baade gode og i onde dage og det gjorde vi i lige ved 50 aar.

Det var den 6. august, og den 10. august om aftenen førte jeg hende ind i vort første hjem. Det var mørkt, og jeg tændte en petro-

leumslampe paa det smukke, nye skrivebord, som jeg havde købt og stillet paa plads inden jeg rejste til Sjælland. Jeg var saa glad ved at vise Karen det, at vi først blev opmærksom paa et meget smukt ur, der hængte paa væggen bag skrivebordet, da varmen fra lampen fik brændt hul i træhylstret. Det var en gave fra de 7 sommerpiger.

1. september kom Olaf Andersen for at være lærer hos os, og nogle dage efter tog jeg ud paa min længste foredragsrejse, 40 møder oppe i Himmerland. Et møde hver dag, om søndagen to, og enkelte hverdage hvor der var efteraarsmøder, 5 kr. pr. møde og rejseudgifter og god behandling hos kvarterværterne; men alt for lidt søvn. Saadan artede store dele af mit fremtidige liv sig. Efter disse og flere møder var det herligt at komme hjem til skolens indvielsesmøde. 2 foredrag og oplæsning om aftenen for 35 øre. Der var fuldt hus begge dage, og jeg holdt indvielsestalen.

Naar vi nu tager dette hus i brug som højskole, saa vil vi, som vi sang, bygge paa ordets klippegrund med haabet til ham som har hjulpet hidindtil. Jeg vil takke for den støtte, som egnens befolkning har ydet til, at dette forehavende kunne komme godt i gang, og jeg vil takke bygmesteren fordi vi er naaet saa langt, at vi i dag kan samles her i denne smukke sal. Som man

nu har ydet os støtte til at komme godt igang, saa haaber jeg, at vi maa kunne arbejde saaledes her, saa vi fremdeles kan faa befolkningens støtte til vort arbejde. Det ligger nær i dag naar vi indvier en højskole, at tænke paa, da højskolen begyndte sin gerning her i Danmark. Christen Kold var jo hovedmanden, som Grundtvig kaldte ham ved vennemødet i København, han gik ud ovre i Dalby og andre steder paa Fyn for at tale med folk om sine skoletanker, og at de burde lade de unge komme paa skole hos ham. De spurgte ham saa, hvad de unge kunne blive, naar de havde været paa skole, om de kunne blive præst eller lærer. »Nej« sagde Kold, »men jeg vil hjælpe dem til at blive mennesker.« Paa et lidt senere tidspunkt blev han af kultusminister Monrad spurgt om, hvad han egentlig ville med at holde højskole. Hertil svarede Kold: »Da jeg var atten aar, hørte jeg Peter Larsen-Skræppenborg tale saadan om Guds kærlighed til mennesker, saa mit hjerte blev fyldt af en glæde, som vil vare hele mit liv. Jeg besluttede den dag, at jeg som han ville bruge mit ord til at gøre menneskers hjerter glade, og derfor vil jeg holde højskole. Vi her vil ogsaa holde højskole for at hjælpe de unge til at faa syn for, hvad det er at være menneske i bedste forstand, og vi vil ogsaa gerne hjælpe dem til at

søge og finde de kilder, hvor hjerterne kan fyldes med rig og varig glæde.

Grundtvig ville vække den sløve danske almue til et levende og ansvarsbevidst folk. Han søgte først at naa maalet gennem historiebøger, men disse blev liggende paa boghandlernes lofter, og kun møllene viste dem nogen interesse. Da forstod han, at folket først maatte vækkes gennem det levende ord, før de kunne faa berigelse og oplysning gennem bøgerne. Derfor maatte vi have skoler, hvor det levende ord kunne lyde og tænde ild og glæde i unge menneskesjæle, vi maatte have højskoler. Det er da ogsaa nu højskolens opgave at vække kærlighed til menneskelivet og skabe glæde gennem skildringer af livet i historien, i digtningen og i naturen. Hostrup siger: »Til raad er gubben en herlig gæst, men unge øjne, de se dog bedst«. Historien er en gubbe, der som gæst er værd at lytte til og faa gode raad af; men at ungdommen føler trang til at se med egne øjne, det maa vi ældre prøve at forstaa lige saa godt som gamle Hostrup. De unge har evnen til at se fremad, hvor de ældre maaske helst vil se tilbage, og her ser de unge bedst; thi livet lykkes kun som et fremadvendt liv. Haabet er altid fremadvendt: »Om et haab eller to blev brudt, blinker et nyt for dit øje«. De unge har en naturlig tro paa livets muligheder

og tør vore at se lyst paa fremtiden. De har trang til idealitet, og der skal vi komme dem i møde; men vi maa ikke nøjes med at vække deres tro paa og haab om et lyst og lykkeligt fremtidsliv, vi maa ogsaa vise dem, at tilværelsen rummer baade kamp og møje, og at mange nederlag kan møde dem paa deres livsvej, uden at de derfor behøver at tabe modet og give op, og at de haardeste kampe vil komme til at staa inde i dem selv, i deres eget sind. Naar historien er saa god til raad og vejledning, saa er det, fordi vi i folkenes levnedsløb gennem deres barndom, ungdom og manddom kan spejle det enkelte menneskes levnedsløb og for dette høste erfaringer om de frugter, der kan høstes efter den maade, som man indretter sin livsførelse og sætter sine livsmaal. Mange folkeslag har høstet undergang, og andre er blevet frelst. Og de unge maa ved at se dette vækkes til at spørge sig selv: Hvem af dem vil du slaa følge med? Nordboernes historie viser, at de i særlig grad havde øje for, at tilværelse var en kamp, og at der skulle kæmpes for at bevare livet. Uden kamp ville det ruste op. Gennem arbejde og kamp skulle det bevares og udvikles. Men deres erfaring og anelser sagde dem ogsaa, at alle kæmper ville dø sejrsløse i Ragnarok, men tillige, at de kæmpende til trods for nederlaget ville blive oprejst; medens de

sløve og daadløse ville ende i Hels hjem. Som historien kan vejlede os, saaledes kan digtningen ogsaa, og tit kan digtningen trænge ind hos mennesker, som endnu ikke kan paavirkes af historien. Der er ogsaa megen historieundervisning, som kun bliver i hukommelsen uden at naa ind til fantasi og hjerte, her kan digtningen som historisk-roman blive hjælper ind til historien. Der er ikke tvivl om, at Ingemanns romaner har været det for mange. Naar vi læser god digtning, lever vi med i det, vi læser, vort hjerte kommer til at banke i takt med dem der kæmper for sandhed og ret og det lider med dem, der lider uret, og er i angst for dem, der fristes, sørger over dem, der falder, og jubler befriet ud, naar de sejrer, gennem alt dette forberedes og formes vi til vort fremtidig liv.

Ogsaa kunsten gælder det om at komme i forhold til, saa vi faar øje for skønheden i form og farve, og ikke mindst for at møde kunstnerens sjæl i hans værk. Det er for mennesker en daglig rigdomskilde at have øjet opladt for naturen uden for os med dens skønhed og med alle de skiftende undere af livsudfoldelse, saa vi af skabningen kan lære at prise skaberen. Ja, summen af det alt er jo at lære sin Gud og sig selv at kende.

Det vækkende og sjæleberigende er jo hovedsagen i højskolearbej-

det; men vi vil ogsaa hjælpe eleverne til udvikling og dygtiggørelse gennem direkte selvarbejde. Der er nemlig en stor glæde at vinde ved at blive stillet overfor en opgave, som vi skal løse, og glæden stiger med opgavens vanskelighed, hvis det gennem den yderste anstrengelse lykkes at løse den.

Ja, vi byder eleverne velkommen til livet og arbejdet her paa skolen i den kommende vinter og beder Gud lægge sin velsignelse til vort arbejde. Vi takker de forældre, som har betroet os det bedste, som de ejer, deres børn.

Der havde jo været adskillige forberedelser, inden vi naaede til 3. og 4. november. Jeg havde holdt godt 50 foredrag rundt om i Jylland, og hjemme var der holdt skole for 50 børn af Olaf Andersen og Maren Buhl, og min kone var kommet igang med et haandgerningskursus for unge piger.

Dette oktoberkursus, som blev et fast kursus gennem alle aarene i Hadsten, var kommet uden, at vi havde tænkt paa at begynde det. Nogle faa dage efter at min kone var kommet til Hadsten, kom der nogle unge piger fra Vithen, hvor min broder var mejeribestyrer, og spurgte, om de ikke kunne faa et kursus i haandgerning, de havde set et smukt haandarbejde, som min kone havde foræret til vor svigerinde. Min kone sagde med glæde

ja, og saaledes var dette led føjet til skolens arbejdsplan.

1. november kom jeg hjem fra mine foredragsrejser, og til min forfærdelse var gymnastiksalen, hvor indvielsesmødet skulle holdes, slet ikke malet, den stod med de uhøvlede brædder baade udvendig og indvendig. Det var saa heldigt, at børnenes efteraarsferie var lagt til disse dage. Olaf Andersen tilbød at hjælpe mig; den skulle hvidkalkes indvendig og males rød udvendig, og saa tog vi fat, Andersen inde, og jeg ude.

Ved 80 aars festen mindedes Andersen disse energifyldte dage. Ved en senere lejlighed gjorde jeg ham opmærksom paa, at han ikke havde faaet en særlig dramatisk begivenhed med. Jeg stod højt oppe paa en stige med en malerpotte i den ene haand og en pensel i den anden. Andersen kom ud for at spørge om et eller andet, jeg vendte mig lidt paa stigen for at svare. I samme øjeblik gled stigen. Jeg gjorde som god gymnast et sidespring fra stigen og kom ned med smuk knæbojning, hvad malerpotten ikke formaaede, og med et haardt bump sprøjtede den røde maling op paa mit ansigt og mit tøj. Ved fælles hjælp fik vi gnedet det af, og vi tog igen fat paa arbejdet, og fik med min kones hjælp salen til at se meget festlig ud.

Som talere til mødet havde jeg

først henvendt mig til valgmenighedspræst Jungersen i København; jeg fik et langt brev fra ham med gode ønsker for min fremtidsgerning, jeg havde ikke set ham siden den dag, da det blev afgjort, at han skulle være præst i København.

Jeg husker tydeligt den solskins-eftermiddag i september 90, jeg var som vagtordonnans paa vej fra Kastellet og hjem til Sølvgadens kaserne. Pludselig fik jeg øje paa pastor Jungersen ovre paa den anden side af gaden og gjorde bevægelser i retning af at gaa over gaden; han vinkede mig af og kom over til mig og sagde: En vagtordonnans skal hurtig og ufortøvet gaa den nærmeste vej derhen, hvor han har ordre til at gaa, og jeg vil som gammel løjtnant ikke forlede Dem til at komme over gaden, men jeg har lov at gaa samme vej som De, og fortælle Dem noget, som jeg er meget glad over, og De er den første, der faar det at vide. Nu for et øjeblik siden blev det afgjort, at jeg bliver valgmenighedspræst i København. — Jeg ønskede ham til lykke og føjede til, at vi ville savne ham meget hjemme i Vig-Asminderup menigheder og sognenes liv.

Det blev saa pastor Glud, som blev hovedtaleren ved mødet, han talte begge dage om Grundtvig. Anden dagen talte redaktør Joh.

Laursen, Aarhus Folkeblad, sammen med ham.

Den 4. november skriver »Randers Dagblad«: I den store smukke stationsby Hadsten, er der i sommer bleven opført en ny bygning, der sikkert vil faa stor betydning for byen. Den vil gang efter gang samle en tilhørerkreds, der med interesse og glæde vil lytte til de gode ord, der her vil blive talt, en tilhørerkreds, der stadig vil vokse, efterhaanden som det gaar mere og mere op for befolkningen derude, at her er noget der virkelig er værd at gaa efter, her gives noget, der har indhold og kan give mennesker indhold. Fra den nye bygning vil der gaa som en elektrisk strøm ud til folk, en strøm, der vil bringe glæde og livslyst med sig. Og folk vil være taknemmelig for denne strøm af lys og liv, de vil se hen til denne bygning med stolthed og glæde og naar der stundom fra denne bygning lyder ligesom en kaldende røst, saa vil landmanden forlade sin mark og haandværkeren sit værksted, og de vil med glad forventning og spænding gaa efter den kaldende røst og lytte til de opbyggelige og belærende ord, der lyder.

Og de vil mere og mere forstaa, at den rette glæde ved livet, naar mennesket først, naar aanden og haanden kan arbejde sammen.

Saaledes er de tanker, der duk-

ker op, naar man staar foran den nye højskolebygning i Hadsten.

Gennem en del aar har der jo været holdt højskole i Hadsten, men bygningen, der er benyttet, er bleven alt for lille. Det vakte derfor glæde, da den nye forstander Nielsen-Svinning, straks fremkom med planen til ny højskole, der i alle retninger vil blive meget tidsvarende.

I gaar blev den nye skolebygning indviet, skønt den endnu ikke er helt færdig. Lidt øst for byen med den smukke skov som baggrund, ligger bygningen. Denne er ret imponerende og bestaar af en 1-etages midtbygning samt to 2-etages fløje. I midterbygningen vil der blive bolig for forstanderen samt spisestuer og opholdsstuer. I den østlige fløjs nederste etage er to skolestuer til børnene og fortsættelsesskolen, medens selve højskolen, der er i den vestlige fløj ligeledes vil faa to store skolestuer. Ovenpaa vil der blive elevværelser, ialt 11 4-mandsværelser. Store, luftige værelser vil der blive i bygningen, der som sagt gør et særdeles godt indtryk. I en tilbygning er der gymnastiksal.

Skolen ligger højt, og der er en udmærket udsigt derfra. Til bygningen hører en td. land, som det er meningen at beplante. Man vil saaledes forstaa, at der kan blive meget smukt paa Hadsten højsko-

le. Da bygningen imidlertid endnu ikke er færdig, maa man foreløbig nøjes med den gamle skole. Før nyttaar bliver der næppe tale om at flytte ind, kun gymnastiksalen er helt færdig.

Hadsten højskole vil uden tvivl vinde frem til en god plads under sin nye forstander. Nielsen-Svinning er nemlig baade en meget fængslende og dygtig foredragsholder og en særdeles elskværdig mand. Han har en ærlig vilje til at gøre noget for dem, der føler trang til at lære noget, og han forstaar at vinde dem. Til skolen er desuden knyttet andre dygtige lærere. Vi giver den nye højskole vor bedste lykønskning med paa vejen.

Da baade »Randers Venstreblad«, »Aarhus Folkeblad« og »Aarhus Amtstidende« skrev paa lignende maade, kan det nok siges, at skolen straks fik en god presse; men der manglede noget meget vigtigt. Der var kun mødt 3 elever, en boende, en gaaende fra Galten og en rejssende med toget fra Lørbjerg. Da vi anden dags aften, sad og spiste spurgte Glud: »Naa hvor mange elever kan I saa begynde med?« »3« svarede jeg. »Det gaar aldrig udbrød Glud«. »Jo, det skal nok gaa« svarede jeg. »3 er jo det tal, som Kold bad Vorherre om, som det mindste, han kunne holde skole for, og vi vil forsøge at holde saa god skole for dem, at de gaar ud

og faar hver 3 andre med sig til næste skoleophold, og saa har vi jo snart fuldt hus paa børneskolen. »Ja, ja, sagde Glud, saa haaber jeg det bedste for jer«.

Da jeg fra Skibelund skulle rejse til Hadsten tog jeg til Askov for at sige farvel, først gik jeg til Schrøder. »Det er en vanskelig opgave, De gaar ind til, skolen der har jo altid haft ringe tilslutning, og det er jo en Bjørnbaks egn, saa der er næppe megen jordbund for en grundtvigs højskole, og hvad vil De saa gøre, hvis det bliver smaat med tilslutning til at begynde med«, sagde han. »Ja, saa vil jeg arbejde med børneskolen, til der og saa bliver tilslutning til højskolen«. »Det svar er jeg glad ved«, sagde Schrøder, »saa skal det nok komme til at gaa med højskolen«.

Vi tog saa fat paa vinterens arbejde, baade med børnene og de 3 elever. Inde fra børnene kunne jeg høre Olaf Andersen og de 3 synge: »Vi er kun en flok, men folket kommer nok«. Andersen var os en udmærket medhjælp under disse smaa forhold. Han kunne ikke have gaaet til sit arbejde med frejdigere mod, om der saa havde været 100 elever. Der blev nogle aar senere meget tale om samtaletimer, som en særlig ny arbejdsform. Jeg kunne ikke lade være med at smile, naar jeg hørte denne tale. Naar man sidder ved et rundt bord sam-

men med 3 elever, saa er det givet, at man bruger samtaleformen, og at den er den allerbedste maade for højskolepaavirkning, men naar der bliver 20, kan den ikke bruges paa samme virkningsfulde maade.

Da jeg i Askov sagde farvel til Jacob Appel, sagde han: »Ja, du skal have alle gode ønsker med til forstandergerningen, selv om jeg som du ved, havde tænkt en anden plan for dit fremtidige virke«. Han ville have haft mig til København og læse videre i matematik m. v., for saa at komme til Askov og løse ham af som lærer i naturfagene.

Det blev en travl og begivenhedsrig vinter. En ugestid ind i november kom haandværkerforeningens bestyrelse og spurgte, om jeg ikke kunne og ville hjælpe dem med at faa en teknisk aftenskole i gang.

Jo, aftenskole det ville vi gerne holde. Ja, det var de glade for; men de unge lærlinge skulle jo gerne have nogen undervisning i tegning. Ja, jeg kan godt undervise baade i geometrisk- og frihaandstegning, men fagtegnning kan jeg ikke paa-tage mig.

Døn kan vente til næste vinter, sagde de, og saa begyndte vi med 29 elever to aftener om ugen, og foruden at undervise i tegning fortalte jeg danmarkshistorie en halv time hver aften, og saa var de tre højskoleelever med.

Da en af de tre elever i juleferien

blev spurgt om, hvordan det gik med skolen, svarede han: Det gaar storartet. Med børneskole, aftenskole og højskole er vi ialt 82 elever.

Mindst to aftener om ugen var jeg ude at holde foredrag i omegnen, saa jeg kunne komme hjem samme aften eller tidlig næste morgen. Naar det ikke kunne passe med toget, og vejret ikke var til at cykle, men saa skulle det være slemt, lejede jeg vor nabos, mejerier ejer Christensens køretøj. Jeg havde om sommeren talt ved den stedlige lærerkreds møde paa kroen, hvor de ikke var glad ved at holde møde, og jeg havde saa indbudt dem til næste sommer at være vore gæster paa den nye skole.

De fleste af disse lærere holdt aftenskole, og jeg kom i vinterens løb en a to gange og holdt foredrag i disse skoler. Lærerne holdt den gang aftenskole uden noget honorar, og jeg sagde derfor, at jeg holdt mine foredrag hos dem paa samme vilkaar, som de holdt aftenskole. Jeg kan takke disse lærere for, at skolen saa hurtig fik saa god tilslutning, som den fik.

En aften, jeg talte hos en af disse lærere, kom han efter foredraget hen til mig sammen med to unge piger og spurgte om de ikke efter nyttaar kunne faa lov at komme paa skole hos os; de havde bedre tid nu i vinter end til sommer. Jeg havde ikke paa forhaand tænkt mig at

holde fællesskole, men nu, jeg blev stillet overfor spørgsmaalet, mindedes jeg, at jeg, da jeg selv var højskoleelev, i fastelavnen i Høve havde været sammen med to unge piger, der havde været elever paa en skole, hvor der var fællesskole, og som var meget ivrige fortalere for denne skoleform. Jeg sagde ja til de to unge piger, og da jeg dagen efter fortalte det ved middagsbordet, sagde vor eneste boende elev: Saa vil jeg efter jul se at faa min søster med herop. Det fik han, og saaledes kom vi i gang med fællesskolen.

Lidt før jul talte jeg ude i Bjergringbroegnen hos en lærer der var kammerat fra Gødved. Efter foredraget kom en ældre karl hen til mig: Jeg kunne egentlig godt have lyst til at komme paa skole hos Dem efter jul, men jeg er vist for gammel dertil, sagde han. Man kan være for ung dertil, men aldrig for gammel, svarede jeg og spurgte saa: Hvor gammel er De? 30 aar. Aa, det er jo ingen alder at snakke om, jeg er 29. Saa lo vi begge, og han indmeldte sig og kom efter jul.

Da vi samledes efter helligtrekongersdag til juletræsfesten, havde vi 11 elever — folket var begyndt at komme. Jeg nævnte før, hvad jeg var optaget af de fire aftener om ugen, den femte havde jeg gymnastik med de unge fra byen, det havde jeg allerede begyndt med i de tre maaneder, jeg var lærer hos

Buhl, men da havde vi ikke noget ordentligt lokale; nu havde vi imidlertid den nye sal med de nødvendige redskaber, og der blev arbejdet med liv og lyst.

Ved juletræsfesten var der en ældre mand tilstede, som fortalte mig, at han som barn havde gaaet i Dronning Karoline Amalies asylskole, og der havde han hørt Grundtvig tale til børnene ved juletræet. Hans ærinde var, om jeg ikke kunne bruge hans søn som lærer ved børneskolen. Det sagde jeg ja til, han kom med kone og børn, og vi fik indrettet en lejlighed til dem paa skolen, og de var hos os til næste efteraar, da jeg afstod børneskolen til beboerne, som oprettede en realskole, der dog det første aar laante skolelokaler ude hos os og saa flyttede ind til byen. Haandværkerforeningens bestyrelse havde taget spørgsmaalet om næste aars tekniske aftenskole op og spurgt, om jeg ved skolen kunne tænke mig at oprette en haandværkerafdeling, saaledes som de havde det paa Vallekilde højskole. Vi kunne jo begynde smaat og være fælles om en saadan faglære. Jo, det kunne jeg godt tænke mig, men hvor fandt man saadan en lærer?

Medens disse forhandlinger stod paa, laa der en dag paa mit skrivebord et brev fra en mand, der hed Broder Hansen Nissen. Han havde været elev hos Rosendal i Vinding paa skolens haandværkerafdeling i

to vintre og paa Askov en vinter, han var 30 aar og udlært baade som tømrer og murer, han spurgte, om jeg ikke kunne tænke mig at oprette en haandværkerafdeling og antage ham som lærer. Jeg meddelte ham om forhandlingerne mellem mig og haandværkerforeningen og foreslog ham at komme til Hadsten i juleferien, saa kunne vi tales ved om sagerne. Det gjorde han, og det blev besluttet fra November 98 at oprette en haandværkerafdeling med ham som leder.

Da jeg var elev paa Sorø højskole, blev der holdt maanedlige møder med fremmede talere, det havde jeg savnet paa Salling højskole, og vi var straks indstillet paa at forsøge at gøre højskolen til et mødested for byen og egnen. Vi havde begyndt med det to dages møde 3. og 4. november. Efter jul indbød vi til et aftenmøde med Jakob Knudsen, som paa den tid boede i Randers og levede i meget trange kaar, som taler. Gymnastiksalen kunne ikke opvarmes, men det kunne den store skolestue, som ved en firedoblet fløjddør stod i forbindelse med gymnastiksalen. Besøget blev nu ikke større, end vi kunne være i skolestuen, og Jakob Knudsen holdt et meget værdifuldt, kristeligt foredrag, som vi, den lille tilhørerkreds, var meget glade og taknemmelige for.

Jeg havde nogle timer før mødt Jakob Knudsen for første gang.

Jakob Knudsen var kommet med et eftermiddagstog fra Randers og min kone havde taget imod ham. Jeg var med eleverne ude paa en mark i Galten for at undervise dem i landmaaling. Jeg kom hjem, da dagen var paa hæld, men med lidt sol paa vesthimlen. Jeg lukkede døren op ind til min stue og ventede at møde Jakob Knudsen der, det gjorde jeg ogsaa, men det er mildt sagt, at jeg blev mere end forbavset ved den modtagelse jeg fik.

Saasnt han saa mig i døren, rejste han sig hurtigt og styrtede hen og lagde en haand paa hver af mine skuldre og drejede mig om mod lyset fra vinduet og udbrød saa: »Undskyld, at jeg opfører mig saa underligt overfor Dem, men da De aabnede døren, var det, som en død ven var staaet op af graven og kom mig imøde endnu en gang. De ligner min allerbedste ungdomsven, Jakobsen, som begyndte en højskole oppe i Nordsjælland, og som døde af tuberkulose, da han var i Deres alder.«

»Ja, jeg har ogsaa haft tuberkulose«, indskød jeg.

»Jeg haaber De maa leve i mange aar og faa lov at øve en god og betydningfuld gerning i højskolens tjeneste«, sagde han.

Det var mit første møde med Jakob Knudsen.

I skolen var det en herlig tid efter jul, saa mange og interesserede

elever, og vi var som en store familie; men i februar begyndte der for min kone og mig en meget streng tid. Kombinationen svangerskab og mavesaar var mere, end min energiske og tapre kone kunne holde til, og der var langt frem, tre maaneder til normal fødsel. Den kendte Hadstenlæge, dr. Larsen, gjorde alt for at hjælpe min kone gennem den svære tid; men da vi gennem mange smertefyldte, søvnløse nætter var naaet en ugestid ind i marts, begyndte han at tale om, at min kone maatte paa sygehuset i Randers for at faa fremkaldt fødsel før tiden. Ja hvis De tror, at barnet kan leve, saa vil jeg det, sagde min kone, ellers ikke. Ja, det tør jeg ikke love; men kan De holde denne forfærdelige tilværelse ud en halv snes dage, saa der er haab om at faa et levedygtigt barn.

Min kone holdt ud, og den 17. marts fik vi en lille pige, Asta, hun vejede kun 1250 gram, men er nu en godt 50-aarig kraftig gaardmandskone i Giveegnen.

Jeg maatte afsige de fleste af mine foredrag i april maaned for at blive hjemme og pleje kone og barn og faa os flyttet til det nye store hjem paa skolen. Det var en herlig solskinsdag da jeg med kone og barn gik ind i de stuer, hvor der blev levet et rigt hjemliv og et rigt fællesliv med lærere og elever gennem henvend 10 aar.

Hadsten højskole II

Om foraaaret blev jeg hvirvlet ud i den voldsomme valgkamp i Randers landkreds. Valget var den 5. april, og den 14. april læser man nedenstaaende i Randers Venstreblad«:

»Fra valgdagen«. »En trusel«.

En af de talere, der paa valgtribunen i Randers valgkreds vandt den største tilslutning og gjorde mest virkning, var højskoleforstander Nielsen Svinning, Hadsten. Han havde kun ordet for en forespørgsel, men han spurgte hele moderationen sønder og sammen, saa hver en moderationsmand i forsamlingen ømmede sig under de velrettede slag. Hr. Nielsen-Svinning i sine forespørgsler rettede imod deres tvetydige politik, og han har sikkert ved sine ord aabnet adskillige af moderationspressen vildledte venstremænds øjne. Derfor ville de begejstrede hurraraab, hvormed venstre hilste ham, da han forlod talerstolen, næsten ingen ønde tage. Hr. Nielsen - Svinning handlede uden hensyn til den harme han derved vakte hos politiske modstandere, og uden hensyn til de farlige følger, det kunne faa for ham, at han paadrog sig deres vrede. Han havde imidlertid næppe forladt talerstolen, før det blev betydet ham, at man om muligt ville lade ham undgælde, fordi han hav-

de povet at tale efter sin overbøvisning.

Sogneraadsformand Mikkelsen, Lerbjerg, der var medlem af valgbestyrelsen, sagde nemlig straks i flere vidners overværelse til Nielsen-Svinning: »De har gjort et godt stykke arbejde i dag, men det var ikke i vor favør. Det skal komme til at skade Dem«. Læserne vil sikkert selv kunne bedømme denne udtalelse, som den fortjener.

Om denne trusel skriver jeg i mine politiske erindringer:

»Da jeg var kommet et par trin ned ad trappen, fik jeg Mikkelsens trusel oven i hovedet. Til ære for Mikkelsei kan jeg meddele, hvordan han førte sin trusel ud i livet. 2 aar efter kom hans datter paa højskole hos mig, og næste følgende vinter kom hans søn, og ved denne vinterskoles afslutning kom han selv over paa skolen og takkede for sine børns ophold hos mig. Dette kan vel nok siges at være noget i retning af om ikke elske sin fjende, saa dog at gøre vel mod sin modstander.

Naturligvis skabte jeg mig ved min deltagelse adskillige modstandere, som ikke var af saa nobel en type som sogneraadsformanden fra Lerbjerg; men jeg vandt utvivlsomt endnu flere venner, og jeg, som paa dette tidspunkt var en ukendt ung

Mand, der 3. november var begyndt at holde højskole for 3 elever som saa efter juleferien havde faaet 8 nye kammerater til dem — jeg havde ved en 10 minutters tale faaet et paa baade godt og ondt kendt navn, var bleven baade berømt og berygtet.

Den følgende sommer maatte jeg derfor ud hver eneste søndag til store sommermøder og tale til tusinder af tilhørere, og i løbet af ganske kort tid blev jeg indvalgt i en hel række bestyrelser i Randers amt. Først i bestyrelsen for »Randers Venstreblad«, i amtsbestyrelsen for skytteforeningen, hvor jeg arbejdede for, at uddannelsen her skulle kunne forkorte den tvungne militæruddannelse.»

Den 3. maj holdt vi aabningsmøde for sommerskolen og kunne saa begynde arbejdet med unge højskolepiger. Vi fik Anna Thomaskær som gymnastiklærerinde og min kones hjælp ved haandarbejdsundervisningen. Børneskolen blev udvidet med en 3. klasse ovre i vestfløjen ved siden af højskolelokalet. Nu blev der igen baade arbejdet og sunget med liv og lyst, og der var leg og sprudlende latter ude i den endnu saa nøgne, men dog anlagte og beplantede have. Vi holdt sommermøde i skoven, vi havde jo endnu ikke nogen elevforening, der kunne samle til møde. Vi havde ogsaa en herlig udflugt

til Himmelbjerget; nogle gaardmænd fra nabobyerne tilbød at køre for os til Laven st., og derfra sejlede vi til Himmelbjerget. Vi kørte fra Hadsten kl. 4 om morgenen og kom ikke hjem igen før over midnat.

En elev fra denne sommer, Marie Nielsen, ma? have en særlig omtale, hun blev hos os som pige fra sommeren 98 og til efteraaaret 1911, med kortere afbrydelser, hvor hun, som hun sagde, tog en lille tur ud at tjene. Vinteren 09—10 var hun husbestyrerinde paa Stubbegaard. Da hun i bladene saa, at vi skulle overtage husmandsskolen, skrev hun: »Jeg kan ikke, som jeg helst ville, til 1. april, men til første maj kommer jeg«. Nogen tid efter at hun var rejst fra husmandsskolen, blev hun gift Hvam og boede i Mausling, hvor vi hyppigt har været gæster i deres smukke hjem. Sidst, jeg saa hende, var paa min 70 aarsdag i Aarhus, og paa min 80 aarsdag havde jeg et brev fra hende. Jeg tænker med dyb taknemmelighed paa hende og de mange gode medhjælpere.

Ved sommerskolens afslutning maatte vi tage afsked med alle vore daværende medhjælpere. Børneskolen var afstaaet til beboerne, og Olaf Andersen flyttede til Mellerup højskole. Jeg havde i Højskolebladet averteret om en lærer, og da jeg den 24. september havde talt i Hel-

ligaandshuset i Randers, kom en ung mand og hilste paa mig. Det var cand. theol. Birger Kjølseth; han var lærer paa Vraa højskole, men ville gerne have en plads paa Randersegnen. Hans far, som jeg ogsaa hilste paa, var kordegn i Randers.

Nogle dage efter kom Kjølseth ud til Hadsten og saa paa forholdene. Han fortalte mig, at han var forlovet, og det viste sig, at jeg kendte hans svigerfader, lærer Klausen i Hjørring. Han spurgte saa, om der var mulighed for at blive gift lærer ved skolen om et aars-tid eller to. Ja, for min skyld maatte han gifte sig naarsomhelst, og jeg ville give ham saa god løn, som skolen kunne bære. Vi blev enige om at dele elevbetalingen for undervisningen, som det første aar var 8 kr., og resten af tiden var den 10 kr. Af min halvdel skulle jeg betale lærerindens løn, og min kone maatte arbejde gratis. Broder Nissen skulle have halvdelen af undervisningspengene for haandværkerne, og den anden halvdel skulle saa Kjølseth og jeg dele.

Tidligt paa sommeren, inden jeg havde bestemt noget om skolens efteraarsmøde, kom formanden for den lokale fredsforening og fortalte, at højskoleforstander Ullmann fra Norge i september havde lovet Danmarks fredsforening at holde en række foredrag om fredssagen,

og at vi kunne faa ham her til Hadsten. Vi blev enige om at lægge dette foredrag som aftenforedrag ved skolens efteraarsmøde, og jeg skrev saa til Ullmann og indbød ham til at tale ogsaa om eftermiddagen. Den 26. september havde vi saa Ullmann som taler første gang. Han kom i de følgende aar til vort efteraarsmøde saa tit, som han kom til Danmark. Han talte altid to gange, og selv om det paa en hverdag var om formiddagen, saa var der ogsaa efter, at vi i 90 havde faaet den nye sal, fuldt hus. Det var festlige dage.

Ved aabningsmødet 3. november 1898 talte forfatteren, pastor Bentzon, Hjermind, og skolens nye lærer, Kjølseth. Jeg bød velkommen til baade forsamlingen og de mødte elever og meddelte, at der i dag var mødt 22, og at der ville komme nogle flere. Vi sluttede denne vinter med 28, hvoraf de 4 var paa haandværkerafdelingen hos Broder Nissen, som gjorde opmærksom paa, at han begyndte med en elev mere end jeg aaret før.

Pastor Bentzon havde jeg mødt første gang i april maaned ved et foraarsmøde i Laastrup, hvor vi talte, og hvor vi boede sammen hos provsten. Jeg talte først og talte om livet efter døden, Bentzon havde siddet paa første række lige foran talerstolen som en meget opmærksom tilhører, og da jeg slut-

tede og traadte ned fra talerstolen, rejste han sig og gav mig en varm omfavnelse og sagde: »Det foredrag maa vi have i Hjerminde til vinter«.

Om eftermiddagen sad jeg som tilhører til Bentzons foredrag, som jeg blev meget glad ved, og jeg sagde saa til ham: Det maa vi have til vort efteraarsmøde eller vort aabningsmødet. Saaledes begyndte det bekendtskab, som senere blev til et livsvarigt og for mig meget berigende venskab, ja, jeg burde jo egentlig i stedet for blot mig sige: for os paa skolen.

Begge vore unge lærere boede og spiste paa skolen, der var altid livlige samtaler ved bordet. Vi kom straks i et udmærket samarbejde, skønt vi var meget forskellige og havde udprægede meninger ogsaa om de spørgsmaal, vi var uenige om. Der var dog et spørgsmaal, som vi var rørende enige om, at spisestuen efter jul ville være for lille, og jeg bemærkede, at i juleferien maatte jeg have fat i nogle haandværkere og have væggen til den lille dagligstue revet ned. Efter denne bemærkning blev der ikke talt mere om dette spørgsmaal; men den følgende søndag, da jeg kom op til morgenmaaltidet, var væggen revet ned, aabningen i gulvet udbedret og spisebordet forlænget ind i det nu større rum. Broder Nissen og hans fire haand-

værkere havde været paa natarbejde. Takst: Gratis.

Straks jeg var kommet til Hadsten, gik jeg op til Galten i præstegaarden for at hilse paa den 85-aarige pastor Læssøe, broder til obersten. Han tog meget venlig imod mig, men spurgte lidt efter. »De er da vel ikke missionsmand?« Da jeg havde beroliget ham i saa henseende, sagde han: »Jeg har nylig haft en kapellan, som var missionsmand, og tænk Dem, han sagde til mig, at jeg var vantro, og nu faar jeg snart en ny kapellan, og jeg er helt angst for, hvordan han vil være.« Den ny kapellan blev forøvrigt baade han og vi glade ved.

Da Kjølsted var kommet, gik han ogsaa op og hilste paa den rare gamle præst og sagde til ham, at vi havde tænkt os en gang om maa-neden, naar der var førstetjeneste i Galten, at holde søndagstaler over dagens evangelium om eftermiddagen. Ja, det er jeg kun glad ved, om I kunne faa lidt indflydelse paa de hedninger i stationsbyen, dem har jeg aldrig kunnet komme i forbindelse med, sagde han.

Læssøe blev i de 3 aar, han levede, skolens tilsynsførende, og da han nødigt ville ud, maatte Kølseth, mine kone og jeg tage vore elevprotokoller og indberetninger med, saa han kunne attestere inden indsendelsen til ministeriet. Vi maatte

spise til middag og blive om aftenen. Der blev ikke budt vin til middag, men om aftenen ville Læssøe gerne have toddy, kun en, og han var ked af, at jeg ikke ville gøre ham selskab. Det bødede lidt derpaa, at Kjølsest nok ville.

En aften hentede han en fin, gammel sølvske frem og fortalte min kone, at den havde været hans mors, Signe Læssøes ske, og at han, hvis han havde haft raadighed over sit bo, ville have foræret den; men nu maatte hun love ham, at hun paa hans dødsbøsauktion ville se at faa den købt, og det lovede hun og holdt.

Vi arbejdede nu med fuld kraft paa den 5 maaneders vinterskole. Vi var alle ivrige for, naar timeplanen skulle lægges, at faa rigelig tid til vore fag; men indrømmede, at de andre ogsaa skulle have tid til deres. Paa Salling højskole havde jeg haft morgentimen 8—9. Denne skik huede mig særdeles godt, og den blev bibeholdt livet igennem med undtagelse af den sidste vinter, hvor jeg først havde timen 11—12.

Jeg havde oldtiden i verdenshistorien, Kold og Grundtvig og den franske revolution i den nyere tid. Tillige havde jeg fysik, sundheds-lære, lidt landbrugslære og regning, og i de første aar tillige gymnastik og husflid, saa min dag hjemme var godt optaget, og tiden

maatte tages vel i agt. Jeg var oppe ved 6-tiden og havde en rolig arbejdstid til 7½ i min lune stue med en selvregulerende døgnbrænder. Jeg har altid deltaget i elevernes maaltider og levet af samme kost som de uden noget særmaaltid. Jeg maatte holde mavekatar-diæt, men det var der altid nogle elever, der ogsaa maatte.

Naar jeg nu ser paa alle de foredragsmanuskripter, der ligger i mine skuffer, saa begriber jeg ikke, hvor jeg har faaet tid til alt dette skriftlige arbejde; men det maa være gaaet rask fra haanden i de friske, tidlige morgentimer. Hjemme var jeg sjældent oppe efter 23.

Vinteren gik herligt, og vi vovede os allerede denne vinter efter jul til at holde faste onsdags aftenmøder, hvor vi hyppigt havde fremmede talere til hjælp. Pastor Christensen, først i Søby og senere i Kristrup, kom allerhyppigst, Jakob Knudsen, medens han var i Randers, ligeledes, lidt senere pastor Hansen, Laurbjerg, og efter 1901 pastor Bentzon, som da var blevet vor sognepræst.

Da vi 3. maj begyndte sommerskolen med 15 elever, havde vi faaet en udmærket medarbejder mere, Bertine Jensen. Hun var fra vort hjemssogn og havde der ledet gymnastik med ualmindeligt humør, liv og dygtighed. Da hun for et par aar siden sammen med sin mand

var hjemme fra Amerika, mindede hun mig om de beskedne vilkaar, hun da var gaaet ind til hos os. Hun havde samtidig faaet brev fra Bjerre i Sorø og mig med tilbud om gymnastiklærerindeplads. Bjerres tilbud lød paa 25 kr. maanedlig i 3 maaneder og frit ophold, mit lød paa gratis ophold og undervisning paa skolen, og saa ville min kone uddanne hende, saa hun fremtidig kunne være baade gymnastik- og haandgerningslærerinde. Hun valgte saa vort tilbud og blev os en uvurderlig hjælp baade paa de almindelige kursus og paa de feriekursus, som efter sommeren 1900 blev en aarlig tilbagevendende begivenhed. Hun blev hos os til efteraaret 1904, da hun sammen med sin mand, Jacob Nørregaard, rejste til Amerika, hvor de begge blev lærerfolk ved Dannebød højskole.

Først paa sommeren 1899 lod amtsskytteforeningen afholde et 3 dages kursus i gymnastik paa skolen, og der kom saa mange gymnastikdelingsførere, at vi maatte indrette den ene skolestue til sovesal, foruden at alle værelser var optaget. Min Askovkammerat Vilhelm Kristensen, der havde været paa statens etaarige kursus, var leder. Jeg var selv deltager i kursuset, og vi kom ud i en haard træning, foruden at vi maatte se at faa os til egnet den nye haandbogs teori i en fart.

Ved amts-gymnastikopvisningen i Flos skov var jeg leder af et hold unge gymnaster fra Hadsten stationsby, og vi klarede os fint, selv om vi ikke naaede nr. 1-pladsen; men hvad vi ikke naaede, det naaede vore højskolepiger under Bertines ledelse. Der var næsten ingen kvindegymnastik ude i kredsen i amtet. Jeg havde ved delingsførermøderne og i amtsbestyrelsesmøderne slaaet stærkt til lyd for at tage denne side af gymnastiken op, og ved det 3 dages kursus havde delingsførerne haft lejlighed til at se Bertines glimrende ledelse af de unge pigers gymnastik. Jeg havde saa efter forhandling med eleverne lovet, at de skulle komme til amtsfesten.

Det var et held for nr. 1'erne, at pigerne ikke var med i konkurrencen, for saa var de i alt fald efter tilskuernes og amtsbestyrelsens opfattelse slaaet ynkelig ud. De fik tildelt en ekstrapremie, som var betydelig større end førstepræmien. Paa vejen hjem vedtog pigerne for pengepræmien at købe en buste af Ling og forære skolen den.

Efter gymnastikopvisningen holdt jeg foredrag.

Broder Nissen var ikke lærer paa skolen denne sommer 1899, han havde tegnekursus i København. Herfra sendte han den 17. maj et telegram til min kone paa hendes fødselsdag: »Jeg husker daarligt; men at det i dag er Norges og vor

grundlovs fødselsdag, det husker jeg dog«. Min kone tog sig i alle maader af de hos os boende lærere, ogsaa med at holde deres tøj i orden og var ordentlig paaklædt, naar de rejste ud. Hertil sigter Broder Nissens telegram om vor grundlov.

Sidt i augsut var der 25 aars jubilæum paa Gedved seminarium, og min kone og jeg deltog i festen. Komiteen havde indbudt mig til at holde et foredrag. Der var adskillige fra vor aargang mødt, og 8 af os, som fra kammerater var blevet venner, vedtog at sætte en brevbog i cirkulation imellem os og opfordrede to kammerater, som ikke var med til festen til at tiltræde, hvad de ogsaa gjorde.

Den første brevbog har endt sin rundrejse hos mig og har ligget i min skrivebordsskuffe fra en gang i 1901 og til nu. Jeg ser paa de 9 navne og ved, at 3 af dem er døde før verdenkrigen, og før en maaned siden fik jeg en hilsen fra en af dem. Da jeg første gang skriver i brevbogen, havde jeg en eller flere gange været i besøg hos de 7 af dem, og i august 1900 havde vi en dag eller to besøg af de fleste af dem paa Hadsten højskole. De havde alle faaet embeder i folkeskolen, de 8 som enelærere og den 9. som andenlærer. Embederne var langt fra fede, reguleringssum fra 700 til 1100, og dog har alle enelærerne stiftet familie, og flere havde to børn.

Efter at der i brevbogen første omgang var gjort rede for de fem aars begivenheder og familieforbhold, gled brevene over i en forhandling, der drejede sig om læreren skulle holde sig udelukkende til sit skolearbejde med børnene eller ogsaa tage del i sognets og samfundets anliggender, i foreningsliv og politik. Om man skulle sætte sit lys under en skæppe, blive hjemme lunt i sin skole, eller sætte det paa en lysesstage, være med i samfundslivet. Herom skriver jeg: »Vilde det være heldigt og prisværdigt, som landmand at gaa saaledes og fuldstændigt op i jordbrug og husdyravl, som om denne ene mark og stald var hele verden? Dette spørgsmaal vil vi alle besvare med nej. Men dermed er ogsaa givet svaret paa spørgsmaalet: skæppe og lysesstage.

Jordbrug og husdyravl er lige saa fuldt landmændenes særlige gerning, som opdragelse og undervisning er vor.

Og de skal lige saa fuldt sætte deres evner og kræfter ind i deres særlige gerning, som vi i vor. Der kræves ogsaa af dem troskab og udholdenhed. Det er en daarlig landmand, der forsømmer sin ejendom for at være formand baade her og der. Vi har alle først og fremmest vor plads i den hjemlige gerning; men der er mere end et hjem, der er de mange tusinde hjem. De skal danne et samfund;

men det kan de ikke, naar de enkelte hjem snærer sig ind om sin særlige gerning uden at bryde sig om, hvordan det gaar de andre. Et samfund bliver det først, naar lælesfølelsen, følelsen af at hele legemet maa lide, naar et enkelt lem lider, er blevet levende. Det gælder om for os alle at give hjemmet, hvad hjemmets er, og samfundet hvad samfundets er.

For os lærere er der 2 farer, den ene er at være lærer paa menneskets bekostning. Vi søger at udvikle vore elever ved at skildre menneskeslægtens kaar og kampe i de svundne dage. Vi vil forberede fremtidens historie ved at bringe børnene og de unge i forhold til fortidens historie; men vi glemmer, at vi som menneske, uden hensyn til stilling og særlige gerning, skal være med at udformer nutidshistorien.

Den anden fare er, at vi vil være samfundsstøtter og glemmer derfor at bygge vort eget lille hjem. glemmer at røgte vor lille gerning, som evnerne kunne strække nogenlunde til.

Den rette begrænsning er vanskelig at træffe. Dog gælder det først indad og saa udad. Først den hjemlige gerning og saa samfundsspørgsmaalene. Dog saaledes at det gaar haand i haand.

I næste omgang breve kommer man i anledning af en bisepeksamen hos lærer Eriksen ind paa

spørgsmaalet lærebogens brug eller rettere misbrug i religionsundervisningen. Jeg faar ikkedennebrev- omgang lejlighed til at give mit besyv med; men saa meget mere gør jeg det næste omgang. Jeg sender bogen afsted med nogle faa linier: »Jeg maa opgive at faa noget skrevet i bogen denne gang, thi jeg skal i denne uge foruden det daglige skolearbejde holde 4 foredrag ude, og de 2 af mine foredrag skal endog udarbejdes og indleveres til trykning«.

Den 4. oktober 1900 er jeg paa foredragsrejse og opholder mig nogle dage i Ribe og tager derfra ud til møder i omegnen. Her har jeg tid at skrive i brevbogen og skriver bl. a.: »Kære Rahbæk! Du synes, at vi holder ideens fane lovligt højt, jeg synes derimod, at der er en stærkt voksende tilbøjelighed til at læmpe sig efter verden, som den er eller mener sig at være. Kunne jeg bare holde ideens fane højt nok og blive mine ungdoms- idealer tro til min sidste stund, da havde jeg ikke levet forgæves, selv om jeg derved var kommen i et kampforhold til verden og maaske som Knud Thøgersen og hans broder tilsyneladende havde ligget under. Jeg tager min hat af for mænd som dem. Jeg føler mig ydmyget ved tanken om ikke at være saa udpræget idealist, som de har været. muligvis har de misforstaaet; men det store ved dem er, at de er

blevet idealet tro og ikke har læmpet sig. Havde vi bare mange af den slags mænd i vort folk og i vort tid, da var vi ikke sunket saa dybt ned i det flade madstræb og higen efter anerkendelse og ydre autoritet. Det er en ulykke for vort folk, at friskoletanken ikke har kunnet slaa dybere rod. Det er godt nok og glædeligt, at statsskolen har lært at friskolen; men hvor meget den saa lærer, saa kan den dog aldrig blive friskole, Dersom friskoletanken, at opdragelsen er hjemmets store ansvarsfulde opgave, som aldrig kan skydes over paa staten, og at skolen var hjemmets medhjælper baade med opdragelse og undervisning, saa den personlighedsdannende paavirkning er skolens væsentlige gerning og kundskabsmeddelelser først kommer i anden række, dersom disse tanker gennem statsskolens arbejde finder vej ud i folket, saa bliver friskolens tid ikke saa snart forbi; men der vil tværtimod udvikle sig en forstaaelse af hjemmets ansvar og opgave overfor børnene ogsaa i forholdet til skolen, og da vil netop friskolen vokse frem paany i vort folk; thi den er og bliver alle dage hjemmets skole. At det mange gange er vanskeligere at være friskolelærer end statsskolelærer, indrømmer jeg gerne; thi her fordres ikke blot, at man skal være en dygtig lærer, men ogsaa en helstøbt personlighed, og det bliver især

vanskeligt der, hvor hjemmet kun overfladisk har faaet fat i friskoletanken og mener, at læreren skal være alles lydige tjener, i stedet for at han skal tjene den for ham og hjemmene fælles skoletanke; men selv her har dog personligheden mere mulighed for at hævde sig end overfor det autoriserede tilsyn, der tit hellere vil have nikkedukker end personligheder.

»Tag verden som den er« foreslaar Rahbæk. Det minder meget om ordsproget »tude med de ulve, man er iblandt«. Adam Homo tog verden som den var. Per Gynt tudede med de ulve, han var iblandt. »Trold vær dig selv nok«. Det er en farlig ledestjerne, Rahbæk der har peget paa. Det er desværre en fane, som paa alle omraader holdes højt i vore dage, og som bruges til undskyldning, hver gang man gaar paa akkord med uretten og overhovedet med sin samvittigheds røst. Hvor tit hører man ikke den undskyldning overfor de største nederdrægtigheder: »man maa tage verden som den er«. At tage verden som den er, betyder i al almindelighed at følge med strømmen, og dette standpunkt giver ikke det faste fodfæste som Rahbæk synes at mene. Der er stor fare for at blive en vejrhane ud fra den livsanskuelse. Det eneste, der giver fast fodfæste paa klippen er at søge livet, hvor det er, og det findes kun af dem, som er

tro mod idealet, mod sig selv og følger sin overbevisning i smaat som stort uden hensyn til verdens dom derover.

Det er skolens — baade børne-skolens og højskolens opgave at virke religiøst opdragende, personlighedsdannende. Religiøsitet er nemlig kernen i enhver personlighed. Skolens opdragende opgave kan kun løses af religiøse personligheder, og de vil aldrig tilfredsstilles af blot kundskabsmeddelelsen. De vil sigte betydelig højere.

Det, der kan tilfredsstille mig i min gerning, er ikke om min skole udadtil vil blive anerkendt, og vi faar mange elever; men det er, om jeg kan faa velsignelse til at aabne de unges øjne for aandens verden, saa de kan se det, der ligger bagved, og derved kommer til at tro paa og regne med aandens magt i tilværelsen, at den er den stærkeste. Aabne deres øjne, saa de aldrig glemmer: »Hvad gavner det et menneske, om han vandt den ganske verden, men tog skade paa sin sjæl«. Lykkes det ikke, saa kan hverken den ydre anerkendelse, den stigende tilslutning eller det gode

resultat af kundskabsmeddelelsen tilfredsstille mig, da kan jeg trods alt dette vaande mig i søvnløse nætter og kæmpe med tvivlen, om jeg har ret til den store gerning, jeg her har taget op. Tifold hellere en lille skole, hvor idealets fane holdes højt i kampen mod verden, som den er, end en stor, hvor man har læmpet sig imod sin overbevisning. Verdens dom bekymrer mig kun, naar den finder medhold i min samvittighed. Men min samvittighed nedbøjer mig, hver gang den maa vidne: Du har læmpet dig, du har ikke holdt fast om idealets fanestang. Det, der giver fasthed i livets vekslende strømninger, er netop at være tro mod idealet, mod aanden; thi aanden er mere end verden, saa vist som skaberen er mere end det skabte. Vi skal netop, hverken mere eller mindre end gmskabe verden, vi skal leve i verden, som den er, men i os gennem vort liv skal en ny jord skabes, en ny jord hvor retfærdighed, fred og glæde bor«.

Saa vidt det 50 aar gamle brev. Jeg kan vedstaa hvert ord i det den dag i dag.

Hadsten højskole III

Ved skolens aabningsmøde 3. november 1899 kunne jeg meddele, at der var mødt 42 elever, og at der ventedes adskilligt flere; vi havde

nu faaet god forbindelse med den nærmeste omegn. Godt en halv snes elever boede hjemme og gik eller kom med toget til undervis-

ningen paa skolen hver dag. De havde deres madpakke med, og min kone gav dem gratis kaffe om middagen og te, hvis de blev paa skolen om aftenen, hvad de meget ofte gjorde.

Ved aabningsmødet havde vi ikke tal paa disse elever. De var i reglen tilstede; men først naar mødet var forbi, kom de ind hos os og meldte sig som elever.

Efter jul fik vi ikke saa faa andet aars elever, vi fik efterhaanden saa mange, at jeg med mine frie foredrag tog hensyn til dem og undlod nogle af de foredrag, som jeg vidste, at de havde hørt vinteren før; men saa oplevede jeg, at de kom ind til mig og sagde: »Du holdt i fjor »det foredrag«, vil du ikke ogsaa holde det i vinter.« Det lovede jeg dem, og fremtidig bekymrede jeg mig ikke over, at jeg havde holdt et foredrag aaret før, men tog det op, naar jeg følte trang til at udtale mig om det spørgsmaal, som jeg da havde talt om.

Naar jeg i skoletiden skulle ud at holde et nyt udarbejdet foredrag, saa fortalte jeg eleverne, at jeg skulle holde foredrag i den foræning eller ved denne lejlighed, og nu prøver jeg at holde det for jer først. Det gjorde dem medinteresserede i mine foredragsrejser og forsonede dem med mit fravær fra skolen, som jeg altid gjorde saa kort som muligt ogsaa paa bekost-

ning af min nattesøvn. Naar jeg kom hjem, fik jeg altid en meget varm velkomst, og i den første skrivetime, som mest blev brugt til at snakke i, fik jeg jævnlig spørgsmaal om rejsen og maatte fortælle dem om, hvad jeg havde oplevet, om der havde været mange til mødet, om der havde været fodpose i vognen, eller om jeg havde maattet sidde og fryse. Naar jeg senere kom ud, og det var gamle elever, som hentede mig, var det hyppigt efter »velkommen«. »Ja, jeg har baade fodpose og tæpper med i vognen.«

Mellem nogle af mine breve hjem til min kone ude fra foredragsrejser 1900 har jeg fornylig fundet et beskrevet ark papir. Haandkriften er min gode vens, Severin Andersen, min medlærer paa Salling højskole, nu godt 84 aar gammel, boende i Kerteminde. Der staar: »I sin glæde over sin lille datter Signes lykkelige fødsel den 26. marts 1900 lod højskoleforstander Nielsen-Svinning i sommeren derpaa dette hus opføre. Grundstenen blev nedlagt St. Hansdag. Huset er bestemt til at afbenyttes til gymnastiske øvelser og til foredragsmøder. Skolens lærere var da: Forstander Hans Christian Nielsen-Svinning, 31 aar gammel hans hustru Karen, født Jensen, 27 aar, deres to smaa børn, Asta, 2¼ aar og Signe, ¼ aar, cand. theol. Birger Kjøset, 30 aar, hustru Bo-

thilde, f. Klausen, Bygmester Broder Nissen, 32 aar, der samme sommer opførte sig huset »Skovly«, fotograf Peder Olsen, 33 aar, Lærerinde Bertine Jensen, 23 aar. Som medhjælpere ved skolearbejdet maa nævnes pastor Hansen, Laurbjerg, og pastor Kristensen. Kristrup. Som en stadig gæst maa nævnes lærer K. S. Andersen, der spiller orgel ved morgen- og aften-sang.«

Der blev nedlagt en flaske med en skrivelse i husets sokkel; men om dette er en genpart, eller om det er et vraget udkast, kan min hukommelse ikke klare med sikkerhed.

Naar Andersen ikke nævner sig som lærer ved skolen paa dette tidspunkt, er det, fordi han, medens han endnu var lærer paa Salling højskole, var blevet saa haardt angrebet af præstesyge, at han havde maattet opgive at undervise. Jeg havde efter opfordring fra forstader Axelsen faaet ham til at slaa sig ned i Hadsten, hvor jeg straks ansatte ham som organist, han blev senere saa rask igen, at han var lærer hos os baade paa husmandsskolen og i Kerteminde. Ja, der var glæde, da min kone kom hjem fra Randers sygehus og havde en dejlig, lille pige med hjem.

Efter jul var pladsen i skolestuen blevet for lille, og det gjaldt

ogsaa gymnastiksalen, saa en udvidelse var i høj grad paakrævet; men jeg syntes ikke, jeg havde raad dertil. Saa en dag kom snedker Mikkelsen ud til mig og sagde: »Jeg har to meget store rundbuede vinduer, som jeg vil forære Dem til den nye gymnastiksal!«

»Ja, det er godt nok, men jeg har ingen penge,« svarede jeg.

»Naar salen er færdig, kan De give mig en Veksel paa beløbet, og saa kan De afdrage lidt eller meget, som De faar raad til.«

Og saadan fik vi bygget huset og samtidig udvidet skolestuen.

Den nye gymnastiksal blev indviet søndag den 22. juli. Salen var ikke helt færdig, den indvendige beklædning under taget var ikke lagt, og der var ikke malet.

»Randers Venstreblad« skriver: »Nielsen-Svinning bød paa hovedkredsens vegne velkommen, og han ville særlig byde forsamlingen velkommen i det nye hus, idet det blev en slags indvielsesfest, da det var første gang, huset blev benyttet. Det maal, man havde sat sig, var en sund sjæl i et sundt legeme, og det skulle naas dels gennem gymnastik og dels ved ordet, der skal føres her. Det arbejde, der gøres her, skal være til folkegavn og folkelykke. Med ønsket om, at det mere og mere maa lykkes, være huset indviet. Han rettede dernæst en tak til snedker Mikkelsen og

murer Jensen, fordi de trods den korte tid havde faaet huset saa vidt færdigt.»

Derefter tog gymnasterne fat, der var et hold fra Ødum-Hadbjerg og et fra Hadsten samt skolens pigehold, og det maa siges, at det var dem, der gik af med sejren. Ja, det var en festdag; men den var svær for os. Dagen før havde vi maattet bære vor lille Signe til graven paa Galten kirkegaard.

Først i april var Kjølseth blevet gift, og 2. maj flyttede han ind i stueetagen paa »Skovly«, hvor de to ungarke Broder Nissen og Andersen boede paa første sal. Nu var vi altsaa to gifte familier ved skolen. Der var forud ymtet noget om, at nu kom det an paa, om korne kunne falde lige saa godt sammen, som vi andre var det. Fru Kjølseth skal prises for, at hun straks med fuld musik gik ind i det gode fællesskab, det var stadig en stor familie, hvor tilvæksten var en berigelse.

Ugen efter gymnastiksalens indvielse var vi for anden gang til amtsfesten i Flos, og vore piger blev igen hyldede som dagens sejrherre, og det blev oplyst, at deres opvisning i fjor havde virket, saa derom vinteren havde været to pigehold, der havde taget fat paa gymnastiken. Jeg havde Hadstenholdet, som i aar var et hold af ho-

siddende borgere i byen. Vi havde ogsaa et hold af unge under ledelse af Broder Nissen; men de var ikke til amtsfesten, da der kun mødte det hold, som var blevet nr. 1 ved opvisningen i hovedkredsene.

Danmarks afholdsforening havde det aar sit aarsmøde i Randers, og jeg havde til aarsmødet indgivet et forslag om oprettelse af en vandrebogsamling for Danmarks afholdsforening. Forslaget blev enstemmig vedtaget. Jeg blev valgt til formand for foretagendet og Helge Hostrup og lærer Rasmussen Jul til bestyrelsesmedlemmer. Vi ansatte saa Severin Andersen som bestyrer af bogsamlingen, som fik god tilslutning og udsendte adskillig god litteratur til læsekredsene ude omkring i landet og var en forløber for den senere mere omfattende biblioteksbevægelse.

Den stedlige lærerkreds med damer var i besøg paa højskolen, og da vi ved 8-tiden sad hyggeligt inde i dagligstuen, bemærkede jeg, idet jeg rejste mig, at nu maatte jeg overlade gæsterne til min kone og deres indbyrdes underholdning, da jeg skulle ud i gymnastiksalen og undervise byens borgere i gymnastik, hvortil der blev svaret, om det var tilladt at komme med som tilskuere. Det fik de lov til, og da vi kom ind igen, blev der spurgt, om det var efter den nye haandbog? Paa mit bejaende svar

spurgte de, om de ikke i ferien kunne faa et instruktionskursus. Jo, hvis der meldte sig mindst 14. Der meldte sig 20. Damerne havde set paa min kones smukke haandarbejder, og de foreslog, at de paa samme tid fik et kursus i haandarbejde. Paa denne maade begyndte vore gennem de følgende 7 aar afholdte feriekursus.

Gennem feriekursus'erne fik vi forbindelse med lærere og lærerinder langt ud over landet. Tilslutningen voksede aar for aar. Efter aaret 1900 begyndte vi med 50 elever og foraaet 1901 med 26, efter aaret 1901 55, foraaet 1902 51, efter aaret 1902 80 elever, samme efteraar blev gymnastiklærer Lauridsen knyttet til skolen, om foraaet 1903 havde vi 70 elever og om efteraaet 1903 119 elever. Vor gode ven, forfatteren P. E. Benzons, var i efteraaet 1901 kaldet til vor sognepræst og kom nu hyppigt paa skolen og holdt foredrag for eleverne og ved vore offentlige møder. Efter aaret 1901 kom venstre til magten og dannede sit første ministerium, det var med stor skuffelse, jeg saa Albertis navn paa listen. Saa kom takketøget til kongen, det smagte mig meget ilde, og til trods for, at jeg i anden anledning var i København den 1. september, deltog jeg ikke hverken i toget eller nogen af festlighederne.

Jeg var om formiddagen ordfører

for en deputation, bestaaende af en gaardmand fra Galtens sogn og en fra Vissingens sogn, for at søge om at faa forfatteren P. E. Benzons til sognepræst efter den 88-aarige pastor Læssøe, der var død i juli maaned. Vi blev meget unaadig modtaget, til trods for, at J. C. mente, at vi var kommet ind til fakkeltøget, hvad ogsaa de to andre var. Vi maatte staa op under den temmelig lange ordveksling. »Nej, der kunne slet ikke være tale om, at vi kunne faa Benzons til præst, han var for ung til det store embede, og det var forøvrigt halvvejs lovet til en provst i Horsens-egnen.« »Ja, det havde vi nok hørt noget om,« sagde jeg, »men vi havde ogsaa hørt, at han var over 70 aar, og vi syntes ikke, at vor menighed kunne være tjent med at være alderdomshjem for gamle præster.«

Dette gjorde ikke andet indtryk paa J. C., end at han blev mere stram og afvisende. Jeg følte mig ilde berørt af den maade, vi blev afvist paa, og udbrød derfor: »Ja, saa er der jo ikke anden udvej, end at vi maa danne en valgmenighed.« »Er det ogsaa Deres mening?« sagde J. C. henvendt til de to gaardmænd. »Ja,« sagde de, endskønt vi ikke havde drøftet det spørgsmaal. J. C. stod lidt og sundede sig paa dette ja, hvorefter han sagde: »Nu skal jeg se paa sagen; men jeg lo-

ver ikke noget.« Men et par maa neder efter var Benzons søgnepræst.

Samme efteraar talte stortingsmand Ullmann ved vort efteraarsmøde, han kom fra København og havde paa gennemrejsen aflagt et besøg hos J. C. Om aftenen, efter at mødet var sluttet, og vi var en lille, privat kreds, udbød han: J. C. vil blive en skuffelse for de frisindede højskolefolk. Han vil arbejde for en højkirkelig kirkeforfatning.

I den indre lærerkreds var der i tiden til efteraaret 1903 sket betydelige ting. Broder Nissen var blevet gift og med sin Agnete flyttet ind paa »Skovly«. Kjølseth havde bygget sig et hus højere oppe paa bakken, og Lauridsen havde ogsaa bygget sig et stort hus allerøverst oppe paa bakken og var blevet gift og flyttet ind med sin Laurine.

Om sommeren 1903 var den af Lauridsen ledede afdeling for uddannelse af delingsførere blevet anerkendt af skytteforeningernes overbestyrelse, og senere blev det ene af overbestyrelsens efteraarskursus hvert aar holdt paa Hadsten højskole. Ved disse kursus havde jeg den glæde at mødes med to af mine venner fra højskolelærer- og gymnastikkursuset paa Askov, Kr. Jensen, Elbæk, Rasmussen, Højby, de var lærere sammen med Lauridsen ved efteraarskursuset. Da vi

ved aabningsmødet 1903 var begyndt med 119 elever, var en udvikelse igen paatrængende nødvendig, og vi byggede en hørsal, som ved gymnastikopvisning kunne sættes i forbindelse med gymnastiksalen og give gode tilskuerpladser, da den laa lidt højere.

Den blev daglig brugt til foredragstimerne, og den blev ogsaa brugt til de ugentlige, offentlige møder, hvortil der altid var gratis adgang, og hvortil en fast vennekreds sluttede sig. Om den snævrere vennekreds skrev jeg i Hadsten Bogen 1922:

»Vi begyndte samarbejdet og samlivet med Kjølseth og Broder Nissen. Dette trofaste medarejder- og rige venneforhold, som varede og voksede uden en mislyd gennem 9 aars dagligt arbejdsfællesskab og dagligt samvær, snart i den ene families dagligstue og snart i den andens, dog mest i min lille, hyggelige, aflange arbejdsstue, hvor Klølseth energisk og med held hævdede sig retten til læne- eller flugtstolen ved kakkellovnen, medens Broder Nissen forsøgte at hævde sig retten til at sætte sig hvor som helst, men dog maatte finde sig i at anerkende Kjølseths hævdsret til stolen.

Der var alvor og der var gammen over dette samliv. Der var rige glæder, som voksede ved fællesskabet, og der var tunge sorger,

der blev mildnet ved et tavst vennehaandtryk — ja, det var mere af himmerige paa jord, vi delte med hinanden, end der sædvanligt tilskikkes en saa stor kreds af familier, som vi om denne grundstamme i løbet af ganske faa aar voksede frem til at blive. Først Bertine Jensen og saa Lauridsen som gymnastiklærer og leder af gymnastikafdelingen. Han og hans blev tredje familie paa bakken øverst oppe paa toppen, Og saa dem ved vejen, foruden Olsens, som havde været med fra første færd, saa Severin Andersen, frøken Bisgaard, fru Christensen og lidt senere den unge doktorfamilie i hjørnelejligheden paa Afholdshotellet, dr. Møller, og lidt længere borte doktor Larsens og saa vore kære præstefolk i Galten præstegaard, pastor Benzons. 1904 kom Jørgen Jensen, 1905 Ingrid Petersen og 1907 Margrethe Pedersen, nu forstanderinde for husholdningsskolen.

Som Lauridsen sagde ved 25 aars jubilæet og takkede for, saa blev der diskuteret ved vore mange sammenkomster.

Vi havde forskellige og selvstændige meninger, og de blev forfægtede med stor iver og til tider med stærke udtryk; men det gjorde aldrig det mindste skaar i den trygge samfølelse, der raadede mellem os.

Naar skolen saa hurtigt voksede frem til allerede i vinteren 1903—04

at have 122 elever, saa skyldtes det utvivlsomt dette faste og trygge forhold mellem lærerfamilierne indbyrdes og mellem dem og skolens vennekreds og derfra ud til egnens befolkning. De 90 elever af de 122 havde ikke over 3 mil til deres hjem.«

Naar jeg her har valgt at give, hvad jeg skrev i 1922, saa er det for det første og væsentlige, at jeg kunne ikke skrive anderledes og bedre nu, og for det andet er det foranlediget af en udtalelse af Broder Nissen her hos min datter en gang i sommer. Vi sad og snakkede Hadstentid, som vi plejer, naar vi mødes, og talte om at skrive erindringer fra den tid, hvad Broder Nissen ogsaa er ved. Broder Nissen vender sig mod min datter og siger: »Hvis vi nu hver for sig virkelig formaaede at skildre, hvor godt, ja, vidunderlig rigt vi havde det sammen, saa er der næppe mange, der vil tro det, til trods for vore samstemmige vidnesbyrd.« Det, jeg skrev i 1922, kom ud til hele vennekredsen, som da levede paa dr. Larsens nær, og blev bekræftet af dem alle, dog med den undtagelse, at Kjølseth ved deres sølvbryllupsmiddag 3 aar senere sagde, at det var ikke helt rigtigt, naar jeg havde skrevet, at der aldrig havde været en mislyd; thi han havde en dag stukket hovedet inden for min dør og brugt gnaven mund over for mig: »Ja, men

du naaede ikke helt op ad trappen til dit værelset, før du fortrød, hvad du havde gjort, og kom ned. gjorde en undskyldning og satte dig hyggeligt som sædvanligt i din stol,« afbrød jeg ham. Kjølseth kom, da vi havde faaet saa mange elever, og klagede over sin løn, der var blevet saa stor, at han ikke kunne nyde den med god samvittighed. Kjølseth førte skolens regnskab og kunne deraf se, at der efter den oprindelige fordelings aftale næsten ingen løn blev til mig. Jeg maatte nemlig af min andel lønne en lærerinde, en lærer og de to—tre præster, der kom og holdt onsdagsforedrag. Statstilskudet var saa lille, at det næppe kunne dække forrentning og vedligeholdelse. Jeg havde nu aldrig tænkt paa, at Kjølseths løn var for stor. Men naar han hævdede, at min var for lille, kunne jeg ikke med gode grunde imødegaa ham. Da jeg spurgte, ham, hvordan han

da havde tænkt sig en ny ordning, svarede han, at jeg næste aar, forudsat et lignende elevtal, skulle have 600 kr. mere til min andel, og saadan blev det.

En dag kom han og sagde, at jeg burde anskaffe en vugge mere; thi nu ventedes der smaa folk i to af lærerfamilierne samtidig, og hvem skulle have lov at laane den ene vugge, som hidtil havde gaaet paa omgang; nej, jeg maatte have to, saa de kunne nyde ens ret. Ja, minderne myldrer frem og blandt dem de herlige timer i Galten præstegaard, hvor hele vennekredsen samledes ved kaffebordet efter eftermiddagsgudstjenesterne. De rigtige samtaler tit knyttet til forkyndelsen forud i kirken. Pastor Benzons havde en vidunderlig evne til at fremkalde livlige samtaler, som ikke fik lov at boltre sig paa overfladen, men med tænkning og selv erkendelse.

Hadsten højskole IV

Ved sommerskolens slutning sidst i juli 1903 blev jeg meget syg af ischias og maatte holde sengen adskillig tid. Da jeg var kommet nogenlunde til hæfterne, men endnu laa i sengen, skrev jeg til Jakob Knudsen og bad ham om at komme 3 dage til vort efteraarsmøde. Jeg føjede til, at jeg forhaabentlig ikke kom for sent med min indby-

delse, selv om den nu kom saa sent paa grund af min sygdom. Som svar fik jeg et langt meget venligt og medfølelsefuldt brev fra ham. Han havde prøvet at være plaget af gigt, »som baade De og jeg har hentet paa foredragsrejser. Jeg skal nok komme i de tre dage, der skal store hindringer til, før jeg siger nej til Deres møder; thi jeg glemmer ikke

dem der gjorde brug af mig som taler, da tiderne for mig var trange, o, da adskillige som nu gerne vil have min medvirken lod, som om de ikke anede min eksistens.«

Som tidligere nævnt havde Jakob Knudsen talt ved vor første onsdagsmøde i 98 og i de forløbne 5 aar havde han hyppigt baade talt og læst op hos os baade ved større møder og for elevflokket sammen med vennekredsen. Forleden dag, jeg var sammen med fru Kjølsest, tante Kjølsest, som hun nu hedder mellem os, mindedes vi en saadan aften baade med oplevelsen i skolestuen og det fornøjelige samvær i min stue bagefter. Tante Kjølsest var tilbøjelig til at mene, at vi ikke var kommet i seng den nat, at samværet varede til de smaa timer, er i alt fald sikkert nok.

Efter et efteraarsmøde hvor Jakob Knudsen ogsaa havde været med, ligesom jeg havde bedt ham om det i aar alle 3 dage, sagde han den sidste aften: »Ja det er ubeskedent af mig; men jeg har haft det saa godt her, at jeg nødig vil herfra til de almindelig ublide kaar paa foredragsrejser med daglig skiftende indkvartering og kolde senge. Ja, det kender De jo lige saa godt som jeg.«

»Ja, og i morgen rejser jeg ud i fjorten dage og denne stue skal opvarmet staa til Deres raadighed, saalænge De kan faa det ordnet,

saa De kan blive her og min kone skal nok sørge godt for dem,« sagde jeg.

Jeg fik en varm omfavelse, hvorpaa vi gik i seng, da jeg skulle rejse næste morgen.

Jakob Knudsen blev ved denne lejlighed det meste af en uge og fik gennem telefon truffet aftale om at hente ham paa højskolen i stedet for paa jernbanestationen som aftalen forud havde været med de foreninger i egnen, hvor man skulle tale. »Jeg ville naturligvis gerne hjem hver dag og se til kone og born i Randers«, betroede han min kone. »men det er jo en hel sum penge, jeg kan faa sparet sammen ved at blive, og dem kan jeg faa lejlighed til at glæde dem med, naar jeg kommer hjem.«

Da jeg i 1910 boede i København, talte jeg sammen med Jakob Knudsen ved et efteraarsmøde paa Holsted efterskole, og vi rejste derfra til København. Jeg havde paa rejsen derover læst »Gæring«, som lige var udkommet, og jeg takkede ham for den og vi kom i en lang samtale om den. Senere paa rejsen kom jeg til at gøre en bemærkning om hans stok, som var en knortet egespir, som han havde skaaret sig ude i skoven.

»Kan De se, hvori den ligner Morten Larsen«, sagde han. Nej, det kunne jeg da ikke. Jo, den har været i Paris lige som Morten Lar-

sen og det er der ingen, der kan se paa dem, forøvrigt dupskoer er fra Paris, føjede han til.

Den sidste gang, jeg var sammen med Jakob Knudsen, var paa Lise-lund om sommeren, som han døde om vinteren. Han var den gang meget plaget af gigt. Han boede i en villa ved vejen ind til Slagelse, og dette korte stykke vej havde han meget svært ved at gaa. Jeg boede inde paa højskolehjemmet, og min kone havde ogsaa svært ved at gaa den længere vej derfra, saa jeg bilede ud til møderne og fik det nu ordnet, saa jeg kunne tage Jakob Knudsen med. Han holdt om søndagen ved det store møde i Slagelse et foredrag, som de fleste misforstod. Han gjorde aabenhjertigt rede for sine store religiøse vanskeligheder og samvittighedsanfægtelser. Han nævnede, at i en sag for retten kan en af parterne tage anstand, for at sagen kan blive bedre oplyst. Naar min samvittighed plager mig i søvnløse nætter, saa tager jeg anstand hos min himmelske fader og faar hos ham lov at sove, saa jeg kan faa kræfter til at bakse med min samvittighed næste morgen.

Der er flere end Jakob Knudsen, der har brug for at tage anstand.

Sidst paa vinteren 1904 fik jeg min baad ud i et meget oprørt farvand, nemlig det politiske. I mine politiske erindringer har jeg gjort

rede for min sejlads i dette farvand, og her vil jeg kun svare paa et spørgsmaal, som jævnligt har mødt mig. Ved et møde var jeg sammen med daværende indenrigsminister Krag. Efter mødet kom han hen til mig og sagde: »Jeg har længe forundret mig over, at De ikke fortsatte ad den politiske bane, og efter at have hørt Dem i aften begriber jeg det endnu mindre. Jeg svarede ikke stort derpaa. Da jeg i 1913 sagde til Jensen-Sønderup, at jeg ikke ville møde som hans modkandidat i Verningekredsen, havde jeg gjort op med spørgsmaalet politiker eller højskolemand. Det kald, som jeg bevidst havde følt i seminarietiden, var at tjene dansk kristent folkeliv. Jeg havde været lidt i uvished, om det skulle være i en præstegerning eller i højskolens tjeneste. Vi var 3 gode kammerater, som en gang om maaneden gik til Horsens for at høre valgmenighedspræst Vilhelm Malling prædike i den lille, lavloftede sal ved det daværende højskolehjem. Paa hjemvejen drøftede vi tidt den mulighed at læse videre til præst, ingen af os kom til at læse videre, men Kreds Lange blev først højskoleforstander paa Bornholm og saa frimenighedspræst paa Stevns. Jeg kom paa afstemning som præst i Børglum og manglede 3 stemmer i de $\frac{2}{3}$, som forlangtes.

Om kaldet skriver jeg den 9. april

1902 ude fra foredragsrejse hjem til min kone.

Jeg havde været lidt syg, inden jeg rejste hjemmefra, og min kone havde været meget bekymret:

»Jeg kan glæde dig med, at jeg er kæmpestærk igen, og med Guds hjælp gør jeg alle triste spaadomme til skamme. Ved du, hvorfor jeg tror, at jeg faar lov at leve. Det er, fordi jeg ikke ængstelig gaar og vaager over dette liv, men uden frygt sætter det ind paa den gerning, Gud kalder mig til at gøre. Selv om jeg af økonomiske grunde kunne lade være at rejse, saa er der en røst i min sjæl, der tvinger mig ud at rejse af yderste evne. Jeg er kaldet til at gøre et saadant arbejde i vort folk. »Markerne er hvide til høsten, jeg vil bede Faderen sende høstfolkene.« Det ord vil aldrig tillade mig at have gode, magelige dage hjemme. Naar dagværket sent eller tidligt er endt, saa bereder den gode herre tjeneren en frydefuld hvilestund, hvor vi tusindfold faar lov at eje alle de glæder, vi her for hans gernings skyld har maattet give afkald paa.«

Deltagelse i politik, afholdsbevægelse o. lign. var enkelte sider af kaldet; men hovedkaldet var at leve højskoleliv hjemme paa skolen sammen med medarbejdere og den ungdom, som kom for at leve dette jordiske himmerigsliv sammen med os. Arbejdet ude var at

drage ungdommen ind til dette liv og hjælpe dem til i hverdagen siden hen at fastholde det.

Omtrent ved samme tid udarbejdede jeg et foredrag om livskald og livsgerning og vender mig her mod den opfattelse, at dette kun gælder for dem, der virker paa aandelige omraader, nej, der er kald og livsgerning for os alle, ogsaa for politikere, for eksempel Ove Rode og F. Munch, men det var ikke mit kald. Jeg nævnte ogsaa i dette foredrag, at Kold havde følt kaldet til med sit ord at gøre menneskehjerner glade, og at dette kald ventede paa os alle.

Der er skrevet mange breve hjem ude fra foredragsrejserne. Hele april, september og oktober var jeg disse aar ude til møder, og alle søndage om sommeren, om vinteren et par aftener om ugen; men da holdt jeg mig som regel indenfor 3 miles grænsen, hvor jeg med den lille hvide hest kunne køre ud og komme hjem samme nat.

Sommeren 1904 blev en meget bevæget tid. Min kone blev i april sygovre paa Sjælland, og først, da sommerskolen var kommet i gang, kunne jeg rejse over at hente hende, men hun maatte holde sengen hele sommeren. Den 18. august blev en meget streng dag, der var to læger, og det endte lykkeligt med, at vi fik en levedygtig datter, Karen Vibeke, som nu lever ovre

i London. Min kone rettede sig ogsaa, saa vi i september kunne feste ret af hjertens lyst ved barnedaa-ben. Pastor Benzon havde skrevet en smuk sang.

En morgen laa min kone og læste i avisen, at jeg havde købt Stubbergaard, jeg var undervej hjem for at fortælle hende det. Jeg havde sagt hende, da jeg rejste hjemme fra, at det kunne være, at jeg købte den; men hun havde regnet med, at den plan sikkert ville vise sig at være urealisabel. Da jeg kom hjem, var hun meget betænkelig ved købet; men da der dagen efter kom et brev med et købetilbud, hvorefter jeg kunne afstaa gaarden med en fortjeneste paa 10,000 kr., stemte min kone for at beholde den.

Ogsaa med pennen havde jeg virket en del i disse aar. Det begyndte med, at jeg i 98 skrev søndagstanker i Randers Venstreblad og skrev artikler i Dansk Folketidende bl. a. om Grundtvig som politiker, i 1900 blev jeg valgt til medredaktør af »Folkevennen« og i 1902 medudgiver og medredaktør af »Fra Naturen og Menneskelivet«. I foråret 1904 skrev jeg nogle artikler i Randers Venstreblad, hvor jeg særlig vendte mig mod Albertis antisocialistiske politik og i det hele mod regeringens glidende politik mod højre i fæstningsspørgsmaalet, og da jeg ved grundlovs-

mødet i Hvorning fortsatte min kritik, svinger Anders Nielsen sin vredes ris over mit syndige hoved, og fra den dag var jeg blandt baade modstandere og venner anbragt paa venstre fløj blandt »uroens mænd« og senere blev jeg den »jyske overrebel« og en maanedes tid det endnu ikke udkomne »Jydsk Morgenblad«s redaktør. Dette er der udførligt gjort rede for i mine politiske erindringer, og her vil jeg sige lidt om et betydningsfuldt og livsvigtigt samarbejde og senere trofast venskab, som udviklede sig under disse forhold.

Ved et efteraarsmøde i Hjørring saa og talte jeg første gang med Larsen-Ledet. Mødet var et fleredagsmøde. Jeg havde lige læst referatet af mit foredrag ved førstedagsmødet i Vendsyssels Tidende og træffer redaktør Karlsen: »Naa, hvad mener De om referatet af Deres foredrag?« »Det er ualmindeligt godt«, svarede jeg. »Ja, saa kan De takke den klør der for det,« og saa præsenterede han Larsen-Ledet for mig, og jeg takkede ham for referatet, og han takkede mig for foredraget.

Det var sympati ved første øjekast. Larsen-Ledet skriver i Ung Journalist: »Af andre notable personer jeg traf, husker jeg bedst højskoleforstander Nielsen-Svinning, der i en senere tilværelse blev en af mine allerbedste venner, og dok-

tøren fra Klejstrup, den senere folketingsmand Hegelund Lange. Jeg husker disse to, for de var klarere og skarpere end de fleste andre. De lyste op i den taage, der henimod aarhundredskiftet var begyndt at lægge sig over afholdsbevægelsen. da dens oprindelige urkraft dulmedes af offentlighedens »sympati« og den parole udgik, at man — for ikke at forskærtse sympatien — skulle snakke saa lidt afholdssag og saa megen folkelighed som mulig. Afholdsbladet blev i de aar til Folkevennen, mere en signal- end en navneændring i lirekasserne begyndte paa »Lær mig nattens stjerne« og andet folkeligt — grundtvigsk vrøvl . . . i stedet for at sige tingene som de var«.

Naar jeg læser dette, er jeg nødt til at trække ret kraftigt paa smilebaandet ved tanken paa, at jeg var medredaktør af Folkevennen og havde skrevet artiklen: »Nattens Stjerne« og dog var med at lyse op i den taage, som derved var skabt. Jeg maa altsaa i følge Larsen-Ledet have været taagespreder i dobbelt forstand. I den maaned, hvor jeg var redaktør af Jydsk Morgenblad havde jeg da faaet det udrettet, at jeg havde forhindret Larsen-Ledet i at rejse til Amerika og faaet ham til Aarhus, hvor han grøede fast, og hvor vi grøede sammen i et urokkeligt sammenhold og venskab, først ved Morgenbladet og gennem en lang aarrække

ved Afholdsdagbladet; om dette blad faar man sikkert interessante ting at læse i hans næste bog; det er i dette øjeblik nok allerede skrevet. Selv om jeg ikke her vil syndeligt ind paa den stærkt politiske periode i min tilværelse, maa jeg dog gøre lidt rede for episoden »Jydsk Morgenblad«.

Jeg havde sagt ja til sammen med Hostrup at redigere Jydsk Morgenblad, og vi havde faaet Larsen-Ledet som redaktionssekretær. Jeg havde slet ikke tænkt mig at forlade Hadsten højskole. Jeg mente, at jeg nok derfra kunne være leder af bladets politik. Efter at jeg lidt braut var fratraadt bladets ledelse, udtalte jeg til Randers Venstreblad om den side af sagen: »De vil altsaa fremtidig drive højskolen som hidtil?« spørger vi, ja, det bliver som det altid har været. Der var jo i sin tid tale om, at De skulle dele dem mellem bladet og skolen? Ja — sandt nok; men jeg fandt det ugørligt og uforeneligt«. Den 23. februar 1905 var der underskrevet kontrakt med mig som redaktør. Larsen-Ledet var kommet til Aarhus og jeg havde antaget en bogholderske, og da jeg kom til Aarhus efter at have været i Esbjergegnen og faaet tegnet betydelig aktiepost, var den første jeg traf bogholdersken, der baade oprørt og forfærdet udbød:

»De skal jo ikke blive ved at være redaktør«. »Hvad skal jeg ikke?«

»Nej, to af bestyrelsen her fra byen har her fra kontoret opfordret Bransager til at komme her over«. Med den besked drog jeg hjem til Hadsten og var klar over, at jeg næppe under en saadan bestyrelse kunne klare ledelsen ude fra Hadsten, og opgive min skolegerning for en redaktørstilling det ville jeg ikke.

Nogle dage efter blev der indkaldt til et bestyrelsesmøde, der var kun mødt 4 af de 5, min gode ven, N. Rasmussen, Kankbøl, kom først da jeg forlod mødet og havde foresagt mig stillingen som redaktør. Da vi havde sat os tilrette om et bord, indledede formanden, West, med at sige: »Den er pinende gal, Heilbuth har sat sig paa kassen, og vi faar ingen penge derinde fra, før redaktionen er ændret, den er for stor og for dyr«. Ja, det kan der godt være noget om, sagde jeg, og nu vi har faaet Larsen-Ledet herved, kan vi jo godt undvære Yde, han skulle jo kun være midlertidig hjælp. Der blev en lille pause, West: »Tør De paatage Dem at lede bladet sammen med Larsen-Ledet?« »Ja, det tør jeg«. »Ja, men De har aldrig haft med bladvirksomhed at gøre før«. »Nej, men det har Larsen-Ledet, og jeg gaar heller ikke med paa, at Hostrup skal fjernes«. »Ja, men Yde kan vi ikke fjerne«. »Ja, men saa kan I jo fjerne mig«. Men inden jeg gaar, foreslaar jeg, at det bliver

Aubeck, der løser mig af; thi Yde skal ikke med min gode vilje faa lov at ødelægge bladet; havde I endda kunnet faaet Bransager herover, saa havde bladet været i gode hænder«. Dermed sagde jeg farvel og gik.

For mit rent personlige vedkommende har jeg ikke haft grund til at beklage dette og har heller ikke følt trang dertil; men for Jydsk Morgenblads skyld kunne der nok være grund dertil. Det fik en trangere skæbne, end det ville have faaet, hvis Hostrup og jeg i fællesskab sammen med Larsen-Ledet havde faaet fred og frie hænder til at gøre bladet til det, vi havde tænkt. Og det radikale venstres stilling i Jylland var blevet adskiltigt gunstigere og stærkere end den blev.

Hostrups daglige artikler var en enestaaende indsats, jeg ville ikke skribentmæssig kunnet have kommet paa højde dermed; men jeg ville ogsaa have givet Hostrup lige saa god plads og anledning til at skrive, som han nu fik, og jeg ville have sparet ham for mange fortrædeligheder, som han nu maatte trækkes med, og bladet ville gennem min indsats faaet et agitatorisk og administratorisk plus, hvis savn blev skæbnesvangert for bladet. Paa agitationsmøder ville jeg kunne tryllet de penge frem, der var absolut nødvendige, og administrativt havde jeg kunnet faaet

dem til at række langt, saa bladet havde befriet sig for de pengemæssige indblandinger, som blev til saa stor fortræd for bladet. I min stilling det første aar i redaktion og senere til 1909, da jeg rejste fra Jylland, i bestyrelsen gjorde jeg, hvad jeg kunne for bladet. Til belysning heraf: Bladet blev sendt med sidste nattoget baade mod syd og nord og mod nord var der ikke andre muligheder, og bladet kom ogsaa ud samme dag over det meste af Vendsyssel. Mod syd kom bladet derimod en dag forsinket til hele Sydvestjylland, og da jeg havde været der og tegnet aktier, fik jeg en henvendelse derfra, om dette forhold ikke kunne blive rettet. Jeg undersøgte sagen, og det viste sig, at det let kunne ordnes ved, at bladet gik lidt tidligere i trykken, saa det kunne komme med det første nattoget kl. ca. 12. Hostrup og jeg gik stærkt ind for denne ordning og fik hele bestyrelsen med os; men fremmed pengeindflydelse hindrede det ved veto fra den os paatvungne administrator, trafik-assistent Vilh. Ohlsson, til trods for at vi uigendriveligt havde bevist, at denne ordning baade ville nedsætte trykkudgifterne og skaffe os flere holdere; senere maatte Hostrup og jeg med nogle faa flere dække det derved forøgede underskud i driften ved kautionslaan, da københavnerpengene udeblev. Disse laan sled vi med at afdrage længe efter, at Hostrup var frattraadt bladet. Øve skadelig diktatorisk indflydelse det kunne man, men at betale det overlod man til os andre. Jeg maatte betale helt til 1923.

De politiske storme blev ogsaa rettet mod min skolevirksomhed: Larsen-Ledet skriver i »Fast Aarhus«: »Højskoleforstander Oscar Geismar stod ogsaa paa vor medarbejderliste. Men han naaede ikke at komme i funktion. Efter nogle dages forløb bad han om at faa sit navn slettet. Hensynet til skolen forbød ham at bekende kulør.

Det er jo ikke saadan med de højskoleforstandere. Faa aar i forvejen havde Hostrup i en samtale med Hver 8. Dag sagt, at bønderne var nogle sejge kanutter! Det er jo en ubestridelig kendsgerning, og vi bønder burde være de første til at erkende det. Men der opstod voldsom harme og Hostrups skole affolkedes omgaaende. Nielsen-Svinning derimod saa sin skole vokse og vokse, skønt han angreb til alle sider og angreb haardt og uforsonligt og skønt han i politik og alkoholspørgsmaal m. m. m. bekendte sig til de mest yderliggaaende standpunkter. Efter hvilke love reguleres tilstrømningen til vore højskoler? Geismar stak halen mellem benene og tabte. Hostrup sagde sin mening een gang og tabte. Nielsen-Svinning sagde sin tusinde gange og sejrede.«

Men samtidig besejrede sygdom men mig, og i 1907 maatte jeg sælge Hadsten højskole. Ved afskedsfesten før vor afrejse til Stubbergaard havde pastor Benzon skrevet en sang, hvori disse linier: »Niel-

sen Svinning om sin tinding fletter mangt et laurbærblad, rig og fattig blandt de radikale er for Christian glad«. De riges glæder over mig kan aldrig givet sig særligt gunstig tit kende.

Stubbergaard

I forsommeren 1903 havde jeg talt ved nogle store friluftsmøder og overanstrengt min stemme. Vi maatte jo selv være højtalere den gang. Jeg maatte søge læge, daglig gaa til ham og faa halsen penslet, og saa maatte jeg overholde et tavshedsforbud en hel maaned midt i den korte 3 maaneders sommerskole og sende afbud til en række møder.

Dette kunne endda gaa; men værre var det, at lægen frygtede, at sygdommen havde med tuberkulose at gøre og rimeligvis ville vise sig at være uhelbredelig; det var den dog ikke; men frygten dertil gav mig adskilligt at tænke paa baade dette og næste aar. I april maaned næste aar var jeg paa foredragsrejse øst og syd for Skive. Jeg havde stadig meget besvær med mere eller mindre hæshed til trods for et godt raad herimod, som jeg havde faaet af skuespiller Hejlesen, og som i det lange løb hjalp mig. Ved en fejlavertering fik jeg en dag ledig midt i foredragsrækken. Jeg boede denne fridag paa

en vandmølle syd for Stubbersø (Daalum mølle).

Denne vandmølle var en af de syv møller, som i folkemunde er tillagt Stubbergaard: Syv søer, syv møller, syv drivende plove o. s. v. Gaarden med de syv gange syv herligheder. Møllen var nu som adskilligt andet solgt fra gaarden; men min fridag der bragte mig for første gang under en lang spadseretur ind paa Stubbergaards daværende 2000 tdr. ld. store område, hvoraf de 700 tdr. ld. var søereal. Jeg hørte ogsaa lidt om gaardens historie, at den oprindelig havde været et nonnekloster, hvoraf der endnu var velbevarede ruiner ude paa en oprindelig lille ø i Stubbersø Øen var nu ved et engdrag forbundet med land.

Ved reformationen gik klostret over i herremandseje, og senere lod man det hele gaa i forfald og byggede en mindre gaard i nærheden af Sevel lidt fra Hellesø.

I maj maaned læste jeg en salgsannonce om Stubbergaard, og da jeg en søndag skulle holde fore-

drag der i nærheden, benyttede jeg lejligheden til at se paa gaarden. Da jeg syntes, at der var store unyttede værdier i ejendommen i forhold til den beskedne pris, der forlangtes for den, 113,000 kr. for 24 tdr. hartkorn, saa købte jeg den og overtog den 1. august. Jeg drev den saa med bestyrer i 3 aar, til vi 1. august 1907 flyttede derud.

Højre lunge var stærkt angrebet, og jeg skulle have været paa sanatorium; men efter forhandling med overlæge Pedersen, Krabbesholms sanatorium, fik jeg lov at bygge en liggehaj i gaardens store, lune have og der under hans kontrol gennemføre en streng kur, der paa to aar standsede angrebet, saa jeg fire aar senere fik lov at vende tilbage til mit kære højskolearbejde.

Købet af Stubbergaard bragte mig i en venskabelig forbindelse med Jeppe Aakjær. Efter et møde i Stoholm, hvor jeg havde talt, kom dr. Rambusch, Sjørup, hen og takkede mig for foredraget. »Jeg skal hilse Dem fra Jeppe Aakjær, han bør for tiden hos os, han ville have været med for at hilse paa Dem, men det digt, han arbejdede paa, ville ikke føje sig, kan De ikke tage med om ad Sjørup, hvis han er færdig med digtet saa læser han det for os, og saa faar vi en meget fornøjelig aften.«

Der var vogn efter mig fra Stubbergaard, og vi kørte saa om ad Sjørup og blev der om aftenen og

et godt stykke ud paa natten og havde det hyggeligt, ja, helt festligt. Aakjær læste digtet: »Jeg bærer med smil min byrde«. Derefter blev der livlig samtale om digtning og samfundsspørgsmaal, og Aakjær fortalte, at han fra dreng havde været meget optaget af alt, hvad der fortalles om Stubbergaard, og fra sit barndomshjem havde han haft den vide udsigt ind over Stubbergaards hedearealer.

Han forærede mig sin bog »Vadmelsfolk« og gjorde mig opmærksom paa, at fortællingen »I Daalum mølle« førte os til klosterruinerne.

Det var mit første personlige møde med Aakjær, hans digtning havde jeg mødt og glædet mig ved adskilligt før. Vi opdagede, at vi havde været paa samme sted paa samme tid før, først havde vi begge været soldat paa Sølvgadens kaserne i 6 maaneder i sommeren 90, og i sommeren 95 var jeg lærer paa Salling højskole i Jebjerg, og han var paa besøg hos Esper Andersen paa Jebjerg mejeri; men ved ingen af disse lejligheder havde vi mødt hinanden.

Naar jeg i 1904 købte Stubbergaard, var det ikke for at opgive min højskolegerning i Hadsten, som havde vundet saa god tilslutning, vi havde over 100 elever; men for at have den som tilflugtsted, hvis sygdommen skulle slaa mig ud, hvad den jo ogsaa gjorde i

1907. Vi flyttede saa derud. Vi havde først blot forpagtet højskolen ud til forstander Vedde; men han havde ret til at overtage skolen til en aftalt pris efter et aars forløb, og det gjorde han. Jeg tog fat paa kuren og førte samtidig tilsyn med gaardens drift og tog, da jeg blev raskere, ogsaa del i arbejdet. Der var meget at gøre, og landbrugsbedrift var mig ikke noget fremmed, jeg havde jo været ved landbruget, til jeg var 23 aar, og havde været meget interesseret. Det var paa Sjælland, og nu var jeg i Vestjylland. Paa Sjælland spillede markedshandelen en meget lille rolle for bedriften og i Jylland en hovedrolle, saa meget mere, som Stubbergaard havde meget stort kreaturopdræt.

Min ulyst til markedsprang med langvarig snakken for og imod pris og om dyrenes kvalitet kom mig til skade paa gaardens økonomi. Markbruget var derimod min kæphest, og der fik jeg gode resultater. Det meste af de dyrkede marker var let sandmuld; det første aar høstede vi kun 5 fold; gennemsnit og det sidste aar 15 fold.

Priserne paa landbrugsprodukterne var i disse aar meget lave; 9 kr. for en tønde fin saarug, 3 kr. for en pattegris efter en præmiesø og 98 kr. for en kælvekvie 2 maaneder før kælvingen.

Det var ikke helt let at være gældbunden landmand under disse

forhold, saa meget mere som vekselrenten var 8 pct. Saa snart jeg havde overtaget gaarden i 1904, saa jeg mig om efter at udnytte de ikke landbrugsmæssige indtægtsmuligheder fuldt ud. Jeg bortforpagtede fiskerirettighederne i søerne for 2500 kr. og jagtrettinghederne for 500 kr. aarligt. Jeg havde Jerudover ret til at fiske til gaardens forbrug, der var aal og skaller. Jorden paa min fødegaard var for den ene halvdel ogsaa meget let jord, og denne havde vi forbedret betydeligt ved grøngødning. Saasart sæden var af marken, ja, somme tider medens den stod i hobene, blev der pløjet, og der blev saet grønafgrøder, der saa om efteraaret blev pløjet ned. Paa Stubbergaard tog jeg straks denne dyrkningsform i brug tillæmpet efter de stedlige forhold. — Paa den daarligste jord havde vi lupiner som nedpløjet forfrugt for rug. Paa de sildesaaede rugmarker efter kartofler, saaede vi seradeller tidligt om foraaaret; lykkedes de særlig godt, blev de let afgræssede før nedpløjningen og havde samme gode virkning paa mælkeydelsen, som naar kærne sættes paa ungt kløver i maj maaned.

Vi havde ikke syv drivende plove, men op derimod. Vi havde fem spand heste og et spand stude til pløjning paa engjorderne.

Vi brugte meget dobbeltpløve med 3 heste for. Der var mange

enge og moser til gaarden; men det meste laa ukultiveret hen. Lige uden for haven ned mod Hellelø var der en første klasses overrissingseng som en af de faste husmænd, Ole Eriksen, passede mønsterværdig. Hans hovedinteresse var engen, haven og at køre for fruene, som han udtrykte sig. Naar jeg var med, saa kørte jeg altid selv, især det sidste aars tid, da vi havde faaet et par dejlige store russere til køreheste, som var lidt upaalidelige, for ikke at sige vilde; men da jeg hjemme fra var vant til at køre med vanskelige, meget livlige Frederiksborgheste, saa lavede de aldrig halløj, naar jeg var ude at køre med dem, og da vi havde lange afstande, saa var det rart med køreheste, der kunne flytte sig; men Ole Eriksen ville kun køre fruens heste, de gamle køreheste, som min kone ogsaa foretrak at køre med.

Lidt syd for gaarden var der et stykke eng, der havde været indgrøftet og kultiveret, men nu var tilgroet med siv og lidt surt græs. Her var før min tid hvert aar holdt auktion til høslet og eftergræsning. det fortsatte jeg med; men saa mig samtidig om efter andre steder til græssalg, saa jeg kunne faa dette areal kultiveret op igen, da jeg var klar over, at det ved rigtig behandling kunne blive en første klasses kulturreng; men det var en dyr historie, thi der skulle graves

helt nye grøfter, da de gamle gik paa den forkerte led. Jeg havde dejlig havre der den sidste sommer, og min eftermand havde frodig kløver der næste sommer.

En dag, min kone var kørende til Stoholm st. for at hente mig, der havde været til et møde i København, blev det et voldsomt tordenvejr, og hun søgte ly i en kørelade i en mindre ejendom. Medens heste og vogn stod godt i ly i laden, bød konen i huset, som var ene hjemme, min kone ind paa kaffe. og da hun fik at vide, hvem min kone var, udbød hun: »og De har haft højskole, ja, jeg har i aar været paa Kærhave til kort kursus i husholdning, det var en herlig tur.« Saa hentede hun fotografier frem og viste min kone. Da min kone paa hjemturen fortalte mig om sin oplevelse, føjede hun til: Ja, det er jo næsten utroligt, at saadant et 11 dages kursus kan blive til en oplevelse, der rummer saa meget for fremtidens erindringsliv. Vi anede ikke den dag, at det fremtidig skulle blive en betydelig del af vort virke gennem korte kursus at give ældre mennesker del i det højskoleliv, som vi levede sammen med ungdommen paa vore skoler; men under arbejdet dermed mindede vi tit hinanden om tordenvejrdsdagen paa vejen til Stoholm.

Jeg kom i Stubbergaardstiden en søndag aften ud i en meget væn-

skelig tordenvejrsoplevelse. I stedet for fra Vinderup st. over Viborg at tage med toget til Skelhøj st., hvor jeg skulle tale, saa havde jeg de to gamle køreheste for ponyvognen og var kørt derover. Paa hjemvejen blev jeg overfaldet af et voldsomt uvejr med lyn, torden og regnskyl. Jeg var da paa en ubebygget hedestrækning, mellem lynene var det bælgmørkt, saa jeg i nogen grad maatte lade de urolige heste selv finde vej. Pludselig standsede de med et ryk tilbage, et lyn viste mig, at der laa noget tværs over vejen. Jeg talte beroligende til hestene og kom af vognen, og uden at slippe taget i tømmerne, kom jeg saa langt frem, at jeg kunne klappe den ene hest paa ryggen og berolige den lidt. Lidt efter naaede jeg frem, saa jeg kunne faa en haand over og gnide den anden hest paa mulen, og nu stod jeg lidt og snakkede med dem for at faa dem beroliget, saa jeg kunne gaa fra dem og faa det lægtehegn fjernet, som var blæst ud paa vejen. Hestene ville nok være rolige, naar jeg stod og snakkede med dem; men blive staaende, naar jeg gik, nej, ikke tale om. Her var gode raad dyre. Jeg prøvede at vende ryggen til dem, det gik, saa længe de kunne gnide deres mule op ad min ryg, jeg bevægede mig meget langsomt fremad, og de fulgte efter, jeg fik med den ene haand fat i lægtespærringen

og begyndte at dreje den som et led frem ad og til siden; men derved blev hestene skræmt og rykkede sig, jeg fik dog tag i dem og slap forbi.

Paa min 60 aarsdag skrev Aakjær bl. a.: »Det var egentlig kedeligt, De saa tidligt ophørte at være min »nabo«, for det var morsomt at besøge Dem og se, hvad De og Deres hustru havde formaaet at faa ud af Stubbergaard. Men De faar jo ogsaa en slump ud af det paa Fyn, og hvor De ellers færdes.« Vort naboskab havde jo været paa lidt lang afstand, hans fødegaard laa en mils vej fra Stubbergaard; men der var kun ubeboet hede mellem os; men til »Jente« var der ca. 4 mil, og det var derfra han og fru Nanna besøgte os. Der havde nogle gange været tale om besøg; men en dag ringede Aakjær op: »Nu skal det være alvor, paa søndag kommer vi.« »Ja, De skal være meget velkommen; men det er ikke sikkert, at jeg kan komme hjem før om aftenen,« svarede jeg. »Ja, det er vi ked af; men det faar ikke lov at hindre besøget. Deres hustru kan jo nok trænge til opmuntring, naar De saadan rejser fra hende, og saa er der i denne tid saa mange dejlige, spiselige svampe, og dem er det paa høje tid, at vi kommer ud at plukke.« »Ja, saa vil jeg paa min kones og svampenes vegne byde Dem velkommen til Stubbergaard paa søndag, og jeg

skal gøre mit yderste for at komme med i det gode selskab.« De kom fra morgenstunden, og efter formiddagskaffen drog de ud til svampene; og min kone havde travlt med lammesteg til middag. De kom ogsaa hjem til middag med et par kurve fulde af svampe og sagde nej, tak til lammesteg, nu ville de have lov at raade i køkkenet, saa skulle de lave en uforlignelig svamperet, og som sagt saa gjort, og ved dette besøg blev min kone deres gæst til middag, og da jeg kom hjem om aftenen, fik jeg baade lammesteg og svamperet, men jeg kom for sent til at faa del i det fornøjelige selskab.

I »Daalum Mølle« skriver Aakjær følgende om klosterruinen: »Tæt op mod en af søerne i den lange sørække ligger fjært fra menneskeboliger en gammel borgtoimt; gravene er endnu at se rundt om stedet som rokkebevoksede sumpe. der gynger under den trædendes fødder. Tunge søndrede brokker at røde munkesten og hellige nonners uskyldshvide bensplinter ligger spredt paa skrænten.

Kun den underjordiske del af borgen er endnu bevaret.

Ad en skummel gang, i hvilken tællelysets hvegende flamme trækker sig sammen som i rædsel, føres man ind til en række gravhvælvinger, og endnu dybere nede, hvor stenene sveder surt, og tudsen med forpøten dækker sit grønne øje mod

det indtrængende lys, støder man paa gamle torturkamre med sine krumsluttende, benbrækkende nischer i stenmurene. Der staar endnu under dets hvælvinger en forbryderisk lugt som af levret blod, og ens skridt giver et ekko, som genvaktes de pintes støn og suk«.

Denne Aakjærs beskrivelse kunne godt passe i min tid paa Stubbergaard, men gælder ikke fuldt ud den dag i dag. Da jeg for et par aar siden aflagde et besøg, var ved udgravning af klosterkirkens nederste murrester sket det, at dagslyset havde faaet adgang til hovedfløjens hvælvinger, og det viste sig, at de ikke havde været saa underjordiske som det hidtil havde set ud til. Gulvet under disse hvælvinger var i højde med kirkegulvet; men ved borgens forfald og sammenstyrtning var der hobet brokker og jordmasser op om det, der stod tilbage.

I 1923 skrev Aakjær i Skive Folkeblad fem artikler om »Gamle Stubbergaard«, som han klippede ud og sendte mig. Han nævner de mange gamle sagn, som i hans drengaar gik i folkemunde om fortidslivet fra baade nonnernes og herremændenes tid og gør saa rede for, hvad han nu har fundet ud af ved sine studier i arkiverne; men det vil føre for vidt at slaa følge med ham her. Jeg vil dog citere lidt af indledningen: »Dit øje glider videre mod vest ind over den store brune hedeblade, som hedeselska-

bet her og der flænses i med sløve plovjern. Dets ugeringer ligger dog for det meste skjult i en blaa dis, som elverslører alle ting, der stræber mod højden og faar Djeld banker helt ved horisonten til at blaane, som var det en bjergkæde i det skønneste Apenniner-landskab. Det er sikkert Rønnemose og søerne omkring Stubbergaard, der ejer al den koglende magt og formaar at opsætte saa betagende kullisser. — Men jeg ville føre Dem hen til det gamle Stubbergaard, der ligger slængt paa søskrænten, som en udtraadt sko, og som befølkede min barnefantasi med denne mystiske blanding af sagn og historie, der altid har haft en betagende magt over det menneskelige sind. Der kom med vestenvinden og den ridende blæst saa mange sagn til os i dalen, indsvøbt i en duft af svedende pors og revlingbrum. Og altid var jo aalen imellem, saa vi ikke ret kunne komme over og undersøge selv, hvorfor vi maatte ta' det altsammen paa tro og love.

Men en dag fik jeg min gang paa arkiverne og de store biblioteker, og da opdagede jeg, at sagnene, som jeg havde gysset for som barn, ikke alle var saa paalidelige, om end der var en kerne af sandhed i dem alle.

Naa, men paa Stubbergaard tog vi os adskilligt andet til end at pleje venskabelig omgang med Aakjær og teateraften med efter-

følgende kaffeselskab i Skive, hvor min kone kritiserede, at mejeristen havde talt et daarligt jysk, hvad Aakjær indrømmede med: »hvad skal man stille op med saadan en københavner«.

Straks jeg havde købt gaarden talte jeg med de faste husmænd om de fortsat ønskede at arbejde her. Jeg gjorde dem opmærksom paa, at de ikke, som de var vant til, kunne faa snaps til maden; men at jeg derimod ville forhøje daglønnen og indføre 8 timers arbejdsdag med øget timeløn for overarbejde og med adgang til akkordarbejde. Dette gik de med glæde ind paa, og vi fik et meget godt samarbejde i gang. Hvert foraar var der altid nogle af vore vinterelever, der gerne ville have plads paa Stubbergaard, saa vi hverken i bestyrertiden eller da vi selv flyttede derud kendte til herregaardsvanskeligheder med folkehold. Jeg spiste sammen med folkene, som jeg altid var vant til at spise sammen med eleverne. Vi indrettede en stue til læsestue, og her læste min kone jævnligt op om vinteraftnerne, jeg maatte som patient holde mig derfra, da tobaksrygning var tilfaldt. I denne stue voksede der spontant lidt højskolevirke frem. Min kone underviste vore piger i haandarbejde, og nogle unge piger oppe fra Sevel kom og spurgte, om de ikke om aftenen maatte komme ned og være med, og naar karlene

og nogle af de yngre husmænd havde læst aviserne og der var snakket lidt, saa var der en eller anden der spurgte, faar vi ikke lidt oplæsning i aften? »Jo, naar haandarbejdet er sat godt i gang, saa skal jeg nok læse«, svarede mine kone. De hyggelige aftener trak saa stærkt, at nogle karle oppe fra byen bad om at komme med til oplæsningsaftenerne, og da jeg var kommet over det værste sygdomsangreb, kom jeg med, naar der var luftet godt ud, og vi sluttede samværet med aften-sang som paa højskolen.

Jeg nævnte før, at jeg lovede arbejderne adgang til akkordarbejde. Vi ordnede det med roelugning paa den maade: Saa og saa mange favne for daglønnen og alt derud over til ekstrabetaling. Dette gjaldt ogsaa for de aars- eller halvaarslønnede, og vore roer var altid lugede i rette tid. Vi havde hele tiden en del tørveskær, dette var altsammen paa akkord. De sidste aar havde vi et tørveværk til dampkraft, her var arbejdet fælles organiseret akkord.

Fodermesteren havde fri bolig i den tidligere mejeribygning og han og hans kone havde procentløn af baade køer, faar og svin. Man sagde mig fra mejeriet, at det gik ud over min sødmælksleverance, fordi jeg gav saa stor præmie for hver kalv, der levede og trivedes godt til en fastsat alder, og at der vist ogsaa gik nogen sødmælk til nogle utri-

velige lam og smaagrise. Jeg svarede hertil: Det maa saa være, husk at opdræt er gaardens hovedindtægtskilde. Vi havde mange indtegnede fenner ned til søbredderne, hvor der altid var god græsning selv i de tørreste somre, og hvor baade køer og ungheste nød tilværelsen med friluftsbadning.

I sommeren 1908 havde vi, som hele det øvrige land en ualmindelig sen og vanskelig høst. Først en regnperiode og saa en stille morgentaageperiode med saa stærk dugfald, at vi tidligst kunne arbejde med indhøstningen fra kl. 2 eftermiddag og kl., 6 faldt der dug paany, og saadan var vejret i ugevis, og saa tog efteraarsregn og rusk fat, og rundt om paa markerne stod helt grønne sædhobe til efter jul og var da raadne halm-bunker. Vi klarede det ved resolut at udnytte de faa arbejdstimer hver dag. Alt hvad der kunne samles sammen med eller uden fjedre blev samlet i vogne, og de stod rundt om paa markerne parat til at blive læssede i samme minut duggen var af sædhobene. Alt mandskab blev saa sendt ud til at læsse, først de forspændte vogne, og disse blev kørt ind i den store kørelade, hvor hestene blev frigjort og kørt ud til de vogne paa marken, der nu var kvart eller halvt læssede. De vogne, som ikke kunne komme i køreladen om aftenen, blev dækkede til med halm, og næste formiddag blev saa

vognene læssede af og stod atter parat paa marken. Paa den maade fik vi bjerget alt vel i hus med undtagelse af et læs havre ude fra engene, som stod i stak derude, og som vi kunne have faaet hjem den sidste dag, hvis vi ikke havde holdt ekstra tidligt op den dag for at holde høstgilde. Det læs gik altsaa med som en del af omkostningerne ved et meget glædeligt høstgilde fuld af taknemmelighed over, at Guds gode gaver var kommet saa vel i hus.

Næste aar havde vi en baade god og let høst; men det ekstra gode vejr fristede os til at holde tørveværket rigelig længe i gang. Fristelsen var saa meget større, som jeg havde forpligtet mig til at levere tørv til et vist antal brændinger paa byens teglværk, og hvis jeg ikke havde tørv nok, saa skulle jeg levere kul, og det ville jeg jo ikke saa gerne; men meget regnrigt efteraar tvang mig til at levere baade halvvaade tørv og dyre kul, og dette blev afslutningen paa min landmandsøkonomi.

Det skal ikke skjules, at min økonomi i hele min landmandstilværelse var anstrengt, ikke fordi gaarden ikke svarede sig godt for det gjorde den, men fordi jeg havde for lille driftskapital til det tempo, hvori jeg ville have driften forbedret og have arbejde sat i gang. Det sidste aar, jeg var paa Stubbergaard, havde jeg den største aars-

indtægt som jeg nogensinde har haft. Jeg kom dertil med 10,000 kr. og rejste derfra med godt 40,000 kr.

Af de syv søer var der kun de fire tilbage, de andre var vel som Rønnesmose blevet til moser. Palmsø laa oppe i de høje hedeskrænter og havde hverken synligt til- og afløb. Ladegaardsøen havde derimod afløb baade til Stubber- og Hellesø, denne sids'e havde afløb gennem Hjelm Mølle og dannede senere sammen med afløbet fra Stubbersø et lille aaløb ud i Flyndersø og videre derfra ud i Karup aa.

Foruden hovedgaarden, Stubbergaard, var der Skovbygaard og Rønnesmose. Skovbygaard laa øst for Stubbersø og et godt stykke mod syd, saa vi havde over en mij derud. Der var ikke et træ i dens nærhed, men nærmere ind mod Stubbergaard var der noget egekrat, som levn fra fortidsskove, og nu er det naaletræsplantage derude. Den var forpagtet ud, da jeg købte Stubbergaard, og det blev den ved at være, til jeg solgte den sammen med de store hedearealer. Forpagteren drev den daarligt og sad smaat i det, saa afgifterne derfra saa jeg ikke meget til. Han var dygtig til at slaa foderlyng paa heden, og den kunne vi saa tage af i stedet for de andre ydelse. Denne lyng var forøvrigt et ypperligt kreaturfoder.

Det meste af tiden paa Stubbergaard var jeg udelukket fra foredragsvirksomhed; men min pen brugte jeg ikke saa ganske lidt; fra april 1906 var jeg medredaktør af Afholdsbladet, og i Stubbergaards-tiden oversatte jeg fra svensk en række artikler af den svenske forfatter Johan Hanson om den finske afholdsbevægelse til dette blad og en artikelrække om forholdene i Irland til et andet blad. Ved et møde i Høng efteraaret 1906 havde jeg truffet Johan Hanson, og jeg havde oversat en artikel til Jydsk Morgenblad. Han var meget tilfreds med oversættelsen, og efter hans rejser i Irland og Finland sendte han mig artikler til oversættelse og skrev, at vi kunne dele de honorarer, vi kunne faa ud af det, og det gjorde vi saa, de var ikke svimlende. Johan Hanson er nu direktør for det ansete forlag »Natur og Kultur« i Stockholm. Medens jeg var i Kerteminde talte jeg ved et møde i Folkets Hus i Stockholm, og da jeg sammen med nogle andre danske ville forlade salen, kom der to herrer henimod mig; Hanson kendte jeg straks, og han præsenterede den anden herre som grosserer Magnusson. Hanson var taget med toget ind og havde et par timer, til det gik tilbage og foreslog, at vi skulle gaa hen paa en restaurant og have det hyggeligt sammen, og det gjorde vi, og her fik jeg forklaring paa den ukendte grosserer. Hans bror, der nu var overlærer i Gøteborg og var paa højskolelærer-kursus i Askov 1896, havde der været min værelsesfælle og bedste kammerat, havde skrevet til ham om at gaa hen og høre mig og bringe mig en hilsen fra ham. Hanson var endnu ikke blevet forlagsdirektør og sad i smaa forfatterkaar ivrigt optaget af verdensforbedrende planer. Naa, jeg kom paa langtur fra Stubbergaard. I mine politiske erindringer har jeg jo fortalt om, hvordan min kone og jeg blandede os i det politiske røre i Vinderup-egnen; men med den naaede jeg videre ud ogsaa paa dette omraade. Peschke Kædt havde holdt en tale til gunst for fæstning og oprustning, og da den blev optaget i Skive Folkeblad, skrev jeg mod de i talen fremsatte synspunkter, og dette førte til en længere debat, der, da hans artikler blev optaget i Viborg Stifts Folkeblad, og jeg ogsaa fulgte ham der, førte mine artikler ud over hele Viborg amt, samtidig skrev jeg i Jydsk Morgenblad og i Afholdsdagbladet, som jeg var formand for. Om valgretsforliget skrev jeg et aabent brev til folketingsmand Karl Hansen i Skive Folkeblad og fik et krast gensvar; men der blev ingen fortsat debat her, for efter en nats samtale paa Karl Hansens værelse paa Afholdshotellet i København var vi blevet om ikke partifæller saa dog meningsfæller

og medstridere mod oprustningen. Ja, helt over til Fyn naaede jeg med min pennevirksomhed, jeg førte en debat i Fyns Venstreblad om et toldspørgsmaal.

Saa jeg laa ikke helt uvirksom hen i Liggehallen; men i de forordnede timer var jeg der ufravigeligt og fik jo ogsaa et godt resultat af kuren. Da kræfterne kom igen, men jeg ikke maatte have skolearbejde, meldte der sig en opgave, som passede for de arbejdskræfter, jeg paa det daværende tidspunkt havde til raadighed. Lige efter nytår 1909 modtog jeg et brev fra direktør Werner, livsforsikringsselskabet »Fædrelandet«, at selskabet ville imødekomme afholdsfolkenes ønske om en særlig afdeling for afholdsfolk, og om jeg ikke kunne tænke mig for sagens skyld at overtage ledelsen af denne afdeling. Jeg tog til København og forhandlede med ham og selskabets formand, landstingsmand Dalsgaard, Salling, og samtidig henvendte jeg mig til folketingsmand Nielsen Grøn, der var formand for et af landsforbundet nedsat udvalg om forsikringsspørgsmaalet og spurgte ham, om der var nogen udsigt til, at de fik noget sat i gang. Nej, det troede han ikke. Jeg forhandlede saa med flere interesserede afholdsfolk, der skyndede til, at jeg skulle sige ja, og det gjorde jeg; men det var ikke min mening at give slip paa Stubber-

gaard, og det første halve aar ledede jeg ogsaa »Forsikringsforbundet« der ude fra; men selskabet forlangte saa, at jeg fra 1. oktober 1909 skulle lede det daglige arbejde paa selskabets kontor, Østergade 2, og jeg flyttede saa til København, og min kone fulgte efter lige før jul, og vi boede i Havnegade, nabo til Nationalbanken, som næste aar købte ejendommen og rev den ned for at udvide banken. Vi drev saa Stubbergaard med bestyrer, som vi havde gjort det de 3 aar, inden vi flyttede derud. I vinterens forløb førte vi forhandlinger om bortforpagtning af avlsbruget og forbeholdt os en lejlighed i hovedbygningen og en del af haven, saa vi fremtidig kunne holde sommerferie derude; men hen imod foråret glippede denne plan, og da der samtidig meldte sig en køber til hovedgaarden, solgte vi den. Vi havde plantagerne, hederne, Skovbygaard og Rønnesmose tilbage. Foråret 1911 solgte jeg saa dette med undtagelse af Rønnesmose, som jeg beholdt til 1916. Rønnesmose havde hele tiden takket være min udmærkede, trofaste bestyrer Peder Poulsen og hans kone været den mest rentable del af mine besiddelser. Stillingen der var en kombineret stilling, forpagter af det lille landbrug og bestyrer af mosebruget. Afgiften for landbruget var bestyrerløn, saa det hele overskud fra mosebruget til-

faldt mig. Der blev solgt tørvebund til opgravning af køberne, og der blev solgt tørv, som P. P. havde gravet paa akkord og hans kone passet. Der var lavt til loftet i deres stuer og lergulv i den første; men der var rent og pynteligt med mange blomster i vinduerne. En halv snes aar efter, at jeg havde solgt Rønnesmose, kom jeg paa en foredragsrejse til egnen og fik min vært til at lægge vejen en lille mil ekstra om, saa jeg kunne faa lejlighed til at hilse paa mine trofasteste bestyrerfolk. Peder Poulsen var ikke hjemme; men hans kone blev meget glad ved besøget, og kaffe skulle vi absolut have. »Hvor ville Peder have været glad ved at faa hilst paa Dem,« udbød hun til afsked.

Da Aakjær holdt fest og afslørede en mindesten for sine forældre, var vi jo med og syntes godt om hans tale; men var noget kritiske over for en anden af festtalerne, og dette gav min kone udtryk for over for Aakjær, da vi i nogle dage efter festen kom til at rejse sammen med ham fra Skive og til Randers, og da Skjoldborg i Langaa kom ind i kupen til os, blev der en meget livliv debat, Skjoldborg og Aakjær paa den ene side og min kone og jeg paa den anden. Skjoldborg var blevet saa ivrig, at han stod ud af toget sammen med os andre og diskuterede videre op ad Randers' gader, til det pludselig

gik op for ham, at han slet ikke skulle ud her, men videre med toget nordpaa. Med kort farvel styrtede han tilbage og naaede toget i yderste sekund.

Sorig og glæde vandrede ogsaa til hobe for os paa Stubbergaard. Jeg var ikke ene om at være ude for sygdommens haarde tryk; min kone var ude for to vanskelige svangerskaber og to svære fødsler med efterfølgende langvarige sygelejer, og vor 3-aarige Karen Vibeke blev syg fjorten dage efter, at vi var kommet derud. Lægen kunne ikke finde ud af, hvad hun fejlede; men hun blev ved først at ligge med og senere at gaa oppe med feber det meste af vinteren. Vor lille Elsebeth blev født lidt før jul og døde af lungebetændelse i aprilmaaned. 8. januar næste aar fik vi Esther, som var meget svagelig; men som vi gudskelov fik lov at beholde.

Vore mange venner fra Hadsten kom paa kortere eller længere sommerferiebesøg hos os, og vi var enige om, at Stubbergaard var et ualmindelig herligt sommerferiested, det samme syntes min familie fra Sjælland. Den store have gik mod nord over i »Gevet«. En bæk havde her skaaret sig ned mellem dybe lerskrænter paa begge sider. Bækken havde gaaet sin bugtede gang, og skrænterne maatte bugte sig med, og dalbund var der dannet, snart med en anselig

bredde og snart snevret ind til selve bækkens bredde. Her nede i læ af skrænterne og op ad dem var vokset en frodig og vildsom løvskov op. El, ask og paa skrænterne egetræer, disse sidste var flere steder kvalt af slyngplanter. Paa begge sider af bækken gik der et stykke oppe paa skrænterne bugtede stier, der et par steder var forbundne med grenbroer over bækken. Paa lidt aabne og solrige steder paa skrænten nord for bækken var der anbragt grenbænke. Paa sommerdage var her vidunderligt i den vildsomme frodighed; paa sydskrænten var der hele skove af kæmpebregner.

Ved baadebroen paa Hellesø var der to smaa lystbaade, og paa Stubbersø var der en stor fiskerbaad, i denne tog vi udflugt sammen med vore sommergæster til stranden neden for Skovbygaard. Vi kørte ud til aalehuset, og her i kanalen laa baaden fortøjet. Vi læssede saa kaffegrej, madvarer og kager fra vognen i baaden og roede saa ud til den herlige sandbadestrand sydøst for Stubbersø.

Naar vandet havde tæret, saa blev der af sten dannet et primitivt fyrsted, og med lyng blev der nu blusset op under kaffekedlen, medens der blev dækket op af de medbragte gode sager. I et brev fra en af vore gæster fra de dage staar der, at Stubbergaard var et herligt feriested, for der var saa god plads, at det næsten var umuligt at komme til at træde hinanden over tærne.

Men vore skæbnetraade slyngede sig nu over København til Fyn. Med baade vemod og tak maatte vi skilles fra Stubbergaard. Jeg kom dertil haardt angrebet af sygdom, det lykkedes mig her at slaa angrebet tilbage. Vi kom dertil med 2 børn og rejste derfra med 3.

Der hænger her i vor stue et smukt maleri af Agersnap, hvor man ude fra hedeskrænter ser ud over Stubbersø mod klosterruinen og samtidig paa et fremspring af skrænten ser et egekrat med efteraarsfarver. Jeg ser daglig derpaa med tak, fordi jeg der vandt sejr over det haardeste sygdomsangreb paa mig.

I København efteraaret 1909 til foraaret 1911

Det var en graavejrsefteraarsdag, da vi lejede lejligheden i Havnegade af Anders Jensen, Paladshotellet. Der blev sagt, at den var

solrig, og det var den ogsaa, i køkkenet, men stuerne vendte mod nord, det var jo ikke saa godt, ellers var det en dejlig femværelses lej-

lighed med pigeværelse, og lejen var kun 1000 kr. aarlig.

Naar vi lejede saa stor en lejlighed, var det, fordi vi ogsaa skulle have bladkontor der. Da jeg havde sagt ja til at lede afholdsfolkenes Livsforsikringsforbund, blev vi i Afholdsdagbladets bestyrelse enige om, at jeg samtidig skulle overtage baade redaktion og ekspeditionen af Københavns Afholdsdagblad, som var aflægger af Reform i Aarhus. Jeg blev derfor spændt rigelig godt for. Fra 9—16 paa forsikringsselskabets kontor og fra 17—19 paa bladets kontor og saa de fleste aftener til møder i foreninger og loger. Foredrag og atter foredrag og næsten altid gratis foredrag; man regnede med, at jeg for tilslutningen til bladet gerne ville paa talefod med saa mange afholdsfolk som muligt. Det ville jeg ogsaa, og jeg tænker med glæde tilbage paa disse mødeaftener. De fleste møder var jo inden for afholdsbevægelsen; men jeg talte ogsaa i valgmenighedens ngdomsforening, og der talte jeg efter opfordring om: »Hvad er politik«. Jeg talte ved valgmenighedens menigheds møde om »Livet efter døden«.

Nogen tid efter kom der nogle unge mennesker og bad mig om at holde det samme foredrag i Rømersgade for de unge socialdemokrater og om der maatte være diskussion bagefter. Jeg sagde ja til deres ønsker. Jeg blev hørt i fuld-

stændig Ro; men bagefter blev mødet mere uroligt. Jeg blev angrebet fra to sider, fra spiritistisk og ateistisk. Jeg afparerede angrebene, saa de to retninger kom i haarene paa hinanden. Mødet varede til kl. 3, og bagefter fulgte en lille flok mig hjem til Doseringen 30, hvor vi var flyttet hen, og vi stod ude i vor lille have og talte sammen, til solen stod paa himlen og vi hver for sig skulle tænke paa den næste dags arbejde.

Nogle dage efter blev jeg ringet op. Det var fra husassistenternes forening, om jeg ikke ville komme om 14 dage og holde det foredrag, som jeg havde holdt i Rømersgade; jeg maatte sige nej, da jeg til den tid var flyttet til Fyn.

Alle de mange møder i Afholdsforeningerne vakte interesse for bladspørgsmaalet; men man var ogsaa utilfreds med at skulle nøjes med et aflæggerblad, og vi vovede os saa til at lade det nye blad: »Land og Folk« trykke i København. Vi fik det trykt i Aftenbladets trykkeri, og naar Aftenbladet gik i trykken ved 12—13-tiden, saa havde jeg valgt det af dets nyhedsstof, jeg kunne bruge, og samtidig var vort eget stof sat op, saa vi kunne faa bladet trykt inden 15, og det kunne komme overalt i byen samme aften.

Ja, selvfølgelig kunne jeg ikke under disse forandrede arbejdsforhold nøjes med et par timers ar-

bejde ved bladet, jeg maatte yde det hele dagens indsats og tage natten til hjælp, om det var nødvendigt; men jeg havde ogsaa paa dette tidspunkt al min tid til raadighed.

Afholdsfolkenes livsforsikringsforbund var gennem aktieopkøb sporløst forsvundet. Vi afholdsfolk havde først haft en særordning med livsforsikringselskabet »Dan«; men saa blev »Dan« solgt til »Hafnia«, som strøg denne ordning, derefter havde vi faaet en ordning med »Fædrelandet«. Saa blev dette selskab solgt til »Hafnia« og dermed ophørte ogsaa denne ordning. Landsforbundet havde faaet en ordning med »Danmark«, men denne ordning er vist død en stille straadød.

Claus Johannesen havde ved denne tid fremsat en udtalelse om, at Danmark ville gennemføre en forbudslov inden 1930. Denne udtalelse fik Larsen-Ledet og mig til; paa landsforbundets aarsmøde efteraaret 1909 at slaa stærkt til lyd for, at landsforbundet som helhed skulle rejse kravet om forbud.

Danmarks afholdsforening og L. O. G. T. havde forbud paa deres program; men da de øvrige selskaber var uvillige til at rejse kravet, blev vort forslag henlagt.

Hen paa vinteren kom en del yngre afholdsfolk fra forskellige selskaber i København og henstillede til mig at tage initiativet til op-

rettelse af en forbudsunion for Danmark, og unionen blev oprettet, jeg blev valgt til formand og unionen fik god tilslutning; men nu skete der noget for mig uventet, ja, utroligt. Jeg var medlem af Hovedbestyrelsen for Danmarks afholdsforening, og ved det første derefter kommende hovedbestyrelsesmøde blev det bebrejdet mig, at jeg var gaaet med til oprettelse af unionen uden først at forelægge sagen for hovedbestyrelsen. Jeg læste vor formaalsparagraf op, hvor der stod, at maalet var landsforbud og der tillige stod, at vi efter evne skulle arbejde for formaalet; jeg følte mig derfor moralsk forpligtet til gennem unionen at gøre mit til, at Claus Johannesens spaadom kunne gaa i opfyldelse.

Sagen blev saa indanket for sommerens aarsmøde, hvor jeg stod ene mod mine 11 kolleger, og hvor en enkelt kom saa langt ud under debatten, at han erklærede, at han ikke ville sidde i bestyrelsen sammen med mig og krævede, at aarsmødet skulle misbillige min optræden. Jeg hævdede, at aarsmødet burde takke mig for min indsats for forbudsbevægelsen. Det blev et af de mest urolige aarsmøder; men det viste sig snart, at jeg havde stort flertal paa min side, og Claus Johannesen optog Rollen som fredsmægler og henvendte sig til mig mellem de to dages møder og foreslog, om det ikke kunne und-

gaas at faa en afstemning for og imod vore standpunkter. Om jeg kunne gaa med til, at han foreslog, at aarsmødet nu, det havde hørt sagen belyst fra begge sider, tog den til efterretning. Jeg gik med dertil med en udtalelse paa næste dags møde: At jeg stillede mig til genvalg, og saa kunne aarsmødet udtrykke sin tillid eller mistillid ved afstemningen, og jeg blev genvalgt med det største afgivne stemmetal, større end det stemmetal Claus Johannesen fik til genvalg som formand.

Dagen efter aarsmødet talte jeg for første gang paa husmandsskolen i Odense. Det var ved en stærkt besøgt en dags rejse. Jeg talte ude paa den dejlige festplads i skoven uden at ane noget om, at det paa en maade var en slags prøveprædiken, jeg holdt. Jeg anede heller ikke det mindste om, at forholdet mellem forstander Søndergaard og skolens bestyrelse ikke var helt godt. Jeg blev meget venlig modtaget af forstanderen, som viste mig rundt paa hele skolen og forklarede mig arbejdsformen. Vi mindedes godt samarbejde under arbejdet for skolens oprettelse; jeg talte sammen med Søndergaard ved nogle møder paa Nordfyn. Han holdt et landbrugsfagligt foredrag og jeg et af mine sædvanlige højskoleforedrag, og bagefter slog vi saa i fællesskab til lyd for skolens oprettelse og tegnede aktier.

Jeg talte om kristendommens forhold til de sociale spørgsmaal og sagde bl. a., at kirken her havde store forsømmelser at gøre godt igen. Jeg var paa den tid medlem af Kristeligt sociale forbunds bestyrelse og var det vedblivende gennem over 25 aar, og det laa derfor nær for mig ved mødet at tage disse spørgsmaal op til behandling. Mit foredrag blev hørt med stor opmærksomhed, og skolens formand, Emil Rasmussen, takkede mig meget for det.

Natten efter mødet blev jeg boende paa skolen, og da jeg om morgenen kom op og stod ude paa den store altan og saa eleverne færdes nede i gaarden, blev længslen efter at komme tilbage til højskolearbejdet meget levende hos mig.

Hen paa eftersommeren var min kone og jeg ude at se paa Emdrupborg højskole. Selve skolebygningen og dens indretning syntes vi godt om. Den laa i en dejlig stor have med mange store træer; men haven kunne ikke bevares ubeskaaret, da Tuborgvej var planlagt til at gaa tværs igennem den og rimeligvis saaledes, at vejen kom til at gaa tæt op ad skolen, saa hele haven kom til at ligge paa den anden side af vejen. Dette ville forringe skolens værdi i meget høj grad, og da prisen under disse forhold syntes for høj, førte forhandlingerne med forstander Niels Tang ikke til noget resultat,

til trods for, at højskolernes tilsynsførende, Feiberg, var ivrig for at faa mig ind i højskolearbejdet igen og greb mæglende ind med hensyn til prisen. Men

den manglende grundskyld og den derved florerende grundspekulation hindrede, at der kunne fremkomme en rimelig pris og dermed al tale om køb af denne højskole.

Husmandsskolen

Lidt hen i oktober maaned 10 kom landstingsmand Vejstrup ud og besøgte os paa Dosseringen 30. Da vi havde snakket politik lidt, sagde han: »Tænker du ikke paa skolearbejdet igen?« Jeg fortalte ham saa om forhandlingerne om Emdrupborg, og at der ikke var nogen fremkommelig vej her, samt at jeg havde taget fat paa udgivelsen af »Land og Folk«, Han fortalte os saa, at han havde faaet det til opgave fra bestyrelsen for husmandsskolen at undersøge om der var mulighed for at faa mig derover som forstander. Jeg spurgte saa: Vil Søndergaard fratræde? — Nej, men bestyrelsen tænker paa at sige ham op til april. Jeg svarede saa, at under disse forhold kunne jeg kun sige nej.

Lidt senere paa vinteren var jeg paa en rejse, og paa banegaarden i Aarhus mødte jeg tilfældigt friskolelærer Jørgen Andersen Bo fra Testrup, og han spurgte mig, om jeg ikke tænkte paa at tage højskolearbejdet op igen. Jo, det gjorde jeg i høj grad, svarede jeg. Ja, saa maa du endelig komme ud til os i

Testrup. Skolen skal sælges nu. Vi talte saa videre om skolens forhold, og jeg lovede, inden jeg rejste hjem igen, at komme til Testrup og tale nærmere med ham om skolen. Jeg var saa derude, og vi blev enige om, at jeg skulle tage ud til Jens Nørregaard og tale med ham om en eventuel overtagelse af Testrup højskole. Da jeg kom derud blev jeg meget venlig modtaget af Nørregaard. Jeg ved, hvad De kommer for, sagde han. Jørgen Andersen Bo har skrevet til mig, at han havde opfordret Dem til at tale med mig om skolen; men det er desværre for sent, inden jeg fik hans brev, havde jeg givet mit ja til overdragelsen af skolen til Taarup, det ville ellers have været mig en stor glæde at overdrage den til Dem, thi saa havde jeg været sikker paa, at den ville komme godt i gang igen.

Saa en dag eller rettere en aften blev der ringet i telefonen. Det var Vejstrup: Der er nogle fynboer, der gerne vil ud at se til dig, har du aftenen til raadighed? Ja, det har jeg, og I skal være velkommen.

Jeg tænkte det var nogle af mine gode venner fra Veringekredsen, det var det ikke, det var et udvalg af bestyrelsen for husmandsskolen: Formanden, Emil Rasmussen kendte jeg godt, ligesaa Julius Eriksen fra Stige. De meddelte, at det nu var afgjort, at Søndergaard rejste til 1. april, og at de paa bestyrelsens vegne skulle opfordre mig til at komme over og overtage forstanderstillingen. Vi snakkede til langt ud paa aftenen, og nogen endelig afgørelse blev der ikke truffet den aften; men min kone og jeg lovede nogle dage efter at komme til Odense, og der mødes med den samlede bestyrelse. Der lovede vi saa at paatage os ledelsen af husmandsskolen.

Det var med meget blandede følelser vi gav vort ja, glæde var dog den overvejende følelse, glæde over at komme ind i højskolearbejdet igen, og glæde over at faa lejlighed til at gøre en direkte indsats for husmandsbevægelsen. For sommeren 1898 havde jeg første gang oplevet husmandsrejserne. En tidlig morgenstund inden morgenmaden kl. 7 $\frac{1}{2}$ saa jeg fra mit vindue paa Hadsten højskole en stor flok mennesker spadsere op ad bakken til skolen; det var rejssende husmænd, vi havde ikke faaet nogen forhaandsmeddelse om besøget, og det viste sig ogsaa, at det først var blevet bestemt 10 mi-

nutter før det fandt sted. De skulle til Ødum landbrugsskole; men de var kommet til Hadsten med et tidligere tog end planen var, og vognene til Ødum kom først til næste tog. Føreren, landstingsmand Hansen, Marsvinslund, sagde saa: Ja, det er jo udmærket, saa kan der blive god tid til at besøge Nielsen-Svinning, ham kender jeg godt, jeg havde efteraaret før boet paa Marsvinslund, saa faar vi ham nok til at holde et foredrag for os, og det kunne være, at vi ogsaa fik hans kone til at give en ekstra kop morgenkaffe. De fik baade morgenkaffe og foredrag, og vognene fra Ødum blev dirigerede op at hente dem fra højskolen.

Jeg holdt omkring ved samme tid et foredrag i Randers, og efter foredraget blev der stiftet en husmandsforening, som jeg var medlem af den tid, jeg var i Hadsten. Jeg havde altsaa gennem aarene staaet i nær kontakt med husmandsbevægelsen. Vi havde imidlertid begge vore betænkeligheder.

Min kone var en meget dygtig husmoder; men teoredisk uddannelse til ledelse af husholdningsskole havde hun ikke, der skulle om sommeren være 5 maaneders skole med baade teoretisk og praktisk husholdning, og der skulle være 11 dages husholdningskursus, hvordan skulle alt dette gribes an. Min kone rejste straks til Sorø til

forstanderinde fru Lauridsen og bad hende vejlede hende overfor løsningen af den foreliggende opgave og skaffe hende en dygtig husholdningslærerinde, hun satte os saa i forbindelse med frk. Dagny Mortensen, nu fru konsulent Sørensen, Tarup, og der fik vi en dygtig medarbejder og en trofast ven.

Mine betænkeligheder gik i to retninger, den ene var skolens økonomiske basis, som jeg havde en fornemmelse af, at bestyrelsen ikke havde rigtig rede paa, og ved en henvendelse til Søndergaard blev jeg ikke stort klogere.

Den anden angik det allervæsentlige for mig, nemlig hvor gunstige eller ugunstige betingelser vil der blive for højskolearbejde og højskoleliv paa en fagskole. Skolen var jo anerkendt som landbrugsskole, og højskolefagene maatte kun faa en begrænset plads som bifag.

Mine betænkeligheder stammede ikke fra, at jeg holdt paa det, man kalder den rene højskole; denne retning indenfor højskolen har ført til en meget uheldig indsnævring af højskolens muligheder for at blive en skole for hele folket. I Hadsten havde jeg haft baade haandværker-afdeling og delingsførerafdeling og havde haft megen glæde af begge afdelinger, saa megen glæde, at jeg overfor bestyrelsen gjorde det til

en betingelse for mit ja, at jeg maatte oprette en afdeling for haandværkere paa skolen, og at jeg kunne faa ministeriets tilladelse. Jakob Appel gik stærkt ind for det og skaffede mig tilladelsen. Jeg hævdede overfor de betænkelige i bestyrelsen, at mange af husmændenes børn gik i haandværkerlære, og hvorfor skulle disse børn ikke have adgang til husmændenes egen skole ligesaa vel som de børn, der blev ved landbruget. Men højskolefagene var og maatte blive ved at være bifag, timemæssigt og med hensyn til lærerkræfter.

Til skolen ville der blive knyttet 2 landbrugskandidater og 1 havebrugskandidat, og disse lærere skulle tillige være konsulenter, hvorfor jeg kun havde en delvis indflydelse paa deres antagelse. Paa sommerskolen skulle der være en lærerinde i husholdningsfagene og en i gymnastik og kjolesyning; min kone underviste i almindeligt haandarbejde.

Jeg var den første sommer ene om den egentlige højskoleundervisning, medens jeg i Hadsten havde haft to dygtige medhjælpere, som jeg var i fuld aandelig kontakt med, og de var som gifte lærere knyttet til skolen de 9 af de 10 aar, vi var i Hadsten. Jeg var ikke et øjeblik i tvivl om, at den store tilgang af elever der skyldtes vort udmærkede samarbejde, og spørgsmaalet var nu, om der paa denne

skole med de mange faglærere kunne skabes et lignende samarbejde, saa der selv med færre højskoleundervisningstimer kunne leves et fuldgyldigt højskoleliv.

Ja, herpaa maatte fremtiden give svaret, men jeg gik ind til opgaven med fuld klarhed over de meget store vanskeligheder, jeg ville møde; men uden frygt for at møde dem. Der kom flere vanskeligheder og fra andre sider, end jeg havde regnet med.

Den 1. april om aftenen holdt min kone, 3 børn og jeg vort indtog paa Husmandsborgen.

Alt vort tøj stod i en lukket flyttevogn i gaarden, og maatte blive staaende der til næste dag, vort sengetøj havde vi med som rejsegods, og paa gæstekamret var der senge, som hørte skolen til, og der fik vi os installeret for den første nat. Om morgenen fik vi nogle kasser ind fra flyttevognen og sad ved dem og drak morgenkaffe, da en udsending fra det norske landbrugsministerium meldte sig for at træffe aftale om at faa en landbrugskandidat ned paa skolen i den kommende vinter for, at han kunne faa lejlighed til at sætte sig ind i arbejdet inden for den danske smaabrugsbevægelse. Vi lovede at tage imod ham og hjælpe ham saa godt, som vi kunne; han kom baade denne vinter og den næste,

og da havde han 4 andre norske landbrugskandidater med.

Lidt op paa dagen kom nogle af bestyrelsen for at byde os velkommen, og min kone fremsatte nogle ønsker om smaa omlavninger i lejligheden. De blev imødekommet, men gav senere anledning til kritik over, at vi havde indrettet os for flot. Vi har aldrig haft en flot lejlighed; men min kone har altid forstaaet med smaa midler og meget enkelt at faa det meget smukt.

Den 3. juli 1910 var der stiftet en elevforening for husmandsskolen, og den havde udsendt et medlemsblad samme sommer. Næste nummer af medlemsbladet kom til paa-sken 1911, altsaa efter forstanderskiftet. Nu er der selvfølgelig ikke andet end godt at sige til, at eleverne fra Søndergaards tid følte sig stærkt knyttet til deres gamle forstanderfolk og tog deres parti mod bestyrelsen; men de vendte i bladet en stærk forhaandskritik mod mig og mere mod mig end mod bestyrelsen. Det var ikke en særlig opmuntrende begyndelse for os, som egentligt godt kunne have trængt til lidt opmuntring til at styrke os mod alle de vanskeligheder, der det første aarstid taarnede sig op om os.

Bladets redaktør, Jens Holm, skrev bl. a.: Hvorledes skolens fremtid ellers vil forme sig, er ikke

nemt at sige. Hr. Nielsen-Svinning vil jo have skolen lavet om fra en fagskole til en blandingsskole, men det er efter min ringe mening i en forkert retning. Hr. Nielsen-Svinning begrundet dette skridt med den motivering, at det befolkningslag, hvorfra husmandsskolen henter de fleste af sine elever, ikke har tid eller raad til at komme paa skole mere end en gang, og derfor skal de have noget af alle fag, medens de er paa skole.

Jeg synes nu det er fejl at blande alt for meget sammen i et kursus. thi følgen bliver let, at al den lærdom, som skulle røppes ind i eleverne, faar de næsten ingen ting af, fordi det hele bliver kørt sammen i en suppedas, saa de ikke kan lède de forskellige traade fra hinanden. Jeg vil indrømme, at det kulturelle og sociale har lige saa stor berettigelse som det rent økonomiske, men lad os dog beholde fagskolen for sig og højskolen for sig, og ikke blande dem sammen, og saa ingen ting faa.

Hr. Nielsen-Svinning vil jo ogsaa søge at oprette en haandværkerafdeling derude. Men jeg kan ikke forstaa, hvad en haandværkerskole har at gøre med en husmandsskole.

Dersom alle disse forandringer bliver indført i skolens fremtidige drift, saa er alt præget taget af

skolen som en fagskole for husmænd og landarbejdere.

Elevforeningens formand, Gerhard Nielsen, mødte os dog med mere forstaaelse, og inden paaske-numret gik i trykken, havde vi i fællesskab lagt planen for det kommende elevmøde. De havde spurgt, om de maatte indbyde Søndergaard til mødet, hvortil jeg svarede, at det ville være mig en glæde, om han ville mødes med sine gamle elever paa skolen, og da han sagde nej til indbydelsen, spurgte de om modets plan kunne lægges saaledes, at der kunne blive lejlighed til for de elever, der ønskede det, at tage en samlet tur ud for at hilse paa Søndergaard, hvilket jeg ogsaa sagde ja til.

April maaned brugte jeg til at finde rede paa skolens økonomi. Mine opdagelser der var ikke lystelige, et laan paa 10,000 kr. var opsagt, uden at bestyrelsen vidste noget derom, og at skolen, hvis det ikke inden en meget snæver tidsfrist blev udbetalt, ville blive stillet til tvangsauktion. Det var jo at opdage, at vi havde rejst vore telt-pæle nær ved en vulkan. Nu lyder 10,000 kr. ikke af meget; men for husmandsbevægelsen og skolen den gang, synes det at være over evne at skaffe dem.

Saa snart det var endelig fastslaaet, at jeg skulle lède skolen, tog

jeg ud og talte med de af lærerne, der kunne tænkes at blive ved skolen. Pallesen var konsulent for husmandsforeningerne og skulle som saadan tillige være lærer ved skolen, jeg aftalte saa med ham at overtage overlødsen af skolens landbrug med Niels Rasmussen som bestyrer. De praktiske sommerlæringerne sorterede ligeledes under Pallesen og lige saa foreningens forsøgsvirksomhed. Engel lovede at blive om sommeren. Munkegaard blev antaget som konsulent og lærer. Britta Bensen blev antaget som gymnastik- og haandarbejds lærerinde, og saaledes rustede modtog vi 3. maj 25 unge piger som elever for sommeren. Pastor P. E. Benson og jeg talte ved det offentlige aabningsmøde, som var meget godt besøgt. Gymnastiksalen som var smukt pyntet, Munkegaard og min kones værk, var fyldt til sidste plads. Jeg bød velkommen og talte ud fra det gamle ord: Lykken hun er en underlig trold, gækker saa mangen fold.

I anledning af sendemandsmødet d. 26. maj skriver Fyns Venstreblad: »I Fyns forsamlingshus bliver der i dag livligt rykind af fynske husmænd, der samles til det aarlige sendemandsmøde. — Der har staaet stort gny om den fynske husmandsbevægelse i den

senere tid, meget støv er hvirvlet op og mange haarde ord er talt og skrevet mand og mand imellem«. Ja, det kunne der med særdeles god grund skrives af bladet, det var saavist ikke med hyggefønelser, jeg havde læst bladene i dagene forud for sendemandsmødet, og bedre blev det ikke for mig at overvære sendemandsmødet. Først en debat om foreningens ledelse, som førte til at hele den daværende bestyrelse med formanden, Emil Rasmussen, i spidsen nedlagde deres mandater og nægtede at modtage genvalg, og opgør med den afgaaede forstander, der virkede paa mig, saa jeg i følge »Fyns Venstreblad«s referat udtalte:

Forstander Nielsen-Svinning beklagede stærkt de forhold, der var kommet frem under de to indlederes foredrag, og tilføjede: »Efter det bifald, der her blev hr. Søndergaard til del, ser det jo næsten ud, som om det ikke var hr. Søndergaard, der burde have været gaaet, men bestyrelsen. Jeg er bange for, at hvis der vedblivende skal hvirvles saa meget støv op, saa kan det tilsidst blive tilstrækkeligt til at kvæle husmandsskolen. (Hørt). Havde jeg paa forhaand været klar over disse forhold, som nu er kommen for en dag, er det et spørgsmaal, om jeg var taget herover, og

maaske er det bedst, at jeg nu overvejer, om jeg ikke efter dette bør gaa igen«.

De fleste af den bestyrelse, som havde antaget mig som forstander, havde tillige været medlemmer af samvirksomhedens bestyrelse, saa det havde ikke bekymret mig, at jeg skulle samarbejde med begge disse bestyrelser. De lærere, der tillige var konsulenter, var antagne af samvirksomheden. Efter sendemandsmødet var denne bestyrelse helt nye folk, og Emil Rasmussen maatte træde tilbage for at give plads for Johannes Hansen, som formand for ogsaa skolens bestyrelse, da han paa sendemandsmødet var valgt til formand for husmandsforeningerne. Jeg skulle have holdt et foredrag ved sendemandsmødet, men tiden til foredraget druknede i det uhyggelige opgør, og jeg gik derfor, da man gik over til forhandlingerne om valg af bestyrelse. Min kone var meget spændt paa, hvordan sendemandsmødet var forløbet, og jeg maatte sige, at det var gaaet saa daarligt, som det vel kunne, set fra vor stilling her ved skolen. Som vi mistrøstige sad og drøftede den foreliggende mørke og truende situation, ringede det, og vi gik ned til det fælles aftenbord, og da vi saa de mange venlige ansigter smile os kærligt i møde, trykkede vi i

stilhed hinandens haand og uden et ord var det vedtaget mellem os: »Vi gir ikke op«.

Midt under aftenmaaltidet kom der bud ned til os i spisestuen i kælderens, at der oppe i min stue var nogle mænd, der ville tale med os. Det var den nye bestyrelse, der meget indtrængende bad os om at fortsætte arbejdet, de skulle nok støtte, saa vi kunne komme gennem vanskeligheder.

Saavidt var stormen stillet af for denne gang; men saa kom valget i Verningekredsen, hvor baade skole og vælgermøder skulle passes paa samme tid. Jeg var meget haardt medtaget, da valget var forbi, og nu stod elevmødet for døren. Vi var alle enige om at gøre det saa hjemligt og festligt for skolens tidligere elever, som det var os muligt. Formanden for tyendeforbundet, Oluf Andersen, Kvanløse, har i elevbladet en meget venlig artikel om mødet. Der var 150 gl. elever til mødet, trods øsende regn.

Han skriver: »Paa selve skolen er der kun foretaget en lille forandring i forstanderens lejlighed, der er lavet et værelse til, og som følge deraf er der blevet mere plads. Forstander Nielsen-Svining og hans hustru vil nemlig i deres private lejlighed samles med eleverne en gang om ugen til sang, oplæsning og leg. En saadan hyg-

gelig og fornøjelige aften havde vi lørdag aften. Den unge og evnerige lærerinde frk. Benzon spillede et par musiknumre, og sluttelig sang hun med humør og virkelig talent nogle smaavisers, som høstede vel- fortjent bifald. Foruden dette var der en lille overraskelse til os. Al- len ude i den lille skov ved skolen var nemlig oplyst af kulørte lam- per og lys. — Om søndagen blev der holdt tre foredrag, hvoraf jeg med et par ord vil dvæle lidt ved Nielsen-Svinnings. Han talte om ungdomsskolens opgaver og betyd- ning og udtalte bl. a.: »Husmands- skolens er dobbel, den skal foruden at være en fagskole tillige ogsaa være en skole for aandelig paavirk- ning. Der gives mange døde kund- skaber, dem vil vi lade ligge og kun arbejde med de ting, som vi har brug for. Vi vil lære eleverne at blive dygtige mennesker, der kan fylde en plads ude i livet. De skal lære, at livet er mere end at arbejde, faa mad og saa sove. Den menneskelige sjæls higen gaar fremad og opad, og denne vort sjælelivs dybeste drift skal ogsaa have sin næring«.

En anden tidligere elev skriver bl. a.: »Vi maa sikkert alle indrøm- me, at den modtagelse, vi fik var blændende, ja glimrende, og at dømme efter selve bygningens ud- seende gaar det godt med skolen udadtil. — Polituren er i orden.

Hvordan det staar til med den in- dre styrelse, er det jo vanskeligere for os at dømme om; men lad os haabe, at den venlighed og imøde- kommenhed, der vist os af det nye forstanderpar, var ærlig ment«.

Dette var jo at blive sat paa an- klagebænken som mistænkte for hyklari.

I samme nr. af bladet er der en tredie, som er meget utilfreds med, at der ikke paa den kommende vin- terskole skal være fællesskole for karle og piger, og helt til paaske- numret 1912 holder utilfredsheden med den nye ledelse af skolen sig.

En tidligere elev skriver bl. a.: »Men nu maa jeg sige, at det er med sorg og vemod, jeg ser denne saa herlige, jævne og frisindede skole omdannes til en religionsan- stalt eller med andre ord omdannes til almindelig højskole. Det er med vemod jeg ser husmændenes første og eneste skole skal gaa i højskoler- nes gænge«.

I paaskenummeret 12 begynder vinden heldigvis at blæse fra en anden kant. To af denne vinters elever, en landmand og en haand- værker, forsvarer skolens nuværen- de form for arbejdet.

Hans Sørensen skriver bl. a.: »Som nævnt er det jo første aar, at der afholdes haandværkerkursus for unge haandværkere paa skolen. Enkelte mener, at haandværker- og husmandsskole ikke hører sam-

men; dette er forkert, thi man skal dog huske, at haandværkere og vordende husmænd i sociale og aandelige sager har samme interesser. Baade landarbejdere og haandværkere er jo for det meste udgaaet fra de samme hjem paa landet, fra underklassens. Og derfor mener jeg, at unge mennesker, hvad enten det er landarbejdere eller haandværkere, der vil søge en skole, absolut har hjemme og bør arbejde sammen paa denne, der er rejst af husmændene med det for øje at være medvirkende til at højne de sociale forhold. — I vinter har man sikkert alle haft den fornemmelse, at den nye slags fælles-skole har været til gavn for os alle og ikke til skade for nogen. Vi faa haandværkere (9), der har været her, har følt os fuldstændig hjemme blandt landmændene, som sikkert ligeledes har følt dem et med haandværkerne. Forstaaelsen af hinanden og de fælles interesser har vokset saaledes, at vi er bleven klar over, at en husmandsskole ikke alene er en skole, hvor man uddanner husmænd, men ogsaa en skole, hvor haandværkere, udgaaet som de er fra husmandshjem, og ogsaa kan søge til og faa deres teoretiske uddannelse; — thi fællesfagene paa skolen er kun dem, der har almen interesse, og de faglige fag faar haandværkerne der i lige saa fuld udstrækning som paa enhver anden haandværkerskole.»

Brandt Nielsen skriver bl. a.: Den 3. november mødte jeg saa som elev her tillige med godt et halvt hundrede andre unge mennesker, og vi fik en hjertelig modtagelse af forstanderen og hans kone og det hele gjorde saadan et godt indtryk; alting var saa jævnt og ligefrem, saa jeg følte, at det ville ikke vare længe, inden vi ville føle os hjemme her.

Dagen efter begyndte vi saa med liv og lyst paa skolearbejdet, og den ligefremme og kammeratlige maade, som lærerne tog det paa, gjorde, at vi snart blev godt kendte og med fortrolighed kunne henvende os til dem, naar der var noget, som laa os paa hjerte. Indtil jul var det hovedsageligt de alm. højskolefag, der blev undervist i, og vi havde da forstanderen, som holdt et foredrag hver morgen og saa desuden havde sundhedslære, fysik og læsning, hvorunder han saa fortalte om de store danske digtere og forfattere, efterhaanden som vi kom til at læse om dem. Foverskov havde mundtlig og skriftlig dansk med os foruden, at han holdt en del foredrag om aftenen.

Pallesen havde landbrugsfagene, Munkegaard havebruget og Alfred Simonsen fra Roskilde var gymnastiklærer. En aften om ugen havde vi geografiske foredrag med lysbilleder af forstanderen. En aften om ugen var her møde med

fremmede foredragsholdere, og en aften om ugen holdt vi saa diskussionsmøde og efter forhandlingen blev en avis, som vi udgav, læst op. Desuden var vi skiftevis i besøg hos lærerne en gang hveranden uge, hvor vi saa legede og sang. Og engang imellem fik vi os en lille svingom i gymnastiksalen. Efter jul fik vi saa noget mere landbrug, hvorfor vi fik en landbrugskandidat til, lærer Sørensen. Forstanderen fik saa verdenshistorie og samfundslære med os i stedet for fysik og sundhedslære.

I januar var her et 14 dages kursus for mænd og kvinder med 28 deltagere. I februar var her et 8 dages kursus for mænd med 25 deltagere. Nu i marts er her 14 dages socialt kursus med 15 mænd og kvinder.

Under de korte kursus medvirker desuden lærerinderne fru Kathrine Thisted og Dagny Mortensen samt konsulent Stenbæk og biavllærer Jacobsen. Disse kursus er meget lærerige og interessante, ikke mindst for os. — En landmand kan ikke nøjes med højskolelagene alene, men de kan sandelig heller ikke undvære dem. — Nu er vi snart færdige med vort skoleophold her, og jeg vil med glæde kunne se tilbage paa denne tid, som har været noget af det bedste og rigeste, jeg har oplevet, og hvorfra jeg har saa mange lyse minder«.

Jeg har her gengivet lidt af, hvad to af vinterens elever skrev, medens de endnu var paa skolen. Paa min 80 aarsdag fik jeg brev fra en elev fra samme vinter, der supplerer de to andre, og som jeg derfor gengiver brudstykker af:

»Det var i aaret 1911—12, jeg hele 12 maaneder havde den oplevelse at være elev paa husmandsskolen, og det ved jeg, hvad der end kan være gjort af ret eller galt, aaret 1911—12 ville jeg ikke undvære eller fortryde. Tiden derude staar stadig som en straalerglans i min erindring. Dagenes smaaepisoder derude, foredragene, De holdt for os, der aandeligt gjorde det højere til loftet og videre mellem væggene, end vi var vante til, den festlige stemning ved bordene om middagen, hvor De og Deres hustru paa saa straalende maade satte »kulør paa suppen« — næsten med vemod mindes jeg vort første »folketingsvalg«, som vi med idealisme og begejstring gik op i med det resultat, at bornholmeren Brandt Nielsen besejrede Jens Sørensen (indenrigsminister Smørum) — næsten hver dag bød paa sin særlige kolorit. Morten Eskesen sang for os kæmpeviser, Skjoldborg talte om sine digte, Aakjær tordnede ud over os: Hvor der ikke er vej, hugger vi os vej. Kunstneren Bellacine tryllede for os en dag, jeg husker, han tryllede et korset op af min lomme. Minderne strømmer frem

fra deres lønlige kildespring. Fra sommerens ophold, hvor jeg kørte en del i byen, husker jeg bl. a. ture med den lille hest og ponyvognen, naar jeg skulle enten hente eller bringe Dem og fruene til Odense. Her paa eftersommeren fik jeg den tanke at benytte lejligheden til at faa et kontrollkursus, hvilket den ellers saa elskelige Pallesen ikke mente kunne lade sig gøre, absolut ikke. Det var slemt, meget slemt; men saa dristede jeg mig en dag til at banke paa hos forstanderen, og saa kunne det nok ordnes alligevel, ligesom saa meget andet, naar det stod til Dem. Pallesen »skumlede« lidt, men det laa jo ikke til ham ret længe ad gangen«.

Tak for brevet, Herman Larsen, ja, hvor havde vi det godt sammen med jer elever, det bar jo over de store vanskeligheder, der ude fra stadig truende taarnede sig op mod vor eksistens paa skolen, og efter syv indre rige aar i samliv med elever og kursusdeltagere og frugtbart samarbejde med lærere og lærerinder tvang os bort.

I Paaskeumret 12 altsaa efter et aars virke paa skolen, skriver jeg: »Hvorledes staar det til paa vor skole, spørger baade husmændene og skolens elever. Nu lysner det, nu er forholdene ved fuldt ud at være stabile, nu kan der trygt arbejdes videre frem baade i den og anden henseende. Og videre

frem skal vi paa alle omraader.

Det, der endnu mangler med aktietegning, skal fuldføres, og det, der endnu mangler i tilslutning, skal vindes, og hvad der endnu paa forskellige omraader af skolens arbejde er fremtidsdrømme eller ønsker, skal blive virkelighed.

Allz vi, der forstaar, at denne skole har sin berettigede og nødvendige plads i rækken af de danske højskoler og landbrugsskoler som en efter tidens vilkaar udformet skoleform, hvor der ikke slaas af paa kravene, men hvor der tværtimod stilles større krav end tidligere, idet vi lader den almindelige udvikling og den specielle faguddannelse gaa haand i haand i det daglige arbejde, vi vil ogsaa forstaa, hvilken betydning dens fremgang og trivsel baade indad og udadtil vil have for de brede folkelag, baade for de unge og de ældre, blandt hvilke denne skole mere end nogen anden har sin gerning.

Det glæder os derfor nu at kunne meddele, at de truende skyer, som der ved elevmødet maatte peges paa, nu er ved at fordele sig. Obligationen, der var opsagt, er nu ved at gaa over paa anden haand, saa den kan blive staaende.

Et øjeblik saa det ud, som de sorte skyer skulle falde over os med lyn og torden og undergang. Aflandbrugslotteriets overskud har

skolen hidtil faaet 8000 til 2000 i aarligt tilskud. Dette glipper nu ganske, idet lotteriet har under-skud.

Aktietegningen havde heller ikke givet det udbytte, som der var ventet, alt saa derfor saa nogenlunde haabløst ud.

Efter et par søvnløse nætter fik vi dog udtænkt en plan, som kunne redde skolen.

Det lykkedes ved at faa tegnet garanti for eventuelt driftsunder-skud i de første 5 aar. Denne garanti skulle helst være paa 4000 kr. men er dog gyldig, naar der er tegnet mindst 2000 kr. aarlig i 5 aar. Der er nu tegnet ca. 3000 kr., og tegningen vil blive fortsat. Sammen med skolens faste lærere tegnede vi os for en betydelig del af garantien. Som forudsætning for denne garanti forlangtes det, at skoles drift kun skulle forrente 70,000 kr. Dette opnaaedes ogsaa for nogle dage siden ved et møde med skolens kautionister saaledes, at de klarer forrentningen af den overskydende gæld, og man gennem aktietegningen arbejder paa at afdrage gælden. Nu kan vi alt-saa drage pusten og med frisk mod tage fat paa arbejdet; det har vi iøvrigt gjort til trods for vanskelighederne.

Her har paa det nærmeste været fuldt hus i vinter. Da vi begyndte

efter jul, var her 60 elever og 25 kursusedlagere. Haandværkerafdelingen er ledet af bygmester Vinkel, og der har været 9 elever.

Det var saa det første husmands-skoleaar med vanskeligheder og gryende fremtidsforhaabninger. Aaret havde ogsaa paa anden maade været svært. Da vi flyttede herover, var min kone meget svag, lige udskrevet fra hospitalet efter en farlig operation og med lægeraad om at leve under meget rolige forhold (Basedow), efter den urolige forsommer maatte hun ligge paa Skodsborg sanatorium til lysbehandling om eftersommeren, det gik saa nogenlunde godt til lidt efter jul, hun blev da raadet til en rejse til Italien, hvor bjergluften i en bestemt egn skulle have en helbredende indflydelse paa hendes sygdom, og vi fulgte raadet, og det virkede til at standse sygdommen, selv om det ikke førte til fuldstændig helbredelse. Da jeg skrev artiklen til elevbladet, var hun døde, og jeg havde lige faaet et opmuntrende brev om, at hun havde det meget bedre og nu snart kom hjem og kunne hjælpe mig med arbejdet paa skolen, det havde ogsaa været en svær opgave at skulle være baade mor og far for vore tre smaapiger og samtidig lede baade skolen og alt det huslige; men trods alt, jeg syntes det lysnede.

Husmandsskolen II.

Den 22. februar 1912 skriver jeg til min kone i Italien: »Mødet i gaar gik meget godt. Sagen er nu ført til protokols, og der er ogsaa taget godt fat paa arbejdet med at faa orden paa pengesagerne, en af bestyrelsen havde paa en dag tegnet 100 aktier (a 5 kr.). Nu skaffes der kautionister til andenprioriteten, og aktierne bruges til klatgæld og til afløsning. Den 13. marts skal vi have et møde med alle kautionisterne, hvor en overenskomst skal træffes med dem. Formanden anmodede mig om at føre forhandlingerne med dem paa bestyrelsens vegne. Jeg skal garantere for rentningen af de 70,000 kr.«.

Der havde i aarets løb været mange forhandlinger om skolens økonomi. Jeg var kommet dertil under den forudsætning, at min kone og jeg skulle tilsammen have 3000 kr. og fri bolig. Min kone skulle undervise i haandarbejde. Min kone fik saa bestemte beløb pr elev og pr. kursusedtager + brændsel. I 1914 var det kommet op paa 28 kr. maanedligt pr. elev og lidt mere for kursusedtagere; men da Landbrugslotteriets tilskud udeblev, var der underskud i kassen og bestyrelsen saa ingen udvej til at betale mig nogen løn, tværtimod maatte jeg skaffe mig en privat kassekredit paa 5000 kr. for at holde skolen gaende. Noget

hen paa sommeren fik jeg 25,000 kr. udbetalt af købesummen for hedearealerne, jeg havde ikke kunnet regne med at faa dem udbetalt før om nogle aar. Nogle af bestyrelsen kom da til mig og foreslog, at jeg skulle købe skolen, jeg sagde: »Nej, jeg har tænkt meget paa at købe min egen skole, ikke mindst under disse forvirrede forhold; men denne skole kunne jeg aldrig tænke paa at købe, den er rejst som husmandsbevægelsens egen skole, og deri har den baade sin styrke og sin svaghed, svaghed, fordi husmændene endnu ikke forstaar værdien af en saadan skole«.

Jeg havde ved samme tid sagt nej til et godt tilbud om en skole. Birkedal Nielsen var kørt fast med Sofienberg v. Nyborg. Et byraadsmedlem fra Nyborg havde meddelt mig, at den kunne købes meget billigt, og at byen ville yde betydelig støtte, hvis jeg ville købe den. Jeg svarede hertil, at jeg ville gøre mit yderste for at faa husmandsskolen til at gaa og ikke paa dette tidspunkt træffe nogen anden afgørelse.

Jeg foreslog saa den ordning at sagerne, som jeg tidligere har omtalt, og fik tegnet den nævnte driftsgaranti paa henimod 3000 kr. Foruden renter af 70,000 kr. skulle jeg svare afgifterne til Odense by for jorden, skatter o. s. v. Jeg skulle

have statstilskudet, amtstilskudene, Svendborg amt havde forøvrigt strøget sit tilskud, fordi der var uro om skolen, samt eventuelt tilskud fra landbrugslotteriet, af dette skulle, hvad der blev over 1800 kr., bruges til afdrag paa den gæld, som kautionisterne nu maatte forrente.

Nogle dage ind i april satte Faverskov, Pallesen og jeg os sammen om et bord oppe i min stue og gav os i lag med opgørelsen af det forløbne aars regnskab. Det gav et betydeligt underskud. Vi trængte indbetalte saa vor tegnede del af driftsgarantien, og efter at skolens bestyrelse havde revideret og godkendt regnskabet, gik jeg ud for at opkræve beløbene hos garantierne uden for lærerkredsen, min kone betalte sin andel. Kostpengene raadede hun jo over. De to første garantier, jeg kom til, betalte deres andel og bemærkede. »Ja, dette er endda mindre, end vi havde ventet«. Der blev nemlig ikke opkrævet fuld andel.

De næste gjorde indvendinger, at underskudet ikke alt var reelt underskud, der var blandt andet indkøbt mere køkkeninventar end nødvendigt til vedligeholdelse, overfor denne smaalighed gav jeg op, standsede opkrævningen, dækkede underskudet og gav mig i lag med at drive skolen for egen regning og risiko.

Et aar efter skriver min kone om det forløbne aar bl. a.: »Vi har i vinter prøvet at have for lidt plads, idet her paa samme tid var 86 elever og 43 kursusdeltagere. Vi havde før jul og juleferien lavet om, saa vi havde plads til 16 mere end tidligere. — Vi har maattet anskaffe sengetøj, saa kursusdeltagerne ikke behøver at medbringe det. Ønsket herom trængte sig meget stærkt paa, og samtidig har vi maattet anskaffe en del nye senge, og disse er med fjedermadrasser, et hensyn til de mange ældre, som kommer paa kursus. Vi har yderligere haft en anden meget stor bekostning i vinter. Varmekedlen var begyndt at brænde itu, saa vi gik i stadig angst for, at vi en dag skulle staa uden varme. I juleferien maatte vi have den fornyet«.

Jeg maa her tilføje lidt kommentarer til min kones aarsberetning til elevbladet. Alt, hvad her var kostet af senge, sengetøj, nye værelser o. s. v., maatte jeg betale ud af aarets driftindtægter, og saa kritiserede man mig bagefter for, at jeg lavede underskud, som jeg selv betalte, og skolen fremtidig nød godt af i mange aar. Den eneste, der i den anledning ydede mig lidt anerkendelse, var Jakob Lange. Da vi en sommerferie i Kertemind skulle have hjemstavnskursus med 160 deltagere, henvendte jeg mig til Lange om at laane sen-

geløj og senge. Ja, det manglede bare, at De ikke skulle det, sagde han: De har jo selv betalt det.

Bortset fra udgifterne derved, saa var vi lykkelige og glade over den store tilgang til skolen, der blev arbejdet med liv og lyst, og der var feststemning over dagliglivet, ikke blot ved særlige festlige lejligheder, som da der kom 2000 paa endagsrejse.

I Paaskenummeret 1913 skriver Pallesen: »Nyheder fra skolen. Til erstatning for den jord, som frugttræforsøgene har berøvet os, har skolen købt et areal paa ca. 16 tdr. land, som ligger mellem Bogensebanen og Aaløkkeskoven. Prisen er ca. 1250 kr. pr. td. ld., der er 12 tdr. ld. eng og ca. 4. tdr. ld. agerjord af udmærket beskaffenhed«.

Ja, vi havde købt jorden; men vi fik den ikke. Da vi kom til sagføreren, fik han bestyrelsen til at opgive handeløen, og da Pallesen og jeg forsøgte at købe den til os selv, var den solgt til et konsortium, som solgte villagrunde, og vi maatte køre videre med et jordfattigt landbrug.

Vi havde i vinteren 1912—13 haft 5 norske landbrugskandidater paa kursus. De var antaget af det norske landbrugministerium som konsulenter for smaabrugere i hver sin del af Norge. Da en af dem Svindtland, hørte, at der var mulighed for, at vi i april kom til

Norge, maatte vi love at komme i besøg hos ham, og jeg skulle saa holde et foredrag om husmandsbevægelsen i Danmark. Norgesrejsen blev paabegyndt lidt før paaske. Min gode norske ven, højskolebestyrer Kvale, havde bedt mig om at tale ved afslutningsfesten paa hans skole i Sæterdalen. Da min kone og jeg pr. skib kom til Kristianssand, stod Kvale og tog imod os: »Ja, vi har nogle timer til raadighed, før toget gaar hjem til os, men jeg har lovet Deres mand til et møde her i byen«, sagde han til min kone.

Mødet var en norsk afholdskongres, hvor jeg bl. a. gjorde bekendtskab med dr. Scharffenberg fra Oslo, jeg bragte en hilsen fra den danske afholdsbevægelse og maatte love paa tilbagevæjen fra Sæterdalen at holde et foredrag. Det gjorde jeg saa. Paa den videre rejse til Oslo rejste vi sammen med dr. Scharffenberg, og vi lovede at besøge ham andenpaaskedags aften. Vi havde en indbydelse til besøg paa Aulestad.

Erling Bjørnson havde i sommeren 1912 haft et par af vore vinter elever som hjælpere og takket mig for dem og indbudt os til Aulestad første gang, vi kom til Norge. Efter en eftermiddags og nats ophold i Oslo rejste vi videre nordpaa med jernbanen til station Trættan som jeg paa kortet skønnede laa nær-

mest ved Aulestad. At den laa nærmest, var rigtigt nok; men der var bare ingen rigtig vej derover; der var kun en meget lidt fremkommelig bjergvej. Efter lange drøftelser var der en slædeskys, der indlod sig paa at befordre os derover.

Det var herligt solskin over de hvide snemarker, der var meterhøje snedriver med smalle slædespor over, og det truede jævnlige med en væltetur i den dybe sne; men frem kom vi da. Det var blevet aften, og Bjørnson var ikke hjemme før næste morgen. Vi tog saa ind paa hotellet, og da jeg vidste, at Bransager holdt kur deroppe, gik vi en tur for at hilse paa ham, men da vi kom i nærheden at huset, saa vi, at han var ved at gaa i seng og saa opsatte vi besøget til næste dag. Det blev desværre meget kort; thi paa hotellet laa der om morgenen en indbydelse til frokost hos Bjørnsons.

Vi blev meget venligt modtaget af ham og hans danskfødte frue. Hun beklagede, at hun maatte servere noget mindre godt smør, hun maatte købe det ude hos bønderne. »Ja, men De har da mange køer selv«, udbrød jeg. »Min mand vil ha' al vor egen mælk af baade køer og geder til myseost, som han sælger til Amerika som Aulestadost, hver ost er indpakket med et billed af Aulestad«, oplyste hun.

Der var en dejlig varme i hele huset fra et lille vandfald med turbine og dynamo. Det var jo noget usædvanligt paa den tid. Under samtalen ved bordet blev der talt om vor videre rejseplan, og jeg nævnte bl. a., at vi skulle besøge Lars Eskeland paa Voss, men da blev Erling Bjørnson meget sint i hu. »Den maalstræber!« udbrød han. Fruen tyssede lidt paa ham, og vi lod det emne ligge.

Vi skulle videre derfra til Lillehammer, og fru Bjørnson ringede og bestilte plads til os, og da vi ville opholde os der paaskedag, udbrød hun: »Saa bestiller jeg ryper til Dem, De faar dem ingen steder bedre end paa det hotel«.

De var virkelig ekstra, men vi trængte ogsaa haardt til noget den aften; thi vi havde været ude paa en meget anstrengende fjeldtur op forbi nogle store vandfald. Henimod aften var stien blevet saa glat, at vi ikke kunne gaa paa den, og vi maatte rutsche ned.

Anden paaskedag kom vi tilbage til Oslo og op til dr. Scharffenberg. Jeg skriver op, thi sporvognen gik stadigt opad og saa stejlt, saa den gik meget langsomt. Vi tog med saa langt, som sporvognen gik, og lidt længere op ad gaden i en villa boede Scharffenberg. Vi havde en meget interessant og hyggelig aften; men da vi skulle tilbage til hotellet, var det blevet snefog. Der blev den nat togstandsning paa

den bane, som vi næste morgen skulle med, og toget blev hele dagen forsinket, saa vi ikke naaede Voss før mørk aften. Ved Finse mødte der os uhygge fra nattens snestorm. Paasketurister, der var larene vild og frosset ihjel, blev ført ind i togets pakvogn.

Vi blev hjertelig modtaget af Lars Eskeland og hans kone, der havde opgivet at vente paa toget den aften. De foreslog os at lægge den videre rejse, saa vi næste søndag kunne være med til deres datters konfirmation. Vi maatte saa rejse næste morgen til Bergen, hvor vi maatte vente et par dage paa skibslejlighed til Varaldsø uden i Hardangerfjorden. Vi saa os godt om i byen og den nærmeste omegn og havde en meget munter aften i Ole Buhls teater. Det var en parodi paa Zeus' familieliv.

Det var en meget lille rutebaad, der gik indenskærs til Hardangerfjord, saa der var ingen anledning til søsyge, vi nød sejladsen gennem den smalle fjord, hvor fjeldene mange steder rejste sig stejlt op fra fjordens vande, og adskillige steder styrtede vandfald fra den øverste fjeldrand lodret ned i fjorden. Baaden lagde til ved en meget primitiv landingsplads paa øen, og Svinthland stod der og bød os hjertelig velkommen. Vi blev her et par dage, og den ene aften holdt jeg foredrag i skolen Gaardspladsen var meget solid, det

var det nøgne grundfjeld. Der var ikke kørevej, men kun ridestier. Præsten boede inde paa fastlandet og kom over med baad og blev hentet med ridehest. Vi spadserede sammen med vor vært. Det var smaa med baade opdyrket og opdyrkeligt land. Svinthland havde kun 2 køer og en hest og en hel del geder. Han levede mere af skovbrug, han havde med meget stort besvær indvundet et meget lille stykke eng dette aar, ca. 1000 kvadratalen.

Fjeldet var stærkt skraanende, saa jorden ved tøbrud ville skridde ned, for at hindre dette havde han et stykke nede paa skraaningerne bygget en solid kampestensmur og fyldt op med smaasten bag muren, saa der blev en næsten jævn flade, og saa havde han hentet jord i skoven og lagt oven paa, saa nu kunne han saa græs og senere kunne han vande det fra en lille bæk, der løb forbi. Da jeg saa denne lille eng, sagde jeg: »Hvor vi er rige i Danmark«.

Vi havde lovet Lars Eskelands at være hos dem lørdag aften, og da det ikke kunne passe med skibslejlighed at komme om ad Bergen, tog vi med en lille fjordbaad næsten ind til det inderste af Hardangerfjord og fik skyds over fjældet til Voss. Det var en herlig tur; men paa et stykke af vejen var den ret nervepirrende for mig, min kone anede ikke, hvad der gik

for sig, og det mest nervepirrende var at klare det, saa hun ikke opdagede noget. Vi kørte paa en vej, der paa dette sted var sprængt ind i fjeldet. Oven over hang fjeldet ud over vore hoveder; men der var ikke noget, der tydede paa, at der var klippestykker, der havde isinde at dumpe ned i hovedet paa os. Ved siden af vejen var der en dyb afgrund; men den kunne vi jo hold øjnene fra og derved undgaa at føle svimmelhed. Min kone og jeg sad ved siden af hinanden, og køresvenden stod bag os og holdt tømme over os eller imellem os. Vejen var paa dette sted meget stejl opad, og vi mærkede nok, at køresvenden lige saa stille gled af og skubbede paa Kariolen. Dette ville allerede have gjort mine koner forskrækket; men nu blev han staaende og lod hesten spadsere videre med os. Tømmen laa mellem min kone og mig, og jeg turde ikke gribe den; thi saa ville min kone opdage det og i forskrækkelse gribe min arm. Ved det mindste ryk ville hesten standse, og hvis den rykkede det mindste baglæns, saa havde vi stor sandsynlighed for at styrte ned. Jeg lod tømme ligge og hesten gaa som den ville og gjorde min kone opmærksom paa et eller andet længere fremme paa vejen, og imens kom kørekariolen igen, og vi kom vel til Voss.

Dagen efter havde vi en festlig dag der hos vore gode venner. Vi

tog saa videre til Oslo, og der laa paa hotellet en middagsindbydelse fra det norske landbrugsministerium. Sekretæren for Norges Vel ville vise os rundt paa Bygdø og repræsentere ministeriet ved middagen, han havde besøgt os den første dag, vi var paa husmandsskolen og drukket en kop kaffe serveret paa en pakkasse, og der blev nu kvitteret med en stilfuld middag.

Saa gik rejsen med tog til København, og der skiltes vore veje, min kone tog hjem for at ordne alt til modtagelsen af eleverne 3. maj, og jeg tog til Hasleveggen for at holde foredrag og derfra videre ud i landet.

3. maj begyndte vi sommerskolen med 40 elever. Af vinterskoleens 86 elever var de 24 haandværkere, hvoraf 10 aflagde svendeprove, og da kursusdeltagernes antal ogsaa var øget, saa kunne der meldes skolemæssig fremgang over det hele; vi saa derfor med godt mod fremtiden imøde.

Denne sommer blev for mig en rejsesommer, jeg var to gange i Norge og sammen med kone og datter i Tyskland og det daværende Østrig. Ved midsommertid var jeg indbudt til at tale paa Ejdsvold højskole ved stiftelse af en landsorganisation for norske smaabrugere. Det var et festligt møde, og ved midnatstid læste jeg ud i gaarden om det andet ministerium

Zahles dannelse og glædede mig over, at min gode ven Kristjan Pedersen var blevet landbrugsminister.

Dagen efter havde vi i straalende solskinsvejr en udflugt til Salen, hvor den norske grundlov var blevet udformet og vedtaget. Kustoden fortalte historier fra denne periode uden garanti for, at det fortalte var virkelig historie. Han fortalte, at der var to aarsager til, at grundloven var blevet færdig paa saa kort tid: Den første aarsag fandtes i Salens udsmykning med granpynt, efter kort tids forløb dryssede tørre grannaale ned over hovederne og ned mellem tøjet og huden paa grundlovgiverne, saa det var dem en daglig pestilens at opholde sig i salen, og derfor gjorde de deres indlæg korte eller frafaldt ordet for at slippe ud snarest mulig. Den anden aarsag var, at de sultede (det sidste er historisk rigtigt), de maatte leve af klipfisk og spædekalkvekød næsten uden brød og kartofler. De fik kvalme bare ved at høre ordet kalkvekød. Der var stor jubel, naar de efter tur fik lejlighed til at spise oksekød med kartofler ved kongens taffel. De hængte godt i og fik formet datidens mest frisinde grundlov.

Først i september var der nordisk højskolemøde paa Voss højskole hos Lars Eskeland. Der var 3 finner, 2 svenskere, 1 svejtser, 40

nordmænd og 110 danske. Der blev holdt en række udmærkede foredrag; jeg skriver bl. a. hjem: »Begtrup holdt i dag et foredrag, som er det bedste, jeg har hørt Begtrup holde med alt det dybeste og bedste, som Begtrup kan give«.

Der blev ført adskillige forhandlinger bl. a. om det skulle være saakaldte rene højskoler, eller om der maatte gives eleverne vejledning i landbrug, haandværk og husholdning. Jeg gik selvfølgelig ind for det sidste med tilslutning fra nordmændene og modstand fra en del danske større skoler. Ligeledes havde vi forhandling om 3 eller 5 maaneders pigeskole, jeg gik stærkt ind for 5 maaneders og hævdede, at saa kunne der godt gives husholdningsundervisning, thi vore elever fik adskillig mere højskoleundervisning end paa et 3 maaneders kursus, og saa fik de 2 maaneders mere højskoleliv, og dette var hovedsagen ved et højskoleophold.

Alfred Povlsen stillede mig under forhandlingen en række spørgsmaal om 5 maaneders sommerskole, hvor jeg, som han sagde, var den eneste erfarne mand. Nordmændene havde nok 5 maaneders pigeskole, men det var om vinteren. Han spurgte bl. a. om, hvor stor en procent af det samlede antal, der fortsatte efter 14 dages sommerferie. Jeg svarede mindst 1/2%. Der faldt under forhandlingen

en kritisk bemærkning om, at naar jeg var saa ivrig for 5 maaneders skole, saa burde jeg blive hjemme hos mine elever i stedet for at tage til møde her. Jeg svarede: »Man behøver ikke at bekymre sig paa mine elevers vegne. Min tilstedeværelse er ordnet efter aftale med dem, saa jeg hver dag skriver et brev til dem, som næste dag bliver læst op for dem af min kone og derved lever de med i, hvad jeg oplever her, og hver dag skriver nogle af eleverne til mig, saa jeg, medens jeg er her, faar brev fra alle eleverne. Jeg har nok hørt nogle bemærkninger om de mange indmeldelser, jeg faar; men de fleste breve, jeg har faaet er fra de elever, vi har; men forøvrigt er vi meget glade for udsigterne for vinterskolen, der bliver over 90.«

Der blev efter dette gjort mig en undskyldning for bemærkningen om, at jeg skulle være blevet hjemme hos mine elever.

I aarets høstnummer meddelte jeg, at der er antaget en ny lærer fra november. Ved sommerskolens slutning rejste lærer Foverskov hjem til sine kones gaard i Vendssyssel.

»Den unge dygtige højskoleforstander Olaf Andersen fra Thylands højskole er fra 1. november knyttet som lærer til husmandsskolen. Olaf Andersen er en meget søgt foredragsholder og meget skattet af de unge som lærer.«

Fra da af og til efteraaret 17 havde vi i ham en udmærket medhjælper i højskolearbejdet; medens landbrugslærernes og havebrugslærerens dobbeltstilling kom ti; at volde adskillige vanskeligheder. Det er ikke let at tjene to herrer, som lærere paa skolen og som konsulenter for samvirksomheden; vi maatte en vinter af hensyn hertil lave ny timeplan hver uge, og jeg maatte paa et kursus selv en dag være faglærer.

Paa grund af konsulentvirksomheden havde vi kun fuld og paalidelig støtte i skolearbejdet af Sørensen og Katborg, og det var mere end faglig støtte, det var ogsaa en støtte i højskoleaand. Jeg tænker lidt paa, om husmandsbevægelsens ledere fuldt ud har forstaaet og paaskønnet den store indsats, lærer Sørensens arbejde ved deres skole under tre forstandere har været.

Vor datter, Asta, var konfirmeret dette efteraar, og i stedet for større festlighed ved denne lejlighed havde vi lovet hende en udenlandsrejse sammen med mor og far. Hun glædede sig særlig til, at vi skulle til Wittenberg.

Vi kom til Wittenberg, Dresden og Prag m. m. og kom uden at have tilsigtet det til Leipzig til festen for sejren over Napoleon. Fra den dag var jeg forberedt paa den krig, som kom næste sommer, og som slog grunden væk under min

virksomhed paa Husmandsskolen.

Vinteren 13—14 naaede skolen op paa sit højeste antal vinterelever, 97, og om sommeren 14 havde vi 60 elever. Det var i samme aar, vi havde 800 kursusdeltagere. Det var et næsten overmenneskeligt arbejdspress, jeg var udsat for. Jeg havde ingen medhjælp til at klare den store brevvæksling, hvor kursusdeltager skulle have to a tre breve, og tit skulle de være meget udførlige med forudgaaende opslag i togplaner, saa jeg kunne vejlede dem i rejseruten. Det maatte tit klares med natarbejde i de nætter, hvor jeg ikke var ude paa foredragsrejse. Men alt hvad der vendte indad mod skole og kursus, gik jo med glad travlhed og glæde over fremgangen.

Min strengeste foredragsrejsetid havde jeg i Odensetiden, fordi bl. a. togforbindelserne var saa gode. Vor gode ven og lærer Severin Andersen skriver herom:

• I de mange arbejds og kampens aar har han vinter som sommer fartet landet om til foredrag. Talt om aftenen og rejst om natten.

Jeg mindes, mens vi var paa husmandsskolen ved Odense, at han om vinternætterne kom hjem og gik op ad trappen forbi mit soveværelse kl. 4—5 om morgenen efter at have holdt foredrag om aftenen i Hobro eller Ringkøbing og efter at være rejst med nattoget til Odense og i vinternattens isnende

kulde og ravnsorte mørke at have gaaet fra Odense til Husmandsskolen, da glædede jeg mig over ikke at være i hans sted, og tilfreds puttede jeg mig længer ned i min varme seng, mens den forrejte mand søgte faa timers hvile, inden han skulle ind til elevflokken, der kl. 8 ventede et begejstringsvækkende foredrag af sin forstander.

Og det var ikke en enkelt nat, det gik paa den vis. Det var nat efter nat, aar ind og aar ud.

Foredragsrejserne er et meget omfattende kapitel i mit liv. Mit første foredrag holdt jeg i Højby forsamlingshus i Odsherred. Det var i august maaned i 1892 i min sommerferie fra seminariet. Jeg gengav Bjørnsons indledning til Arné om at klæde fjeldet, og talte saa derudfra. Det var paa en vis maade min programtale for hele mit fremtidige virke i højskolens og dansk folkeligt livs tjeneste indtil denne dag. Mit næste foredrag holdt jeg først i oktober maaned 94 i mit fødesogn, og jeg talte her om digteren Hauch. Mit tredje foredrag holdt jeg i Dommerby ved Skive den dag, da eleverne fra Salling højskole rejste hjem efter vinterskolens slutning 95. Under sommerskolen 95 var jeg 3 gange ude at holde foredrag. I vinteren 95—96 tog min foredragsvirksomhed fart. Paa grund af sygdom maatte jeg den vinter være i mit hjem i Odsherred. Efter jul, da jeg

var blevet nogenlunde rask, holdt jeg tre foredrag i Vig forsamlingshus, hvor jeg fra mit 14. aar til 22. aar havde færdedes sammen med de kammeratr, som nu opfordrede mig til at holde foredrag. I april maaned var jeg rundt i alle Ods herreds forsamlingshuse, hvor jeg talte ud fra Baldersmyten. Efter aaret 96 i oktober holdt jeg foredrag i Skiveegnen, Viborgeggen, Hobroegnen og i Odsherred.

Efter at jeg 1. august havde overtaget den daværende Hadsten ungdomsskole og begyndt opførelsen af Hadsten højskole, drog jeg ud sidst i august eller først i september paa en foredragsrække paa 40 møder, og efter et par dages hvile hjemme paa skolen fortsatte jeg til 3. november, hvor den nye skole blev indviet. Fra november til jul havde skolen kun 3 elever, som jeg sammen med min lærer underviste mest i samtaleform, og tre aftener om ugen var jeg saa ude at holde foredrag i egnens forsamlingshuse og skoler, det sidste især hvor lærerne holdt aftenskole; disse foredrag i aftenskolerne holdt jeg som regel uden noget honorar. De øvrige foredrag blev i de dage honoreret med fra 5 til 10 kr. Jakob Knudsen rejste paa samme tid til de samme takster, og de øvrige vilkaar, hvorunder vi rejste, har han givet en glimrende skildring af i »Jyder«.

Ja vist, kaarene kunne være

strenge nok; men jeg fandt for mit vedkommende i arbejdet med foredragene langt mere glæde end besvær. Der var ikke noget, der hed mødetræthed, fuldt hus baade i forsamlingshusene og skolerne; ja skolerne havde i de første aar min forkærlighed, de var nemlig opvarmede, medens forsamlingshusene var kolde.

Hvor er det herligt at tale til en kreds af interesserede mennesker, der med baade opmærksomhed og eftertanke lytter til den, som taler. Paa min 55-aarige lange foredragsrejse, fra jeg holdt mit første foredrag i Højby i 1892, og til jeg i 1947 i Hadsten holdt mit sidste foredrag, har jeg holdt godt 5000 foredrag rundt om i de ganske land, ja ogsaa til Norge og Sverige gik mine foredragsrejser. I det stillehefte, hvor jeg i efteraaret 95 har skrevet mit foredrag om Grundtvig, har jeg senere opnoteret de steder, hvor jeg har talt, og hvad jeg har talt om indtil november 98. Der er her 201 noter. Det er ikke 200 forskellige steder, jeg har talt. I Vig forsamlingshus har jeg i dette tidsrum talt 6 gange og de fleste steder mindst 2 gange.

I disse første aar holdt jeg daglig foredrag ude i maanederne april, september og oktober. I efteraarsmødetiden ofte to foredrag, ja det hændte, naar en medtaler sendte afbud paa selve mødeda-

gen, at jeg maatte holde tre foredrag paa samme dag og for den samme forsamling. Om søndagene holdt jeg som regel foredrag baade eftermiddag og aften. Til saadanne foredragsrejser rejste jeg aldrig ud med et enkelt foredrag i min kuffert, og mine optægnelser viser, at jeg aldrig holdt samme foredrag mere end 4 dage i række saa skiftede jeg om for senere igen at tage dette foredrag op paany. De fleste af mine foredrag er hjemmefra udarbejdede, saa de, om det skulle være, kunne gaa i trykken med det samme, hvad de til tider ogsaa gjorde. Jeg har kun tre gange talt direkte efter mit manuskript, Det var alle tre gange indledningsforedrag, hvorefter det skulle være forhandlinger, og hvor jeg ville kunne bevise, hvad jeg virkelig havde sagt og derved fralægge mig, hvad jeg under forhandlingerne eventuelt kunne blive beskyldt for at have sagt. Naar jeg havde udarbejdet mine foredrag, læste jeg dem flere gange igennem og lagde dem saa i min kuffert og saa dem ikke før paa rejsen den dag, jeg skulle bruge dem, og naar de saa var læst igennem, saa blev de puttede i den indre jakkelomme, og der sad de saa, medens foredraget blev holdt.

Under foredraget stillede jeg mig ganske frit overfor det skrevne, saa meget faa skrevne sætninger kom ordret i min mund, og tit

dukkede et nyt billede frem til belysning af det spørgsmaal, som jeg i foredraget var naaet frem til. Mine foredrag var for saa vidt aldrig lærdige, men altid paa vej, saa jeg altid under selve foredraget arbejdede med dem.

Hvad har jeg saa talt om ved disse mangfoldige møder? Ved de første 200 møder er noteret følgende emner: Grundtvig, Kold, At klæde fjeldet, Den sande frihed, Gymnastikkens betydning, Menneskets fysiske liv, Viljens opdragelse og viljens frihed, Sønderjyderne under fremmedherredømme, Fredssagens forhold til kristendommen, Humanitet og kristendom, Digteren Hauch, Naturen og menneskelivet, Baldersmyten, »Noget«, Pasteur, Ordet og hjertet, Hjemmenes opgave overfor børnene, Dronning Margrethe, Høsten og høstens herre, Tidens fylde, Persernes opfattelse af kampen mellem lys og mørke, Savonarola. Lær mig nattens stjerne, Jøderne i adspredelsen, Højskolens opgave, Skabelse eller udvikling, Jerusalem, Udviklingens gang i Guds menighed, Jesu fristelse i ørkenen, Havkrabberne, De skæbnebestemmende magter i menneskelivet, De forskellige tiders sygdomsopfattelse, Skyttesagens maal, Det som lysner over vangen, Nydelserne og kampen, Det ukendte land, Hvor mennesker har deres styrke, har de ogsaa deres svaghed,, Menne-

skets herredømme over naturens kræfter, Det menneskelige og det kristelige, Edison og hans opfindelser, Kend dig selv, Ordet er aandssædekorn, Det 16. aarhundrede, Land og folk, Den sorte død, De danske købstæders oprindelse, Ind under jul, Lys og varme som livsbetingelser, Julestjernen, Kampen for tilværelsen og kampen for livet, Under forvandlingens lov, Frans af Assissi. Naar jeg havde udarbejdet et nyt foredrag, holdt jeg det for eleverne hjemme paa skolen, ligesom ogsaa de ældre foredrag blev holdt paa skolen ved given lejlighed.

I disse første aar paa foredragsrejser var det paa alle maade smaaat med bekvemmeligheder. Jeg har prøvet at blive befordret med studedeforspand i en fjællevoan uden fjedre og uden agestol, kun med et smalt brædt at sidde paa. Fodposer var en sjælden vare, lige saa sjælden var opvarmede gæsteværelser og afdampede senge. Den gang tog jeg dog alt dette med højt humør; men senere kom det til at svie til mig, hvad mine gigtkrogede fingre og tæer kraftig minder mig om, medens jeg skriver dette: men det kan dog ikke fordunkle mindernes lysglans over de strenge, men virkerige dage.

De 2—3 dages efteraarsmøder var særlig festlige med samvær med de andre talere, hyppigt med Grønvald Nielsen og Kristensen-

Randers; men meget anstrengende, idet man den ene dag skulle tale ved Aalborg og den næste ved Varde eller Odense, og man derfor næsten skulle op, før man naaede at komme i seng sent ud paa aftenen; men i disse første rejseaar var der noget af et vaarbrud i dansk folkeliv, som gjorde det strenge arbejde til oplevelse og glæde.

Min kone og jeg var paa »Lise-lund« til møde hos Niels Dael, da krigen brød ud, og jeg maatte et par gange tale der, da andre talere blev forhindrede i at komme. Jeg maatte rejse en tur hjem midt under mødet for at hente elevprotokollen og skrive ud til de ferierende sommer elever om at komme 1. september i stedet for 14. august. Vi var jo meget spændt paa, om det under disse forhold kunne lykkes os at samles med dem igen; kun en blev forhindret, og vi fik et særligt godt samliv dette efteraar.

Dette elevhold har holdt femaarssammenkomst syv gange. Sidst nu i sommeren 49, og der har jeg været sammen med dem de seks gange, den syvende laa jeg meget syg i Kerteminde.

Da krigen brød ud, havde vi 93 elever indmeldt; men indkaldelserne tog de seksten, og nogle maatte af andre grunde sende afbud, saa vi begyndte vinterskolen med 72 elever, og efter jul naa-

ede vi op paa 87. Derimod blev tilslutningen til korte kursus meget lille denne vinter. Under disse forhold meddelte jeg skolens bestyrelse, at jeg maatte tage forbehold overfor kontraktens bestemmelse om, at jeg ene skulle bære risikoen for skolens drift, saa meget mere som samvirkensomheden var skyld i, at skolen ikke fik de tilskud, der var forudsat ved kontraktens indgaaelse. Landbrugslotteriet havde igen faaet overskud, og jeg havde indgivet andragende om tilskud til skolen i lighed med, hvad den tidligere havde faaet; men i stedet for at støtte mit andragende havde husmandsforeningerne og landboforeningerne delt overskudet mellem sig, saa skolen ikke fik noget.

Skolens bestyrelse var enig med mig om, at dette var mod kontraktens forudsætninger; men de henvisede mig til De samvirkende fynske husmandsforeningers bestyrelse, da det var der, pengene var gaaet hen. Vi førte forhandlingerne med denne bestyrelse, men lysten til at støtte skolen eller være med at bære risiko var meget lille. Formanden, Johannes Hansen, gjorde, hvad han kunne. Tilsidst blev der truffet den aftale, at samvirkensomheden og jeg skulle være halvt om overskud og underskud ved skolens drift, dog med den begrænsning, at deres andel i underskuddet ikke noget aar maatte overstige 600 kr.

Der blev ikke noget underskud at fordele før regnskabsaaret april 16 til april 17.

Den 15. marts meddelte vi i bladene, at skolen havde 72 elever indmeldt, og at vi paa grund af pladsforholdene i skolekøkkenet ikke i aar kunne modtage flere, men at skolekøkkenet til næste aar ville være udvidet.

Vi maatte ved sommerskolens begyndelse mødes med tre nye lærerinder, frk. Hvenegaard og frk. Nielsen var vore gode og dygtige medhjælpere, til vi foraaet 18 rejste til Kerteminde, og frk. Pallesen, som hjalp os denne sommer. Frk. Grønborg, som havde været vor gode medhjælp i 3 aar, skulle bestyre hus paa Djursland højskole, og Dagny Mortensen, der havde været en udmærket leder af skolekøkkenundervisningen, giftede sig med lærer Sørensen og slog bo i Tarup, hvor de bor den dag i dag.

Pallesen giftede sig samme sommer og byggede huset »Boel«, via Katborg ogsaa var gift, var vi nu fire familier knyttet til skolen

Skolearbejdet gik med liv og lyst; men den ny ordning med 600 kr.s garanti voldte fra første stund besværligheder. Da jeg sidst besøgte Sørensen, mindede han mig om en episode i sommeren 15. Sørensen havde overtaget landbrugets ledelse, da Pallesen blev saa stærkt optaget af det fælles

maskinindkøb og udstillingen ; den store maskinhal, som husmandsbevægelsens fællesindkøb havde ladet bygge ved skolen. Landbruget havde den forpligtelse at pumpe vand op til skolens store forbrug, og skønt karret oppe under taget var stort, kunne det især om sommeren blive tømt mere end een gang i døgnet, og saa skulle vi ud og have fat i hestene, som var i arbejde ude paa marken, og medens det varede, stod man i stor forlegenhed i køkken og skolekøkken. Jeg købte derfor en petroleumsmotor for 350 kr., og nu var det bare at sætte den i gang, saa var der vand paany.

Vi var alle glade over nyordningen, det havde været en gene for landbruget at faa arbejdet afbrudt naar hestene skulle hjem og pumpe. Men en dag, da samvirksomhedens bestyrelse holdt møde inde i Odense, kom der tre mand ud til mig og meddelte mig, at jeg selv maatte betale de indkøb, som jeg gjorde uden deres billigelse. Jeg svarede, at det havde jeg allerede gjort, og her er den kvitterede regning, og den er paa mit navn og ikke paa skolens. Jeg havde ikke noget med skolens regnskab at gøre. Lærer Katborg var regnskabsfører, og alle regninger, der rødrørte skolen, blev henvist til ham, naar jeg havde anvist dem til udbetaling.

I Høstnummeret skriver min

kone bl. : »Vi har faaet en bil, ja en af de smaa, der maa gaa paa biveje, min mand synes jo, at da han har saa meget at gøre, kan der tit indhentes tid ved at benytte en saadan«. Ja, det kunne der; men især blev jeg sparet for at ligge ude om natten i de kolde senge. Foreningerne, der skulle have mig ud til foredragene, var ogsaa glade over, at jeg kunne komme i bil.

En aften, jeg sad og spiste til aften med kursusdeltagerne, som skulle rejse næste dag, og som jeg lige havde indbudt til at komme op i vor private lejlighed, ringede det. »Vi har kursus her i vort forsamlingshus, en taler er kommet for sent til toget. De maa tage Deres bil og komme«. »Ja, De maa synge et par lange sange, saa skal jeg være der; men jeg skal hjem til vort eget kursus inden kl. 20«. Jeg klarede det og sad hjemme i min stue, da kursusdeltagerne kom, og da jeg bragte dem en hilsen fra kursuset, udbød de: »Hvordan kunne De naa det«.

Men ikke desto mindre gav mit bilkøb anledning til skumleri; det var en brugt bil, der kostede 1200 kr. »Det maa være en fed stilling, Nielsen-Svinning har, han har faaet bil, han forstaar at udnytte husmændene«. Og den tale lyttede ogsaa folk til, som havde adgang til at kende skolens forhold og vidste, at jeg meget sjældent fuldt ud havde faaet de 3000 kr., som min

kone og jeg skulle have for vort arbejde.

Sidst paa vinteren købte Sørensen og jeg Højstrup til skolen for 68,500 kr., men saaledes, at vi, hvis det ikke kunne blive ordnet med skolens køb, selv beholdt den. Det kneb meget med, at faa bestyrelserne til at gaa med til købet, og Sørensen og jeg maatte forpagte den for 5 aar, saa man var sikret mod underskud fra den kant. Nu har man faaet 640.000 kr. for den. Om foraaet flyttede vi saa helavlsbedriften til Højstrup og tog fat paa at lave den tidligere avlsbygning om til kursusbygning med et undervisningslokale, en læsestue og 7 store værelser med kakkellovne og fjedersenge til kursusdeltagere. Her fik vi for en gangs skyld støtte til udvidelse. Johannes Hansen skaffede os 4000 kr. fra Landbrugslotteriet, men de slog ikke til. Den store høresal naaede først at blive færdig næste aar, og den blev først taget i brug sommeren 18.

Jeg havde været meget syg ved den tid, skatteligningen skulle indsendes og havde ikke faaet det gjort, men jeg trøstede mig med, at ligningsmyndighederne nok vidste besked om mine lønnings- og formuesforhold; men endnu inden jeg havde faaet nogen meddelelse om min skatteansættelse, saa jeg en dag baade i Fyns Tidende og Venstrebladet en notis

om, at forstanderen for husmandsskolen nu var kommet op blandt de højest beskattede med en formue paa 80,000 kr. og en indtægt paa 8000 kr. Jeg skyndte mig at klage og blev indkaldt af ligningsraadet, og her blev min skatteindtægt sat til 4000 kr. og min formue til 40,000 kr., men rygtet om, at jeg berigede mig paa husmændenes bekostning holdt sig eller rettere blev holdt kraftigt i live.

November 16 kom vor gode ven, Severin Andersen, og blev lærer hos os. Han skulle tillige aflaste mig med ordningen af de mange store kursus, og vi havde en god vinter med arbejdet paa skole og kursus. Jeg havde i eftersommeren foreslaaet bestyrelsen at følge de andre skoler med forhøjelsen af elevbetalingen; men bestyrelsen ville, at vi skulle vente vinteren over, og det gjorde vi saa, men dyrtiden slog denne vinter bunden ud af vor økonomi. Stigningen i brændselsudgifter og til belysningen var omtrent paa samme beløb som driftsunderskudet paa de 4200 kr. Da Katborg viste mig regnskabet, betalte jeg ham 600 kr. og kvitterede for de 3000 kr., og jeg betalte saaledes min andel uden at gøre nogen ophævelser ud over at bemærke, at nu skal elevbetalingen sættes op.

Jeg tænkte ikke endnu paa at sige min stilling ved skolen op, det kom først, da der blev gjort ind-

vending mod, at husmandsfor- eningerne skulle betale deres del af de 600 kr., og der tillige blev ytret noget om, at jeg kunne sag- tens betale, da jeg jo tjente saa meget paa kostholdet.

Dyrtiden og rationeringen hav- de gjort kostholdet meget vanske- ligt, og det gav saa vej som gaar- den underskud dette aar. Jeg blev lidt harm i hu, sagde farvel, og at jeg nu fandt det paa tide at se mig om efter en anden virkeplads; thi under disse forhold kunne jeg ikke fortsætte her. Formanden kom ind bagefter og bad mig vente med opsigelsen til næste møde, og det gik jeg ind paa; men da jeg ogsaa der mødte mangel paa for- staaelse, var der ikke andet for mig at gøre end at sige min stil- ling op.

Vi havde fra mange sider mødt stigende forstaaelse af skolens op- gave, og vi havde faaet god støtte bl. a. fra de tre grundtvigske præ- ster, Ingerslev, Rud og E. Koch og hans hjælpepræster Quistgaard, Øllgaard og Balling; de havde holdt gratis foredrag paa skolen, og det samme havde vor nabo, skolens tilsynsførende, provst Valeur, gjort. Den sidste sommer havde vi faaet to nye lærerinder, frk. Ejbæk og frk. Skovbølling, som begge flyttede med os til Kerteminde, og vi havde 87 elever.

Inden Jakob Lange sagde ja til at overtage skolens ledelse, kom

han ud til mig og sagde: »Nu maa De som en god ven lægge alle kor- tene aabne paa bordet for mig, saa jeg klart kan se, hvad jeg gaar ind til«, og det gjorde jeg. Lange spurgte ogsaa, hvordan det ville komme til at se ud med elevtil- gangen til de to skoler næste som- mer, hvortil jeg svarede: »Paa Kerteminde højskole er der 13 ele- ver i sommer, det bliver altsaa 100 paa begge skoler, og dem tænker jeg, vi kommer til at dele nogen- lunde over.« Ja, hvis jeg kan faa 50 elever, saa indbyder jeg Dem og Deres kone til en festmiddag i den anledning«, sagde Lange. Ja, hvis jeg faar over 50 elever, gør jeg med glæde gengæld, svarede jeg. Lange fik 48, og vi fik 72 og gav mid- dagen.

Jeg skrev i Høstnummeret 17 bl. a.: »Det er naturligvis strengt for os at skulle bryde op herfra, der er i de 7 aar knyttet saa mange hjertebaand, som i mindet slyn- ger sig gennem stuer, gange, fore- dragssal, festplads og over den store plæne ude i gaarden.... I forholdet det daglige arbejde og samlivet med vore elever har vi saa uendeligt meget at se tilbage paa med glæde og taknemmelig- hed. Foredragstimerne blev for mig rige fest- og glædesstunder, hvor al verdens nid og nag ikke eksisterede mere.

Der var kun glæde over de man- ge kendte ansigter og øjne, der lyt-

tende lyste af sjæl, og saa min trang til at bringe godt budskab, saa jeg sammen med mine unge venner kunne komme ind under sandheds- og kærlighedsaandens bærende og lutrende magt.

Jeg trøster mig nu med, at mit arbejde, højskolegerningen blandt

dansk ungdom, kan ingen tage fra mig, saalænge ungdommen med glæde og til berigelse lytter til det oplysnings- og oplevelsesord, som Gud giver mig naade til at føre, og saalænge ungdommen føler, at der er godt at være i det skolehjem, som vi kan byde dem«.

Kerteminde Højskole I

Min kone skrev i det samme høstnummer til de gamle elever bl. a.: »Ja, saa blev det alligevel saadan, at vi købte Kertemind-højskole. Der blev trukket i os fra mange sider, og der blev flere steder sat overordentlig meget ind paa at faa os som forstanderfolk. Tilsidst kom valget til at staa mellem 3 steder, nemlig Krabbesholm, Kerteminde og saa Endrupholm v. Bramminge.«

Der var ogsaa før denne tid trukket stærkt i os. Først fra Store Restrup. Jeg var en dag efter at have holdt møde nord for Limfjorden om aftenen kommet ind til Aalborg, hvor jeg næste aften skulle tale og havde glædet mig til en rolig formiddag paa afholdshøtlet. Da jeg kom op om morgenen, sad der nogle mænd og ventede paa mig. De sagde, at der holdt en bil for døren, og de ville have mig med ud at se Store Restrup, de tænkte paa at lave en højskole der.

Jeg tog med dem. Den første jeg mødte der, var en af mine gamle elever, som var husbestyrerinde der for tiden. »Ja, hun siger: kunne I faa Nielsen-Svinnung her op, saa ville I faa skolen fuld af elever«, sagde en af mændene. Ja, saa forstod jeg, hvorfor jeg skulle ud at se paa forholdene. Jeg gav gode raad om, hvad der skulle laves om, før den toges i brug som skole; men sagde samtidig, at jeg syntes ikke jeg kunne forsvare at flytte fra husmandsskolen, nu det saa ud til, at vi kunne magte vanskelighederne.

Paa det næste kursus for mænd paa husmandsskolen mødte et bestyrelsesmedlem fra Store Restrup som kursUSDeltager og brugte det meste af tiden til at forklare mig, hvor meget de ville gøre for mig, og ville give mig en bil, saa jeg kunne faa let ved at komme til Aalborg.

Paa grundlovsdagen 15, hvor jeg skulle tale ved festen i Hadsten, og

lvor jeg var kommet aftenen før. boede jeg hos vore gode venner Broder Nissens, kom forstander Vedde, som vi sad ved morgenmaden og kaldte mig ud i haven og spurgte, om jeg ikke kunne tænke mig at købe min gamle skole igen, da han tænkte paa at søge præsteembede. da hans kone var syg og lægen havde tilskyndet ham dertil. Ja, hertil kan jeg hverken sige ja eller nej her paa staaende fod, svarede jeg. Ja, jeg skal nu med toget, sagde Vedde; men du skal høre nærmere fra mig. Men det gjorde jeg ikke, og Vedde søgte ikke præsteembede før et godt stykke tid efter, at vi var kommet til Kerteminde.

Hvis der den gang var kommet et reelt og rimelig tilbud, saa ville det have trukket stærkt i os. Broder Nissen og Jørgen Jensen var ved haandværkerafdelingen og Lauridsen ved gymnastikafdelingen, og saa hele den gamle vennekreds.

Da det nu var afgjort, at vi skulle forlade husmandsskolen 1. april, saa skulle vi til at se os om efter en virkeplads. Gennem gamle elever vidste jeg, at der var et stærkt ønske om at faa rejst en højskole i Brammingeegnen, og tanken var rettet mod Endrupholm, som var billigt til salg, men forsømt og forfalden. Jeg lovede at komme derud og tale ved ung-

domsmøde i Gaardens park. Jeg talte der sammen med pastor Helweg, som da var præst i Jernved. Efter mødet kravlede vi sammen med nogle af dem, der var ivrige oppe for tanken om en højskole (flere af dem havde haft børn paa husmandsskolen hos mig) op under taget for at undersøge, om der kunne indrettes elevværelser der. Helweg var meget ivrig for at faa mig overtalt til at komme der. Vi talte ogsaa om, hvad det ville koste at faa gaarden omdannet til en velindrettet skolebygning, og de tilbød at undersøge, hvilke midler de kunne og ville stille til raadighed.

Jeg lovede saa at faa min kone med ud at se paa forholdene, og nogen tid efter var vi saa derude, men min kone var noget betænkelig. Vi lovede dog at komme ud at se paa sagerne en gang til, og de lovede at skaffe yderligere økonomisk støtte.

Et par dage efter, at vi var kommet hjem derfra, kom bestyrelsen for Kerteminde og omegns højskoleforening, som hos forstander Bjerre havde forkøbsret til højskolen og opfordrede os til at komme der som forstanderfolk. Vi skulle købe skolen af Bjerre med økonomisk støtte fra foreningen, som saa skulle beholde sin forkøbsret til skolen. Jeg behøvede ikke at tage ned og se skolen, jeg havde nylig

været i besøg hos Bjerres og havde beset det hele uden tanke paa at købe den.

Det blev saa aftalt, at jeg skulle komme der og holde foredrag sammen med pastor Bojsen. Det gjorde jeg, og bagefter drøftedes overtagelsen af skolen. Jeg nævnte hvilken økonomisk støtte jeg maatte have. Det blev saa aftalt, at de fra deres side skulle have en uge til at sikre kaution for de indslaaende laan og lidt direkte tilskud, og jeg forbeholdt mig ogsaa denne uge til betænkningstid.

Min kone og jeg gik saa med Bjerres ind for at spise til aften, medens beboerne blev i salen og drøftede videre og tegnede kautionister m. m. Lige inden vi var færdig med spisningen, kom bestyrelsen ind og meddelte, at der nu var tegnet mere, end jeg havde forlangt, saa der fra deres side ikke var brug for den aftalte uge, og om vi ikke efter saa tydelige ønsker fra kredsen kunne sige ja med det samme. Jeg trak lidt paa svaret, og Bjerre støttede beboerne med at sige, det ville være ham en stor glæde, at det var hans gamle elev, der blev hans efterfølger. Saa kan jeg dog føle mig hjemme paa skolen som en slags bedstefar, sagde han. Min kone og jeg gik ind i den anden stue og drøftede sagen; min kone skyndede stærkt til, hun ville hellere hertil end til

Endrupholm, og jeg gav saa vort ja til bestyrelsen og satte mit navn paa slutsedlen og købte Kerteminde højskole for 50.000 kr.

Næste morgen paa husmandsskolen kom der med morgenposten et brev fra redaktør Carl Hansen i Skive om at komme til Krabbesholm som forstanderfolk.

Her blev jo ikke lejlighed til noget valg. Min kone og jeg har aldrig drøftet, hvad vi ville have gjort, hvis dette brev var kommet dagen før. Der var meget, der ville have draget os mod Krabbesholm. Vi havde haft mange elever fra Skive-egnen paa vore to skoler, og jeg havde meget hyppigt holdt foredrag der.

Vi fortsatte saa med skolearbejde paa husmandsskolen til 1. april 18. Vi havde knap saa mange elever den vinter; men det daglige arbejde gik med liv og lyst som sædvanligt. Skolepengene var sat saa meget op, at der igen blev nogenlunde balance paa regnskabet. Hertil tjente ogsaa, at vi paa grund af de vanskelige forsyningsforhold med brændsel maatte stryge opvarmningen af elevværelserne.

Vi havde ved siden af det daglige arbejde vore tanker vendt mod fremtiden i Kerteminde. Min kone skriver herom bl. a.: »For hver gang vi er i Kerteminde, bliver vi mere og mere betaget af skønheden der, det er en forunderlig her-

lig natur, og vi bliver stadig mere glad ved, at vi har valgt skolen der til vort fremtidige hjem og virkeplads. Selve skolen er meget smuk, vi vil have indrettet skolekøkken akkurat som her, idet vi nemlig vil holde skole for piger i 5 maaneder ligesom her, og derfor skal der ogsaa undervises i husholdning. Vi er bleven saa glade ved den forn for undervisning, at vi vil fortsætte dermed. Karlene vil ogsaa om vinteren blive undervist i landbrug. Vi faar en vidunderlig smuk lejlighed. Ved at rive en væg ned faar vi en meget stor dagligstue med udsigt til vandet til to sider.

At vi ogsaa ville fortsætte med haandværkerafdeling, glemmer min kone at fortælle. Da vi var kommet et lille stykke hen i marts maaned, havde vi saa mange piger indmeldt til sommerskolen, at det ikke var værelsesplads til dem, men der var en hel tagetage paa skolen, hvor der kunne indrettes meget gode værelser, og med Bjerres tilladelse fik vi lov at sætte haandværkere i gang med dette arbejde, der var nemlig ingen elever paa skolen denne vinter.

1. april flyttede vi saa til Kerteminde, men denne maaned kom vi i høj grad til at leve paa feltfod midt i ombygningsroderi. Vort tøj maatte blive staaende ude i gymnastiksalen sammen med det meste af Bjerres. Bjerre var indstil-

let til præsteembedet i Skydebjerg og Orte, og kirkeministeren havde sagt, at han ville blive kaldet; men der skete stadig ikke noget. Bjerre havde hørt noget om, at Zahle skulle være imod. Jeg rejste saa til København og talte med Zahle, og han lovede at medvirke til, at der kunne komme en hurtig afgørelse, men det meste af maaned gik, inden kaldelsen kom, og Bjerre kunne rejse. Som gode venner havde vi det godt sammen trods roderiet.

Inden vi begyndte sommerskolen havde vi af højskoleforeningen været indbudt til en velkomstfest i skolens gymnastiksal den 28. april. Pastor Bojsen og Alfred Polsen talte. Bojsen havde af højskoleforeningen faaet til opgave at slutte sit foredrag med at byde det nye forstanderpar velkommen. »De er nye folk iblandt os, vel ikke meget kendt i vor kreds; det er da rimeligt, at man har forhørt sig noget om dem, særligt om forstanderen. Og svaret har været adskillige gode vidnesbyrd, der har gaaet i den retning: en god mand, hjertet knyttet til det bedste, en virkelig højskolemand, ja, saa har der rigtignok ogsaa været et eller andet »men«, noget om, at han ikke er fejlfri. Men derom vil jeg sige, at det i grunden ikke afskrækker mig. Snarere synes jeg, man kan blive betænke-

lig over for fejlfri folk; det vil sige saadanne, hvis fejl man ikke kan opdage. Mon de ikke har skjulte fejl?»

Jeg takkede paa min kones og egne vegne for festen og de smukke velkomsthilsener og udtalte: »I Østerlandene har man selv blandt røveriske stammer gæstfrihed, saa gæsten er under beskyttelse, saa længe han er gæst. Skulle der blive et og andet, som befolkningen her og jeg ser forskelligt paa, haaber jeg dog paa, man vil gøre gæstfrihedens love gældende.«

Den 3. maj 18 modtog vi saa vort første elevhold paa Kerteminde. Der var 72 unge livsglade piger, og vi tog fat paa arbejdet med godt mod. Vi havde paa 2. sal mod syd med en vidunderlig udsigt ud over bugten mod Lundsgaardskintlen faaet indrettet en 3 værelses lejlighed til brug for en lærerfamilie, her tog først Severin Andersen med sin husbestyrerinde, frk. Bagge, bo, senere Vinther Eriksens og sidst Nygaards. Foruden de to lærerinder, som vi havde med fra husmandsskolen, havde vi fra maj frk. Pontoppidan som medhjælper ved sommerskolen, om vinteren var hun lærerinde i Ølgod. Kommunelærer Simonsen, der hav været vor elev i Hadsten, fik nogle ugentlige timer, og fra 1. august kom Johannes Jensen fra høj-skolekursuset paa Askov og blev

lærer hos os. Johannes Hansen, Astrup, der i to aar havde bestyret husmandsbruget paa husmandsskolen, var ogsaa flyttet med os for at bestyre skolens land- og havebrug, vi havde af byen lejet noget af dens markjord.

Sidst i juni maaned havde jeg talt ved et sommermøde paa Fanø. Det blæste meget, og der var ingen læ, og da jeg kom til Esbjerg, kunne jeg hverken gaa eller staa og maatte hjælpes ind i toget. Det blev en uendelig pinefuld natrejse hjem, og jeg tvivler paa, at jeg havde klaret den, hvis jeg ikke paa rejsen var kommet i kupe med en læge, som gav mig en morfinindsprøjtning. Den hjalp et stykke tid; men da jeg kom til Kerteminde, var det mig umuligt at gaa hjem, som jeg plejede, jeg maatte have bud efter en befordring og blev baaret op i seng og blev der i en halv snes dage behandlet med pulver, morfin, sandposer og elektricitet. Jeg fik lavet en høj taburet, saa jeg halvt siddende og halvt staaende kunne holde nogle foredrag for eleverne, inden de 3 måneders skulle rejse og de 5 mdr.s skulle have sommerferie. Jeg humpede rundt ved to stokke saa godt eller rettere saa daarligt, som jeg kunne, og ferien tilbragte jeg paa dr. Ottosens lysbadeanstalt i København, uden at det hjalp syn-derligt paa mig. Den bedste hjælp

fik jeg af Olaf Schröder paa hans klinik i Odense, hans massage fik mig rettet op fra den krumbøjede stilling, jeg humpede rundt i, og fik mig hjulpet over det voldsomme gigtanfald, saa jeg til november var fuld arbejdsdygtig igen, og der blev ogsaa i høj grad brug for min arbejdssevne i den kommende vinter.

Foruden vore medarbejdere ved sommerskolen havde vi nu yderligere antaget landbrugskandidat Uhre, tegnelærer Larsen og som gymnastiklærer kommunejæren Sørensen. Paa grund af den spanske syge havde vi udsat modtagelsen af eleverne til den 11. november. Der mødte 92 elever. 3 dage efter var 4 angrebet af den spanske, næste dag 30 og næste igen 70. Alle lærerne paa nær Uhre og jeg var syge. Min kone og alle pigerne paa køkkenchefen, Anna Rasmussen, nær var ogsaa syge. Af byens 3 læger laa de to af lungebetændelse, og den tredje var ved at gaa til af overanstrengelse og var jo næsten ikke til at faa forbindelse med. Vi havde sendt bud efter ham om morgenen, og han kom først ved 1-tiden næste nat. Han skrev en Recept paa en mægtig flaske medicin: Her er noget at dele ud af, og saa maa De købe kamferdraaber, og hvis pulsen bliver for langsom give dem deraf.

Anna Rasmussen og jeg begyndte tidlig om morgenen at gaa rundt

og tage de syges temperatur, og det viste sig, at sygdommen i de fleste tilfælde artede sig godartet. Den snes stykker, der gik oppe, kunne ikke faa megen undervisning; for at holde humøret oppe samlede jeg dem til et par foredrag om dagen, og Uhre havde et par timer med dem; men de havde forøvrigt nok at gøre, de maatte erstatte pigerne i køkkenet, gøre rent i skolestuer, bære mad rundt til de syge. Det var en svær tid; men der var ingen tid til at gruble over det svære, det gjaldt om at holde de syges humør oppe, og det lykkedes ligesom det lykkedes at faa dem raske igen og faa arbejdet igang og samlivet blev oven paa den rystelse, epidemien havde været, ovemaade rigt.

Lærr Jensen skriver i aarsskriftet: »I vinterens løb fik vi ogsaa lejlighed til at fejre en fest, som ikke kommer igen ad aare. Forstander Nielsen-Svinning fyldte 50 aar den 24. februar. Fra alle sider arbejdedes der paa at gøre det festlig. Om morgenen, da Nielsen-Svinning kom ind for at synge morgensang, var talerstolen pyntet med blomster, der dannede en ramme om et smukt billede — Lorenzo Letto: »Tre aldere« — som eleverne skænkede forstanderen. Ved siden stod Esther dannebrogsklædt med en fane, som skolens lærere og lærerinder paa denne dag ville give forstanderen. Den blev overrakt af lærer Ander-

sen, medens frk. Bagge fremsagde følgende kønne vers, som hun selv havde skrevet:

*»Vort kære gamle, danske flag
med dine tusind minder
du altid taler hjertets sag,
hvor du er hejst ved hyttetag
og højt paa borgetinde
Ja, gid du vajer glæden ind
i sønderjyske brødræs sind
og bring dem tak og bring dem
fred
for hvad de stred og hvad de led.
Vaj og for os paa glædens dag,
vort kære gamle danske flag.«*

Paa grund af at eleverne først kom sent om aftenen den 11. november og saa den spanske kom, fik vi ikke lejlighed til at festlig-holde vaabenstilstandsdagen, men glæden over krigens afslutning tonede gennem hele vinteren, og der blev spejdet frem mod den endelige fredsslutning med sønderjydernes befrielse fra det prøjsiske tyranni.

3. maj 1919 kunne vi begynde vor sommerskole i straalende solskjn og med 76 elever, og frøken Pedersen var kommet som afløser for frk. Skovbølling. Den sommer gik saa sin gode, glade gang, og allerede i augustferien havde vi over 100 elever indmeldt, og tillige havde gymnastiksalen vist sig at være alt for lille til vore store møder i fællesskab med højskoleforeningen. Ved efteraarsmødet havde vi den ene dag 900 betalende deltagere foruden alle dem, vi var til

daglig. En af lærerne brugte det udtryk, at ved vore møder i salen var folk pakket som ferskener i en æske. Den 24. august blev der holdt repræsentantmøde i højskoleforeningen; der blev lovet støtte til udvidelsen, og den 9. september begyndte arbejdet. 3. november kl. 12 begyndte haandværkerne at sætte dørene i ind til elevværelserne, og kl. 17 begyndte de 147 elever at ankomme. Det blev altsaa klaret, og den 30. november kunne vi i den store fællessal, gymnastiksal og høresal i forbindelse, naar den bevægelige skillevæg fjernedes, holde indvielsesmøde. Alfred Povlsen og Bojesen talte, og jeg holdt indvielsestalen, hvor jeg bl. a. sagde:

»Vi byder Dem alle hjerteligt velkommen til dette fælles festmøde for skolen og dens vennekreds. Det er med en rig glædesfølelse og i dyb taknemmelighed, at jeg her indleder dette møde. Vi er nu samlede til det første møde i denne store Højenloftssal, der saa smukt og stilfuldt hvælver sig over os. Vi beder nu Gud om, at han vil hjælpe os baade i dag og hver dag, saa længe vi kan samles og færdes i denne sal, at vi da i alt, hvad vi samles om, maa dygtiggøre os selv og al vor ungdom i alle gode idrætter, i alt godt virke til dansk folke- og kristenlivs bevarelse og fremvækst, saa vi bliver nidkære i al god tjenergerning til folkegavn, at

vi maa blive, som det lød i den gamle pagts dage: Herren et vel-skikket folk, da vi vort elskede dannebrog faa lov at vaje højt og længe, og vort folks fremtid vil blive rig og god.

Denne sal og hele denne skoleudvidelse har allerede sin ejendommelige historie. Historien maa i disse tider jævnlig bringe bud om menneskenes daarlighed baa-de i krig og i fred. Historien om dette byggeri bringer derimod i hovedsagen bud om, hvad der er godt og glædeligt at møde hos mennesker. Naar jeg ser tilbage fra det korte tidsrum, siden beslutningen om byggeriet blev vedtaget den 24. august, og siden det blev paabegyndt 9. september, saa er den første følelse en glædelig forundring over, at vi nu er saa nær ved at være helt færdige, at vi virkelig kan samles her i dag. Denne forundring maa sikkert være endnu større hos alle, der har tvivlet om, at det var muligt, end hos mig, der hele tiden har troet derpaa, men endnu stærkere er min følelse af taknemlighed og glæde. Det er en rig jublende festfølelse at faa lov til at være med, hvor der skabes noget smukt og stort; thi vi har alle en dyb skabertrang i vor Sjæl, som vidner om, at vi, som grækerne udtrykte sig, er af gudeæt. Det største her er dog ikke bygningens fremtryllelse i det korte tidsrum, selv om dette i og

for sig tjener Kerteminde og om-egns haandværkerstand til stor ære. Nej, det allerstørste, det, der har glædet mig adskillige gange i denne tid, det er den gode maade, hvorpaa her er blevet arbejdet og samarbejdet lige fra første til sidste dag. Dette gælder ikke blot de mange arbejdsledere, men det gælder ogsaa alle de mange arbejdere. Alle har været interesserede i at naa de forskellige gradvise maal, som vi for skolens skyld maatte sætte os. Først lød der et »12. oktober«, saa maa saa meget være færdigt; thi saa maa det tages i brug. Og alle kræfter anspændte sig og samvirkede, og maalet blev naaet. Dernæst lød det »3. november«, og anspændelsen og samvirksomheden præsteredes i forøget grad og dette maal blev ogsaa naaet. Endelig lød det »30. november«, ja, der er jo mange her til stede, som har set det umulige blive til virkelighed. Der har jo næsten været amerikansk fart og organisation over arbejdet i disse dage.

Der tales meget om svækket arbejdsvillie. Her har vi dag efter dag set, at arbejdsvillien lever sund og kraftig i Danmark, og at mange kan besjæles af en fælles god villie. Der siges ogsaa tit, at haandværkerne lover rask væk, men de holder ikke, hvad de lover. Her kan jeg give det vidnesbyrd, at det egentlig aldrig lykkedes mig at fravriste haandværkerne noget

løfte om, at salen skulle blive færdig til 30. november. De sagde ikke lige ud, at det var en urimelig og umulig tanke; men de mente det; men lovede de det ikke, saa gjorde de det alligevel. Og det er en herlig oplevelse, at mennesker holder mere, end de lover. Man faar saadan en god tro paa mennesker, og man kommer til at holde af saadanne mennesker. Gennem alt dette har der aabenbaret sig en stor interesse og omhu for skolens vej.

Det er, som om egnens gode ønsker for skolen ogsaa ad denne vej er slaaet os i møde. Derfor siger vi inderlig tak. Alle, der har arbejdet her paa denne ivrige og gode maade for at give skolen gode ydre arbejdsrammer, er derigennem med at bære skolens gerning frem i de kommende dage.

Det gode samarbejde aabenbarede sig straks ved højskoleforeningens første repræsentantmøde den 24. august, hvor den økonomiske side af sagen hurtigt og let fik en saadan foreløbig ordning, at der næste morgen kunne tages fat paa de nødvendige forberedelser. Derfor vil jeg rette min første tak til højskoleforeningen og ønske, at den altid med glæde og til berigelse maa samles til møder i denne vor fællessal. Dernæst vil jeg rette min tak til haandværkerne og leverandørerne.«

»Borgen«, som ligger her paa bakken, er jo blevet meget større

og anseligere, siden I saa den, og ligesom børnene, der kommer hjem ude fra, skal se, hvad nyt, der er blevet siden sidst, saaledes skal I jo ogsaa til sommer have efterset det hele her. Ja, vi fik noget smukt og godt ud af den store byggehistorie, og vi er glade og taknemlige over, det er godt fuldført. Vi har nu god og rummelig plads alle vegne, men ingen overflødig. Vi udvidede til 150 elever, og vi har i vinter 147. Det er kun den store skolestue, der ikke er rørt, alle de andre lokaler er blevet større. Den ny høresal er meget smuk med sine udskaarne bænke og talerstol. Køkkenet med dampgryderne, linoleummet paa bordene og terrazzogulvet er især udmærket. Vi har faaet en ny tegnestue indrettet til haandværkernes 2. aars hold, »Teknicum« hedder den nok saa flot. (I kan tro, det var rart at tage mod alle de gamle elever.) Arkitekt Taaning fra Kerteminde underviser 2. aars holdet. Larsen kunne vi desværre ikke faa igen. Vi var saa heldige at faa vor mangeaarige dygtige lærer ved husmandsskolen Katborg til at lede haandværkerafdelingen, og han har konstruktør Marquardsen, Kerteminde, til medhjælper. Malerne faar i aar hele deres faglige undervisning paa teknisk skole hos kunstmaler Meyer og Maler Gregersen. Eleverne er delt i 5 hold, saa der er mange lærere i virki-

somhed samtidig. Vor landbrugs- lærer Frank er fra Sønderjylland, og han og nogle af vore sønderjyske elever skal hjem at stemme. Vi glæder os over, at ogsaa nogle herfra kan lægge deres lod i vægtskaalen, saaledes skriver min kone til de »gamle elever«.

Den 12. Oktober maatte den uvidede elevspisestue kunne tages i brug; thi da ville hele den gamle vennekreds fra Hadstentiden besøge os, og Karen Vibeke, ved hvis daab de alle havde været tilstede, skulle konfirmeres. Det blev midt i byggeroderiet et herligt rigt vennemøde. 3. november kom der saa 147 elever. I november maaned kneb det med pladsen i foredragstimerne, vi kunne lukke et par dobbelte døre op til den store spisestue fra den store skolestue, og det gik jo; men hvor var det herligt, da vi efter den 30. kunne rykke ind i den store lyse høresal; men saa fandt det nye dampcentralvarmeanlæg paa at lave spektakel midt under foredragene. Dog ogsaa denne besværlighed fik vi bugt med i løbet af en uges tid.

Vi havde mange sønderjyder denne og den følgende vinter. Vi havde sommeren 19 gennem sønderjysk skoleforening faaet nogle unge piger som elever, og lidt hen paa sommeren fik vi en skrivelse ligesom andre skoler fik det, at der var saa mange unge, som de gerne ville have paa skole den

kommende vinter; men det kneb for foreningen med de nødvendige midler, og om ikke skolen kunne give lempelse i betalingen. Jeg svarede, at for de elever, som skoleforeningen skulle betale for, ville vi give fri undervisning, saa der kun skulle betales kostpengene. Vi fik saa en fire-fem elever indmeldt. Da jeg i de 10 dages augustferie var med min familie ved Vesterhavet, fik jeg et langt brev fra skoleforeningen, at de havde nogle unge, som var for gamle til at komme paa efterskole men for umodne til at komme paa højskole. Om jeg ikke kunne tage dem og undervise dem paa et særligt hold. Det gik jeg ind paa, og der kom saa ca. 20 til dette hold, som jeg i de særlige timer, jeg havde med dem, var meget glade ved.

Lærer P. Frank skriver i aarskriftet:

»Aarets første store begivenhed var folkeafstemningen i Sønderjylland den 10. februar. Og en lille flok af højskolens unge sønderjyder skulle hjem at stemme paa denne store dag. Ganske tidlig om morgenen den 8. februar drog hele elevskaren, halvandet hundrede mand, med højskolens ny, smukke fane i spidsen under sang ind gennem Kerteminde bys stille gader for at følge de lykkelige sønderjyder til toget. Sangen gjaldede mellem de fredelige bindingsværkshuse, og de gode borgere for op af

deres søde morgensøvn og troede, det var bolschevikerne, der tog byen med storm. — Naa, de krøb dog snart beroligede til køjs igen, da de hørte højskolekarlene synge de gode, kendte versilnier:

»Vort gamle Danmark skal bestaa, saa længe bøgen spejler sin top i bølgen blaa.«

De stemmeberettigede sønderjyder fik selvfølgelig nogle rungende hurraer, da toget gled af sted mod Odense. Om aftenen paa selve afstemningsdagen var der fest med sang og taler for de hjemmeværende«.

Saa kom afstemningsdager: i 2. zone, og fru Benzons skønne, alvorlige genforeningsskuespil blev opført om aftenen; vi naaede lige at komme hjem, til det begyndte. Vi havde den dag bragt Karen Vibeke til Nakkebøj sanatorium hun havde været syg fra liit for jul. Da vi holdt møde og drøftede udvidelsen af skole og gymnastiksal, havde vi et foreløbigt overslag til 40.000 kr. Jeg havde 20,000 at sætte ind, og højskoleforeningens medlemmer tegnede kaution for 20,000 kr. og tegnede bidrag paa 9000 kr., som skulle indbetales i løbet af 5 aar. Men inden arbejdet blev begyndt, viste det sig, at der maatte foretages betydelig større udvidelser end først beregnet, og med inventar kom byggeriet op i 80.000 kr., og jeg maatte have en

ier til høj rente og fik den først helt afdraget ved afstaaelsen af skolen. Byggeriet blev for dyrt men ikke for stort; thi vi havde jævnlige alt optaget og maatte til tider have 3 senge ind paa 2 mands værelserne. Da vi boede i København og havde lovet at tage fat paa husmandsskolen, var vi en aften sammen med min gode Askovkammerat, Københavns højskoleforenings daværende formand fiskehandler Jensen, og samtalen faldt naturligt paa vort kommende arbejde paa husmandsskolen, og saa om de korte kursus. Jeg sagde, at dem ville jeg lægge om, saa de ikke blot var fagdannende men ogsaa bragte højskolepaavirkning, og jeg hævdede, at 8 dages samliv paa en skole kunne komme til at betyde mere end i aarevis at høre maanedlige foredrag i en forening inde i byen. »Ja, det har Du vist ret i, sagde Jensen, jeg maa ul at snakke med Begtrup om sagen, og da Begtrup var med paa tanken, begyndte man fra Københavns højskoleforening at rejse 8 dage paa højskole, først hos Begtrup og senere paa mange af højskolerne. Saa snart det rygtedes til København, at jeg havde købt Kerteminde højskole, fik jeg brev fra Jensen: Næste sommer kommer vi over at besøge Dig, jeg kommer med en hel flok 8-dagere. Det gjorde han, og det blev til gensidig glæde for os. De 8 dage var medens

5 maanedernes elever havde deres 10 dages ferie i august.

Under kursuset kom det paa tale, at det var kedelig for københavnerne, at de ikke kunne komme paa skolerne i juli maaned, hvor saa mange havde ferie. Jensen spurgte om, hvor mange sommer elever vi havde; ja, i aar har vi haft 72, ja, saa er her jo ikke plads til flere, det var før udvidelsen. Næste foraar fik jeg brev, om jeg ikke kunne tænke mig at tage et hold 8-dagere i juli maaned. Jeg forelagde spørgsmaalet først for lærerpersonalet, og de mente, at det kunne vi godt, derefter fortalte jeg eievene, at vi gennem saadanne kursus ville vække byboernes interesse for og forstaaelse af højskolens gerning, og at der var mange, som kun kunne faa ferie i juli og spurgte, om de syntes, vi skulle tage imod dem og dele det fælles højskoleliv med dem. Eleverne gik med glæde med til at tage mod de mange gæster. Der kom 80 og noget lignende de følgende aar.

Da spørgsmaalet om højskolen og bybefolkningen ikke er mindre brændende end den gang, vil jeg her gengive, hvad en deltager i 8 dage juli 23 skrev i aarsskriftet:

»Vi var ca. 65 københavnerne, som en smuk julidag 1923 stævnedes over til Kerteminde folkehøjskole for at tilbringe »8 dage paa høj-

skole« dér. For den københavner, som ellers hver dag i aaret lever og lærdes i hovedstadens stenørken, er en saadan rejse i straalende solskinsvejr allerede en helt forfriskende oplevelse, og da især turen over Storebælt og turen med bil fra Nyborg ad landevejen til Kerteminde. Den sidste del af denne vej gaar langs med bæltet, og nær ved Kerteminde ved »Klinten«, hvor terrænet hæver sig højt over havfladen, ser man dybt nede Kerteminde bugt og inderst inde i bugten den lille ventlige by; paa faa minutter kører bilen gennem byens hovedgade og ud ad landevejen paa den anden side, og faa minutter efter styrer den op ad en ret stejl sidevej og ind paa pladsen foran højskolen, som ligger der med taarn og tind som en folkelig herregaard. Man ser ud paa bugten og længere ud mod det dejlige blaa hav, der ligger dernede, man lader øjet glide hen over haven med dens store græsplæner, blomsterbed, buskads og træer. Tænk, i otte dage skal man nyde livet i disse herlige omgivelser; man har lov at ligge i græsset, sidde paa havebænkene, man skal være sammen med yngre og unge glade mennesker — hvilken glæde for en københavner fra stenørkenerne og gadelarmen i hovedstaden! Og man møder med opladt sind, parat til at modtage alle de goder, baade

af aandelig og materiel natur, der i rigt maalt ydes paa højskolen. Efter det første maaltid i spisesalen, hvor nette unge piger hjælper ved madens servering, bydes vi ind i forstander Nielsen - Svinningss smukke og rummelige lejlighed for at drikke kaffe, og her byder forstanderen os københavnere velkommen med en lille hjertelig tale i hvilken, foruden at give os nødvendig orienterende oplysninger, udtales ønsket om, at vi maatte komme til at kende og forstaa nogle af højskolebevægelsens tanker, dem vi maa henvise til, naar de nu ude fra Europa med undren spørger om, hvorledes det er gaaet til, at den danske landbostand har naaet det høje stadi, den dygtighed og den kultur, den uomtvistelig besidder. — Forstanderens person gør et højt tiltalende indtryk paa os alle, hans rare, milde ansigt lyser af godhed og forstand.

Vi gæster maatte frit færdes overalt, ogsaa i forstanderens lejlighed. Der var det mærkelige ved denne højskole, at der samtidig med, at vi københavnere var »8 dage paa højskole«, var højskolens sommerkursus for unge piger i fuld gang og blev slet ikke afbrudt, fordi vi var der. Vi fik lejlighed til paa nært hold at se, hvorledes det gaar til paa en højskole, naar der er elever. Ved de fleste maaltider og ved foredragene var

vi københavnere sammen med eleverne, vi glædede os over at høre deres kraftige unge stemmer ved sangen — og der synges meget paa en højskole. Ved morgenandagten lyder salmesangen, før og efter foredragene synges der, og ved nogle af gymnastikøvelserne synges der atter. Jeg hørte en af de unge københavnere sige, at det var dejligt at høre al den sang paa højskolen dagen igennem, og jeg giver hende fuldstændig ret heri.

Det ypperste, der bydes ved et saadant 8 dages ophold paa højskole, er foredragene. Paa Kerteminde højskole var det ordnet saaledes, at der holdtes to foredrag om formiddagen, medens eftermiddagen anvendtes til udflugter, brevskrivning, læsning, hvile, eller hvad man ellers selv kunne ønske at beskæftige sig med. Vi fandt alle, at denne ordning var meget praktisk. Foredrag blev holdt af højskolens forstander, Nielsen-Svinning, af højskoleforstander Kr. Kristensen Tange, der for tiden virker som lærer paa Kerteminde højskole (religiøse emner), og Kerteminde valgmenigheds præst, Oscar Geismar (litteraturhistoriske emner). Vi, der paahørte alle foredragene, interesserede os meget stærkt for disse, diskuterede bagefter emnerne og forsikrede hinanden om, at vi ikke ville have undværet et eneste af dem. Fler-

tallet af de københavnske deltagere var unge piger, der syntes at høre til blomsten af hovedstadens yngre og unge kvinder, mange af dem havde ansigter, som det var en glæde at betragte, de syntes prægede af rent sind. Adskillige af dem var sikkert ansatte paa kontorer og i forretninger eller lignende stillinger. De unge piger, som var elever paa højskolen, var af en lidt anden, maaske lidt mere landlig type, end københavnerne, men ogsaa disse syntes at høre til den bedste del af vore unge kvinder. Københavnerne og højskoleeleverne var, som nævnt, fælles om foredragene, og det maa være en glæde for foredragsholderne at tale for en saadan kreds af stærkt interesserede og modtagelige tilhørere. Ganske vist faar en foredragsholder vel som regel ikke meget at vide om, hvad virkning hans foredrag har paa tilhørerne; et godt foredrag gør dog sikkert et stærkt indtryk paa en modtagelig tilhører, men ofte savner disse evnen til at forme indtrykkene i ord. Om mig selv ved jeg, at jeg har følt mig stærkt optaget og aandelig beriget af de foredrag, jeg hørte paa Kerteminde højskole.

Vi havde det held at have en ung stedkendt mand iblandt os, student Kyst, til at lede udflugterne, der blev arrangerede om eftermiddagen. Vi fik lejlighed til at

bese Klinten ud for Herregaarden Lundsgaard og endvidere herregaarden Hverringes smukke have, hvilke to udflugter foregik til fods. Vore unge københavnere og især københavnerinderne var meget ivrige til at tage strandbad, hvad der var rig lejlighed til, da højskolen ligger lige ved stranden ud til Kertemindebugten. Ogsaa ved udflugterne, saa snart der var lejlighed dertil, var de ikke længe om at komme i vandet. En interessant tur pr. bil og cykle havde vi til Fyns Hoved. Fra dette smukke punkt kunde man se til Jylland, Samsø og Sjælland («hele Danmark»).

Endelig havde vi en meget smuk tur til den lille ø Romsø i Store Bælt, en ø, hvis oprindelige og ubørte natur i høj grad tiltalte os københavnere. Vi fik paa den maade set egne og landskaber, som man ellers aldrig har lejlighed til at se, og lad mig tilføje, at de beløb, der skulle afses til bil og motorskib, var meget smaa.

Om aftenerne havde vi den glæde at se folkedanse udført af unge piger i folkedragter. Det var en del af højskolens elever, som i deres fritid havde faaet undervisning i folkedanse af højskolens gymnastiklærerinde, frk. Jørgensen, og som nu præsenterede det lærte for os københavnere. I en sang, som en meget ung digter (og

spasmager) blandt københavnerne havde skrevet til vor afslutningsfest, hed det med røtte herom:

Overraskelse beredte

I med jeres folkedans;

fra »Bornholmeren« til Grete,

hvilken munter, broget krans!

Til adskillige af folkedansene hørte sang, og flere af dem havde et saa dramatisk tilsnit, at de gjorde stormende lykke hos tilskuerne. Den utrættelige forstander Tange spillede violin til dansene. En del af de yngre blandt københavnerne deltog til deres egen store fornøjelse i de sanglege, som arrangeredes. Det er en sund og god adspredelse, som vist hører med til enhver ordentlig højskole. En af de sidste aftener blev der i gymnastiksalen spillet en dilettantkomedie («Den tredje» af Hostrup), og denne aften sluttede med dans for alle, som havde lyst til at være med hertil.

Det har meget at sige for en højskole, hvordan dens leder, forstanderen er, men det har ogsaa meget at sige, hvordan forstanderens hustru er. Under vort otte dages ophold paa Kerteminde højskole fik vi flere gange lejlighed til at beundre den maade, paa hvilken fru Karen Nielsen-Svinning tog sig af de sager, der hørte under hende, f. eks. hvorledes hun talte rosende og opmuntrende til de unge elever, saa de fik lyst til at gøre sig end-

nu mere umage med deres gerning, eller hvad de nu skulle lære eller øve sig i. Og der er jo uendelig mange ting, som en højskoleforstanders hustru har ansvar for, især naar der som her var ca. 150 mennesker inden for den daglige husholdning. Tænk, hvad det vil sige, at der i en saa stor husholdning pludselig mangler vand. I de varme dage, medens vi var der, blev der af byens beboere brugt saa meget vand, at de højere liggende huse — som højskolen — intet kunne faa, og dog var der her ingen forvirring at spore, althi gik saa velgørende roligt, i althi fald for os gæster. Paa mangfoldige andre maader mærkede vi fru Nielsen-Svinnings indflydelse: hun forstod at tale med os alle, saa mange forskellige mennesker, som vi dér var samlede.

Jeg har nu i store træk meddelt noget om vore oplevelser, og hvad vi foretog os paa højskolen i de »8 dage«, og da de var forløbne, syntes vi, at vi havde faaet en saadan rigdom af ny indtryk, oplevet saa mangfoldigt, at det forekom os, at vi havde været mange uger borte fra vort hjem i København, saa rige havde dagene været, og alligevel ønskede vi alle oprigtigt, at vi kunne blive der endnu mange dage. Ved afskedssammenkomsterne den næstsidste og sidste dag var der stor begejstring og taknemlig-

hed hos alle deltagerne, og det var med en oprigtig ment tak, vi trykkede forstanderens, hans hustrus og forstander Kr. Kr. Tanges hænder, da vi ved afskeden steg op i de ventende biler for at drage bort, de fleste af os tilbage til hovedstaden.

Saa vidt i følge med hr. A. Elbirk, og vi vender saa tilbage til aaret 1920.

Da vinterskolen var sluttet og vore mange unge venner var gaaet i gang med arbejdet i erhvervslivet, maatte vi ogsaa tage afsked med to af vore unge dygtige lærere. Jørgen Frank fik en konsulentstilling i sin hjemegn, og Johannes Jensen blev lærer ved Fiskerihøjskolen i Snoghøj. I hans sted kom Peter Frank til maj sammen med en god flok unge piger.

Paaskedag var min kone og jeg i kirke. Pastor Bøjesen saa træt ud, men holdt en god prædiken med et inderligt vidnesbyrd om opstandelsen og den tomme grav, som han ikke kunne undvære at tro paa for at bevares i troen paa kødets opstandelse, genrejsning af vort hele menneskevæsen. Nogle dage efter hørte vi, at han var bleven syg. Jeg stod og skulle rejse ud paa foredragsrejse; min kone fulgte med mig til stationen, og vi lagde vejen om ad præstegaarden for at høre til præsten. Fru Bøjesen tog os med op i soveværelset. Præsten saa meget træt og malet ud, men smilede os venligt imøde og

sagde: Det er godt, at det ikke er mig, der skal ud paa foredragsrejse, pas nu godt paa Dem selv, aprilsvæjr er lumsk, nu har det puttet mig i seng; men nu tager jeg mig god tid til at komme rigtig bi hægterne igen.

Den 25. april døde vor kære præst, han havde budt os velkommen til skolegerning og til livet i valgmenighedskredsen og havde paa alle maader støttet os i vor gerning ogsaa ved jævnlig at holde foredrag for vore elever.

Den følgende tid kom til at staa i præstespørgsmaalets tegn, jeg tog del i drøftelserne derom, og der blev mange. Paa den første møde var der to navne, der kom stærkt i forgrunden. Pastor Geismar og pastor Clausen; men da man stod delt overfor dem, enedes man om først at undersøge, om der var andre, som man eventuelt kunne enes om. Ved vort efteraarsmøde talte Geismar, og da vi efter hans foredrag gik sammen ude i haven, sagde han:

»Kan De ikke gøre noget for at faa mig til præst her.«

»Jo, jeg kan holde min mund og lade være at nævne Deres navn i den forbindelse.«

»Det var ikke meget.«

»Jo, det er meget mere, end De tænker Dem; thi saa kan jeg med saa meget større vægt nævne det, naar det rette tidspunkt kommer, og det kommer snart.«

Det gjorde det, og jeg ringede en dag til Peder Hansen, Mullerup, og bad ham en snarlig dag, naar han kom til byen at komme op paa skolen, saa vi kunne tale sammen om præstespørgsmaalet. Han kom dagen efter, og vi blev enige om i fællesskab at gaa ind for en afstemning mellem Geismar og Clausen og med velvillie mod dem af dem, der blev valgt. Dette lykkedes det at blive enige om; men da Clausen ikke ønskede at komme paa valg sammen med Geismar, blev der et let valg af Geismar.

I aarsskriftet skriver lærer Frank, at vi denne vor 3. sommer paa Kerteminde højskole kunne samle godt 200 gamle elever til et festligt elevmøde, han skriver videre:

»Den store genforeningsdag samledes man om aftenen ved et festligt dækket chokoladebord. Først sang vi i kor Henrik Pontoppidans herlige sang med Th. Laubs folkevisetone: »Det lyder som et eventyr«. Derefter talte lærer Frank og lærer Simonsen, og baron Dirckinch-Holmfeldt læste sit smukke genforeningsdigt. Sidst talte forstanderen om »Dagens storhed og det nye Folkenes forbund«.

Jeg vil her fortælle et lille træk fra denne dag, som ikke er nævnt i aarsskriftet. Vi havde begyndt dagen med morgensang inde i vor dagligstue til musik ved flyglet.

Jeg stod ved den store fløjddør ind til elevspisestuen og uddelte dagens festtegn, et lille dannebrogssflag til at fæste paa dragten. Der var en tysk gæst, som havde spillet for os, og han kom hen til mig og sagde: »Maa jeg ogsaa faa lov at bære det danske flag; thi den grænseafgørelse er en retfærdig afgørelse i den grænseegn, hvor jeg er fra, ville vi være glade ved en lignende«.

Gæsten var overlærer dr. Frants Birkner fra Kattowitz i Øvre-Schlesien. Han var udsendt af højskoleinteresserede kredse i Tyskland for her at studere den danske højskole for senere at begynde en højskole i sit hjemland. Det meste af denne sommer blev han hos os og glædede os med herlig musik i dagligstuen, og han kom igen næste sommer med kone og børn. Han skrev senere om, at han forsøgte at holde højskole, og han fortalte sine elever om højskoleliv i Danmark.

Om en anden gæst skriver Frank: »Baron stud. mag. Dirckinch-Holmfeldt, som var her i tre maaneder, vandt hurtig alle ved sin fine stiltfærdige og dog muntre væsen. Til at begynde med viste han gartneren, at han baade kunne luge grønkaal og plukke jordbær. Senere viste han, at hans evner spændte over næsten alle felter: at læse Holberg, Drachmann og Hostrup, rette stile, spille

kroket med gæster og elever og tage kammeratlig del i skolens liv udenfor timerne«. Den 9. december 1949 var jeg til hans 60 aars fødselsdag. Bekendtskab fra sommeren 20 blev til varigt venskab. Fra Birkner har vi intet hørt efter 1933. Karen Vibeke besøgte ham i 1923. Ved sommerskolens slutning maatte vi tage afsked med frøken Ejbæk, der med stor dygtighed havde ledet undervisningen i skolekøkkenet i fire aar, og vinteren 19—20 havde styret den store elevhusholdning. Hun havde faaet plads som bestyrerinde af folkekøkkenet i Aalborg.

Til den kommende vinterskole havde vi faaet to nye lærere, landbrugskandidat Vinter Eriksen og konstruktør, tegnelærer Aage Jensen, han havde i to aar været vor elev paa husmandsskolen. 3. november begyndte vi med 100 elever og 25 indmeldt til efter jul. Andet aars haandværkerhold b'lev undervist af Katborg. Vi havde saa en god arbejdsfyldt vinter, hvor hverdage og festdage kædede sig sammen til mindernes krans. Det glædede os meget, at der til juletræsfesten var kommet saa mange elever fra baade sommer- og vinterholdene i de tidligere aar, saa det blev et vinterelevmøde om ikke i saa stor stil som sommerens store elevfest.

Ved Vinterskolens afslutning maatte vi tage afsked med to af

vore gode medarbejdere, Severin Andersen, der havde været hos os baade i Hadsten og paa husmandsskolen, han havde efter indtrængende opfordring fra beboerne overtaget Djurslands højskole, og Peter Frank, der drog til Gravvænge friskole og giftede sig med Johanne Mose, som havde været vor elev paa husmandsskolen. De bor nu i Lyngby, og vi kan jævnlig mødes og drøfte de gode, gamle dage i Kerteminde.

Vi begyndte sommerskolen med to nye lærere, Kristensen Tange og Orla Remer, og en ny lærerinde, Gerda Hansen, hun havde været elev hos os sommeren 1918. Pastor Geismar blev indsat som valgmenighedspræst 10. juli, men flyttede først til Kerteminde sidst i september, og ved vinterskolen medvirkede han med tre ugentlige foredrag. Min kone skriver: »Og saa har vi jo her paa skolen faaet en meget værdifuld medhjælp i pastor Geismar, der holder litterære og verdenshistoriske foredrag. Pastor Geismar er en mester i at fremstille, og jeg forsømmer nødig nogen af hans timer, naar jeg da paa nogen maade kan faa tid at overvære dem, og jeg tænker tit, naar jeg gaar ud af høresalen: hvor er det dejligt at sidde paa højskolebænk igen«.

Tange skriver om skolens fester: »Det begyndte saa uforglemmeligt fint straks efter sommerskolens

aabning med Karen Vibekes hjemkomst fra sanatoriet efter de mange maaneders fravær. Den rige stemning kom til os alle fremkaldt af samfølelsens glæde, idet vi fik dej i lidt af alt dette, som fyldte hjemmet med fryd og tak, lysende os imøde fra mors, fars og søskendes ansigter, baade i smil og taarer«.

Denne sommer maatte vi have to gange »8 dage«, da der blev flere end vi kunne skaffe plads til paa et hold. Frk. Pontoppidan forlod os og blev fru Jensen, Hammelev skole. Min kone og jeg havde det efteraar en herlig Sveriges-tur. Der var nordisk højskolemøde i Wärmland i Sverige, og vi tog før mødet en tur ekstra, først til Stockholm, hvor jeg havde været om vinteren til et kristeligt socialt møde, og hvor jeg i Folkets hus talte om jordspørgsmaalet i Danmark, og paa selve mødet talte om Grundskyld, og saa rejste vi derfra til Uppsala og videre gennem Dalarna til mødet i Molkom, hvor forhandlingerne især kom til at dreje sig om svensk og dansk syn paa højskolegerningen, og hvor Begtrup forargede svenskerne med nogle kritiske udtalelser mod deres arbejdsform, og hvor jeg, der havde givet svenskerne noget ret i, at faglig uddannelse godt paa højskolen kunne gaa haand i haand med aandelig paavirkning, ogsaa forargede ved i grundsynet at hol-

de med Begtrup. Ved dette møde, hvor Alfred Povlsen var med som enkemand, fandt han sin anden kone.

3. november begyndte vi saa vinterskolen med 112 elever, med hvem vi havde et herligt samliv den hele vinter. Til sommerskolen fik vi to nye lærerinder, frk. Madsen som husholdningslærerinde og frk. Jørgensen som gymnastik- og haandgerningslærerinde.

Den 25. juni døde gamle Anders Klinkby i Dalby, han havde været friskolelærer der fra 1862. Min kone skriver i aarsskriftet:

»De gamle i Menigheden.

En dag for nogle aar siden stod en ældre mand med lysende øjne og et glad smil og hilste paa mig, da jeg kom ind i dagligstuen i vor hjem paa husmandsskolen. »Ja, jeg er lærer Klinkby fra Dalby«, sagde han; »Deres mand kender mig godt, der var noget, jeg ville tale med ham om, og saa ville jeg gerne gaa en dag paa højskole«. Det var mit første møde med Klinkby, og det var herligt at have ham, han talte med os mellem timerne, han gik med til foredragene. Han ville raadføre sig med min mand, om han mente, at Bjerres ville passe som forstanderfolk paa Kerteminde højskole, da denne stod foran et forstanderskifte. Det mente vi nok; vi kendte Bjerres og holdt meget af dem. Vi mærkede af hele Klinkbys omtale af skolen

her paa bakken, at den stod hans hjerte nær, og at det laa ham meget paa sinde, at den gerning, som var begyndt her, kunne fortsættes.

Da Klinkby om aftenen rejste, sagde jeg til min mand: »Hvor er det herligt for Bjerres, hvis de kommer til Kerteminde, om der er flere mennesker, der som Klinkby omfatter gerningen med en saa inderlig forstaaelse og kærlighed«, og jeg kan huske, min mand svarede: »Ja, du kan være vis paa, at der i Kertemindeegnen findes dybe spor af den gudelige vækkelse og af Kolds og Viktor Blochs virken, ja, saa dybe, at de er let kendelige den dag i dag«.

Men samværet med Klinkby hin dag gjode, at vi altid, naar vi

mødte ham senere, havde følelsen af at være i stue sammen med en af dem, der af hjertet var med i det gode fællesskab. Naar jeg i de første aar, vi var her, kom ud til møderne i salen, maaske i sidste øjeblik og lidt fortravlet, og saa ud over den til dels for mig ukendte forsamling, da syntes jeg altid, der kom saadan en ro over mig, naar jeg mødte lærer Klinkbys milde blik, og den samme følelse havde jeg overfor Niels Peter Nielsen, Bregnør, som nu ogsaa er gaaet bort. Naar han en enkelt gang ikke var med til møderne her, var det mig et stort savn. Jeg havde lært at skatte hans trofaste vennesind gennem arbejdet paa husmandsskolen«.

Kerteminde Højskole II

Denne sommer, 1922, stod i jubilæets tegn. Først i juli var min kone, børnene og jeg i Hadsten til 25 aars jubilæum, der var knyttet sammen med skolens elevmøde. Vi biledede derover og havde forud meddelt, at vi nok skulle være der i god tid til mødet, hvor jeg skulle tale. Vi var taget fra Kerteminde i god tid, og turen gik udmærket, til vi var midt mellem Skanderborg og Hadsten, da punkterede vi det ene baghjul, men det varede kun et øjeblik at skifte til reservehjul, men en km længere fremme punkterede det ogsaa og nu tog det tid at lappe.

Da vi kom ind i højskolegaarden hørte sangen inde i salen op, og da jeg lukkede døren op, stod forstander Vedde paa talerstolen. Jeg hørte ham sige, at da Nielsen-Svinning ikke kommer, maa jeg jo holde et foredrag til! »Han staar jo i døren«, lød det fra forsamlingen. Vedde fik øje paa mig, og efter at der var sunget en sang, talte jeg saa. Vi havde en herlig dag og aften sammen med gamle venner og elever.

Dette gode og glade samvær med »Hadsten vennerne« fortsattes en maaned senere 5.—7. august ved sølvbryllupsfesten paa Kertemin-

de højskole. Venneskaren var betydelig forøget baade fra tiden før Hadsten og tiden efter. Læreren Remmer skriver derom i aarsskriftet:

»Og saa var der sommerens glanspunkt, forstanderparrets sølvbryllup. Hvor mange taknemmelige venner, de har faaet i de forløbne 25 aar, fik man et levende indtryk af at se den ene efter den anden rejse sig, og i hjertelige ord fortælle om, hvilken glæde det havde været for dem at kende Nielsen-Svinning og frue, hvad enten det var af slægtskab eller venskab eller ved at være elever eller piger eller lærere paa en af de tre skoler, at baandet var blevet knyttet. Om aftenen skinnede maanen i sin fuldeste pragt, og haven oplystes af flere hundrede røde lygter. Det saa pragtfuldt ud. Vi spadseede under sang igennem den illuminerede, men stadig dunkle og hemmelighedsfulde nøddegang og rundt i havens andre gange og stod til sidst paa brinken over festpladsen og saa ud over vandets sølvglinsende flade, mens vi sang »I Danmark er jeg født«. Man fik feststemning i blodet og kunne først sent bekvemme sig til at gaa i seng.«

Min kone skriver til de gamle elever:

»Samme dag vi sluttede 3 maaneders sommerskolen indtog de grundtvigske studenter borgen her

for en lille uges tid. Der var godt hundrede. Det var et meget fornøjeligt møde; mange af studenterne var børn af vore venner og bekendte, og det, at flere ældre hele tiden deltog i mødet, lagde en egen glans over det. Der blev talt om mange emner af mange forskellige og dygtige mænd, men der var jo alligevel en enhed over det hele, der særprægede mødet, og derfor fik timerne i høresalen saa stor værdi. Der var en af ordførerne, jeg tror, det var professor Bang, der idet han til slut takkede studentene for deres ungdomsfriske, kønne færden sagde, at han kunne mærke, at der var en ting, studenterne havde taget fejl af: de var ikke vant til at se saa lange gange som her, og derfor havde opfatiet dem som keglebaner og troet, at kuglerne paa trappegangen i en sen natstid skulle benyttes der. Ja, da tænkte jeg paa jer, som aar efter aar har gjort jer skyldig i den samme fejltagelse, men i vinter er kuglerne limet fast. Samme dag, studenterne rejste, blev der for alvor taget fat med at skure og pudse alle vegne, thi allerede dagen efter begyndte sølvbryllupsgæsterne at indfinde sig. Vi har jo hele vor slægt og næsten alle vore venner langt borte, og vi havde skrevet til dem, at de maatte endelig komme fredag, allersenest lørdag, thi vi kunne ikke have dem længere end til tirsdagen (festda-

gen var en søndag), thi om tirsdagen skulle vi igen modtage 160 kursusedtagere, og vi ville dog gerne have lidt ud af samværet med vore kære venner.

Da de første gæster begyndte at indfinde sig om fredagen, var der endnu travlhed baade her og der, men om lørdagen, da størsteparten af gæsterne indfandt sig, var her festligt og fint allevegne. Jeg havde besværet mig ikke saa lidt forud over, hvorledes det hele skulle gaa, thi det var for de fleste af vore gæster en baade dyr og besværlig rejse hertil, og saa syntes jeg, at det hele blev saa forceret, at jeg slet ikke kunne evne at forberede alt, som jeg gerne ville, naar det hele skulle foregaa i en saadan hast mellem to store kursus. Men alt formede sig saa smukt, kærliche hænder hjalp baade her og der, og gæsterne kom og bragte et saadant fond af glæde og livsfylde med sig, saa de dages samvær i vennelag blev saadan, at vi aiter og atter maatte sige Gud tak for, at vi fik lov at opleve de dage med hinar-den. Da vi den dag, de fleste af gæsterne skulle rejse, samledes til andagt og til slut sang: Herrens venner ingensinde mødes skaj for sidste gang, da var vi mange, der oplevede en af de stunder, hvor vi allerede her paa jorden føler lidt af paradislæden. Ja, vi ville gerne haft jer med alle sammen til den fest, som paa grund af venners

godhed imod os blev saa uforglemmelig, men da dette var umuligt, havde vi valgt at indbyde de to repræsentanter fra hvert skolehold her fra Kerteminde og de Elever, der i de aar, vi har haft skole, var gift sammen (altsaa hvor baade mand og kone havde været elever hos os). Men det var ikke let at laa denne indbydelse ud, thi vi ville jo da ikke avertere derom, og følgen blev, at ikke ret mange fik det at vide, og vi har siden modtaget en mængde breve med beklagelse over, at de, der paa den maa, de havde ret til at komme med, ikke havde faaet det at vide. Men hvor var vi glade for, at der alligevel kom saa mange gamle elever, som der kom. De var placerede saaledes ved festbordet, at vi kunne se dem alle. Og vore medarbejdere i aarenes løb fra de tre forskellige skoler var næsten alle komne til stede, og vore piger (som vi tidligere havde i mange aar) og som ogsaa i sandhed var vore medhjælpere, ikke blot i køkken og kælder, men ogsaa i vor gerning. De sad der, og vore øjne duggedes og vore hjerter var fyldt med tak for al den kærlighed, vi havde mødt og modtaget gennem de mange aar.

Vi havde 80 gæster boende og 120 til bords. Højskoleforeningen havde plantet flagalle op langs trappegangen op paa bakken til skolen og deroppe rejst ærespport, og musikkorps vækkede os tidligt

Om morgenen, og nogle af de kære gæster kom ind og ønskede os til lykke, inden vi var kommet op. Vi samledes til gudstjeneste i sognekirken, som sognepræsten havde overladt til valgmenighedens brug den dag, og Geismar prædikede, og alle vi fra skolen var til Alters. Ved middagen blev der sunget flere sange. En af vore elever fra husmandsskolen, Simon Jensen, havde skrevet en sang, hvor der bl. a. staar:

»Tre børn er helt og ganske eders egne,
men børn det har I ellers alle vegne.
Ja, børn i nord og sønder,
i øster og i vest,
i Nexø og i Tønder
og her ved denne fest.«

Lærer Tange skriver:

»25 aar: Et arbejdsjubelæum. Sølvbryllupsaaret paa Kertemindes højskole afmærkede ikke alene et 25-aarigt samliv som ægtefæller for vort forstanderpar, men tillige et tilsvarende samvirkende arbejde i den danske folkehøjskoles tjeneste af en ret usædvanlig karakter. — Et rejsningsarbejde udført paa tre skoler, med nogle faa aars standsning paa grund af sygdom, nærmest som følge af en for stærk overbelastning af arbejdsorganisationen.

Først blev højskolen i Hadsten fra bar bund oparbejdet til at være en af landets største skoler. Saa kom turen til husmandsskolen ved

Odense, hvis elevflokk hurtig blev bragt op til den styrke, som skolen var i stand til at rumme, endda med betydelige udvidelser af bygningsskomplekset. Og nu Kertemindes folkehøjskole, som ikke kunne holdes gaaende længere af elevmangel. Den fik straks ved forstanderparrets tiltrædelse større tilgang af disse, end skolen kunne rumme, saa en udvidelse af lokalerne blev nødvendig baade en og to gange, og nu skolen her med plads til ca. 150 Elever, med sine ypperlige undervisningslokaler, sin store gymnastiksal og en ganske dejlig høresal.

Et overmaade bevæget livsafsnit, hvor et stort arbejdsværk er blevet udført af disse to mennesker, stadig under trykket af et skrøbeligt helbreds tunge byrde; men i en ganske usædvanlig grad grøderigt og frugtbart. Dette er atter aandens redebønne kraft, som har gjort underværker. Den kraft, som disse to saa aabenbart er besjælet af og som præger deres hele færd i hjemmets og skolens gerning. De har nemlig som faa forstaaet den kunst at danne et hjem, hvor der holdes skole, ja, hvor skolestuen egentlig bare er en naturlig udvidelse af det gode hjemsstue, et sted, hvor eleverne i sandhed føler sig som børn af huset. Begge er de rigt udstyret for denne virksomhed, begge med kærlighed til gerningen og til hinanden ind-

byrdes, den kærlighed, som formildner — forener det forskelligeartede og bøjer modsætningerne sammen til enhed.

Fru Karen er hjemmets og skolens mor; hermed er egentlig alt sagt, af dette omsluttet alt og alle; men hun er tillige pendulet, som giver værket baade tak og tempo, — opfindsom og impulsiv, med kunstnerisk smag og anlæg. Baa- de hjemmets indreining, udstyr og livsførelse er præget heraf. Hun forstaaer at give festens stemning over den søgneste sag, forstaaer at finde det, som baade frigør kræfterne og binder dem til en opgave. Inden for fru Karens verden er der aldrig stilstand, men den er fyldt af de skiftende bevægelser, hvori livets bedste kræfter udløses og omsættes til et frugtbart værk, hvor enhver af hendes omgivelser naturligt finder sit rette omraade.

Nielsen-Svinning er kendt over det ganske land gennem sin store foredragsvirksomhed, man kender hans mandige, friske tale, som maaske dog ingen steder klinger saa smukt og gribende, som naar han staaer i sin skolestue omgivet af en lyttende ungdom. Man har sagt om Nielsen Svinning, at ingen som han kan trække elever til. Der er den sandhed heri, at han ikke blot kan tiltale det bedste, som findes gemt derinde i ungdomssindets løndom og bringe dem til at tage det materiale i forstaaet brug,

hvoraf manden skabes. Nielsen Svinning lever stærkt med i alt, hvad der rører sig i liden, derigennem holder han sig ung i striden og faar en sjælden evne til at fængsle sine unge tilhørere ved at lyse op for dem i tidens mørke og vise dem vej ud derfra mod noget bedre kommende, som beror paa, hvad hver enkelt her vil yde og give i liv og færd. Livet bliver nemlig noget stort, skønt og virkeligt for den enkelte under hans tro- stærke vidnesbyrd. — Vidnesbyr- dets sandhed bekræftes end stærkere derved, at Nielsen Svinning altid selv staaer midt i striden for det største, midt i det skabende arbejde, for at fuldkomme sine livsidealer; hans skole er særpræ- get deraf, idet denne, mere end de fleste andre højskoler, tilstræber en harmonisk forening af det aande- lige og praktiske livs arbejde ved tilknytning af haandværker-, landbrugs- og husholdningsafde- linger. Nielsen Svinning betragter dette som et fremskridt inden for højskolens virke.

Endvidere har han hele tiden været at finde i forreste række, hvor der kæmpedes for det, som foragtes af de store, men elskes af de smaa, kampen mod landets indre fjender: Rusdrikke-trafikken, den sociale uret, uredeligheden i det offentlige livs fremfærd m. v., aldrig for egen vinding, men altid for at tjene og bringe de personli-

ge og økonomiske ofre, som denne tjeneste altid kræver. Af disse grunde flokkes ungdommen der, hvor Nielsen Svinning rejser sin skole.

Nielsen Svinning er ikke gennem denne sin stærke arbejdsydende virksomhed blevet rig paa jordisk gods, men alligevel er han en rig mand i ordets bedste forstand.

Noget af denne rigdom, venneforholdet, blev sølvbryllupsdagen et lysende vidnesbyrd om fra først til sidst.

Omgivet af gamle, trofaste venner, elever og medarbejdere fra gammel og ny dato, der hver paa sin maade søgte at give et synligt og ægte udtryk for den tak, der fyldte deres sind, til hjem og skole, maa sikkert paa overbevisende maade have vidnet for Karen og Nielsen Svinning om, at deres fælles arbejde gennem 25 aar netop havde baaret de frugter, som i egentligste forstand giver et menneskeliv sin rigdom og sin fylde.

Ja, det kan siges her i sandhed om disse to, at den første bryllupsdags fagre drømme har faaet virkelighedens skikkelse gennem et trofast, arbejdsomt samliv, hvor hænderne fandt stærkest sammen i tungeste stunder, da de i fælles bøn oplevede fredens og livskraftens under.«

Min kone skriver:

»Det har været en underlig be-

væget sommer, vi har levet, med en travlhed som ingensinde før. Vi havde 82 elever paa sommer-skolen, og der bliver saa 100 elever paa vinterskolen. Vinther Erik-sen bestyrer nu skolens landbrug. Vi er meget glade ved den ordning, som gør, at vi nu har faaet knyttet V. E. hertil som fast lærer hele aaret rundt.

Vi har i vinter ikke mindre end fire børnebørn, som vi siger, paa skole, det vil sige elever af forældre, der ogsaa har været paa skole hos os. I kan tro, det er rart at se paa de ansigter, selv om vi samtidig bliver minde stærkt om, at det er noget siden, vi var unge.

Karen Vibeke er i Italien i vinter; min mand fulgte hende derned i efteraaret. Sydens sol skulle gøre hende sund og stærk, hun skal tilbringe julen i Rom. Asta skal, om alt gaar vel, have bryllup skærtorsdag. Hun og hendes kæreste, Holger Jensen, som mange af jer kender, skal have deres hjem i min mands fædrenegaard i Odsherred paa Sjælland. Vi er saa glade ved, at Asta skal have sit hjem der, saa gaarden bliver i slægtens eje.

Asta blev gift skærtorsdag, og de kom til Odsherred, men det gik ikke saa vel, at den gamle slægtsgaard blev bevaret i slægtens eje. De to unge overtog gaarden i forpagtning, og da jeg næste vinter var der til barnedaab med mit første barnebarn, Niels Tage, sagde

min bror: Nu er der kommet en Niels Jensen til gaarden igen (Farhed N. J.), og nu maa vi have det ordnet, saa han kan blive her.

Jeg maatte rejse samme aften; men senere paa aftenen havde min bror sagt: Paa tirsdag tager vi til Nykøbing og faar testamentet skrevet; men samme nat blev han meget syg, blev opereret og døde uden at komme til bevidsthed, saa det blev ikke Niels Tage, der kom til at bevare gaarden i slægtens eje, og selv om min ældste bror solgte sin større gaard og tog hjem for at bevare gaarden i slægtens eje, maatte hans søn slippe den i krisetiden i 30'erne.

Ovenpaa sommerens travlhed kunne jeg jo i høj grad trænge til en ferie og tog sammen med vor husholdningslærerinde, frk. Madsen med Karen Vibeke til Italien. Jeg var ikke alene træt, men havde haft nogle meget alvorlige sygdomsanfald. Min mavekatarr havde forenet sig med en meget ondartet tarmkatarr for at slaa mig helt ud, for den ene sygdom var mælk godt, og den anden kunne ikke taale mælk. Dr. Ottesen havde raadet mig til i Italien at leve væsentligst af vindruer, det var en billig kur, thi for 25 øre kunne jeg købe alle de vindruer, som jeg i et maaltid kunne spise, og kuren i den maaned, jeg var der, havde en forbavsende god virkning; men

det var ikke det eneste eller værste, jeg fejlede.

Mit hjerte havde givet mig to alvorlige strejkevarsler, det ene sommeren før og det andet kort før sølvbrylluppet. Jeg stod en varm solskinsdag ude ved bierne sammen med vor gartner, da jeg pludselig til hans forfærdelse styrtede om bag ved et bihus. Da jeg lidt efter aabnede øjnene, ville han hjælpe mig op; men da hovedet blev løftet lidt op, gik jeg væk igen, og jeg ved ikke mere, før jeg inde paa Tanges værelse vaagnede op med lægen staaende over mig. Det blev noteret som hedeslag.

I aar, da vi havde »8 dage«, og der en aften blev danset folkedanse paa festpladsen, og jeg gik gennem baghaven, opdagede jeg en bisværn i et af træerne; jeg ville gaa hen forbi for at gøre gartneren opmærksom derpaa; men en bistak mig i nakken, og det virkede paa en usædvanlig maade, idet det sortnede for mine øjne. Jeg skyndte at lægge mig paa ryggen for at faa blodet op til hjernen igen og fik sendt bud efter kamfer, men det hjalp ikke, bevidstløs blev jeg baaret op i vor sovekammer, hvor en ung læge, der var til stede som kursusedtager, tumlede længe med mig, inden han fik mig til live igen. »Harve der skullet være hentet læge fra byen, saa ville det være blevet for sent«, sagde han.

Jeg blev nøjere undersøgt og sendt til en hjertespecialist i København. Ja, det var hjertet, det var galt med, og jeg skulle være meget forsigtig og leve under meget rolige forhold — det kan man jo ikke paastaa, at jeg kom til i de 14 dages ferie, hvor vi i 5 dage og og nætter ikke at forglemme havde huset fuldt af studenter, 3 dages sølvbryllup og 5 dages kursus med 150 deltagere. Maaneden i Italien kvikkede mig godt op, og vi tog fat paa det mere rolige vinterarbejde.

»Med tak for sidst meddeles, at menighedsraadene for Henne-Lønne samlede i dag har holdt møde, under hvilket dei vedtoges med 9 stemmer mod 4 at tilkendegive, at vi ønsker Dem ansat i præsteembedet her, og at vi vil støtte Deres eventuelle ansøgning derom«. Saaledes skriver menighedsraadsformanden til mig den 19. juni 1923. Jeg havde paa gennemrejse en søndag prædiket i de to kirker.

Jeg ved ikke hvad svar, jeg ville have givet, hvis jeg havde været cand. teol., hvor sagen havde været endelig afgjort med mit ja eller nej; men nu skulle der efter løven om lægmænds adgang til præsteembeder afstemning og $\frac{2}{3}$ flertal og bispeeksamen hos en missionsk biskop. Jeg valgte under disse forhold at sige nej.

Nogle dage efter, da Geismar var

ude paa skolen at holde foredrag for eleverne, viste jeg ham brevet og fortalte, at jeg havde sagt nej. »Dei burde De ikke have gjort«, sagde han. »Der er mangel paa grundtvigske præster, og det er lettere nu at finde unge dygtige mænd til at løse af her til skolearbejdet end at finde præster til de grundtvigske kredse, og De burde ogsaa tænkt paa Deres daarlige hjerter, det ville have godt af de roligere forhold i en præstegaard«.

Jeg indrømmede, at dei kunne der jo nok være noget om, og at jeg egentlig med stor glæde ville kunne tage en præstegerning op.

Lige da vintereleverne var rejst hjem til juleferien ringede telefonen. Det var fra Jernved menighedsraad, om jeg ikke ville komme derud en af de første dage i det nye aar. Jeg kom, og de opfordrede mig til at blive deres præft — jeg har en mistanke om, at Geismar enten uopfordret eller efter henvendelse fra dem havde anbefalet mig, hans navn blev i al fald nævnt ved mødet.

Jacob Appel havde sagt, at naar de ville have mig til præst, saa ville han opslaa embedet paany, saa de kunne faa de formelle forhold i orden. Jeg prædikede saa derude, og flertallet gentog opfordringen; men det missionske mindretal gik stærkt imod, saa jeg havde fornemmelsen af, at det ville blive

meget tvivlsomt, om de $\frac{2}{3}$ kunne klares; men jeg rejste dagen efter til Ribe og afleverede min ansøgning, og biskoppen tog meget elskværdig imod mig og tilbød at ordinere mig i Jernved kirke, hvis jeg blev valgt; »men det tror jeg næppe De bliver; thi missionen er stærk der i sognet og ikke engang en anbefaling fra mig ville faa dem til ikke at stemme imod«, sagde han.

Ved juletræsferien meddelte jeg eleverne og gæsterne, at jeg havde sagt ja til opfordringen til at blive præst i Jernved; men at det var meget tvivlsomt, at jeg ved afstemningen fik de $\frac{2}{3}$ af stemmerne, og i saa fald blev jeg ved skolen som hidtil.

Nogle dage efter blev jeg ringet op af et menighedsraadsmedlem, som havde været meget ivrig for at faa mig til at sige ja, og som havde været sikker paa, at de nok skulle klare afstemningen, og han sagde nu, at han tvivlede paa, at de kunne skaffe de $\frac{2}{3}$. Der var nu kommet en god grundtvigsk teolog som ansøger. »Ja, men det er jo udmærket«, sagde jeg, »saa trækker jeg min ansøgning tilbage«. »Nej, det maa De endelig ikke gøre; men De kunne gøre os en meget stor tjeneste ved sammen med mig og en til af menighedsraadet at rejse til København og gaa med os op i ministeriet og hjælpe os til at faa embedet opslaaet paany, selv om

De ikke er ansøger; thi den grundtvigiske ansøger er kommet for sent med sin ansøgning«.

Jeg rejste med, og vi fik det ordnet, saa de fik lejlighed til at faa den nye ansøger indstillet.

Jeg havde forøvrigt i julen haft en henvendelse til om at søge et embede. Det var Vedersø. Lørdag aften, som Kaj Munk skulle prædike der om søndagen, blev jeg ringet op fra Ulfborg: »Det er provsten. Kan De komme herop paa mandag, hvis de søndag aften faar telegram om at komme?« »Ja, det kan jeg nok; men hvorfor?« Menighedsraadet fra Vedersø har været her, og hvis de ikke i morgen bliver enige om Kaj Munk, saa vil de have dem til præst; men man dag er den sidste dag, det kan blive ordnet. Men de blev enige om Kaj Munk.

Paa min fødselsdag den 24. februar 1924 fik jeg en særlig værdifuld fødselsdagsgave. Kr. Nygaard og frue var for første gang gæster i vort hjem, og Nygaard holdt foredrag for vore elever, og vi aftalte om fremtidig samarbejde fra 1. april. Vi fik derved en ypperlig medhjælp i de 6 aar, mine kræfter holdt til ledelsen af den store skole.

Den 4. september 24 modtog jeg følgende brev fra biskoppen i Aalborg:

»Kære forstander Nielsen-Svining! Tak for Deres brev! De maa vise menighedsraadene dette,

Jeg har — som De ved — længe ment, at De egentlig burde være præst eller rettere: have et præsteembede, for jeg har i nogle aar egentlig anset Dem som præst. Deres vidnesbyrd mellem yngre og ældre gav Dem i virkeligheden en præsts stilling. Og som jeg ønsker Dem en præstegerning, ønsker jeg Deres hustru en pæstekones gerning. De ved, hvor megen pris jeg sætter paa hende.

Med hensyn til Børglum er jeg meget lidt glad ved de tre ansøgere (for ikke at sige mere). Ingen af dem passer i Børglum, hvor De derimod efter min mening ville have en god gerning. Eksamensspørgsmaalet skal de ikke være bekymret for.

Undskyld, at dette er skrevet i stor hast!

Gud lede nu alt til det bedste!

Med mange hilsener til Dem og Deres hustru er jeg Deres hengivne
Chr. Ludwigs.

Den 9. september prædikede jeg i begge sognets skoler, og det grundtvigske flertal opfordrede mig til at blive deres præst. Ved den følgende afstemning, hvor »Vendsyssel Tidende« havde angrebet mig politisk og biskoppen havde anbefalet mig, kom jeg til at mangle 3 stemmer i de $\frac{2}{3}$, og jeg blev altsaa ikke præst i Børglum, som det forud var meddelt i alle landets blade; men elevantallet paa skolen blev dette aar ha-

veret. I løbet af et par aar var vi imidlertid atter oppe over de 100 vinterelever.

Biskoppen skrev, at jeg længe havde været præst. I de 9 aar i Hadsien havde Kjølseth og jeg prædikeret 4 a 5 gange hver vinter paa skolen; der blev senere bygget kirke i stationsbyen. Jeg havde ogsaa paa foredragsrejser efter optordring prædikeret baade i kirker og forsamlingshuse. Til ugebladet »Landet« i redaktør Østergaards tid havde jeg skrevet nogle og tredive prædikener, hvoraf jeg her giver to:

HIMMERIGES RIGE.

Mathæus 13. 24,30.

Vor Herre Jesus kom til Jorden for at forkynde Himmeriges rige. Englenes lovsang forkyndte det straks, da han var født til verden: »Ære være Gud i det høje, fred paa jorden og i mennesker Guds velbehag«. — Dette er det Guds rige, Herlighedsriget, som menneskene til alle tider længes efter og drømmer om; men ved at følge egne længsler og drømmerier kommer menneskene gang paa gang ind paa fejle spor og vilde veje. Naar de sanseløse styrter af sted og marker sig frem for at trænge sig først ind i lykkens og lystens Himmerige, saa finder de sig selv af bækærlighedens og lidenskabernes malstrøm draget med i de onde lysters og lasters Helvede. — Eller

naar de forsøger at selvgodhedens farisæervej at komme derind, saa mister de evnen til at høre og følge Jesus ind i Himmerige, og han maa udbryde advarende til sine venner: »Dersom eders retfærdighed ikke overgaa de skriftkloge og farisæernes, saa kommer I ingenlunde ind i Himmeriget.«

»Der er kun en snæver vej, og faa er de, som finder den«, siger Jesus Guds naade, som overvinder baade synd og død og djævel: men dette sidste sker ikke før høstens dag. Alt, som vokser, skal have sin tid. Han gør med dyb sorg og medfølelse sit yderste for at forkynde Himmeriget, saa mennesker kan faa lyst og evne til at følge ham derind.

Da man havde saa svært ved at forstå hans direkte tale derom, saa talte han gang efter gang i lignelser, søgte at belyse det med billeder saa fra en side og saa fra en anden. Saaledes ogsaa i dagens evangelium.

Jesus sagde: »Himmeriges rige lignes ved et menneske, som saaede god sæd i sin ager«. Jesus taler aldrig om Himmeriget som et sted, hvor man under visse omstændigheder kan være saa heldig at slippe ind efter døden. Her taler han om Himmerige som en god sæd, der skal saas for at vokse. Jesus er jo selv den gode himmeriggssæd, som er saet her paa jorden i tidens fylde, og som ved daaben er

saet ind i hvert enkelt menneskehjerte. Hvis hans sindelag og hans himmelskekræfter, faar lov at vokse i os, saa vokser vi dag for dag dybere ind i Himmerigs fred og glæde og høster den sejrskraft, hvormed vi maa kæmpe vor kampe. Jesus siger derfor: »Men der folkene sov, kom hans fjende og saaede klinte iblandt hveden og gik bort. — Men der grøden vokste og bar frugt, da lod ogsaa klinten sig til syne. Men husbondens tjenerne kom frem og sagde til ham: Herre, saaede du ikke god sæd i din ager? Hvorfra har den da klinten? Han sagde da til dem: Det har et fjendsk menneske gjort. Da sagde tjenerne til ham: Vil du, at vi skulle gaa hen og luge den af? Men han sagde. Nej, paa det I ikke skulle tillige med den rykke hveden op, naar I luge klinten af. Lader dem begge vokse tilsammen indtil høsten, og i høstens tid vil jeg sige høstfolkene: Sanker først klinten tilsammen og binder den i knipper at opbrænde den; men samler hveden, i min lade.«

Denne lignelse er ikke overført til danske forhold under en god og tydelig form. At en fjende har saet ond sæd i verden og i vore hjarter, det er desværre altfor vist og sikkert, og at den gror saa frodigt, at den til tider synes at ville kvæle hveden, kan vi som redelige, alvorlige mennesker heller ikke

lukke øjnene for; men under den form, vi har den her, er det vanskeligt at forstaa, at det ikke skulle være baade muligt og ønskeligt at faa luget klinten op, for at hveden kunne vokse saa meget bedre. Vi kan jo sagtens kende forskel paa hvede og klinte. Ja, men Jesus har heller ikke talt om den let kendelige klinte, men om en græsart, der lignede hvede saa meget under væksten, at det først ved høsten med sikkerhed kunne ses, hvad der var hvede, og hvad der var ugræs.

Et menneske saaede god sæd, gudslivets renhed og kærlighed ind i verden, og et andet menneske saaede ugræs, løgn, griskhed, ond syndesmitte. Ja, Jesus som menneske saaede den gode sæd, vil vi med ham saa den videre i slægterne, eller vil vi være sædemænd for fjenden.

Ja, vi vil jo saa med Jesus; men der er jo ikke en eneste af os mennesker, som ikke hele vor liv igennem saar med fjenden og lader ham saa sin onde sæd i vore egne hjerter, og saa blinde er vi, at vi saar den onde sæd i tro paa, at det er god sæd. Hvor tit forveksles mon ikke nidkærhed for egne meninger og tro paa egne kloge tanker med nidkærhed for Guds rige og for sandheden.

Vi duer ikke til at luge paa Himmeriges mark, og vi vil bede markens herre om, at han vil kendes ved den hvede, som han har saaet

i vore hjerter, selv om den ogsaa er ilde overgroet af verdens ugræs, og at han naadig vil samle hvert lille livets hvedestraa hjem i sin himmerigslade.

PETERS KALDELSE.

Adskillige gange fortælles der i evangelierne om, at Jesus talte til folkeskarerne fra et skib. Ved Genesareth sø var der kun en smal søbred foran de opstigende klipper, hvor de store folkeskarer kunne faa plads, og derfor maatte Jesus et stykke ud fra kysten, for at ogsaa de længst ude til siderne staaende kunne komme til baade at se og høre ham. I dagens mægtige evangelium fortælles der ikke noget om, hvilket indtryk Jesu tale gjorde paa folkeskarerne. Det der skete derefter, har gjort saa overvældende indtryk, at den første del af dagens begivenhed er trængt helt i baggrunden. Hvad var det saa, der skete? Ja, tilsyneladende skete der to ting, nemlig en mærkelig fisketangst, og at en syndig mand blev kaldet til Herrens apostel og til grundlægger af kristenmenigheden her paa jorden.

Men da Jesus holdt op med at tale, sagde han til Simon: »Far ud paa dybet, og kaster eders garn ud til en dræt!« Og Simon svarede og sagde til ham: »Mester! vi have arbejdet hele natten og fik intet; men paa dit ord til jeg kaste garnet ud.«

Peter oplyser Jesus om, at de har arbejdet hele natten. Er det for at gøre ham opmærksom paa, at de er trætte? Nej, han vil dermed kun sige: »Vi, som har gammel erfaring i at fiske, vi har valgt natten som den eneste brugelige tid paa denne aarstid og med de forhold for fiskestimernes gang, som der er for tiden, og vi fik dog intel; men skønt du ikke er fisker, og derfor vælger det uheldigste tidspunkt, saa har vi dog saa stor kærlighed til dig og saa stor tro paa dit ords magt, saa jeg paa dit ord vil kaste garnet ud.«

Og da de gjorde det, fangede de en stor mængde fisk, og deres garn sønderreves. De vinkede ad deres staldbrødre i det andet skib, at de skulle komme og hjælpe dem, og de kom, og de fyldte begge skibene, saa at de var nær ved at synke. Men da Simon Peter saa det, faldt han ned for Jesu knæ og sagde: »Gaa bort fra mig; thi jeg er en syndig mand, Herre!« Thi en rædset var paakommet ham og alle dem, som vare med ham over den fiskedragt, som de havde faaet; ligeledes ogsaa Jakob og Johannes, Zebedæus's sønner, som var Simons staldbrødre.

Og Jesus sagde til Simon: »Frygt ikke, fra nu af skal du fange mennesker«. Og de lagde skibene til land, forlod alle ting og fulgte ham.

Der skete tilsyneladende to for-

skellige ting; men det var jo alt den samme ene ting: En mægtig aabenbarelse af Jesu Guddomshierlighed og Hellighed, som overvælder og skræmmer det svage menneskesind og virker som lyset, der skærer i øjnene, men samtidig tyser op og bringer klarhed til veje. De mennesker, som har noget af det i sig, som gør dem til Lysets børn, drages mod lyset og mod renheden i Jesus, men ser samtidig sig selv i deres sjælsørke og urenhed. Saaledes gik det ogsaa Peter under denne mægtige oplevelse.

Herrens renhed og herligheds-glans fik ham nu først for alvor til at forstaa, hvor uren og syndig han var. »Gaa bort fra mig, thi jeg er en syndig mand, Herre!« Ja, saaledes sagde hans mund og følte hans hjerte, og dog har han aldrig længtes dybere efter at være nær ved Vorherre, røre sømmen af hans klædebon og omfavne hans knæ end i denne stund.

Da han nu saa baade sig selv og Jesus i det rette lys, saa kunne Vorherre bruge ham i sin tjeneste. Derfor kom nu den store kaldelse, som var forberedt gennem dagens oplevelser og gennem alt, hvad han havde oplevet fra den dag, han første gang mødte Jesus. Ja, fra nu af skal du være menneskefisker, dragge vod til Himmerige. Som du, den syndige mand er draget til mig, din herre og frelser, saaledes skal

du være med at drage syndige mænd og kvinder ind i min barnhertige og kærlige frelserfavn«.

Ja, det var nu Peters oplevelse og kaldelse; men saa vi. Oplever vi noget? Ser vi saa meget af Jesus, af hans renhed og herlighed, at vi føler os som syndige mænd og kvinder og længes efter at være hos ham og blive rene af hjertet? Ja, da har han ogsaa et herligheds-kald til hver eneste af os. Der er ingen af os, der er saa syndige, at han ikke vil tage imod os, og der er ingen af os saa smaa og med saa ringe evner, at han ikke skulle have brug for os i sin tjeneste, i sin gerning som tro tjenere. Peter og hans fæller, de forlod alle ting og fulgte ham.

Ja, saa stærk maa kaldet være og glæden derover være, at vi faar sind til at forlade alle ting og følge ham, om det saa skal være paa vejen over Golgatas bakke.

Ja, har vi dette sind, saa er det muligt, at Gud slet ikke rent udvortes set kræver, at vi skal forlade alle ting; men vort hjerte maa slippe alle disse rare, eller farlige ting, som et menneskehjerte kan hænge ved. Naar hjertet har sluppet, saa først kan Gud bruge os, og vi bliver tro tjenere, der kan sættes over mere og mere indtil herlighedsriget kan aabenbares i os og gennem os.

November 1926 havde vi den lykke og glæde at faa vor kære ven

og medarbejder fra Hadsten, Broder Nissen knyttet til skolen som leder af haandværkerafdelingen. Denne havde i de forløbne aar været ledet af Larsen, Katborg og 3 aar af Aage Jensen; men saa giftede han sig med vor husholdningslærerinde, frøken Madsen. Han blev bygmester i Odense og er nu kreditforeningsdirektør i Odense. Aaret efter var Bentsen leder af afdelingen, nu kom den med Broder Nissen og hans medhjælper, Hans Møller, ind i en varigere periode til 1930, da sygdom slog mig ud, og min efterfølger nedlagde haandværkerafdelingen, Broder Nissen havde nogle aar været forstander for Vivild højskole, som han nu havde solgt, hos os var han foruden at være leder af haandværkerafdelingen tillige højskolelærer med den ældre Danmarks-historie som fag.

Vi var nu fire gifte lærerfamilier ved skolen, vi tre familier boede paa selve skolen med en lille snæver trappe op til vore private værelser. Vi havde soveværelse, børneværelse og gæsteværelse heroppe. Man kunne selvfølgelig komme ad den store hovedtrappe gennem den lange elevgang derop; men den daglige trafik gik ad den saakaldte hønsestige, som ogsaa alle vore piger skulle op ad. Vi levede nær op ad hinanden, men det blev ikke for nær, det blev sammenhold, ven-skab og trofast samarbejde. Fru

Broder Nissen, tante Agnete, kalder disse aar for »primustiden«. I vort og Nygaards køkken var der indlagt gas, men i det elevværelse, som Broder Nissen fik indrettet til køkken, var vi enige om, at vi nødtig ville have gas ind, fordi vi erved fik den ind paa den lange elevgang. Tante Agnete klarede sig derfor med primus, og det var ikke saa vanskeligt, da baade de, deres to børn, saavel som Nygaards spiste middag, samme med os og eleverne, en ordning som var meget tjenligt for et familieagtigt samliv paa skolen.

Vinter Eriksens, som havde forpagtet skolens landbrug, holdt egen husholdning sammen med deres karle og pige; men de kom ogsaa over til lørdagsaftenerne med samvær i stuerne og det ekstra kaffebord. Jeg føler mig tit hensat i tankerne til en saadan aften, naar nogle musikalske elever efter forudgaaende øvelser gav koncert med flygel og violiner, det var klassisk musik, et aar havde vi et hold mere, der spillede moderne danse med mest mulig spektakkel, men de vilde helst spille i høresalen, hvor tælerstolen blev fjernet og en tribune stillet an — ja, hvor var der altid feststemning over vort samliv ogsaa over diskussionsaftner, selv om bølgerne kunne komme til at gaa højt. Vi var saa lykkelige i de sidste aar at blive en folkehøjskole i ordets fulde betydning, vore elever

kom baade fra by og land, baade fra landbrug og haandværk, fra kontorstol og disk. Der var konservative, radikale, socialdemokrater, kommunister, syndikalister og anarkister og hele lærerpersonalet deltog paa lige fod med eleverne og kammeratskabet ikke alene holdt med uddybedes.

Overfor den kendsgerning, at vi de sidste aar havde vinterskolen tuldt optaget med 120 elever, er der tra kritisk hold faldet en overlegen bemærkning: »Ja, men I havde ogsaa mange arbejdsløse«. Ja, at de 120 var der 30 arbejdsløse, og dem havde jeg ganske særlig glæde at at arbejde med, jeg tænker med stor glæde og tak paa de to daglige timer i vor private spisestue. Jeg har en ikke ubetydelig andel i, at der blev givet de arbejdsløse adgang til at bruge deres arbejdsløshedsunderstøttelse paa højskole, spørgsmaalet kom til mig med livets ret.

En vinter midt i 20'erne kom der noget tør jul en haandværker, som var arbejdsløs, og som nu var kommet hjem til sine forældre i Kerteminde. De var smaat stillede, og hans arbejdsløshedsunderstøttelse var knap, men som han sagde, det kan lige slaa til; men det er ikke til at holde ud at gaa der og drive, og om han ikke maatte komme op paa skolen og følge undervisningen der; men han maatte jo forsømme, naar han skulle til

kontrol. Jeg svarede, at han gerne maatte komme: men jeg har ikke noget at betale med for undervisningen sagde han. Ja, saa maa jeg skaffe dig en triplads, svarede jeg, og saa kom han, og alt gik godt en 14 dagestid, men saa kom han ind til mig en dag og var meget ked af det. Han maatte ikke gaa paa skole; thi saa blev understøttelsen taget fra ham. Resten af vinteren kom han stadig paa skolen, gik i køkkenet og snakkede med pigerne eller med min kone inde i stuerne og var sammen med eleverne i middagstid og om aftenen; men gaa ind at høre foredragene eller gaa ud i tegneskolen maatte han ikke. Dette er dog for idiotisk, sagde jeg først til mig selv ogsenerer til forskellige andre, bl. a. Jacob Appel, som var fuldstændig enig med mig, og vi fik skabt saa meget røre om sagen, at de arbejdsløse fik lov at komme paa højskole.

Ved et højskolelærermøde en gang midt i 30'erne faldt der udtalelser om, at man havde haft daarligere resultater paa skolerne, hvor man havde flere arbejdsløse. Jeg havde den dag haft lidt vrøvl med mit daarlige hjerte, hvad jeg af og til har haft i de sidste 28 aar, og jeg kunne derfor ikke tage ordet og gøre rede for mine gode erfaringer, at de sidste 3 aar i Kerteminde var der 3 byraad, der henvendte sig til os, om de maatte sende saa og saa mange arbejds-

løse paa skole hos os. Jeg drøftede sagen med mine medarbejdere, og vi blev enige om, at jeg skulle sige ja, men paa den betingelse, at jeg uden indblanding fra byraadene ville bestemme, om jeg for arbejdet paa skolen kunne være tjent med at beholde dem hele vinteren, og det kunne jeg i høj grad være tjent med.

Da jeg havde sagt ja, sagde jeg til mig selv, disse unge maaske gennem lediggang forhutlede mennesker ved jo slet ikke, hvad en højskole er og har maaske heller ikke noget ønske om at komme paa skolen, de bliver ligefrem sendt os, for at de ikke skal gaa og drive hjemme i de byer, de kommer fra. Vi maa gøre vort yderste for at skabe kontakt med dem.

De af dem, der hverken var haandværkere eller landmænd, 16—18, tog jeg hver dag et par timer ind til mig i vor private spisestue. Det var studiekreds under en meget elastisk form. Jeg skaffede dem bøger. Esther rejste den første af de 3 vintre til Odense hver dag og arbejdede paa sin biblioteksuddannelse og havde saa de ønskede bøger med hjem til dem. Ved afslutningen af vinterskolen holdt en af dem en meget smuk tale for Esther, fordi hun havde taget saa mange gode bøger hjem til dem. En anden sagde, nu er jeg ikke saabange for arbejdsløshedsspøgelset mere, thi København er fuld af

gode bøger, og nu ved jeg, hvor de er at faa, og jeg har lært at bruge dem.

Bøger er gode; men samtale i en fortrolig kreds er meget bedre, ikke mindst, naar man ogsaa forstaar at lytte, saa de føler trang til at lukke sig op. Flere af disse arbejdsløse kom igen paa skole de to følgende vintre efter jul og blev vore trofaste medarbejdere blandt deres kammerater. For et aars tid siden var jeg sammen med en haandværker, der havde været elev den sidste vinter, og han fortalte et smukt træk om en af disse arbejdsløse, Thorvald Madsen. Eleverne havde vist nok paa egen haand stillet noget fornøjeligt an i gymnastiksalen. Der var bl. a. laant en elevs rejsetæppe, og det var blevet revet itu, og nu ville han, at de, som havde brugt det, skulle erstatte det, derom blev der lidt mundhuggeri, og ejeren af tæppet blev utaalmodig og udbød: »Ja, saa gaar jeg ind til forstanderen og klager. Th. M. som ikke var part i sagen sagde saa: Det kan vi ikke være bekendt, forstanderen er syg og kan kun med sine kræfters yderste anspændelse magte at komme ind at holde foredrag hver dag kl 11. Den sag kan vi nok selv klare og ikke bebyrde ham med. Jeg tager nu en hat, og da vi alle har været med til fornøjelsen, saa lægger vi alle et beløb i hatten og

giver tæppets ejer«. Som han sagde, gjorde de saa.

Den 9. maj 1929 har jeg sendt nedenstaaende indlæg i en debat i »Dansk Ungdom«:

»Paa given foranledning, baare nu af min gode ven, Rasmus Borching, og tidligere af andre medarbejdere i højskolen, vil jeg gerne meget alvorligt henstille, at man ikke begynder at kæle for den for dansk ungdom og for vort folk saa ulykkebringende tankegang, at højskolen kun er for den aandeligt vaagne ungdom og for dem fra de gode, interesserede hjem. Alle disse kunne, om galt skulle være, undvære højskolen og endda komme til at leve deres liv rigt og godt. Den slags elever har højskolen brug for som uundværlige medarbejdere, og dette medarbejderskab er til vækst og udvikling for dem selv, men det er ikke de »udvalgte«, men de »trængende«, som faar den største oplevelse ud af et højskoleophold, og som vi føler, at vi ved Guds naade har været mest til hjælp for.

Mon ikke ogsaa den tidligere tiders højskoles bedste elever tit var dem. som trods hjemmets og egenes aandelige søvn var brudt ud, uklart higende, og nu fik det store møde, oplevede aandens skaber-tide.

Kold fik glæde i sit hjerte for hele livet og saa megen glæde, at

han maatte dele med al den danske ungdom, som han kunne faa lejlighed til at dele den med. Denne glæde hjalp Peter Larsen Skræppenborg, ham til ved at tale saadan om Guds kærlighed, at Kold forstod det den juleferieaften i Salling og aldrig glemte det siden, at Gud spørger ikke om værdighed, men om trang, og at Gud slet ikke kender noget til vort menneskelige snævre begrebs værdige trængende.

Jeg tog ikke til orde mod talen om flere eller færre kundskaber hos vore elever, naar de kommer; thi det er jo fuldstændig ved siden af det, som er højskolens opgave og liv. Jeg har nu arbejdet i højskolens tjeneste i 35 aar, og jeg kan ikke se, at eleverne møder daarligere forberedt eller er mindre modtagelige. Jeg finder, at livet med vore elever nu er rigere end i de første efterkrigsaar; men naar man i mindste maade antyder, at højskolelivet er et privilegium for nogle faa udvalgte, saa kan jeg ikke tie til saadan tale eller saadan tankegang; og det hjælper ikke, at Rs. Bording i sit sidste indlæg fører Jakob Knudsen i marken til gunst derfor. Er hjemmene for ringe, saa er det et krav mere til os, om at holde højskole saadan og leve højskolehjemlivet saaledes, vi kan hjælpe ungdommen til at faa sans for og

evne til at bygge bedre og bedre hjem.«

Vi havde den lykke i hele Kerteminde-tiden at have dygtige og forstaaende medarbejdere ogsaa blandt faglærere og lærerinder, der var med at øve højskolepaavirkning paa Eleverne. Da frk. Madsen blev gift, fik vi i flere aar en udmærket medhjælp i frk. Nielsen som husholdningslærerinde og en vinter som økonoma. Her er der ogsaa grund til at nævne tre af vore dygtige køkkenchefer, Anna Rasmussen, Kusine Margrethe og Jenny Rasmussen, de ikke alene sørgede godt for vore materielle fornødenheder, men var ogsaa med at bære den gode tone frem i samlivet.

Da frk. Jørgensen, som havde været vor udmærkede medhjælper i gymnastikoghaandarbejde i flere aar, giftede sig, kom Karen Vibeke, der havde uddannet sig paa statens aarskursus i gymnastik, hjem og hjalp os et par somre; men da hun maatte love at blive paa den internationale højskole ogsaa om sommeren blev frk. Justesen vor gode medhjælp de to sidste somre.

Højskoleforeningen stod ogsaa støt bag skolens arbejde. Vi kunne altid fortrøstningsfuldt henvende os til højskoleforeningens formand, Rasmus A. Rasmussen og til maler Gregersen, som jo tillige var lærer

for malereleverne for disses vedkommende havde vi et udmærket samarbejde med byens tekniske skole.

Som vor nærmeste naboer havde vi lærer Storm Sørensen og forfatterinden frk. Breum og malerinden frk. Anna Munch, naboskabet blev hurtigt til venskab. Frøken Breum læste tit op paa skolen og frøken Munch malede mig som jeg stod og holdt foredrag for eleverne. Elevforeningen gav mig maleriet paa min 59-aarige fødselsdag.

Vore »8 dage paa højskole« bredte sig ud over det meste af baade juli og august maaned. Københavnerne hvert aar i juli, de sidste aar var der adskillige provins- og landboere imellem, gamle elever og elevens forældre. Ved disse kursus havde vi en udmærket medhjælp, frøken Klinker, hun kom nogle dage forud for de andre københavnerne og ordnede alt med deres indkvartering. Afholdsfolkens ungdom havde ogsaa »8 dage«, og Arbejdernes Oplysningsforbund havde et aar to gange »8 dage«.

Min kone skrev i aarsskriftet '28 til de gamle elever:

»Kan I huske, I sommerpiger, hvor tit jeg har sagt (naar jeg har undervist jer i haandarbejde eller set paa noget kønt, I har lavet), at jeg en gang kom bilende rundt for at besøge jer og for at se, hvor kønt I havde forstaaet at indrette jeres

hjem. I dette efteraar blev dette løfte delvis til virkelighed, idet jeg var med min mand i bil i 28 dage. Min mand holdt 30 foredrag i oktober maaned, og de allerfleste steder, hvor han talte, var der mange »gamle« elever til stede, og derved havde vi den store glæde at faa hilst paa mang og ogsaa at faa besøgt mange. Ja, det var en herlig tur, som jeg aldrig vil glemme. Min mand og jeg har i aarenes løb flere gange tilbragt vore ferier i udlandet og haft vidunderlige rejser sammen, men ingen ferierejse har for mig været saa god som denne og herfor tak alle I mange, som hver paa sin maade bidrog dertil. Det var rart for os at have de stille timer, som de tit meget lange bilture gav. Oktober er jo efteraarsmødernes tid, og der var somme dage mange mil at bile, naar vi skulle fra det ene møde til det andet. Jeg ville jo helst standse i alle de byer, hvor I boede, I »gamle« elever, for at faa hilst paa saa mange af jer som mulig, men det gik ikke, tiden var for knap. Vi besøgte ogsaa vor slægt og mange af vennerne fra ungdomsaarene.

Det var vor første foredragsrejse pr. bil.«

I aarsskriftet 1930 skriver jeg:

»Kære gamle elever.

Denne vinter er vor tolvte paa Kerteminde højskole, og der er

baade vinter og sommer levet rigt og herligt sammen med jer, saa der er en skat af lyse og gode minder herfra at tære paa, naar vi til 1. april maa drage bort.

Vi ved endnu ikke, hvor vi til den tid skal fæste bo; men vi finder nok et godt sted til aftenhvile for os to gamle, og Vorherre under os ogsaa nok at finde et arbejde, som passer til de kræfter, vi har i behold.

De af jer, der var til elevmøde, ved jo, at paa det tidspunkt stod det meget smaa til med mit helbred, og senere blev jeg slaaet yderligere ned af en halsbetændelse med temmelig høj feber, som det kneb mit i forvejen svage hjerte at klare.

Under disse forhold maatte jeg give højskoleforeningens bestyrelse det halvaars-varsel, som de sammen med forkøbsretten havde krav paa. Der er ført en del forhandlinger med det enderesultat, at højskoleforeningen har opfordret lærer Ejnar Skovrup, Ollerup, til at overtage højskolen, og at jeg efter dennes ønske har overdraget ham skolen fra 1. april 1930. Jeg har i eftersommeren ligget paa dr. Ottosens klinik i København i 5 uger og senere har jeg haft 2 ugers efterbehandling, som ogsaa har rettet mig en del op, som dr. Ottosen skrev i en helbredsattest forleden, men selve hjertelidelsen er

uhelbredelig, og jeg maa derfor leve under meget rolige forhold; men mit syge legeme har endnu ikke faaet magt over min livsfriske og glade sjæl eller min virketrang.

Gud være lovet og takket derfor.

Mine timer inde hos vore kære elever er mig en stadig stor glæde og berigelse, men i samme maa!, som der er glæde i gerningen, er der ogsaa smerte ved at bryde op derfra og fra det fælleshjem, hvor vi har levet og delt saa meget godt og velsignet sammen med jer.

Vi havde tænkt os en ordning af skolens forhold, saa vi kunne være blevet her og medvirket ved arbejdet blandt de unge, som fremtidigt kommer her paa skolen; men denne tanke maatte opgives, saa nu har vi kun det haab tilbage, at jeg ved til daglig at være under rolige forhold kan samle saa mange kræfter sammen, at jeg lejlighedsvis kan komme til nogle faa møder og der mødes og tale med mange af jer kære gamle.

For skolen fik jeg 105.000 kr. og i aarlig huslejegodtgørelse 500 kr. Under forudsætning af at der kunne træffes en ordning, saa Nygaard kunne fortsætte skolen, skulle vi gratis haft den ene lejlighed paa skolen; da det blev Skovrup, fik vi den aarlige huslejegodtgørelse. Det er underligt for mig at tænke paa, at den skole

med over 100 elever, som jeg alstod for 105,000 kr., nu den er alfoik:et for elever skal koste 375,000 kr. Det vil gøre mig ondt, om den paa grund af den høje pris ikke kan faa lov at fortsætte som højskole.

Som et sidste bud fra vort virke i kærteminde et foredrag, som er holdt for alle elevhold fra 1898.

Den gamle pagts salmist spørger: »Hvad er et menneske, at Du kommer ham ihu?« Det er vendt mod himlens og jordens mægtige skaber, dette undrende, ydmyge spørgsmaal. Ser vi paa mennesket fra stoffets, fra den rent materielle tilværelses synspunkt, saa er mennesker kun et støvgran i det uendelige verdensalt, hvor det vrimler af sole og kloder uden tal og uden grænse.

»En stofhob, et navn«, siger en af vor tids digtere. Der er nogle, som forsøger at bilde sig ind, at de er tilfredse med et saadant svar; men underst inde bliver aldrig noget menneske tilfreds hermed. Den levende, virkende menneskesjæl protesterer og siger gennem tiderne rundt om i de forskellige folkeæter, at den er til, og at den ikke vil lade sig maale med stoffets alen og finde sig i materiel begrænsning. De højt stræbende, gamle grækere sagde, at mennesket var af gudeæt, og de skabte sig guder i menneskeskikkelse. Disse guder var større og mægtigere end almindelige men-

nesker og skønnere end de skønneste, de blev fremstillet i fuldendt skikkelse i kunsten. Norboerne digtede sig ogsaa sine guder i menneskeskikkelse, i deres eget billede, modige, retskafne og kampglade. Dette er altsammen udslag af menneskets protest mod at være blot en stofhob, et navn, Israels folk siger i sin beretning om skabelsen, at Gud skabte mennesket i sit billede, og i den mere udførlige beretning om menneskets skabelse siges der, at Gud dannede mennesket af muld af jorden og indblæste ham livsaande, saa han blev en levende sjæl.

Her er der givet et svar paa, hvad et menneske er. Javel, af jord er du kommen, og til jord skal du blive. Menneskets ydre form er jord, er en organiseret stofhob, som falder sammen ved døden. Mennesket er en del af den almindelige, materielle verden og er under dens naturlove. Saalænge vi lever under denne tilværelses vilkaar, saa længe maa vi dag for dag skaffe os nyt stof fra jorden til at opbygge og vedligeholde vort legeme og vore legemlige funktioner med. Stoffet fra jorden gaar om af dyr og planter for at blive brugelig næring for vort legeme; men det er stadig stof fra jorden, og i dette forhold er vi nøjagtigt ligestillede med dyrene, og vi maa finde os i, at videnskabsmændene i

deres syn anbringer os blandt pattedyrene og nævner de højere aber som vore meget nære slægtninge; men med alt dette er der intet sagt, hvad mennesket virkelig er. Dette siger derimod de gamle med sætningen: »At Gud indblæste jordmennesket, stofhoben, pattedyret livsaanden, saa han blev en levende sjæl.

Herom synger Grundtvig:

»Mennesket er i Guds billede skabt med levende ord paa sin tunge, og derfor kan han mellem træ'r og dyr med guderne tale og sjunge.

»Menneske-aanden det er et ord, som ingen af os kan udgrunde. Menneskelivet dog er dens værk med ordet i menneskemundek.

Mennesket er altsaa en levende sjæl, — men paa en vis maade maa man sige, at dyrene ogsaa har sjæl. Videnskabeligt vil man vel sige, at sjæl er det samme som eller ytrer sig som bevidsthed. Et barn er ikke ret gammelt, inden det begynder at skønne, det vil sige opfatter sine sanseindtryk og reagerer derimod. Dyrene kan ogsaa huske og i nogen grad tænke, det vil sige drage sammenligninger, genkende personer og steder ved sammenstilling af hukommelsesbilleder, med øjeblikkets sansebilleder, ja, de kan ogsaa drage visse nærliggende, tanke-mæssige fornufts slutninger, saaledes som forsøgsaben, der har to hule

rør liggende i buret og finder ud af at sætte dem sammen for at naa æblet, der ligger længere fra buret end nogen af rørstykkerne kan naa enkeltvis.

Det er altsaa ikke nok at sige, at mennesket er en levende sjæl, fordi det har bevidsthed og kan tænke, men man kan maaske bedre sige, at mennesket i modsætning til dyrene kan iagttage sin egen bevidsthed og tænke over sine egne tanker.

Mennesket har ikke sit egentlige liv, sin tilværelses centrum i den materielle verden og dens goder. For at belyse dette kan vi tænke os en ko, der en varm og lun forårsdag uden flueplage græsser i en saftige kløvermark og lægger sig mæt og veltilfreds og tygger drøv. Den glinser af velvære, og øjnene er blanke og veltilfredse, den er vel nok forankret i dyrets lyksalighedsland.

En mæt og sat middagsherre i en blød lænestol med en havaneser i munden ville ogsaa være forankret i lyksalighedslandet; men selv om han aldrig saa gerne ville være den foruden, saa har han dog sin levende menneskesjæl, og jo mere han forsømmer og fornægter den i sit materielle dyrelevned, desto mere ulykkelig, forpint og fortvivlet bliver han til trods for, at han som dyr skulle være lyksalig. Dette viser fra den negative side, at men-

nesket ikke er og ikke kan nøjes med at være et dyr; men at det er en levende sjæl baade til pine og til lyksalighed; thi som dyret, naar det materielle velvære er i orden, er lykkeligt, saa er det ogsaa ulykkeligt, naar det materielle velvære glipper; se bare paa koen en slud- og stormfuld efteraarsdag, naar den staar og skyder ryggen op i en fortvivlet bue, og taarerne triller ud af de store, ulykkelige øjne. Mennesket derimod kan være i de mest fortvivlede, ydre omstændigheder og kan dog til trods derfor have sit sind fuldt af den rigeste glæde, som endog maa give sig udslag i højlydt jublende lovsang.

Dyret er kun et naturprodukt, og det er derfor absolut naturbundet og afhængig af de ydre forhold. Mennesket er legemligt et naturprodukt og forsaavidt afhængigt af de ydre forhold; men det er tillige ved aandsvirke blevet en levende sjæl, og denne sjæl kan derfor med aandskraft gøre sig til herre over den ydre natur og gøre sin indre sjælstilstand uafhængig af den ydre tilværelse.

Grundtvig rammer derfor det centrale, naar han peger paa, at menneskelivet er menneskeandens værk. Hele sammenhængen i menneskeslægtens levnedsløb er jo aandsvirke. Dyrene har ikke og faar aldrig en historie, hvor der kan fortælles, at slægt efter slægt

har været med i et fremgangsvirke. Alt, hvad vi kalder kultur, er menneskeandens værk. Den aandsbaarne og fremadgigende tankes værk »med ordet i mennesemunden« og med det afblegede billede af ordet paa papyrus, pergament og runestave. Ordet, der giver fællesskab om tanker, følelser og formaal, ordet, der giver det vundne i erkendelse og naturherredømme og i menneskelig selvforstaaelse til arv og eje for kommende slægter.

Alle dyr staar paa samme trin som for aartusinder siden. Slægt efter slægt af dyr begynder forfra paa dette samme tilværelsestrin og kan ikke gribe forandrende ind deri. Menneskeslægten lægger sten paa sten paa naturherredømmets eventyrlige bygning. Det, som for en slægt hører til de urimeligste ting, bliver for en senere slægt noget selvfølgeligt, som man er født til.

Menneskeanden, med mennesketanken og ordet i menneskemund er baade den store hersker og den store erobrere i tilværelsen. Med kikkerter og spektralanalyse gransker den de fjerneste sole og urtaager i universet, og med mikroskopet ser den det uendelige smaa, som før usynligt greb ind i vor tilværelse, uden at vi kunne værge os derimod.

Naar dette er sagt; ved vi saa, hvad et menneske er? Nej, vi har

aldrig evnet at faa loddet sænket tilbunds i vor egen sjæl. Her maatte himmelsk lys til, før vi kunne kende os selv.

Det er tidt sagt, at Vorherre Jesus kom til verden for at aabenbare Gud for os mennesker, og dette er jo rigtigt. Jesus siger: »Den, som har set mig, har set Gud«; men Jesus aabenbarede ogsaa for os, hvad det er at være menneske, hvad det er at leve menneskelivet paa denne rullende klode, saa Guds fadernavn vorder helligt ved hans menneskebørns

færden, at leve det i tro og tillid til deres himmelske fader og med søskendesind over for alle medmennesker.

»Hvad er et menneske, at du kommer ham ihu?« »Et menneske«, siger Vorherre Jesus baade i ord og gerninger, »er Guds kære barn, der med tak for barnekaar fatter barnesind og elsker den fader, som elskede os først, og fordi det elsker saa lyder gerne sin himmelske faders vilje, saa hans rige kommer med fred og glæde og hellig aandsfylde.

Efter fyraften

Efter fyraften kan om vinteren blive til aftenssæde og om sommeren til vandring i aftensvalen. Aftensædet bliver enten kedeligt eller hyggeligt eller lidt af begge dele.

Mit aftensæde blev aldrig kedeligt, men altid hyggeligt. En vandring i aftensvalen er altid forfriskende, og der kan opleves meget paa en saadan vandring, selv om den kun er en tur ud paa en gaards marker. Jeg var tidt som barn ved moders haand med mor og far paa en saadan vandring. Det var stille, duggen var falden, og planterne, sæd og roer og græs, stod i frydefuldt velvære efter den solhede dag. Naar der kommer en aarlang efterfyraftenstid, saa er det godt at

komme ud paa vandring i aftensvalen. Gud kommer i aftensvalen, i stilheden efter det travle dagværk, og hvor Gud er, der bliver aldrig tomhed.

Den 30. april 1930 rejste jeg til Aarhus og blev indlagt paa det gamle amtssygehus, og efter en maanedes ophold med mange undersøgelser blev jeg udskrevet med paalæg om at færdes meget forsigtigt og altid have hjertedraaber i min vestelomme og tage dem, saasnart jeg mærkede mindste slappelse i hjertevirksomheden. Min familie var flyttet ind i den villa med to lejligheder, som vi havde købt ude i Trøjborgkvarteret, og nu var vi Aarhus-borgere.

Dagen efter hjemkomsten fra

sygehuset havde vi en stille familiefest. Karen Vibekes bryllup med docent Stanley Bailey fra Londons universitet. Glæde og vemod var blandet ogsaa for de lykkelige unge ved tanken om min sygdom og den lange afstand til England. Vi gamle var efter deres afrejse glad over, at Esther kunne blive hos os en del af sommeren. Men hvad nu, næsten ingen arbejdsevne, jeg havde knapt kræfter til at gaa over i den nærliggende skov, arbejde i haven, som i højeste grad trængte til det, kunne der slet ikke være tale om, jeg kunne hverken magte spade eller skuffejern, langt mindre plæneklipperen. Jeg prøvede at gøre nytte med en saks paa en græsabat. Ja, og havde vi saa noget at leve af? Jeg var nu pensionist med godt 400 kr. aarlig fra højskolernes pensionsfond, jeg var kommet paa finansloven med 1000 kr. om aaret, og saa havde jeg et hus med 10,000 kr. gæld, hvor jeg kunne leje en lejlighed ud for 700 kr. Min kone var en meget økonomisk husmoder, men den økonomi kunne hun ikke klare. Jeg greb saa til pennen og tjente med den 500 kr. om aaret ved at skrive artikler til Afholdsdagbladet og Folkevennen, ja, jeg var jo ogsaa kapitalist og fik 300 kr. aarlig i rentepenge, saa det var jo ikke saa underligt, at vi holdt bil, en lille topersoners, og det blev den, der red-

dede vor økonomi. Hen paa sommeren kunne jeg bile ud sammen med min kone og holde foredrag, jeg maatte ikke rejse ene ud, og lidt hen i september tog vi ud paa vor anden store foredragsrejse i bil og kom ikke hjem før lidt ind i november maaned. I al den tid havde vi ikke givet en øre ud til kosten, og det eneste vi havde udgifter til, var benzin og olie. Jeg havde holdt et a to foredrag daglig og samlet honorarerne næsten ubeskaaret sammen, saa vi vendte hjem som en slags velhavere.

Vi begyndte foredragsrejsen ved efteraarsmødet paa Hadsten højskole. Her traf jeg min lærer ved haandværkerafdelingen i de tre sidste vintre i Hadsten, Jørgen Jensen, som nu var forstander for den jyske haandværkerskole, og han bad mig om i den kommende vinter at holde et højskoleforedrag ugentlig paa hans skole. Jeg sagde ja dertil og skulle have 500 kr. for vinteren.

Efteraarsmøder i Viborg og Skiveegnen, og saa kom vi til Holstebro, hvor jeg skulle holde en halv snes foredrag i den derværende afholdskreds. Vi boede hele tiden paa et højskolehjem og tog derfra hver aften ud til møderne ude i landsognene. Min kone fik der en herlig hviletid, thi der var en ældre afholdsmand, smeden fra Sir, som nu boede her og gerne ville

med ud til møderne, og saa kunne min kone hygge sig hjemme paa det hyggeligt opvarmede værelse, medens vi andre var ude i de sludfulde efteraarsaftener.

Fra Holstebro drog vi videre til Thisted, Brønderslev, Esbjerg osv. Der blev adskillig lejlighed til at hilse paa gamle elever. Vi var bl. a. hos to af Larsen-Ledets brødre, Peter og Kristian, som begge sammen med deres koner havde været vore elever. Vi passerede Løkken, hvor jeg paa foredragsrejse havde boet hos Thomas Olesen Løkken, og hvor han havde foræret mig: »Klavs Bjerg og Bodil«, hvori han havde skrevet: »Taleren Nielsen Svinning. Med hilsen og tak fra en taknemmelig tilhører«.

De fleste af dette efteraars møder blev holdt i foreninger indenfor Danmarks afholdsforening. Ved aarsmødet i Svendborg var jeg for anden gang valgt ind i hovedbestyrelsen. Jeg havde været hovedbestyrelsesmedlem frt 1902 til 1911, hvor jeg nægtede at modtage genvalg.

Mit arbejde inden for afholdsbevægelsen er saa stort et kapitel, at det slet ikke kan faa nogen rimelig plads i disse erindringer. For at faa mig rigtigt anbragt maa jeg gaa helt tilbage til 6 aars alderen. Min interesse for politik vaagnede i 7 aars alderen, og her er jeg sammen med min far; men

min uvilje eller rettere kampvilje mod rusdrikkene vaagnede et aar tidligere. En mørk efteraarsaften er mor og jeg ene hjemme, der var lige tændt lys, da der blev buldret stærkt paa døren til stuen, og ind tumlede en stærkt beruset mand.

Han forlangte brændevin, og da mor sagde nej, blev han rasende og begyndte at gaa over til voldsanvendelse overfor mor. Det lykkedes hende at flygte ud i køkkenet og faa døren spærret, hvorefter hun løb til naboerne efter hjælp. Jeg havde i rædsel faaet mig saa godt gemt i et hjørne bag en dragkøste, saa drukkenbolden ikke opdagede mig. Hans raseri endte med et dileriumsanfald, hvor han snart sang salmer og snart svovlede grufulde eder og forbandelser af sig.

Jeg har hele mit liv husket denne frygteilige oplevelse, dette helvede, der aabenbarede sig for mit barnesind. Jeg genoplevede scenen stærkt en aften i Aarhus teater. Zolas »Faldgruben« blev spillet. Ud fra denne oplevelse har det altid faldet mig svært at forstaa de mange gode medborgere, der ikke kan faa øjnene op for al den ulykke og forbandelse, som rusdrikkene er for tusinder af hjem og for det hele samfund, og særlig har jeg svært ved at forstaa den ligegyldighed, mine kollegaer i højskolens tjeneste viser ædrueligheds-

kampen nu om dage. I begyndelsen af aarhundredet var vi mindst 20 højskoleforstandere, der direkte var med i afholdsarbejdet. Nu er der kun et par stykker, og nu er der takket være »den personlige friheds værn« med alkoholkapitalen i ryggen blevet meget mere og grellere med drikkeri blandt ungdommen end den gang. Højskolemændene i Norge, Sverige og Finland indtager en bedre stilling i dette spørgsmål.

Højskolen er ikke ene om at mangle forstaaelse og vise lunkenhed overfor kampen for folkeædruelighed, kirken, skolen og politikerne staar ikke bedre. Siden Munch og Rode har der ikke været betydende statsmænd, der har øvet virkelig indsats i denne kamp. Ja for det er jo en kamp for det danske folks fremtid, der her er tale om. Paa den ene side den stærke hensynsløse profitbegærlige alkoholkapital og forlystelsesindustri og paa den anden side den talmæssigt og økonomisk svage afholdsbevægelse. Vor opgave har været og er at være ædruelighedskampens forposter, og denne opgave løser vi stadig; men det er for tiden, som om vi ingen hær har at være forposter for, fordi de, der først og fremmest i kraft af stilling og indflydelse skulle gaa i spidsen for denne frihedskamp, er lunkne.

Lidt hen i november 1930 tog jeg fat paa en 11-aarig højskolelærergerning ved Hadsten haandværkerhøjskole. Under dette arbejde maatte jeg nødvendigvis komme til at drage sammenligning mellem betingelserne for at øve virkelig højskolepaavirkning paa de unge haandværkere ved en afdeling paa en højskole og ved en haandværkerhøjskole. Ved højskolen er højskolefagene og paavirkningen derigennem hovedsagen og faar førstepladsen ogsaa med timetallet, ved Hadsten haandværkerhøjskole holdt jeg et højskoleforedrag om ugen.

Haandværkerhøjskolerne er tekniske kostskoler, at de er kostskoler giver et højskolepræget forstanderpar mulighed for gennem daglig samliv at øve højskolepaavirkning, men denne paavirkning mangler højskoleforedragenes baggrund, og ved at der paa skolen kun er haandværkere mangler den berigende vekselvirkning mellem landmænd og haandværkere. De højskoler, der har opgivet deres haandværkerafdelinger, har derved mindsket højskolens indflydelse paa haandværkerstanden.

Paa Hadsten haandværkerhøjskole var i de 11 aar saa gode betingelser, som der vel kan være paa en saadan skole, idet baade Jørgen Jensen og hans kone ved samlivet med eleverne øvede saa

god indirekte højskolepaavirkning, som det var dem muligt under de givne forhold; men mit ene foredrag kunne ikke øve den paavirkning, som naar Broder Nissen, Nygaard og jeg hver dag holdt hvert et foredrag for elevene paa haandværkerafdelingen.

Staks efter, at vi var flyttet til Aarhus, blev jeg valgt til formand for afholdskredsen og lidt senere til formand for amtssamvirksomheden. Paa de sidste par aar nær havde jeg hele tiden paa Fyn været formand for Odense afholdskreds og for den fynske samvirksomhed, og en del af tiden havde jeg været udgiver af og medredaktør af »Afholdsbladet«, som i denne periode blev trykt i Odense.

Der tales og skrives jævnlgt om daarlige præster, for moderne mennesker, gammeldags taleformer og deraf følgende tomme kirker. Jeg har maattet flytte mine teltpæle lyppigere end de fleste, og dog har jeg ikke inden for det kirkelige liv mødt det allermindste af det, der klages over. Lad mig begynde med at nævne navne paa de præster, under hvis prædikestol jeg har siddet og hvis forkyndelse jeg med stor glæde har lyttet til: »Jørgen Viktor Blok, Jungersen, Wilhelm Malling, Glud i Jebjerg, P. E. Benzoni, Galtens, provst Andersen i Vartov, Ingerslev, Emil Kock og Rud i Odense, Bøjsen og

Geismar i Kerteminde, Højmark i Aarhus, og nu Balslev i Vartov. Fyldte kirker, levende forkyndelse paa et kærnedansk nutidssprog, som ethvert alvorligt menneske maa kunne forstaa og gang efter gang maa sige om »det er livets egen tale og aandens vidnesbyrd«.

I Aarhus var vi medlemmer af valgmenigheden lige som i Odense og København. I Vig, Jebjerg og Galtens var det sognemenigheder og lige godt var der at være alle disse steder. Hvis man vil sige, at saa har jeg været særlig lykkelig, saa vil jeg sige ja og takke Gud derfor og føje til at saa lykkeligt har dansk menighedsliv kunne føje sig i den sidste halvdel af det 19. aarhundrede og i første af det 20. aarhundrede for tusinder af mennesker, og saa at have vor vidunderlige salmeskat.

I begyndelsen af 32 var der et stærkt røre om Jydsk landhypotekforening. Obligationerne var nede i kurs af 26, og der var frygt for, at de ved en likvidering ville gaa længere ned. Der var indvarslet til et møde for obligationsejerne, og det var min mening at gaa til mødet om eftermiddagen, da jeg om formiddagen blev ringet op af Larsen-Ledet, om jeg ikke med det samme kunne komme til et lille forhaandsmøde sammen med indbyderne. Det gjorde jeg, og maatte love dem, at de maatte fo-

reslaa mig til mødets ordstyrer, jeg blev valgt og kom dermed og ved et foreslag som jeg stillede paa mødet i spidsen for den jydsk obligationsbevægelse først som formand for obligationsejerne og senere først som næstformand og i de sidste 5 aar, som formand for tilsynsraadet for Ny jydsk landhypotekforening. Om dette skriver jeg i mine politiske erindringer:

»1932 kom jeg uden at være rigsdagsmand til at være med at udarbejde en lov, hvorved nye retsprincipper blev godkendt. Først, at en hypotekforening, der var nødstedt, kunne nøjes med at udbetale den rente, som bestyrelsen med indenrigsministeriets godkendelse havde vedtaget, og senere, at obligationsejere, der havde lidt tab herved, naar der igen blev overskud, kunne faa bonus. De har nu, medens jeg har været først næstformand og nu formand for Jysk landhypotekforening, faaet to gange 5 pct. i bonus. Der er god grund til at sende daværende indenrigsminister Bertel Dahlgaard en venlig tanke i den anledning.

Den 1. oktober 49 traadte jeg paa grund af alder tilbage fra formandsstillingen. Aldersgrænsen blev i det sidste møde sat til 75, saa det var jo paa høje tid for mig, som var over 80, at trække mig tilbage; saa er jeg nu privatmand uden noget offentligt tillidshverv.

Da min kone og jeg havde haft bryllup den 6. august 97, blev der hverken tid til bryllupsrejse eller nogen anden slags hvedebrødsdage, vi maatte straks i arbejdstøjet, jeg ud paa min længste foredragsrejse, og min kone maatte holde hus for de svende, der arbejdede med byggeriet, og samtidig have kursus for unge piger og overvaage, at alt paa børneskolen gik som det burde og skulle. I de 10 aar i Hadsten havde vi heller ikke kendt til ferie, i Kersteminde havde jeg i de 12 aar en maanedes ferie i Italien, og min kone havde været i Italien, medens vi var i Odense. I Aarhus kunne vi jo til at begynde med mene, at nu var vi nødte til at holde ferie alle dage; men heldigvis gik det bedre, der blev baade arbejde og ferier, og de i begyndelsen mistede hvedebrødsdage kom rigt og mangefold igen. Der var langt mellem de dage, hvor vi ikke var sammen. Vi holdt ferier hos Asta paa »Lille Ullerup«, hos pater Kjolsets i Snogbæk præstegaard om sommeren og var hyppigt sammen med de øvrige Hadstenvener om vinteren.

Der var nogle foredragsrejser, der var særligt fornøjelige. Jeg talte et par gange om aaret paa en del højskoler, og det var samtidig besøg hos gode venner. Et tiaar randt hurtigt i Aarhus; men lige inden tiaaret var naaet, blev jeg 70

aar, og denne fødselsdag blev fejret i to dage. Den 23. februar var jeg med familie æresgæster ved en fest paa højskolehjemmet, og den 24. havde vi huset fuldt af kære gæster. Der blev i dagens anledning sagt og skrevet meget smukt om mig, de to bedste artikler i bladene var skrevet af Nygaard og Larsen Ledet.

N. skriver bl. a.: »I tolv aar fik de kræfter til at lede denne store højskole; en saadan ledelse stiller store krav ogsaa til legemets kræfter. Vi, der havde den lykke at dele arbejdet med dem i Kerteminde, havde gang paa gang lejlighed til at beundre den jernflid, energi og offervilje, de lagde i deres daglige gerning med danske unge. Vi vil gerne ved denne lejlighed bringe vor bedste tak for de aar da vi næsten delte baade hjem og arbejde, og vi vil ønske, at den 24. februar maa blive en smuk og minderig festdag, som fødselsdagene plejer at forme sig i dette hjem.«

L. L. skriver: »Det er en ikke helt almindelig mand, der paa fredag runder de 70. En ungdomsopdrager og folkevækker i stort format, en ildsjæl, en energisk, rastløs natur et sind, der spænder over mangfoldige interesser og er i stand til at orientere sig under alle horisonter—en mand, der skærer skarpt igennem, en kriger uden frygt og dog en fredens mand, en

trofast ven og arbejdskammerat.

Det er ingen overdrivelse, naar man siger, at Nielsen Svinning har trukket dybe furer efter sig i den danske folkejord. Tusinder af mennesker staa i taknemmelighedsgæld til ham for vækkelse, belæring og paavirkning i ungdommens dage. Intel steds har han virket forgæves. Kamp og gny har der alle dage staaet omkring ham. Dristigt har han sat ind for de ideer og de opgaver, der havde hans hjerte, og han har aldrig været bange for at ofre hverken pelsen, skjorten eller skindet for dem. Derfor har han tit sejret og ganske vist ogsaa hyppigt faaet skrammer, men aldrig flere, end at han altid ar været parat til at smide trøjen og tage fat igen.

Og alt dette til trods for, at han fra ungdommen har været svag af helbred! Helt normalt slaar hans hjerte ikke nu, da han passerer 70 aars stregen. Men hjerter som hans kan briste en dag — gaa i staa kan de ikkel«

Ved festen kom mange telegrammer, her blot to. Fra formanden for høj- og landbrugsskolernes forening, forstander Lars Bækhøj: »Tak for ildfuld, virksom og trofast tjeneste i folkehøjskolen gennem mange aar.« Fra folketingets formand Hans Rasmussen: »I beundring for Deres mangleaarige uegennyttige gerning i vort folk

sender jeg Dem i dag min bedste hilsen.«

Der var ogsaa hilsen fra lands-tingets formand Zahle og fra det radikale venstre paa rigsdagen.

Det bedste ved de to festdage var dog, at vi havde vore to børn hjemme, Asta med sin mindste datter og Karen Vibeke med sin mindste datter. Den lille englænderinde og den lille dansker legede herligt sammen, skønt de ikke forstod et ord af den andens tale. Jeg har tidligere nævnt, at vi i Aarhustiden havde saa mange dejlige ferier. I syv englandsrejser har jeg jo fortalt om de fire gange, vi holdt lange ferier hos vor svigersøn og datter. Adskillige korte ferier fik vi ogsaa hos Esther i København. Naar jeg pr. bil skulle til Ankerhus i Sorø og til den internationale højskole i Helsingør, var det jo rart at hvile ud mellem foredragene hos Esther.

Den 9. april 1940 havde jeg kørt min bil for døren for at køre til Fyn til en fest for Emil Rasmussen. Jeg saa ikke flyvemaskinerne; men min kone havde hørt en forfærdelig støj, og jeg kunne mærke, at der var sket noget. Jeg gik ind og lukkede op for radioen og fik her den tyske proklamation lige i hovedet. Jeg sad lidt og sundede mig og tog saa min sidste tur ved rattet. Der var anlagt en sportsplads lige ved hvor vi boede, og

den blev nu øvelsesplads for de tyske soldater, det var ikke hyggeligt.

Jeg føler ingen tilskyndelse til at skamme mig over den 9. april udover den flove overrumpling af København.

Vi var i København til Grundtvigskirkens indvielse. Paa rejsen hjem blev jeg meget alvorlig syg og maatte ligge paa Aarhus kommunehospital en maanedstid og blev ved at være syg vinteren igennem og maatte opgive min lærergerning paa haandværkerskolen, og vi besluttede saa at rejse til København.

Efter at vi i 41 var flyttet til København, oplevede vi, hvad vi kom ud for under besættelsen her ogsaa det vidunderlige sammenhold bag den direkte modstandsbevægelse. Jeg blev taget af tyskerne og fik tre maskinpistoler stukket i mave og sider og et par soldaternæver haandfast i skulderne og blev slæbt ind i et hotels vestibule, hvor jeg blev kropsviseret, men heldigvis havde jeg ikke saa meget som et illegalt blad paa mig, og heldigvis blev der samtidig ballade ude paa gaden, og de to tyskere maatte derud, og den tredie lod mig velvilligt slippe op paa hotellet, hvor tyske officerer havde tvunget min kone ud af vort værelse, som de tog til deres pigebørn. Det hændte paa rejse i Aarhus 1944.

Den 4. maj kom vor datter styr-

tende hjem med det store glædesbudskab. Hun havde hørt det fra en radio inden for et aabentstaaende vindue lige før hun naaede hjem.

Nu kom der brev fra Karen Vibeke. Det havde været drøjt i de 5 aar, langt mellem Røde kors meddelelserne, en gang hele 7 maanedes, og der maatte ikke staa noget, ingen stedsbetegnelser; det var forsaavidt godt for os, at vi ikke vidste, at Karen Vibeke arbejdede i London, da V-bomberne kom og heller ikke vidste, at hendes hus laa som ruin fra 40 til 43. Saa snart det kunne lade sig gøre, fik vi sendt en flyvebillet over til hende, og hun kom hjem, og vi fik nogle glade og takfyldte dage sammen. Senere fik vi baade hende og børnene hjem, saa mormor fik dem at se, inden hun døde.

Min kone havde i vinteren 45 været meget syg af en langvarig lungebetændelse, fra sygdomsperioden kunne hun slet ikke huske noget bagefter, og paa adskillige traader fra før sygdommen var ogsaa hendes hukommelse stærkt svækket, hun kunne en tid ikke huske, at der var blevet holdt fest for hende, først en dag i Aarhus og saa to dage i Hadsten, da hun blev 70, og det da var lykkedes Karen Vibeke i forblømtet formulering at faa sendt hende en hilsen gennem den engelske radio.

I foraaet 47 var min kone blevet angrebet af en meget let aarebetændelse, næsten uden feber, og havde faaet lov at komme lidt op og ligge i haven, og der holdt vi hendes fødselsdag d. 17. maj; men efter to dage, hvor hun havde maattet opgave haveture, døde hun den 16. juni. Jeg sad paa hendes seng og havde lige givet hende en skefuld kamfer, fordi hun klagede over mavesmerter. Da jeg flyttede min haand ned og tog hendes haand, var den iskold, jeg ville have sagt noget derom, men i samme nu drejede hun hovedet om og sagde mildt: »Nu dør jeg« og døde saa stille, som naar et barn sover ind. Et par dage efter var jeg ved at slaa følge, jeg fik et voldsomt hjerteanfald og kom ikke med til begravelsen.

Efter den tid har jeg boet hos Esther. Hun gør alt for at gøre mine alderdomsdage lyse og rige.

Jeg tænker med tak tilbage paa, hvad der paa min 80 aars dag af elever og venner blev gjort for at glæde mig, og saa den dejlige paa-skeferie i London hos Karen Vibeke og hendes børn. Jeg ser i tankerne alle de hundrede kære glade ansigter ved festen paa husmandsskolen, jeg ville gerne have talt med hver enkelt.

Ja, jeg er blevet gammel af aar, jeg, som fra ungdommen var beredt paa en tidlig død, og i 20 aar

har jeg, som Aakjær sagde om sig selv, da vi laa paa klinik sammen i København, gaaet med dødens visitkort i vestelommen; jeg er taknemmelig for alle aarene, ogsaa for de sidste, selv om det er sandt, som jeg for et par aar siden læste i en bog: »At alderdom er en udvælgelse til prøvelse«. Den er en udvælgelse ved, at man faar lov at opleve menneskelivet med de forskellige muligheder i de forskellige aldersafsnit. Den er prøvelse ved, at man i alderdommen erfarer menneskeafmagten i hele dens alt omspændende vælde. Vi gamle dør hver dag og har tid til hver dag at gøre vort menneskelige falitbo op. Intet ærlig menneske kan blive gammel uden dette opgør, og vi er nødt til at sige til Gud i himlen: »Ja, Herre, jeg er den store skyldner, den gældbundne tjener, og jeg evner ikke at betale en eneste hvid, og jeg er bange for, at jeg heller ikke af fuldt og helt hjerte evner at forlade og tilgive mine skyldnere, du er i din guddommelige ret til at iade mig kaste ud i mørket; men for din søns Jesus Kristus skyld maa du i naade over al naade give mig lov til i hans følge at gaa igennem dødens nat ind til livets land med glædens kilder og faa lov til at være med i det evige livs lovsang for din trone og i din søns herlighedsrige. Mange af Hadsten-vennerne er gaaet forud gennem dødens nat.
